

# Historia Et Theoria Turis

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)  
JE VEDECKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY ŠTÁTU, PRÁVA  
A SÚVISIACICH VÝSKUMNÝCH OBLASTÍ.

---

ROČNÍK 9 ČÍSLO 1, 2/2017

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je vedecký časopis pre otázky štátu, práva a súvisiacich výskumných oblastí.

---

Redakcia

Zodpovedný redaktor: Mgr. Michal Považan, PhD.

Výkonný redaktor: JUDr. Michal Malatinský, PhD.

Redakčná rada:

JUDr. Eduard Barány, DrSc.

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.

doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

prof. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.

prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.

doc. JUDr. Marek Števček, PhD.

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Recenzenti:

doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Mgr. Matej Mítkvy, PhD.

JUDr. Milan Hodás, PhD.

Mgr. Michal Považan, PhD.

JUDr. Jaromír Tauchen, Ph.D. LL.M.Eur.Integration

---

Adresa redakcie

HISTORIA ET THEORIA IURIS

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Právnická fakulta UK

Šafárikovo námestie č. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava 1

hti.casopis@gmail.com

<http://www.pravnedejiny.sk/4/casopis>

---

Časopis sa vydáva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Grafická úprava: Ing. Anton Vaľko

# OBSAH

## ČLÁNKY

---

|                                                                                                                                                   |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| BAVLŠÍKOVÁ, K.: ANALÝZA NÁRODNOSTNÉHO ZÁKONA Z ROKU 1868                                                                                          | 7   |
| BEŇA, J.: ČESKOSLOVENSKO A RUSKO (1918 – 1920) – VOJNOVÝ STAV A STAV NEVYPOVEDANIA VOJNY                                                          | 13  |
| BEŇA, J.: VZNIK ČSR, SOVIETSKÉ RUSKO A INTERVENCIA                                                                                                | 23  |
| LYSÝ, M.: BYZANTSKÁ MISIA A VZŤAHY PÁPEŽSTVA, MOJMÍROVCOV A KAROLOVCOV                                                                            | 40  |
| FICO, M.: ĽUDSKÝ VEK AKO OKOLNOSŤ VYLUČUJÚCA TRESTNÚ ZODPOVEDNOSŤ V PROCESE UNIFIKÁCIE ČESKOSLOVENSKÉHO TRESTNÉHO PRÁVA                           | 46  |
| GÁBRIŠ, T.: TALIANSKY PRÁVNÝ REALIZMUS                                                                                                            | 56  |
| GREGOR, M.: PRÁVNE POSTAVENIE PÁPEŽA VOČI FRANSKÝM PANOVNÍKOM V 8. – 10. STOROČÍ                                                                  | 67  |
| HORÁK, O.: VIKTOR KNAPP A JEHO „PROBLÉM NACISTICKÉ PRÁVNÍ FILOSOFIE“                                                                              | 77  |
| ILLÝOVÁ, Z.: ÚSILIE O AUTONÓMIU SLOVENKA V PRVÝCH ROKOCH MEDZIVOJNOVÉHO ČESKOSLOVENSKA                                                            | 84  |
| JENČÍK, J.: SPREJERSTVO AKO VÝRAZ SLOBODY PREJAVU                                                                                                 | 95  |
| KASINEC, R.: DOŽIVOTNÝ TREST – TEORETICKÝ POHLAD                                                                                                  | 106 |
| KORN, F.: HISTORICKO-SPOLOČENSKÉ PRÍČINY A ZDROJE VYMEDZENIA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD V ÚSTAVÁCH DEMOKRATICKÝCH ŠTÁTOV A V MEDZIŠTÁTNYCH ZMLUVÁCH | 114 |
| LYSÝ, M.: KREŠŤANSTVO A TRESTNÉ PRÁVO VO VČASNOM STREDOVEKU. NÁČRT PROBLEMATIKY                                                                   | 121 |
| MÉSZÁROS, T.: KDE SPRAVIL FUKUYAMA CHYBU? (HUNTINGTON VRACIA ÚDER V 21.STOROČÍ)                                                                   | 127 |
| POVAŽAN, M.: NÁČRT VÝVOJA VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1918 – 1939)                                                                              | 133 |
| POVAŽAN, M.: VÝVOJ VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1939 – 1944)                                                                                     | 142 |
| POVAŽAN, M.: VÝVOJ VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1944 – 1948)                                                                                     | 150 |

|                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| SOMBATI, J.: PO STOPÁCH STREDOVEKÉHO VÝVOJA INŠTITÚTU DAROVANIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA | 157 |
| ŠURKALA, J.: VZOSTUP PRÁVNEHO PARTIKULARIZMU V SÚČASNEJ EURÓPE                     | 170 |

## RECENZIE

---

|                                                                                                                                       |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| FICO, M.: ŠTEFANICA, JÁN: KAMPAŇ PROTI SLOVENSKÉMU BURŽOAZNÍMU NACIONALISMU.                                                          | 182 |
| LANCZOVÁ, I.: ŠOŠKOVÁ, IVANA: MANŽELSTVO A MANŽELSKO-PRÁVNE VZŤAHY VO SVETLE PRVEJ KODIFIKÁCIE ČESKOSLOVENSKÉHO RODINNÉHO PRÁVA 1949. | 185 |
| LANCZOVÁ, I.: LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM – ŠVECOVÁ, ADRIANA: PRAKTIKUM K DEJINÁM ŠTÁTU A PRÁVA NA SLOVENSKU. II. ZVÄZOK (1848 - 1948).       | 188 |
| MARTIŠKOVÁ, M.: GEŠKOVÁ, KATARÍNA – MYČKOVÁ, ROMANA – ZÁMOŽÍK, JOZEF: REPETITÓRIUM CIVILNÉHO PROCESNÉHO PRÁVA.                        | 191 |

## SPRÁVY

---

|                                                                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| JÁGER, R.: SPRÁVA O HABILITAČNOM KONANÍ JUDR. IVANY ŠOŠKOVEJ, PHD. V ODBORE TEÓRIA A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA | 195 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|

---

|                           |     |
|---------------------------|-----|
| <b>POKYNY PRE AUTOROV</b> | 199 |
|---------------------------|-----|

**ČLÁNKY**

# ANALÝZA NÁRODNOSTNÉHO ZÁKONA Z ROKU 1868

---

KATARÍNA BAVLŠÍKOVÁ  
PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY  
KOMENSKÉHO V BRATISLAVE





## ÚVOD

Cieľom príspevku je detailne priblížiť štruktúru národnostného zákona z roku 1868 so zameraním na výklad jeho jednotlivých paragrafov, formálnu stránku a jeho aplikáciu v praxi. Pre analýzu je však potrebné úvodom nahliadnuť aj na okolnosti, ktoré predchádzali jeho prijatiu, s dôrazom na spoločenskú a politickú situáciu krátko pred a po Rakúsko-uhorskou vyrovnaním a najmä na etnické usporiadanie Uhorska v 19. storočí. Opomenúť nemožno ani osoby autorov tohto zákona a ich názory na národnostnú politiku. Jadro príspevku tvorí samotná štruktúra zákona a výklad jednotlivých paragrafov, pričom záver je venovaný reálnemu uplatneniu a používaniu zákona v praxi.

## 1. ETNICKÉ USPORIADANIE UHORSKA V 19. STOROČÍ

Na etnické usporiadanie Uhorska v 19. storočí vplývalo mnoho faktorov ešte z tureckého obdobia:

- zníženie pomeru juhoslovanského a maďarského obyvateľstva voči nemeckému, rusínskemu, slovenskému a rumunskému obyvateľstvu, a to najmä v centrálnych oblastiach
- vysoké straty pôvodného obyvateľstva v dôsledku migrácie a bojov
- presídľovanie Slovákov, Nemcov, Rumunov a Rusínov do centrálnych častí ríše
- vytváranie nových mnohonárodnostných regiónov
- neustále prebiehajúca výmena obyvateľstva v Sedmohradsku a okrajových regiónoch<sup>1</sup>

V 19. storočí na etnickú štruktúru vplývalo ďalej okrem horeuvedených faktorov:

- rozvoj miest a s tým súvisiaca migrácia obyvateľstva
- revolučné roky a jazykové konflikty
- vnútorné presídľovanie medzi severom a juhom krajiny
- prisťahovanie haličského židovstva
- skoršie jazykové zákonodarstvo a postupná maďarizácia viacerých oblastí
- po roku 1867 migrácia najmä do centrálnych častí ríše, najmä Budapešti
- nárast počtu asimilovaného maďarského obyvateľstva
- pokles príslušníkov strednej vrstvy a inteligencie
- urbanizácia a industrializácia vyžadujúca osvojenie si maďarského jazyka
- vyrovnanie a následná štátna štruktúra<sup>2</sup>

## 2. RAKÚSKO-UHORSKÉ VYROVANIE A JEHO VPLYV NA PRIJATIE NÁRODNOSTNÉHO ZÁKONA

V príspevku sa budem venovať len výsledkom vyrovnania, ktoré podstatne ovplyvnili prijatie národnostného zákona a posilnili maďarizačný vplyv. Plné občianske a politické práva boli priznané len obmedzenému počtu obyvateľstva a viazané na viacero cenzov, a to najmä aristokracii a podnikateľom, čo možno vnímať ako rozhodne spiatocnícke a čo zároveň posilňovalo vplyv vládnych maďarských vrstiev. Pojednávacím jazykom súdov bola maďarčina, trestné súdnictvo bolo značne zmanipulované a diskriminácia prekvitala aj v oblasti tlače, v neskorších rokoch po vyrovnaní nastala maďarizácia školstva, správy a cirkvi.<sup>3</sup>

Súčasne s vyrovnaním začal uhorský parlament s pripravovaním národnostného zákona. Slováci, Rumuni, Rusíni a Srbi predstavovali najsilnejšiu opozíciu a požadovali vytvorenie národných autonómií. Prioritou poslancov uhorského snemu bolo prijať taký zákon, ktorý by vyriešil právnu otázku jazyka a kultúry

1 SZARKA, L.: Multikulturalita a asimilácia v Uhorsku v druhej polovici 19. storočia. In: Mýty a predsudky v dejinách, Historická konferencia 7. decembra 2004. Šamorín: Lilium Aurum vydavateľstvo, 2005. 24-26 s.

2 Tamže.

3 KONTLER, L.: Dějiny Maďarska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001.

jednotlivých národností. Zákon však nesmel poškodiť politickú jednotu v krajine. Na jednej strane však bolo federatívne usporiadanie štátu a na druhej snaha o vytvorenie jednotného národného štátu. Národné hnutia sa zasadzovali za striktné rozlíšenie pojmu *politický národ*, ktorý predstavoval ideu federatívneho zriadenia a spoločnej spolupráce všetkých národností v mnohonárodnostnej krajine. V maďarskom chápaní sa však pojem *politický národ* stotožňoval s *maďarským národom*, takúto myšlienku však národnosti Uhorska odmietali. Národnostný zákon sa preto stal kameňom úrazu medzi dvoma protichodnými názormi v mnohonárodnostnom štáte a prekážkou ústavného rozvoja krajiny. V Uhorsku, kde polovicu obyvateľstva tvorilo nemaďarské obyvateľstvo, nebola myšlienka vytvorenia jednotného národného štátu reálne uskutočniteľná. Preto v čase schvaľovania zákona nezískal podporu národnostných politikov, keďže neuznával národy Uhorska za osobitné právne entity s príslušným teritoriálnym vymedzením.<sup>4</sup>

Nepostačujúce pre nich bolo aj chápanie individuálnych jazykových práv občanov v historicky daných regiónoch. Na druhej strane však treba dodať, že neskôr v čase uplatňovania asimilačnej politiky sa zákon stal oporným bodom národnostných politikov. Napriek tomu, že zákon úplne nekonvenoval ich myšlienkam o právnom usporiadaní národnostných pomerov v Uhorsku, neskôr sa naňho odvolávali aspoň pri uplatňovaní jazykových a kultúrnych práv.<sup>5</sup>

### 3. AUTORI NÁRODNOSTNÉHO ZÁKONA

Autormi národnostného zákona boli József Eötvös a Ferenc Deák. Boli prívržencami dualistického Uhorska, ktoré zahŕňalo aj národnostný zákon, avšak neskôr nemali vplyv na politický život a myslenie v Uhorsku, keďže Eötvös zomrel v roku 1871 a Deák v roku 1875. Eötvös bol politik a zakladateľ politických vied v Uhorsku, s jeho myšlienkami sa neskôr stotožňovali aj predstavitelia Novej školy. Jeho práce vychádzali zásadne len v maďarčine a nemčine. Zaoberal sa v nich ideami slobody, rovnosti a národnosti. Osobitne videl národnostný problém v podmienkach strednej Európy, kde na seba narážali dva prúdy. Prvý prúd predstavovalo prirodzené právo národov so svojím národným obrodením a druhý reprezentovali historické štátne útvary, ktoré chceli posilniť svoje inštitúcie. Podobne ako aj u iných autorov vtedajšej doby, aj u neho sa vyskytovali úvahy o fenoméne národnosti. Vo svojej práci sa neúnavne zaoberal myšlienkami uplatňovania idey národnosti v podmienkach habsburskej Európy a rozpoznal aj problémy nacionalizmu vo všeobecnosti. Termín národnosť vnímal ako vec citu. J. Palárik hovorí vo svojom diele, že Eötvös považuje nacionalizmus za presvedčenie o vyššej nadradenosti a nadanosti vlastného národa oproti iným národom. Eötvös dospel k názoru, že slobodný rozvoj národnosti jednoznačne patrí medzi občianske a politické práva. Na základe svojich liberálnych myšlienok uvažoval, ako skĺbiť zachovanie územnej celistvosti Uhorska so slobodou rozvoja národnosti. Prišiel k záveru, že je potrebné národnostnú rozmanitosť zastrešiť uhorskou politickou národnosťou. V jeho predstave predstavoval zhmotnenie tejto idey jednotný uhorský politický národ tvorený jednotlivcami, ktorí sa slobodne rozvíjajú v jazyku svojej národnosti.<sup>6</sup>

Túto koncepciu premietol aj do samotného národnostného zákona z roku 1868. Avšak zákon nakoniec neobsahoval všetky jeho navrhované riešenia a klauzuly. Zastával názor, že národnostné hnutia v Uhorsku treba rešpektovať a považoval ich za produkt prirodzeného spoločenského vývoja. Z hľadiska práva považoval jazykové a kultúrne požiadavky národných hnutí za oprávnené a v dôsledku toho bol názoru, že moderný uhorský štát bolo možné vytvoriť len na základe spoločnej zhody a nie konfrontácií. Vo svojom diele označuje vládne represie proti uplatňovaniu jazykových a kultúrnych práv národností za kontraproduktívne.<sup>7</sup> Po smrti oboch autorov sa do popredia dostala práve represívna politika vládnucej vrstvy voči prirodzeným právam národností v Uhorsku, hlásajúca ideu maďarského Uhorska.

Ferenc Deák bol tiež významný iniciátor vyrovnania (pokladaný za otca dualizmu) a spoluautor zákona. Oproti Eötvösovi sa významne angažoval v politickej sfére. Ako vyštudovaný právnik bol ministrom

4 SZARKA, L.: Multikulturalita a asimilácia v Uhorsku v druhej polovici 19 storočia. In: Mýty a predsudky v dejinách, Historická konferencia 7. decembra 2004. Šamorín: Lilium Aurum vydavateľstvo, 2005. 27-29 s.

5 Tamže.

6 PICHLER, T.: Eötvös, Grünwald, Mudroň a štátna idea Uhorska. In: Filozofia roč.63, 2008, č. 10.

7 Tamže.

spravodlivosti vo vláde Lajosa Batthyányho, v čase neoabsolutizmu mal významné postavenie v maďarskom reformnom hnutí, od roku 1833 bol poslancom uhorského snemu.<sup>8</sup>

Tiež zastával ideu jednotného uhorského politického národa. Nestotožňoval sa s radikálnymi myšlienkami L. Kossutha počas revolučných rokov, skôr sa prikláňal ku spolupráci s Habsburgovcami a počas revolúcie sa snažil diplomatickou cestou doceliť dojednanie mieru medzi Viedňou a revolucionármi. Po roku 1860 sa prikláňal už k idei autonómie Uhorska, pričom argumentoval historickými danosťami bez vzájomného prepojenia, s výnimkou osoby panovníka.<sup>9</sup>

#### 4. ANALÝZA NÁRODNOSTNÉHO ZÁKONA A JEHO UPLATNENIE V PRAXI

Samotný zákon prijatý v decembri 1868 ako zákonný článok 44 pozostáva z úvodného prehlásenia v preambule a 29 paragrafov. V úvode deklaruje existenciu len jedného politického, nerozlučného a uhorského národa, ktorý tvoria všetci občania vlasti bez ohľadu na národnosť. Tým uprednostnil občiansky princíp pred etnickým.<sup>10</sup>

V prvom paragrafe ustanovuje za štátnu reč v Uhorsku maďarčinu, ktorá sa stala aj pojednávacou rečou na uhorskom sneme, krajinskej vláde a vo všetkých odvetviach správy. V súlade s takýmto ustanovením sa poslancom na uhorskom sneme mohol stať len ten, kto ovládal maďarčinu. Zákony mali byť vydávané v maďarčine a prekladané do reči národností žijúcich v Uhorsku. V nadväzujúcom druhom paragrafe potvrdzuje maďarčinu ako jazyk zápisníc municípií s výnimkou, že by sa na inej reči uzniesla aspoň pätina členov zastupujúceho zboru alebo výboru. Pojednávacou rečou v zhromaždeniach municípií sa pripúšťala aj iná reč ako maďarčina (par. 3). Štátne písomnosti sa viedli v ustanovenej úradnej reči, avšak s možnosťou paralelného prekladu do reči používanej v zápisniciach hneď vedľa úradnej reči (par. 4). Úradníci municípií pri pojednávaní mali užívať krajinskú úradnú reč a pri jazykových ťažkostiach ktorúkoľvek zápisničnú reč svojho municípia. V prípade štátnej potreby však bolo nutné predložiť aj preklad v maďarčine (par. 5). Úradníci municípií pri kontakte s obcami, zhromaždeniami, družstvami, ústavmi či súkromnými osobami, pokiaľ to bolo možné, mali používať ich reč (par. 6). Paragraf 7 potvrdzoval používanie materinskej reči každého v súdnom procese, a to pred sudcom vlastnej obce, pred sudcom inej obce ako svojej však už pojednávaciu alebo zápisničnú reč danej obce, pred súdom svojho okresu pojednávaciu alebo zápisničnú reč svojej obce a pred inými súdmi zápisničnú reč toho municípia, ku ktorému súd patrí.<sup>11</sup>

Nasledujúce ustanovenia upravovali oblasť školstva, cirkvi, spolčovania a zasadania obecného zastupiteľstva nasledovne: Cirkevné matriky viedli obce vo svojej reči, takisto aj cirkevné záležitosti, avšak v medziach zákona. Maďarčina bola ustanovená na krajinskej univerzite. Vyučovacia reč na štátnych školách bola určená zákonom, inak ministerstvom školstva. Nepresne bolo vymedzené používanie inej reči ako maďarčiny, a to len na základných školách. Súkromné spolky a nižšie, stredné a vysoké školy sa mohli zakladať, pričom jazyk si mohli slobodne určiť ich zakladatelia. Podmienkou však bolo založenie spolku z vlastných financií a muselo podliehať štátnemu zákonnému nadзору a jeho stanovy museli byť schválené a potvrdené vládou. Takto vzniknuté školy, vzdelávacie ústavy a spolky mali byť rovnoprávne so štátnymi ústavmi podobnej povahy na rovnakom stupni.<sup>12</sup>

Používanie iného ako maďarského jazyka v obciach, stoliciach a cirkevnej obci bolo viazané na viacero podmienok. Zákonnou podmienkou bolo, aby sa na tom uzniesla aspoň pätina občanov. Za občana však bola považovaná len osoba s aktívnym volebným právom, ktoré bolo viazané na viacero cenzov. Pri vystúpení na obecných a cirkevných zhromaždeniach bolo udelené právo používať materinskú reč tomu, kto mal právo slova.<sup>13</sup>

8 KONTLER, L.: Dějiny Maďarska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001.

9 KONTLER, L.: Dějiny Maďarska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001.

10 MESÁROŠ, J.: Uhorsko a spolužitie jeho národov. Bratislava: Kubko Goral, 1996. 46 s.

11 Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Eds. Dušan ČAPLOVIČ et al. Bratislava: NLC, 1998, č. 114.

12 Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Eds. Dušan ČAPLOVIČ et al. Bratislava: NLC, 1998, č. 114.

13 Tamže.

## ZÁVER

Zákon sa nevťahoval na Chorvátsko, Slavónsko a Dalmáciu, ktoré podliehali osobitnej úprave. Môžeme povedať, že národnostný zákon sa netýkal kolektívnych subjektov – národností, ale len jednotlivých osôb.<sup>14</sup> Obsah zákona bol preto predmetom kritiky nemaďarských národov. V praxi sa zákon vyznačoval tým, že jeho normy mali deklaratórny charakter. Zákon neobsahoval žiadne garancie dodržiavania ustanovení zákona príslušnými orgánmi. Dikcia zákona nikoho nezaväzovala poskytnúť právo na používanie svojej materinskej reči, bola tam zakotvená len formálna možnosť takéhoto postupu. Popri národnostnom zákone existoval už len jediný zákon garantujúci jazykové práva nemaďarských národností z dielne spoluautora národnostného zákona Eötvösa. Bol to zákon o obecnom školstve z r. 1868, ktorý zabezpečoval v ľudovom školstve slobodné používanie materinskej reči.<sup>15</sup>

Po Eötvösovej smrti sa povinné vyučovanie maďarčiny presadzovalo aj v školách s nemaďarskými žiakmi v ďalších zákonoch, ktorý sa týkali základného školstva. To vyvrcholilo v roku 1907 apponyiovskými školskými zákonmi. Deklarácia národnej politickej jednoty sa stala pre uhorských Slovákov, Nemcov, Rumunov, Rusínov a Srbov nebezpečnou najmä pre maďarský nacionalizmus 19. storočia a snahy o posilnenie nadradenosti maďarského národa nad ostatnými národnosťami Uhorska.<sup>16</sup>

Maďarská elita sa o pár rokov po prijatí národnostného zákona zamerala na vytvorenie jednotného, jednojazyčného národného štátu, pričom využila najmä nedostatočnú dikciu národnostného zákona. V konečnom dôsledku to boli nakoniec samotné národnosti, ktoré sa dožadovali dodržiavania spočiatku odmietaného zákona.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ČAPLOVIČ et al. Bratislava: NLC, 1998, č. 114
2. KONTLER, L.: Dějiny Maďarska. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2001. 605 s. ISBN 978-80-7106-616-3
3. MESÁROŠ, J.: Uhorsko a spolužitie jeho národov. Bratislava: Kubko Goral, 1996. 46 s. ISBN 80-967427-4-4
4. MILOŠ, M.: Národnosti Uhorska - Vysokoškolský učebný text. Trnava: Filozofická fakulta TU, 2011. 459 s. ISBN 978-80-8082-470-9
5. PICHLER, T.: Eötvös, Grünwald, Mudroň a štátna idea Uhorska. In: Filozofia roč.63, 2008, č. 10
6. SZARKA, L.: Multikulturalita a asimilácia v Uhorsku v druhej polovici 19 storočia. In: Mýty a predsudky v dejinách, Historická konferencia 7. decembra 2004. Šamorín: Lilium Aurum vydavateľstvo, 2005. 96 s. ISBN 80-8062-2590

14 MILOŠ, M.: Národnosti Uhorska – Vysokoškolský učebný text. Trnava: Filozofická fakulta TU, 2011.

15 MARTINKOVIČ, M.: Idea uhorského vlastenectva a občianskej individuálnosti na križovatke politických tradícií. In: Filozofia, 61, 2006, č. 10.

16 MARTINKOVIČ, M.: Idea uhorského vlastenectva a občianskej individuálnosti na križovatke politických tradícií. In: Filozofia, 61, 2006, č. 10.

# **ČESKOSLOVENSKO A RUSKO (1918 – 1920) – VOJNOVÝ STAV A STAV NEVYPOVEDANIA VOJNY**

---

**JOZEF BEŇA  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

BEŇA, JOZEF. ČESKOSLOVENSKO A RUSKO (1918 – 1920) – VOJNOVÝ STAV A STAV NEVYPOVEDANIA VOJNY. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 13

Právne-historické pojednanie o statuse československých légii v Rusku v rokoch 1918 až 1920. Vyvíjali sa od postavenia ako autonómnej súčasti francúzskej armády cez skupinu slobodných občanov až po samostatné československé vojsko. Rieši sa polemická problematika či konanie légie možno hodnotiť ako stav vojny, resp. nevypovedanej vojny alebo légie dodržali zásadu neintervencie a konali v zákonnej obrane. Nadviazanie diplomatických stykov medzi ČSR a ZSSR v roku 1934 prinieslo tiež záver, že otázky vyplývajúce z doby vojny a revolúcie zmluvné strany považujú za definitívne likvidované.

## **ABSTRACT**

BEŇA, JOZEF. CZECHOSLOVAKIA AND RUSSIA (1918 – 1920) – STATE OF WAR AND STATE OF UNDECLARED WAR. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, No. 1-2, P. 13

Legal-historical study about the state of Czechoslovak legion in Russia from 1918 until 1920. They developed from the autonomous part of the French army through the unit of free citizens to the independent Czechoslovak army. The paper deals with the problematic issue whether the actions of the legion could be interpreted as the state of war or the state of undeclared war or the legion met the principle of non-intervention and acted in lawful defense. Establishment of diplomatic relations between the Czechoslovak republic and USSR in 1934 brought also the conclusion that the problems from the times of war and revolution are considered as definitively liquidated by the both parties.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Československé légie, ozbrojená protiprávna intervencia, zásada nezasahovania, dohoda o prímerí, stav vojny alebo stav neintervencie, stav nevypovedanej vojny, zákonná obrana, československý štát in statu nascendi, uznanie československej dočasnej vlády, uznanie RSFSR resp. ZSSR, Československo de facto a de iure, definitívne riešenie otázok z doby vojny a revolúcie

## **KEYWORDS**

Czechoslovak legion, armed illegal intervention, non-intervention rule, armistice, state of war or state of non-intervention, state of undeclared war, lawful defense, Czechoslovak state in statu nascendi, recognition of Czechoslovak provisional government, recognition of RSFSR or USSR, Czechoslovakia de facto and de iure, definitive solution of problems from the times of war and revolution

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.  
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky  
Právnická fakulta  
Univerzita Komenského v Bratislave  
jozef.bena@flaw.uniba.sk

## ÚVOD

Početná historická literatúra, politického a vojenského charakteru podrobne zmapovala udalosti spojené s pôsobením československých légii v Rusku. Menej známa, resp. v literatúre nespracovaná je historicko-právna dimenzia týchto udalostí a procesov. Konkrétne máme na mysli problematiku medzinárodnoprávného postavenia československých légii, najmä už ako vojska nového štátu Čechov a Slovákov, teda **Československej republiky** vo vzťahu štátu, ktorý sa vykryštalizoval z pomerov revolúcie, občianskej vojny a cudzej vojenskej intervencie, teda vo vzťahu k **Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republike**. Ďalej treba rozobrať a zhodnotiť vzťah ČSR k jeho právnenému nástupcovi a to k Zväzu sovietskych socialistických republík, ktorý sa konštituoval 30. decembra 1922. Za právnej existencie tohto zloženého štátneho útvaru sa riešilo nadviazanie obchodných spojení v roku 1924 a diplomatických stykov ČSR so ZSSR v roku 1937. Súčasťou tohto procesu bolo aj usporiadanie vzájomných nárokov, práv a povinností aj z obdobia, v ktorom pôsobilo československé vojsko, československé légie v Rusku.

Náš príspevok, článok sa venuje práve tejto problematike a chce tvoriť konštruktívny príspevok k poznaniu tejto problematiky – z právno-historického pohľadu.

## 1. POSTAVENIE LÉGIÍ V RUSKU – PRÁVNE ASPEKTY

Transport príslušníkov československého vojenského zboru (légii) zo západu Ruska (Kursk, Penza) na Ďaleký východ (Vladivostok) sa začal realizovať podľa dohovoru medzi Odbočkou Československej národnej rady (ČSNR) a sovietskou vládou (RLK RSFSR), ktorý uzavreli **dňa 26. marca 1918**. **Légie** mali povahu medzinárodnej formácie, konkrétne boli **autonómnou súčasťou francúzskej armády**. Národnostne to boli Česi a Slováci, ktorí nemali cestovať ako bojový útvar, ale ako skupina slobodných občanov, s určitým množstvom zbraní pre sebaobranu.<sup>1</sup> Právnym dokumentom, ktorý umožnil légiiam odísť z Ruska, ukončiť ich anabázu, bola **dohoda** uzavretá medzi vládou RSFSR a velením československého vojska na Sibíri, **uzavretá dňa 7. februára 1920** v Kujtune, pri Irkutsku.<sup>2</sup> V priebehu dvoch rokov sa z légii ako **autonómnej súčasti francúzskej armády**<sup>3</sup> stalo po vyhlásení československého štátu právne samostatné „**československé vojsko v Rusku**“. Stalo sa tak rozkazom ministra vojny ČSR generála M. R. Štefánika zo dňa 1. februára 1919.

Ešte v pôvodnom právnom statuse, ako autonómna súčasť francúzskej armády, československé légie dňa **26. mája 1918** **povstali** proti sovietskej moci (boľševikom) **v Čeljabinsku** na sibírskej magistrále a kontrolovali územie obrovskej veľkosti, nadnesene povedané „**od Volgy po Tichý oceán**“. Obsadili rozsiahle teritórium na Povolží (Samara) a na Urale (júl – november 1918) ako avantgarda očakávanej veľkej spojeneckej vojenskej intervencie štátov Dohody (Ententy). Na týchto pozíciách na Urale československé légie vystriedali v decembri 1918 vojenské sily admirála A. V. Kolčaka. Admirál A. Kolčak zvrhol v novembri 1918 v meste Omsk na západnej Sibíri „Direktórium“, orgán aspirujúci na postavenie celoruského štátneho orgánu, zakladajúceho svoju legitímnosť na odvodenosti od Ústavodarného zhromaždenia, ktoré bolo zvolené v celoruských voľbách v novembri a decembri 1917 a bolo rozpustené sovietskou mocou v januári 1918, na svojom ustanovujúcom zasadnutí. Vojenský puč A. Kolčaka bol neporovnateľne krvavejší ako udalosti spojené so zvrhnutím Dočasnej vlády v Petrohrade a v Moskve. Direktórium, v ktorom mala väčšinu Strana socialistov revolucionárov (eserov), predstavitelia politického stredu v Rusku, s programom konštitucionalizmu a liberálnej demokracie, zlikvidoval nielen inštitucionálne, ale aj fyzicky (dal popraviť viac ako 500

1 DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. Díl I. Academia. Praha 1975. Telegram ľudového komisára pre národnostné záležitosti J. V. Stalina do Penzy o tom, že Rada ľudových komisárov (RLK) prijala návrh predstaviteľov československého zboru a že je ochotná poskytovať im pomoc, ak budú zachovávať úprimnú lojalitu. (26. marca 1918, Moskva), s. 62.

2 Tamtiež, s. 339 – 342. Podmienky mierovej dohody medzi vládou Ruskej socialistickej federatívnej sovietskej republiky a velením československého vojska na Sibíri. (7. február 1920. Kujtun).

3 „Prof. Masaryk, který osobně řídil tehdy v čele OČSNR čsl. akci na Rusi, postaral se též, aby nový arm. sbor mohl přejíti po zhroucení rus. fronty na fr. bojiště. Dne 7. ún. 1918 prohlásil jej za část autonomní čsl. armády ve Francii a o měsíc později odjel sám z Ruska, aby pracoval pro čsl. odboj v Americe a v Evropě“. Ottova encyklopedie nové doby: díl 2, strana 1098. Heslo: Československá republika. Subheslo: 40. československé légie.

eserov, neskôr tisíce sibírskych roľníkov). Z hľadiska formy štátu jeho politický útvar mal charakter krajne pravicovej diktatúry, autokracie. Prijal hodnotu „vrchného vladára Ruska“ a týmto titulom vyjadroval primárne nielen odmietnutie sovietskej moci, vyhlásenie RSFSR, ale aj odmietnutie republikánskeho a konštitucionalistického zriadenia v Rusku. Odmietal aj návrat do pomerov z obdobia dočasnej vlády (Kerenskij a predtým knieža Lvov). Ako vrchný (najvyšší) vladár Ruska usiloval nadviazať na pretrhnutú niť právnej kontinuity Ruska z obdobia pred februárovou revolúciou, pred abdikáciou cára Mikuláša II., obnoviť celistvosť už prestrihnutej, resp. presekanej nite so samoderžavím, despotickým cárskym systémom. Légie sa neseparovali ani neizolovali od týchto vojenských operácií kolčakovcov. Prepojenosť vojenskej moci československých légii – na strednej Volge, potom strednom Urale, západnom Sibíri – s nastolením autokratického, priamo despotického systému admirála A. V. Kolčaka (od 16. 11. 1918) sa prejavila tým, že legionári boli v Omsku v čase prevratu (písomne proti nemu protestovali) ďalej tým, že odovzdali svoje strategické pozície na Urale tomuto vojsku. Armáda admirála a najvyššieho vladára Ruska mala podľa svojej stratégie v pláne zaútočiť v apríli, v máji 1919 na Moskvu a zlikvidovať v nej vládu boľševikov na čele s V. I. Leninom. Légie strážením sibírskej magistrály kryli vlastne ozbrojeným silám admirála A. V. Kolčaka tyl. Légie koordinovali svoj postup so stratégiou mocností Dohody. Podľa projektu jednej z nich mali československé légie držať predpolie na hraniciach Ázie a Európy, ovládať magistrálu, pre predpokladaný cieľ, že začiatkom septembra, prípadne októbra 1918 spojenecké vojská Dohody (USA, Japonska, V. Británie) realizujú veľkú inváziu na toto ruské teritórium. Daný plán neprijal prezident USA W. Wilson.<sup>4</sup> Udalosti plynuli – v Prahe bola vyhlásená ČSR (28. október 1918), krvavá vláda „vrchného vladára Ruska“ (od 16. novembra 1918), stroskotanie jeho ofenzívy na Moskvu na jar 1919, protiofenzívy novoregrutovanej Červenej armády a jej preniknutie za Ural, menilo politické a vojenské postoje československých legionárov. Návšteva M. R. Štefánika medzi legionármi (november 1918 – januára 1919) od pôvodného zámeru povzbudiť morálne a vôľové vlastnosti československých vojakov, ich odhodlanie viesť boj proti sovietskej moci (boľševikom), viedla k rozhodnutiu, že treba usilovať a dosiahnuť, aby československé vojsko v Rusku (légie) odišlo z Ruska. V prvej etape (koncom novembra a začiatkom decembra 1918) sa légie úplne stiahli, resp. ustúpili pod tlakom ofenzívy sovietskej Červenej armády (boľševikov) nielen zo strednej Volgy, ale aj z územia Uralu vôbec. Následne potom československé légie vzhľadom na poklesnutú náladu, ako aj nedostatky vojakov československého vojenského zboru ustúpili na Sibír. Podľa rozkazu M. R. Štefánika ako ministra vojny ČSR sa malo sústrediť na stráženie sibírskej magistrály. Na frontovom území na predpolí Uralu zostala v boji proti Červenej armáde už iba armáda, vojsko Najvyššieho vladára Ruska, admirála A. Kolčaka. Uvedené vojenské a politické sily, ktoré ani americká či francúzska a britská literatúra nehodnotí ako demokratické, sa v tomto období postupne pomenúvajú ako hnutie, sily „bieleho Ruska“, resp. ako bieli či bielogvardejci. Vojenské sily admirála Kolčaka však utrpeli koncom roku 1918 zreteľné porážky a boli vytlačené za Ural, na západnú Sibír.<sup>5</sup> V druhej etape anabázy légii v Rusku sa prijalo rozhodnutie na úrovni vlády ČSR a najvyššieho velenia vojsk Dohody, ako aj na úrovni vlády Francúzska a Veľkej Británie o úplnej evakuácii československého vojska z Ruska a jeho repatriácie cez Vladivostok do už slobodnej a štátne samostatnej ČSR. Nebolo to samostatné rozhodnutie suverénnej ČSR, ale vzhľadom na status československých vojsk v Rusku a v zahraničí vôbec ako súčasti vojsk Dohody (Entanty) bola k tomu potrebná dohoda a súhlas s najvyššími štátnymi a vojenskými činiteľmi Dohodových mocností.<sup>6</sup>

4 Podrobnejšie In: Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovetských vzťahů. I. díl. Praha 1975. s. 137, 138 a n. ďalej: FIC, M. V.: Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914 – 1918. III. díl. Stillus. Brno 2008. s. 247 a n.

5 V máji a v júni 1919 muselo aj československé vojsko organizovať proti povstaniam miestneho obyvateľstva a proti partizánskemu hnutiu na Sibíri osobitné výpravy československého vojska, povahy trestných, resp. pacifikačných výprav. Osobitne intenzívne sa tieto výpravy uskutočnili v Krasnojarskej gubernii. Nedosiahla sa však trvalá pacifikácia obyvateľstva. Zakrátko vypukli na rozličných miestach Sibíre nové povstania (napríklad v altajskej gubernii a inde). Neudržateľnosť reakčného Kolčakovho režimu, ktorý bol konfrontačne zameraný aj proti československému vojsku a jeho vedeniu, stávala sa čím ďalej tým zreteľnejším, osobitne, keď biela armáda na fronte utrpela jednu porážku za druhou. Ottova encyklopedie nové doby: díl 2, strana 1098.

6 Repatriácia légii, resp. československého zahraničného vojska trvala až do 30. novembra 1920. V 36 transportoch, ktoré plávali jednak okolo Ázie a suezským prielivom a jednak cez Ameriku (USA), bolo do Európy vyvezených celkom 67 750 osôb, z toho 56 459 vojakov. Porov. Ottova encyklopedie nové doby: díl 2., s. 1098 a n.



## 2. ČINNOSŤ LÉGIÍ V RUSKU – PRÁVNE HODNOTENIE

Pravdepodobne ešte v čase naloďovania prvého transportu legionárov vo Vladivostoku poslala sovietska vláda, teda vláda ľudových komisárov, **dňa 25. februára 1920 nótu RLK RSFSR vláde ČSR**. Uviedla v nej, že československé jednotky „zaútočili proti robotnícko- roľníckej revolúcii v Rusku a stali sa hlavnou oporou militaristickej a cárskej kontrarevolúcie“.<sup>7</sup> Bola to sovietska formulácia, v boľševickom slovníku znamenajúca, že československé vojsko spáchalo, „**ozbrojenú protiprávnu intervenciu**“ a predmetom tohto útoku sa stal „sovietsky štát“, RSFSR ako politická forma organizácie moci robotníkov a roľníkov Rusku. Po ďalšie, československé jednotky ozbrojenou silou protiprávne zasiahli do vnútorných politických pomerov v Rusku, **porušili zásadu nezasahovania**, základ medzinárodného práva. A menovite porušili zmluvnú zásadu, zásadu neintervencie, dohodnutú medzi odbočkou Československej národnej rady v Rusku (z podnetu a so súhlasu T. G. Masaryka jej predsedu so sovietskou (boľševickou) vládou ruského sovietskeho štátu). Pri porušení zásady neintervencie podnietili, podporili a stali sa oporou kontrarevolúcie, t. j. **konali protiprávne s cieľom zvrhnúť sovietsku štátnu moc**. Zaútočili a ohrozili tým aj právo ľudu Ruska na realizáciu svojho politického sebaurčenia, upevnenia štátu s osobitným, historicky novým spoločenským zriadením. Stali sa oporou, nie stredolavej a demokratickej protiboľševickej rezistenie, ale tiež a najmä oporou tej najextrémnejšej, najradikálnejšej pravicovej časti ruskej kontrarevolúcie, a to jej „militaristickej, monarchistickej a cárskej“ časti, resp. zložky. Podporou pravicových extrémistických síl vlastne légie zradili sami seba, svoje sociálne prostredie patriace do politického streda, odklonili sa od svojho demokratického programu a cieľov pôsobenia. Boli tieto obvinenia, obžaloby, realistické, boli v súlade s pravdou? Alebo boli tzv. boľševicky prepíate, preexponované?

Konanie tejto kvalifikovanej väčšiny legionárov, ruská sovietska vláda naďalej charakterizovala, z hľadiska ich subjektívnej stránky vedomia, ako konanie legionárov v omyle. Nekonali teda s úplnými informáciami, ani s potrebným penzom poznatkov, ktoré by tvorili optimálny základ ich poznania. V tomto zmysle teda akoby sovietska nóta pripúšťala, že skutky, ktoré spáchali legionári, a ich právna kvalifikácia môže byť hodnotená s poľahčujúcimi okolnosťami, prípadne s okolnosťami znižujúcimi ich stupeň a mieru zodpovednosti. Do protikladu s touto skupinou legionárov sa v nóte dávalo konanie tých československých vojakov,<sup>8</sup> ktorí bojovali za slobodu ruských pracujúcich, teda vstúpili do **sovietskych internacionalistických vojenských jednotiek**<sup>9</sup> a bojovali v nich proti vojskám ruskej kontrarevolúcie, ako aj silám interventov. Určitá časť

7 Nóta vlády ľudových komisárov RSFSR vláde ČSR. (25. februára 1920). Moskva. In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975., s. 349 – 350.

8 V dňoch 25. – 27. mája 1918 sa konal v Moskve zjazd československej strany komunistov a československej sociálne-demokratickej strany robotníckej v Rusku. Na zjazde sa zúčastnilo 79 delegátov, ktorí zastupovalo 5600 členov československých sociálne-demokratických organizácií a skupín a 1850 dobrovoľníkov československých a internacionálnych útvarov Červenej armády a Červenej gardy. V máji 1918 organizácie zahraničných komunistov v Rusku založili internacionálne stranické združenie – Federáciu zahraničných skupín KSR (b) (boľševikov). Vstúpili do nej skupiny maďarská, československá, rumunská, nemecká a juhoslovanská. **Cieľom ich štátokreatívneho úsilia** malo byť tiež dosiahnutie národnej štátnosti, ale kvalitatívne inej a to „socialistickej“ a, po ďalšie, národnej štátnosti vo federatívnom zväzku socialistických republík Európy, v konkrétnej podobe vytvorenia – **Československej socialistickej republiky vo federatívnom zväzku socialistických republík v Európe**. Porov. Dokumenty ustanovujúceho zjazdu československej skupiny RKS (b). In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975. s. 87, 90 a 91 v poznámke č. 1.

9 V samostatných československých jednotkách i v rámci internacionálnych oddielov v Červenej armáde bojovalo asi šesťtisíc Čechov a Slovákov. Zrazili sa v bojoch aj s československými légiami. Konkrétne to boli početné československé internacionálne jednotky Červenej armády na Sibíri, na Altaji i na Ďalekom východe. Väčšina Čechov a Slovákov však v Rusku nevstúpila ani do légii ani do Červenej armády. Mnohí dali prednosť návratu do vlasti, lebo uverili, že vojna sa pre nich končí. Porov. SLOVENSKO. DEJINY. (druhé, prepracované a doplnené vydanie). Obzor. Bratislava 1978., s. 668. Porovnaj ďalej heslo „**červenoarmejci**“ – „československí príslušníci Červenej armády v sovietskom Rusku 1917 – 1920. Československé internacionálne oddiely Červenej gardy a Červenej armády sa po VOSR utvárali v celom Rusku, aby pomáhali brániť sovietsky štát pred útokmi vnútorných a zahraničných nepriateľov. Ich príslušníkmi boli zajatí vojaci armád ústredných mocností.“ ENCYKLOPÉDIA SLOVĚNSKA. I. zväzok. Bratislava 1977., s. 368 – 369; „Ústredný výkonný výbor československých komunistických skupín v Rusku sa krátko po vypuknutí vzbury, 11. júna 1918, obrátil na vojakov zboru s výzvou, v ktorej odhaľoval kontrarevolučnú podstatu vzbury, nabádal českých a slovenských robotníkov a roľníkov, aby ju zlikvidovali a vstupovali do československých jednotiek Červenej armády. .. Mnohí vojaci si uvedomili, že boli oklamaní a tak zo zboru odchádzali, odmietali bojovať proti Sovietskemu Rusku. V radoch Červenej armády bojovalo asi 12 000 Čechov a Slovákov“. Porov. LENIN, V. I., Zbrané spisy, zv. 37., poznámky, s. 648., Bratislava: Pravda 1987.

z nich sa trvale prejavovala ako vyhranene protikapitalistická a radikálne socialistická až komunistická, ktorá odsúdila a svojim konaním popierala celé vojenské a politické pôsobenie légii v Rusku.<sup>10</sup> Uvedeným **československým vojacom – internacionalistom** malo byť podľa vyhlásení sovietskej vlády zaručené právo na voľný odchod z Ruska<sup>11</sup> na základe dohody so štátmi, z ktorých pochádzali. Takáto možnosť bola poskytnutá zo strany ruskej sovietskej vlády všetkým legionárom a bola to konkrétne možnosť a právo odísť z RSFSR cez jeho európsku časť. Vedenie československého vojska v Rusku, jeho príslušníci legionári nevyužili ani túto možnosť. Do významnej miery pravdou bolo, že o tejto možnosti nevedeli, pravdivejšie však je, že sa časť legionárov a priamo vláda ČSR obávala ju využiť, vzhľadom na následné obviňovanie či priamu diskreditáciu vo vlasti zo spolupráce či kolaborácie s boľševickou sovietskou vládou, prípadne vzhľadom na nepriaznivé konzekvencie z takéhoto konania na celú ČSR z pohľadu lídrov dohodových mocností. M. R. Štefánik ako minister vojenstva ČSR v apríli 1919 v liste maršalovi F. Fochovi (najvyššiemu veliteľovi spojeneckých vojsk Dohody) o stave československého vojska v Rusku napísal: „bolo by v rozpore so ctou a nebezpečné pre československý štát, aby jednal s biednymi boľševikmi o návrate armády do vlasti cez európske Rusko“.<sup>12</sup>

Ruská sovietska vláda sa nótou, z 25. februára 1920 obrátila nielen na československú vládu, ale aj na všetok ľud ČSR s formálnym **návrhom na začatie rokovaní o vytvorení mierových vzťahov** a na uzatvorenie dohôd, ktoré by boli výhodné pre obe strany.<sup>13</sup> Pod rokovaniami o vytvorení mierových vzťahov sa rozumelo aj rokovanie **o uzavretí mierovej zmluvy**. Mala svojim spôsobom obsahove a právne nadviazať na **dohodu o prímerí** (za ktorú sa považovala dohoda s názvom „Podmienky mierových vzťahov medzi vládou RSFSR a velením československého vojska na Sibíri“), ktorá bola uzavretá v Kujtune pri Irkutsku dňa 7. februára 1919,<sup>14</sup> a doviest právny stav prímeria, cez úplnú likvidáciu rezíduí vojnových atribútov, až k uzavretiu mierovej zmluvy, teda k vytvoreniu mierových vzťahov vo všetkých oblastiach vzájomných vzťahov. Spolu

- 10 „My legionári 20. transportu československého vojska zo Sibíre obraciame sa k robotníctvu Československej republiky, aby sme mu tlmočili svoje želania a túžby. Považujeme za svoju humánnu povinnosť pripojiť sa k mienke medzinárodného proletariátu v otázke nášho vojenského vystúpenia proti ruskej sovietskej republike. **Odsudzujeme** so všetkou príkrošťou politiku vojenského i politického **vedenia československej sibírskej armády**, ktorá bola zradným konaním svojich mladočeských vodcov **postavená do služieb spojeneckého kapitálu**. Chceme preto priamo pracovať na vybudovaní skutočne socialistického štátu, čo možno docieľiť – vzhľadom na odpor majetných tried – len odovzdaním štátnej moci do rúk robotníctva“. In (20. augusta 1920. Praha. **Vyhlásenie legionárov komunistov** z XX. transportu československého vojska zo Sibíre k pracujúcemu ľudu Československa. – nasleduje 1201 podpisov. In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975., s. 398 – 399.
- 11 Možnosť prepravenia légii do vlasti cez európske Rusko sa ako ponuka zo strany sovietskej vlády, resp. úvaha či určitý zámer z československej strany vyskytla a predložila sa na posúdenie po vyhlásení československého štátu (28. 10. 1918), porážke ústredných mocností (11. 11. 1918), po zatlačení légii za Ural, v čase pred ofenzívou Kolčaka a neskôr Denikina – niekoľkokrát. Konkrétne túto možnosť obsahovala: a) Nóta ľudového komisára zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerina československej dočasnej vláde z 31. 1918 (potom ako zložila zbrane, pri plných zárukách ich bezpečnosti a po dohodnutí podmienok pre návrat všetkých Čechoslovákov s československou dočasnou vládou pri priamych rokovaniach); b) telegram generála Janina a B. Pavlů československej vláde, v ktorom sa zdôrazňuje, že Štefánik sa rozhodne stavia proti plánu na návrat československých légii do ČSR cez sovietske Rusko z obavy pred vnútropolitickými dôsledkami a zo snahy použiť légie aj naďalej na Sibíri. (Omsk 23. január 1919) „Prechod cez boľševické územie by znamenal vážne nebezpečie pre náš vnútorný život v budúcnosti. Môžete vidieť lepšie ako ja, aký neblahý dôsledok by to malo pre náš politický vplyv medzi spojencami. ...armáda je unavená. Všetci vojaci prirodzene túžia po návrate domov. Ale stav nie je taký, aby bolo treba prijať takéto poľutovaniahodné riešenie...“ Nadpis telegramu znel jednoznačne: „Francúzskou cestou“. In: HOLOTÍK, L.: Štefánikovská legenda a vznik ČSR. (druhé doplnené a opravené vydanie). Vydavateľstvo SAV. Bratislava 1960. Časť: Dokumenty. Dok. č. 65., s. 497 (preklad k francúzskeho jazyka); c) správa vedúceho odboru starostlivosti o zajatcov ministerstva národnej obrany ČSR P. Maxa, ministrom zahraničných vecí ČSR E. Benešovi do Paríža (3. februára 1919) o návrate československých legionárov, tak aj zajatcov domov, za určitých predpokladov cesta Sovietskym Ruskom; d) možnosť, že sovietska vláda je ochotná prepustiť vojsko cez svoje územie s podmienkou, že zbrane povezie v osobitných vlakoch, (podľa dopisu P. Maxa, dr. Benešovi, zo dňa 11. februára 1919. Porov. DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975., s. 206., 232 a 241.
- 12 Porov. Paríž, 9. apríla 1919, In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975. s. 263.
- 13 V edícii dokumentov vydanej v roku 1975 je táto časť nóty LK zahraničných vecí v tomto znení: Ruská sovietska vláda sa obracia „na vládu a na všetok ľud Československej republiky s formálnym návrhom na začatie rokovania **k vytvoreniu mierových vzťahov** a na **uzatvorenie dohôd**, ktoré by boli výhodné pre obe krajiny“. Porov. Dokumenty a materiály... cit. dielo, s. 350. V diele : PEROUTKA, F.: BUDOVÁNÍ STÁTU.3. a 4. díl., Praha 1991. s. 191, je iný preklad a to: „...Ruská vláda ... posíla preto dnes vládě a všetkým národom Československej republiky formálny návrh zahájiť vyjednávanie, aby mohli byť **zriadené mierové vzťahy a mierové zmluvy medzi oboma štátmi**.“
- 14 Porov. DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975. s.339 – 340.

s týmto návrhom na vytvorenie mierových vzťahov bola tu obsiahnutá ponuka aj na rokovanie o uzatvorení iných dohôd, ktoré by boli výhodné pre obe strany (obchodných, kultúrnych, humanitárnych, osobitne v otázke repatriácie zajatcov, a iných).

**Minister zahraničných vecí ČSR, dr. E. Beneš, odpovedal** na túto nótu ruskej sovietskej vlády až temer po dvoch mesiacoch. Predovšetkým reagoval na tému, návrh o vytvorení mierových vzťahov. Striktne až rigorózne právnický neprijal, ale opravil formulácie o chovaní a použití československých vojsk na Sibíri. Odmietol aj fakty, ako aj hodnotenie obsiahnuté v sovietskej nóte, teda historickú pravdu z takéhoto hodnotenia vyplývajúcu, ako nesprávne. Podľa jeho názoru, z právneho stanoviska **nebola československá vláda nikdy vo vojne s Ruskom**. Uviedol, že „určité miestne dohody boli urobené na Sibíri“. Boli to dohody s miestnymi sovietskymi orgánmi, teda v jazyku medzinárodného práva s „miestnymi autoritami“.<sup>15</sup> Po tomto odmietnutí téz sovietskej vlády ako fakticky nesprávnych, a po zdôraznení, že československé orgány uzatvorili určité zmluvy „s miestnymi autoritami“ (teda nie s orgánmi oprávnenými konať v mene ruského štátu) uviedol, že celý prístup k tejto problematike musí byť postavený, nie z hľadiska historicko-politického ani revolučne – sociálneho, ale **čisto zo stanoviska právneho**, teda rigorózne právneho. Následne potom opätovne podčiarkol, že právne táto otázka musí byť postavená inak.

### 3. STAV VOJNY ALEBO STAV NEINTERVENCIE

V nóte ministra zahraničných vecí ČSR boli uvedené dva možné právne prístupy: a) posúdiť zo stanoviska právneho, **či československá vláda bola alebo nebola vo vojne s Ruskom**; b) zhromaždiť a potom preskúmať zbierku dokumentov v otázke sibírskej československej armády a oficiálnych vodcov československého revolučného hnutia v Rusku. Podľa stanoviska ministra zahraničných vecí nielenže československá vláda nikdy nebola vo vojne s Ruskom, ale c) ani sibírska československá armáda nekonala na Sibíri proti ruskej vláde protiprávne, v rozpore s medzinárodným právom vojnovým. Vláda ČSR dokonca o možnosti vojenskej intervencie v Rusku s československou armádou na Sibíri viedla začiatkom júna 1919 „prenikavú debatu“ a dospela k meritórnemu, resp. zásadnému stanovisku, že podľa v tom čase platnej ústavy (bola ňou „dočasná ústava“ z 5. novembra 1918) by sa rozhodnutie o brannej intervencii v Rusku rovnalo vyhláseniu vojny sovietskej ruskej vláde a muselo by byť o nej rozhodnuté parlamentom. A uzavrela riešenie tejto otázky vetou, že „nie je nijako žiaduce, aby sa takáto diskusia rozpútala“.<sup>16</sup> Podľa tohto stanoviska, resp. rozhodnutia československej vlády **nebola ČSR 5. júna 1919 vo vojnovom stave so sovietskym Ruskom** a považovala za nemožné prijať rozhodnutie o brannej intervencii aj preto, že by takéto rozhodnutie znamenalo vyhlásenie vojny RSFSR a muselo by byť o ňom rozhodnuté Národným zhromaždením. Podľa tohto stanoviska vlády ČSR **neviedla ČSR ani vojenskú intervenciu v Rusku**. Dokazovala to tým, že armáda je na Sibíri a „nemá (nemala) priamy dotyk s boľševikmi“, teda s Červenou armádou. Bola zriadená na boj proti Nemcom a Rakúšanom a po skončení vojny s nimi **dodržuje princíp neutrality a non intervencie** vo vzťahu k vnútorným ruským záležitostiam. Predchádzajúce vojenské aktivity légii, obsadenie rozsiahleho územia v Povolží, na Urale a na sibírskej magistrále v máji 1918 až 1919, podľa československej vlády spôsobila „**nelojálna politika moskovskej vlády, ktorá donútila naše vojská k obrane**“.<sup>17</sup>

Takéto stanovisko československej vlády, vyjadrovalo vlastne oficiálnu vládnu a štátnu interpretáciu činnosti légii v Rusku v tomto období. Rovnako ako „**zákonnú obranu**“ hodnotil dané aktivity aj prezident ČSR T. G. Masaryk. Iné hodnotenie týchto udalostí kvalifikuje pôsobenie československých légii ako „**nevypovedanú vojnu**“ proti sovietskej vláde a ako vytvorenie vojenského predvoja pre veľkú **spojeneckú**

15 Nóta ministra zahraničných vecí ČSR E. Beneša ľudovému komisárovi zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerinovi. (10. apríla 1920) Praha. In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975.s. 360 – 361.

16 Dopis ministerskej rady ČSR ministrovi zahraničných vecí E. Benešovi o nemožnosti ďalšej účasti na intervencii vzhľadom k rastúcej nespokojnosti v krajine a v armáde. (5. jún 1919. Praha) In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975. s. 268.

17 DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. I. díl. Praha 1975. s. 268.

**intervenciu v Rusku** od Vladivostoku až po Volgu, a tiež ako uskutočňovanie vojenskej obrany tyla, zázemia **pre ozbrojené uskutočňovanie občianskej vojny** domácimi ruskými monarchistickými generálmi.

Československá vláda odpovedala na návrhy ruskej sovietskej vlády na mierové rokovania, ako aj na ďalšie rokovania o obchodných kontaktoch až potom, ako požiadala spojencov o stanovisko k tejto nóte, a keď zistila ich oficiálne stanoviská k Rusku a spoznala, či spojenci zaujali nejaké špeciálne stanovisko ohľadom mierového rokovania s Ruskom, so svojimi susednými štátmi (Lotyšsko, Litva, Estónsko). Prejavila sa v tom koordinácia československého stanoviska s postojom spojencov, ale tiež aj závislosť až podriadenosť československej zahraničnej politiky a jej medzinárodnoprávných postojov voči týmto mocnostiam. Každopádne to boli tieto štáty, osobitne Francúzsko a potom v menšej miere aj V. Británia, ktorých záujmy československé légie hájili a presadzovali, resp. pripravovali vojenské podmienky pre ich veľkú vojenskú intervenciu proti bolševickému Rusku s cieľom dosiahnuť zánik sovietskeho štátu.<sup>18</sup> Podstatnou je ďalej realita a právna skutočnosť, že Francúzsko (najmä) a V. Británia svojimi medzinárodnoprávnymi úkonmi prispeli ku kreovaniu československého štátu in statu nascendi, ako aj to, že tento nadobudol právnu subjektivitu uznaním jeho dočasnej vlády (15. október 1918).

#### 4. UZNANIE RSFSR RESP. ZSSR ČESKOSLOVENSKOM – DE FACTO A DE IURE

Československá vláda po výmene spomínaných diplomatických nót z februára **a apríla 1920** uzavrela so sovietskym Ruskom (RSFSR) obchodnú zmluvu, ktorou uznala sovietskú vládu de facto. Stalo sa tak podľa dočasnej zmluvy z 5. júna 1922.<sup>19</sup> A následne s ním nadviazala obchodné vzťahy a uzavrela príslušné zmluvy.

Napokon až dňa **9. júna 1934 sa rozhodla vláda ČSR nadviazať normálne diplomatické styky s vládou Zväzu sovietskych socialistických republík** a menovať mimoriadneho vyslanca a splnomocneného ministra.<sup>20</sup>

V rovnaký deň, a to 9. júna 1934, si ministri zahraničných vecí oboch štátov M. M. Litvinov a E. Beneš vymenili dva dopisy. V prvom liste sa uvádzalo, že za tým účelom, aby sa vzťahy medzi oboma krajinami mohli rozvíjať v „duchu stále tesnejšieho zblížovania a skutočne pevného priateľstva“ potvrdzujú obe vlády dosiahnutú dohodu: vzájomné rešpektovanie a) zvrchovanosti každého štátu a b) zásady nezasahovania do vnútorných záležitostí. Obe vlády ďalej konštatovali, že **„otázky týkajúce sa vzájomných finančných nárokov, vyplývajúcich z udalostí z doby vojny a revolúcie, sa považujú za definitívne likvidované“**. A konečne obe vlády uviedli, že pri ďalších rokovaníach, ktoré sa budú týkať otázok hospodárskych a obchodných vzťahov, budú „uplatňovať tú istú principiálnu líniu, ktorou sa riadia v týchto otázkach vo vzťahu k ostatným krajinám, s ktorými udržiavajú pravidelné diplomatické styky, bez toho, že by to bolo na úkor existujúcich vzťahov voči tretím krajinám“.<sup>21</sup>

V druhom liste, ktorý si vymenili obe strany, sa ďalej upresňovalo, že formuláciu „vyplývajúce z udalosti z doby vojny a revolúcie“, ktorá bola uvedená v predchádzajúcom dopise, je treba chápať tak, **že sa rovnako týka všetkých nárokov vyplývajúcich z uplatňovania revolučného zákonodarstva v oboch krajinách**.<sup>22</sup> Až z obsahu týchto dopisov, ktoré si pri príležitosti obnovenia diplomatických stykov vymenili ministri

18 Podľa medzinárodného práva platného v čase prvej svetovej vojny a tesne po nej sa považovala za všeobecne platné **vymedzenie pojmu intervencia** definícia z vysoko uznávaného diela, učebnice L. Oppenheima, že „**intervencie ako diktátorský zásah štátu do vecí štátu iného za účelom udržania alebo zmeny trvajúceho stavu vecí**“. K takejto intervencii môže dôjsť buď podľa práva alebo bezprávne, avšak sa dotýka vonkajšej nezávislosti alebo územnej alebo osobnej zvrchovanosti postihnutého štátu; ... Niet pochybnosti, že medzinárodné právo, ktoré chráni medzinárodnú osobnosť (subjektivitu) štátu spravidla intervenciu zakazuje“. OPPENHEIM, L.: MEDZINÁRODNÍ PRÁVO. Sv. I. Mír. Praha 1924. s. 193 a 194.

19 Obchodná zmluva medzi RSFSR a ČSR bola schválená vládou ČSR a nadobudla právnu platnosť. Ratifikácia dohody v československom parlamente sa však stretla s odporom značnej časti československých parlamentných kruhov. Porov. pozn. č. 1., Nóta ľudového komisára zahraničných vecí RSFSR ministerstvu zahraničných vecí ČSR (17. marca 1923). Moskva. In: DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. II. díl. Praha 1977. s. 48.

20 DOKUMENTY A MATERIÁLY K DĚJINÁM ČESKOSLOVENSKO-SOVĚTSKÝCH VZTAHŮ. II. díl. Praha 1977., s. 48.

21 TAMTIEŽ, II. díl, s. 663

22 TAMTIEŽ, II. díl, s. 663. dok. 1. Nóta ministra zahraničných vecí ČSR ľudovému komisárovi zahraničných vecí ZSSR M. M. Litvinovovi.

zahraničných vecí oboch štátov, možno urobiť závery, ako bola vyriešená a hodnotená situácia, záležitosti a udalosti, ktoré sa týkali pobytu a aktivít československého vojska v rokoch 1918 až 1920. Mimoriadne závažné je, že sa táto situácia, aktivity československých légii **nehodnotili ako vedenie vojny (vojnový stav), ani ako stav vedenia nevypovedanej vojny. Nezmenili sa ani o tom**, že by pobyt a činnosť československých vojsk znamenal, **že tu došlo k vojenskej ozbrojenej intervencii, vojenskej agresii, vojenskej okupácii** časti územia, pomoci a **podpore ruskej kontrarevolúcie s cieľom zvrhnúť sovietskú moc, sovietskú vládu**. Pôsobenie československého vojska sa nehodnotilo a neaplikovali sa naň kategórie a pojmy z medzinárodného vojnového práva. Predmetom riešenia vzájomných otázok boli záležitosti hmotnoprávne, občianskoprávne, resp. finančné.

Záver bol, že **tieto otázky vyplývajúce z doby vojny a revolúcie sa považujú za definitívne likvidované**. A pojmy doba vojny a revolúcie boli ďalej široko interpretované a to v tom zmysle, že pod touto formuláciou treba rozumieť že **sú likvidované všetky nároky vyplývajúce z uplatnenia revolučného zákonodarstva oboch krajín**. Za uplatnenie revolučného zákonodarstva sa s najväčšou pravdepodobnosťou malo a muselo chápať revolučné zákonodarstvo upravujúce vlastnícke vzťahy (medzi živými a pre prípad smrti), ďalej najmä revolučné trestné zákonodarstvo hmotné (ktorého prameňom v sovietskom Rusku bolo určitý krátky čas priamo revolučné vedomie a svedomie, potom dekréty sovietskej moci a až v treťom rade a subsidiárne zákony), trestné zákonodarstvo procesné (s právomocou rozhodovať o vine a treste revolučnými tribunálmi, mimoriadnymi komisiami a až v ďalšom ľudovými súdmi).

Možno teda konštatujúco uzavrieť, že až nadviazaním diplomatických stykov medzi ČSR a ZSSR **boli právne vyriešené všetky problémy spojené s pôsobením a činnosťou československého vojska v Rusku**. Vo vzťahu týchto dvoch štátov sa vzhľadom na minulosť, obdobie revolúcií, ktoré prekonal v rokoch 1917 – 1920, vytvoril čistý stôl, stav bez nevyriešených právnych otázok a problémov, právna možnosť rozvíjať svoje vzťahy bez záťaže z minulosti.

Vzťahy medzi ČSR a ZSSR sa vyriešili medzinárodnoprávnymi recipročnými úkonmi ministra zahraničných vecí ČSR a ľudového komisára zahraničných vecí ZSSR s konštitutívnou relevanciou v tom zmysle, že nemajú voči sebe navzájom žiadne majetkové nároky a pohľadávky, že „**otázky týkajúce sa vzájomných finančných nárokov, vyplývajúcich z udalostí z doby vojny a revolúcie, sa považujú za definitívne likvidované**“. Znamenalo to ďalej vo svojich dôsledkoch, že aj pôsobenie, činnosť československého vojska na území RSFSR sa nepovažovalo za problém či tému riešenia právnych otázok ohľadom súladu s právom či protiprávnosti ich konania. Považovala sa táto historická záležitosť za definitívne likvidovanú? Nominálne právne áno. Pôsobenie, činnosť československého vojska, jeho légii na území Ruska, ktoré v roku 1934 bolo medzinárodnoprávne územím ZSSR, oba štáty nepovažovali za protiprávne konanie. Akékoľvek nároky z týchto udalostí, konaní, resp. skutočností považovali za definitívne likvidované.

Po medzinárodnoprávnom dohovore, že nároky z doby vojny a revolúcie sa považujú za definitívne zlikvidované, **zostali medzi ČSR a ZSSR ešte nielen definitívne nezlikvidované ale viacej trvale platné nevyriešené a sporné otázky – historicko-politické, historicko-ideologické**, ktoré sa **ostro antagonisticky ozvali a oficiálne sa z pozície štátostrany nastolili** po februári 1948 v Československu na okamžité chirurgické a traumatologické riešenie. Prejavili sa a doslova aj rigidne sa riešili v historiografii, v spise, v dejepise<sup>23</sup>

23 K radikálnemu obratu vo vnímaní T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša došlo už roku 1948 v súvislosti s 30. výročím vzniku ČSR v hodnotení, ktorého autorom bol Z. Nejedlý. Pri 100. výročí narodenia T. G. Masaryka došlo tiež k radikálnemu obratu v hodnotení prvého československého prezidenta. Vtedajší minister osvet a informácií V. Kopecký prezentoval tézu, ktorá určovala ďalší prístup v historiografii a podľa ktorej bez Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie v Rusku by nevznikla Československá republika. Všetky zásluhy prvého odboja z obdobia prvej svetovej vojny sa znehodnotili. Vychádzali z diel V. I. Lenina a najmä J. V. Stalina o straníckosti vo vede. V rokoch 1953 až 1954 vznikli vrcholné diela historiografie obdobia stalinizmu v Čechách a na Slovensku. Prehodnocovanie vzťahu k minulosti skončilo u historikov pripísaním kontrarevolučnej úlohy T. G. Masarykovi, M. R. Štefánikovi a E. Benešovi pri vzniku ČSR. Kardinálnou príčinou a dôvodom pripísania tohto atribútu týmto osobnostiam bolo, že zaznávali ruskú socialistickú (boľševickú) revolúciu a úlohu V. I. Lenina. Vytvorenie tejto dogmatickej, stalinskej straníckej koncepcie vzniku Československa a jej vedúcich osobností bolo priamo spojené a vyjadrené aj vo výklade o úlohe československých légii v Rusku v rokoch 1917 – 1920 (Holotík, L.: Štefánikova legenda a vznik ČSR (1958 a 1961); Kvasnička, J.: Československé légie v Rusku. (1918 – 1920), 1963. Na adekvátnu protiváhu k týmto dielam, ktoré sa vyznačovali veľkou bázou prameňov a v ktorých dominoval či bol v nich výlučný jeden uhol pohľadu, ako sa zdá, slovenská historiografia ešte čaká. Publikované diela sa týkajú najmä osobnosti M. R. Štefánika a boli významným prínosom pre vytvorenie jeho pozitívneho obrazu a kladného vzťahu k jeho osobnosti či k slovenským dejinám vôbec.

a aj v osobnom postavení autorov tejto spisby. Riešili sa akoby amputáciou aj bez anestetík, radikálnejšie ako metódou šokovej terapie. Spoločenské historické vedomie nadtľho zakalili ba priamo intoxikovali. Týkali sa celej koncepcie vzniku, právneho jestvovania československého štátu, vzťahu k Októbrovej revolúcii a k Sovietskemu štátu. Nebolo to prínosné pre historické vedomie Čechov a Slovákov, ani pre historickú a historickoprávnu vedu.

## **ZÁVER**

Pokúsili sme sa v tomto príspevku zmapovať, rozobrať, ale i čiastočne zhodnotiť tento úsek našich dejín najmä z medzinárodnoprávneho pohľadu. Poukázať na jeho zložitosti, protirečivosti, rozličnosť hodnotiacich úsudkov z rozmanitých uhlov pohľadu. Osobitne z toho, v ktorom malopočetný národ sa usiluje o genézu svojej štátnosti, pričom je závislý od stanovísk veľmocí, súladného konania s jednou či niekoľkých z nich a očakáva sa od neho nie priateľský vzťah s inou veľmocou s protipolárnym svetonázorovým nábojom. A po dosiahnutí národnej štátnosti musí v ďalšom vývoji, so zmenou spojenca, zmeniť aj svoje historické vedomie a historiografiu. Blížime sa k storočnici od týchto udalostí. Poznanie, výklad a hodnotenie našich dejín je v našich rukách, vedomí i v srdciach.

# **VZNIK ČSR, SOVIETSKE RUSKO A INTERVENCIA**

---

**JOZEF BEŇA  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## ABSTRAKT

BEŇA, JOZEF. VZNIK ČSR, SOVIETSKE RUSKO A INTERVENCIA. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 23

Príspevok opisuje vývoj názorov a hodnotení o vzťahu ruskej Októbrovej revolúcie a vzniku ČSR. Podľa uhla pohľadu sú pomenované tieto koncepcie termínmi, národná, triedna a objektívna pravda. Autor zrekonštruoval stanoviská zakladateľov ČSR, T. G. Masaryka, M. R. Štefánika a E. Beneša. Nasleduje deskripcia straníckej pravdy československých komunistov, ktorú vyslovil najmä V. Kopecký, o zneužití légii proti sovietskej moci. Aktivity légii v Rusku viedli aj ku konaniam, ktoré možno pomenovať ako intervencia. Argument primátu demokracie pred diktatúrou, najmä argument ochrany ľudských práv odôvodňuje podľa medzinárodného práva aj intervenciu. Kontradiktórne s tým, ochrana triednych hodnôt oprávňuje intervenciu, ktorá popiera suverenitu štátu. Diskrepancia medzi národnou pravdou a jednostranným triednym prístupom k hodnoteniu historických udalostí spojených s kreovaním československého štátu (hodnotením výlučne podľa záujmov, hodnôt a cieľov iba jednej spoločenskej triedy) oslabuje či priamo deštruuje aj legitimitu príslušného politického režimu, ktorý vnucuje svoju pravdu o minulosti a popiera národný prístup k nej. Objektívna historická pravda zahŕňa širšie spektrum prístupov, integruje ich spôsobom korešpondujúcim so sentenciou, že pravda oslobodzuje a história je učiteľkou života.

## ABSTRACT

BEŇA, JOZEF. THE CREATION OF THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC, SOVIET RUSSIA AND INTERVENTION. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, No. 1-2, P. 23

The paper describes the development of opinions and evaluations concerning relation between Russian October revolution and the creation of the Czechoslovak republic. In accordance with their point of view these conceptions are titled as national, class and objective truth. Author re-construed opinions of founders of the Czechoslovak republic: T. G. Masaryk, M. R. Štefánik and E. Beneš. This is followed by the description of the truth of Czechoslovak communist party about the abuse of the legion against the Soviet power, which was formulated mainly by V. Kopecký. The actions of the legion in Russia included also acts, which can be interpreted as the intervention. The argument of primacy of democracy over dictatorship, mainly the argument of human rights protection justifies also the intervention according to the international law. Contradictory to this the protection of class interests justifies the intervention, which denies the state sovereignty. The discrepancy between the national truth and the one-sided class approach towards the evaluation of historical events related to the creation of the Czechoslovak state (the evaluation based exclusively on interests, values and aims of only one societal class) weakens or outright destroys also the legitimacy of responsible political regime, which imposes his historical truth and denies national approach to it. Objective historical truth includes wider spectrum of approaches and integrates them in the way corresponding with the statement that truth sets free and history is life's teacher.



## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Ruská revolúcia (Veľká októbrová revolúcia) a vznik ČSR; národná, triedna a objektívna pravda, evolúcia ich vzťahu; intervencia a neintervencia z hľadiska medzinárodného práva; okupácia; vojna legálna (ius ad bellum) a nelegálna; T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, E. Beneš o intervencii československých légii v Rusku; W. Wilson, prezident USA a odmietnutie súhlasu s intervenciou vojsk USA v Rusku v septembri 1918

## **KEYWORDS**

Russian revolution (Great October Revolution) and the creation of the Czechoslovak republic; national, class and objective truth, evolution of their relation; intervention and non-intervention in international law; occupation; legal war (ius ad bellum) and illegal war; T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, E. Beneš on the intervention of the Czechoslovak legion in Russia; W. Wilson, president of USA and the rejection of the intervention of US army in Russia in September of 1918

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.  
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky  
Právnická fakulta  
Univerzita Komenského v Bratislave  
jozef.bena@flaw.uniba.sk

## ÚVOD

Bez ruskej „Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie“ z roku 1917 nebolo by ČSR! Do tejto vety typu hesla či výzvy vyúsťovali hodnotiace súdy slávnostných rečníkov, renomovanej aj režimistickej historiografie, ale i oficiálnej propagandy komunistického režimu v období socializmu v Československu, najmä v päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia.<sup>1</sup> Aj veľké diela vtedajších renomovaných československých historikov, konkrétne aj vtedy najvýznamnejšieho slovenského historika L. Holotíka – Štefánikovská legenda a vznik ČSR, vydané v SAV v Bratislave, a to dvakrát v roku 1958 a 1961, opreté o výsledky bádania aj vo francúzskych archívoch, akoby potvrdili a prehĺbili toto poznanie. Rozhodujúcou skutočnosťou pre takýto úsudok bol uhol pohľadu, prístup. Októbrová socialistická revolúcia v Rusku bola najvyššou hodnotou, historickou, politickou, morálnou, všeludskou. Spoločenské sily, národné oslobodzovacie hnutia, ktoré ju nielenže neprijali a držali sa svojich axiologických postojov v mene svojich cieľov, ktoré sa nepostavili na jej stranu, ktoré konali priamo či nepriamo, úmyselne, aj neúmyselne proti jej postupu, proti naplneniu jej predstáv a cieľov, teda proti Ruskej revolúcii, boli spiatočníckymi, reakčnými, kontrarevolučnými. Vedúci predstavitelia týchto národnooslobodzovacích síl, ich vojenských zoskupení, ktorí konali v koordinácii či v kooperácii so silami vtedajších dohodových mocností, boli priamo, výslovne pomenovávaní ako agenti, agenti francúzskeho imperializmu alebo anglického či amerického imperializmu. S týmto epiteton ornans bol v historiografii vtedajšej doby pomenovaný aj M. R. Štefánik. V polovici roku 1968, roku obrody socializmu v Československu, zápal novinára denníka Smena za pravdivú historiografiu viedol k tomu, že uvedené knižné vydanie diela o Štefánikovi horelo verejne na hranici temer inkvizičnej.<sup>2</sup> Vzťah trojice vedúcich osobností hnutia za československú samostatnosť, štátnosť, ani konkrétne postoje príslušníkov československého vojska v Rusku (légii) k Ruskej revolúcii, v jej boľševickom štádiu, nie je s náležitým obsahom zrekonštruovaný, popísaný a najmä zhodnotený.<sup>3</sup> Publikované diela sa zaoberajú dôležitými otázkami osobného, vojenského a politického vzťahu M. R. Štefánika, najmä ako ministra vojenstva ČSR, a veliteľa československých a dohodových vojsk v Rusku francúzskeho generála M. Janina; ďalej osvetľujú jeho aktivity v službách Francúzska a to podľa cenných výsledkov bádania vo francúzskych archívoch. Pomerne najviac je spracovaný vzťah M. R. Štefánika k Ruskej revolúcii v monografii Š. Štvrteckého. Zreteľne však z nej poznať úsilie, po dobe jeho hodnotenia ako agenta Francúzska proti sovietskemu Rusku, nevyjadrovať sa k tejto problematike osobne a priamo, ale nechať prehovoriť len „reč, jazyk dokumentov“. A po ďalšie, nenarušiť dimenzie nášho nesporného národného veľikána. V tomto príspevku sa pokúšame skromným spôsobom upozorniť na túto problematiku a čiastočne sa k nej vyjadriť.

## 1. RUSKÁ REVOLÚCIA – UHOL POHĽADU, TRIEDNA A NÁRODNÁ PRAVDA

V istej súvislosti vo svojich memoároch T. G. Masaryk napísal: „Videl som mnoho hrozného a neľudského za boľševickej revolúcie“.<sup>4</sup> V tejto výpovedi očitého svedka revolúcie špecifikoval aj páchatela týchto hrôz a neľudskostí. Nebola to konkrétne osoba, osoby, ani skupina osôb alebo dav, či masa ľudí, ale jeho osobná prežitá a zažitá citová duševná empíria, osobne psychologicky ním spracovaná a hlboko uložená v jeho

1 „Podstata těchto sporů spočívá v tom, že reakční falšovatelé historické pravdy se snaží namlouvat, jako by uskutečnění československé státní samostatnosti v říjnu r. 1918 bylo dílem osvoboditelské úlohy západních mocností Francie, Anglie a Spojených států amerických, zvítězivších v r. 1918 nad ústředními mocnostmi Německem a Rakousko-Uherskem, a jako by se o vytvoření Československé republiky ve spojení se západními mocnostmi zasloužili t.zv. osvoboditelé T. G. Masaryk, Eduard Beneš, Milan Rastislav Štefánik. Naproti tomu my tvrdíme, že uskutečnění čl. státní samostatnosti a vytvoření Československé republiky 28. října r. 1918 bylo dílem revolučního národně osvobozenického hnutí československého lidu, národně osvobozenického hnutí, které v celém Rakousko-Uhersku bylo podníceno vítězstvím Velké říjnové socialistické revoluce 7. listopadu r. 1917.“ In: Václav Kopecký, Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo, Praha, 1960. S. 9. Porov. internetový časopis pro výzkum dějin studené války / a research e-magazine on Cold War.

2 Porov. denník SMENA, apríl, máj 1968 Bratislava, redaktor M. Vároš .

3 KOVÁČ, Dušan. *Štefánik a Janin. Příběh přátelství*. Bratislava, 2001; GUELTON, Frédéric – BRAUD, Emmanuelle – KŠIŇAN, Michal (eds.). *Milan Rastislav Štefánik v archivních dokumentech Historické služby francouzského ministerstva obrany*. Bratislava: VHÚ – ministerstvo obrany SR, 2009; ŠTVRTECKÝ, Štefan. *Náš Milan Rastislav Štefánik*. Bratislava : Smena, 1990.

4 Tamtiež s. 208.

vedomí. Uviedol, že s „osobitnou asociáciou spomína pri mene „bolševizmus“ na jeden obraz“. Nejakú dobu po pouličných bojoch v Petrohrade a i. rozvážali sa mŕtvolu padlých obetí po rodinách, obyčajne na známom ruskom izvoščiku (drožke). „Stuhnuté telo bolo položené ako klada vo vozíku; .... To zbytočné, nerozumné, barbarské ubíjanie životov zaráža ma doteraz pri spomienke na tieto príšerné pohľady“.<sup>5</sup> S touto svojou asociáciou, spomienkou na barbarstvo bolševickej revolúcie si spájal T. G. Masaryk bolševikov vôbec a ich revolúciu osobitne, ako sa zdá, trvale. Pri pokuse o teoretickú reflexiu bolševickej, ruskej revolúcie preukázal schopnosť oddeliť sa, vzdialiť sa od tejto svojej príšernej asociácie, od tejto patologickej spomienky. Radikálne odmietal, že by ruský bolševizmus bol totožný s komunizmom. Pripúšťal, že by to mohol byť v najlepšom prípade socializmus a štátny kapitalizmus. Komunizmus vyhlásil za utópiu. Pokus o trvalý a skutočný komunizmus (odlišoval striktne tzv. ruský komunizmus od komunizmu vôbec) považoval za možný len na mravnom a náboženskom podklade a len medzi priateľmi. Po chvíľkovom nadšení na začiatku revolúcie komunistické pokusy podľa T. G. Masaryka upadajú a degenerujú. Názor V. I. Lenina na stav Európy považoval za nesprávny, vyplýval podľa T. G. M. z nesprávnej filozofie dejín, z mylného očakávania a prorokovania definitívnej revolúcie, resp. očakávania sociálnej revolúcie.<sup>6</sup> Svoje teoretické abstrakcie a reflexie, už nie osobné asociácie, zhrnul do rezolútneho rigorózného stanoviska: „Najmä centralizmus bolševický je veľmi tuhý; je to režim abstraktný, dedukovaný z tézy a násilne uskutočňovaný; bolševizmus je absolutistická diktatúra jedného a jeho pomocníkov; **bolševizmus je neomylnický a inkvizitorský a práve preto nemá s vedou a s vedeckou filozofiou nič spoločného; veda, tak ako demokracia je bez slobody nemožná**“.<sup>7</sup> Je ťažko pripustiť či dokázať, že tieto teoretické závery mal T. G. Masaryk už v novembri 1917, keď býval v moskovskom hoteli a prežil boj o Kremľ. V Petrohrade zažil februárovú revolúciu. Teoretické abstrakcie, ktoré sa stali neskôr temer politologickými poučkami, skompletizoval a vyabstrahoval skôr so sociálnych a gnozeologických prameňov až zo začiatku dvadsiatich rokov. Zrejme až po udalostiach v strednej Európe a v Nemecku, kedy sa ukázalo, že proletárska revolúcia, ktorá sa zorganizovala na štátny útvar, Ruskú federáciu sovietskú a socialistickú, a ktorá zvíťazila v najslabšom článku v reťazi svetového kapitalizmu, resp. „svetového imperializmu“, aby bola „rozbuškou“ socialistickej revolúcie najmä v Nemecku, v ideálnom prípade aj v Anglicku, v prostredí vyspelej robotníckej triedy v západnej Európe. Asi treba poznamenať, ale i zdôrazniť, že práve utlmenie, vyhasnutie možnosti uchopiť štátnu moc v iných štátoch, obmedzenie a izolovanie sovietskeho socialistického štátu na jednu krajinu, teritoriálne obrovskú, ale ekonomicky, sociálne a kultúrne zaostalú („drevené, roľnícke a negramotné Rusko“) – voči ktorej vojensky, ozbrojenou silou priamo na území Ruska, intervenoval takmer tucet štátov. A práve táto skutočnosť, intervencia cudzích mocností na území Ruska, najmenej mimoriadne krvavá dvojročná občianska vojna, na začiatku ktorej stálo aj vojenské vystúpenie československých légii, ktoré odchádzali z Ruska, podľa dohody s vládou v Moskve, nie ako vojenský útvar, ale ako „slobodní individuálni občania“. Ako je známe, nebola to svojvôľa panujúcich bolševikov, ale opatrenia voči cudzím vojskám, osobitne patriacim k Dohode, ktoré vyplývali z podmienok uzavretého Brestlitovského mieru RSFSR s Nemeckou ríšou, Rakúsko-Uhorskom a ďalšími štátmi patriacimi do koalície Ústredných mocností. Ako reagovali na vystúpenie československých légii ruskí bolševici, sovietske štátnej orgány? Bola ich reakcia konaním v podmienkach zákonnej obrany? Vmanipulovali do tohto ozbrojeného vystúpenia legionárov českí, resp. ruskí bolševickí agitátori? Hrozil im trest smrti zastrelením podľa rozkazu sovietskeho komisára L. D. Trockého? Rozhodla sa ruská sovietska vláda (bolševikov) vydať československých legionárov Rakúsko-Uhorsku, ktoré bolo signatárom Brestlitovského mieru, ako vojenských zbehov z jeho armády? Najčastejšie a najzávažnejšie sú práve tieto argumenty, ktoré sa považujú za príčinu ozbrojeného vystúpenia československých légii proti bolševikom, proti sovietskej moci.<sup>8</sup>

5 Úplný text opisujúci túto asociáciu: „Stuhnuté telo bolo položené ako klada vo vozíku; na jednej strane vyčnievali nohy, na druhej hlavy, niekedy ruka. Často bola mŕtvola postavená do vozíku a nejakou handrou alebo povrázkom pripevnená. Aj to som videl, že bola postavená hlavou dolu, nohy čneli do výšky. To zbytočné, nerozumné barbarské ubíjanie životov zaráža ma doteraz v spomienke na tieto príšerné pohľady“. MASARYK, T. G.: Světová revoluce. (1914 – 1918). Čin a Orbis v Prahe. 1925. s. 208.

6 MASARYK, T. G.: Světová revoluce. (1914 – 1918). Čin a Orbis v Prahe. 1925. s. 210 a 211.

7 MASARYK, T. G.: Světová revoluce. (1914 – 1918). Čin a Orbis v Prahe. 1925. s. 210.

8 „Nemecký vplyv, agitačné intrigy československých komunistov, provokácie nemecko-maďarských vojakov a politická krátkozrakosť i nelojálnosť sovietskych vykonali svoje dielo. Sovietska vláda, ktorá podozrievala hneď od počiatku

Podľa anglického premiéra L. Georgea bolo ozbrojené vystúpenie československého vojska v Rusku od počiatku plne heroické, podľa neho bol to „jeden z najväčších eposov dejín“, légie v mene malého národa preukázali neoceniteľnú službu Rusku a Spojencom v ich boji za oslobodenie sveta od despotizmu.<sup>9</sup>

Podľa **výzvy sovietskej vlády** (vlády RSFSR)<sup>10</sup> z **11. júna 1918** vydanéj v súvislosti so vzburou československého zboru<sup>11</sup> hodnotenie vojenského pôsobenia légii vrátane kvalifikovania právnych aspektov tejto činnosti znelo pochopiteľne inak, bolo, presnejšie, protikladné. Ak ho skompletizujeme s neskoršou nóťou G. V. Čičerina adresovanou veľvyslanectvu V. Británie z 19. októbra 1918 a zaslanou prostredníctvom nórskeho diplomata<sup>12</sup> (teda už z obdobia po utlmení vystúpenia na Volge), môžeme ho zosumarizovať do týchto **bodov o konaní československých légii**:

- a) **povstali proti sovietskemu štátu** a ruskej revolúcii ako časť francúzskej armády; bolo to **zradné povstanie Čechoslovákov** – bolo to povstanie organizovaného vojenského zboru francúzskeho štátu, proti sovietskemu štátu **s cieľom zvrhnutia sovietskej štátnej moci a celého spoločenského systému**;<sup>13</sup>
- b) **legionári nekonali so znalosťou veci**; boli oklamaní<sup>14</sup> a zavlečení do tohto povstania, **stali sa agentmi Dohody**, čím sa premenili na nástroj kontrarevolučných machinácií; **zodpovednosť za ich konania nesú tie mocnosti** (V. Británia a Francúzsko),<sup>15</sup> **ktoré slávnostne vyhlásili na ľudovom komisariáte zahraničných vecí, že légie sú spojeneckým vojskom**;<sup>16</sup>

československé vojsko neprávom z úmyslov kontrarevolučných, a nedôverujúca Dohoda využila miestneho konfliktu československých vojakov so sovietskymi v Čeljabinsku (14. a 17. mája, kedy legionári obsadili celé mesto, všetky budovy a zariadenia dôležité pre obranu a bezpečnosť), aby sa zbavila nepohodlného transportu. Koncom mája 1918 rozkázala sovietska vláda úplné odzbrojenie a rozformovanie československého armádneho zboru. Proti tomu sa uzniesol zjazd zástupcov vojska dňa 23. mája v Čeljabinsku nevydať zbrane a dopraviť sa do Vladivostoku podľa „vlastného poriadku“. Vedenie transportu prevzal miesto Odbočky ČSNR výbor zjazdu (predseda B. Pavlů), ktorého členovia, pplk. Vojcechovský, kap. Gajda a por. Čeček, boli menovaní za veliteľov troch skupín vlakov (tzv. ešalónov). Gajda mal predvoj (trať Omsk – Irkutsk), Vojcechovský stred (Čeljabinsk – Omsk), Čeček zadný voj (Pololžie). Porov. Ottova encyklopédia nové doby: díl 2., strana 1098, Subheslo: 40. Československá republika - československé legie.

9 Porov. MASARYK, T. G.: Světová revoluce. Praha 1925., s. 324, v poznámke pod čiarou: list L. George zo dňa 11. septembra 1918.

10 RSFSR – Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky. Ruská sovietska republika sa ustanovila dňa 7. novembra 1917 na II. Všeruskom zjazde sovietskych v Petrohrade, po víťaznom povstaní. V januári 1918, po rozpustení Ústavodarného zhromaždenia, na III. všeruskom zjazde robotníckych a roľníckych sovietskych sa vytvorila federácia sovietskych republík s názvom Ruská sovietska federatívna socialistická republika. Na V. Všeruskom zjazde sovietskych bol prijatý základný zákon tohto štátu a to Ústava ruskej sovietskej socialistickej republiky, dňa 10. júla 1918. Porov. Sovětské ústavy. Praha, 1978.

11 „Výzva rady ľudových komisárov k pracujúcemu ľudu v súvislosti so vzburou československého zboru. (11. jún 1918). Moskva. Porov. Dokumenty a materiály k dejinám československo – sovietskych vzťahů. I. díl. Praha 1975., s. 120 – 123.

12 Telegram ľudového komisára zahraničných vecí RSFSR G. V. Čičerina nórskeho chargé d'affaires v Petrohrade. (19. októbra 1918). Moskva. Porov. Dokumenty a materiály k dejinám československo – sovietskych vzťahů. I. díl., Praha 1975., s. 199 – 201.

13 **Ruské obyvateľstvo, využívajúc československé víťazstvo, uskutočňovalo postupne aj politický prevrat**, čím vznikali nové ruské vlády ako sibírska (pôvodne v Novonikolajevsku, potom v Omsku), samarská, neskoršie tiež vladivostocká a jekaterinburská, orientované opäť na stranu bývalých vojnových spojencov a túžiacich obnoviť front proti boľševikom a Nemcom. Porov. Ottova encyklopédia nové doby: díl 2., strana 1098 a n. Subheslo: 40. Československá republika - československé legie.

14 **„Nikdy sovietska vláda ani nepomyslela vydať československé vojsko Rakúsko-Uhorskej vláde. To je dielo ohováračov“**. Fámy a chýry aj dôveryhodnejšie poznatky o vydaní príslušníkov československého vojska ako „vojenských zbehov“ z rakúsko-uhorského vojska na ich potrestanie, až na výnimky na výkon trestu smrti, sa rozširovali argumentujúc podľa ustanovení Brestlitskej zmluvy, ktoré prijala ruská sovietska vláda, ako poslednú inštanciu pred úplnou debláciou Ruska a jej obsadením vojskami ústredných mocností. Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovietskych vzťahů. I. díl. Praha 1975. s. 205.

15 „So súhlasom Dohody sa vracia preto československé vojsko opäť k Volge, aby pomohlo ruskej demokracii a bolo predvojom jej novo formovanej armády aj sľubovanej pomoci štátov Dohody. Porov. Ottova encyklopédia nové doby: díl 2., strana 1098 a n. Subheslo: 40. Československá republika - československé legie.

16 Československé vojsko ako autonómnu súčasť francúzskej armády v **Rusku financovalo Francúzsko**. T. G. Masaryk o tom hovoril a písal otvorene. „Moskve som musel s Francúzmi dohodnúť finančnú otázku (bolo to koncom februára 1918): ako budeme dostávať peniaze. Išlo o to, aby sme pre armádu mali a včas dostatok peňazí, pretože museli sme všetko, čo sme potrebovali, platiť. Na to sa dbalo veľmi prísne. Prvé peniaze som zaopatril ešte v Kyjeve od Angličanov, pretože francúzska misia nebola na vyplácanie pripravená; dostal som 80.000 libier, ale počul som potom, že bolo veľké ťažkosti s výmenou. V Moskve s francúzskou misiou, v ktorej bol gen. Rampont, boli všetky otázky finančné a zásobovacie vybavené veľmi skoro a uspokojivo. Pre armádu akciu finančnú viedol legionár Šíp“. MASARYK, T. G., Světová revoluce. Praha 1925., s. 233.

- c) **konali ako okupačné vojsko**; teritória uralské, kazanské a oblasti samarské boli okupované legionármi;<sup>17</sup>
- d) **dopustili sa viacerých atrocít, zločinných konaní** v okupovaných mestách a regiónoch proti civilnému obyvateľstvu.<sup>18</sup>

Takéto je teda **bipolárne hodnotenie** konania československých légii v Rusku, dvomi ideologickými, hodnotovými pólami vtedajšieho sveta. Československé légie ako súčasť francúzskeho vojska konali podľa hodnotiacej nóty vlády Ruskej federatívnej sovietskej republiky ako intervenenti, ako okupanti a po tretie aj ako páchatelia zločinov proti obyvateľom. Považoval T. G. Masaryk aj toto konanie československých legionárov v Rusku za súčasť hrôz obdobia bolševickej revolúcie? Vo svojich memoároch, v časti o tzv. sibírskej anabáze, sa o konaní československých légii, o ich participácii na trestných expedíciách vojsk V. Kolčaka voči sibírskeho obyvateľstvu, od ktorých sa dištancovalo aj politické vedenie légii,<sup>19</sup> ani nez zmienil. Odmietol pripisovať legionárom nejaké „tendencie reakčné“ a ako celkom nesprávne viniť ich aj z toho, že mimovoľne prispeli k zavraždeniu cára a jeho rodiny bolševikmi v Jekaterinburgu. Dokonca dokazoval, že légie dodržali jeho príkaz, ktorý dal pri odchode z Ruska, aby sa zásadne nemiešali do domácich pomerov.<sup>20</sup> Pritom vďaka tomu, že légie obsadili strednú Volgu a Ural, sa vytvoril prvý vládny demokratický protibolševický orgán a to „Výbor ústavodarného zhromaždenia“, ktorý sa transformoval na Direktórium v Ufe a neskôr na ruskú vládu v Omsku, ktorú zmenil na autokratickú a diktatorskú všeruskú monarchistickú moc admirál A. Kolčak, ktorého zázemie kryli československé légie.

Platí historická pravda, že ak dvaja robia to isté a tiež ak dvaja hodnotia to isté, hodnotiaci záver oboch a každého z nich je iný. Môže byť pravda len relatívna a subjektívna? Platí v tomto prípade pluralizmus právd alebo pravda (obraz a hodnotenia reality vo vedomí) je len jedna, teda musí byť jedna pravda? A to jedna tzv. objektívna pravda? Alebo platí zásada, poučka o tzv. triednom a straníckom prístupe k poznaniu

17 V júli 1918 vojenská expanzia československých vojsk smerovala na Ural: dobyli Syzraň, Kuzneck, 22. júl Simbirsk (rodné mesto V. I. Lenina), 7. augusta vzdialenú Kazaň (zmocnili sa ruského štátneho pokladu), okupovali Tumeň a centrum severného Uralu Jekaterinburg, ktoré sa stalo stredisko československého politického vedenia. Na východe v tom čase opanovali légie Bajkal. V tomto období územie kontrolované československými légiami dosahovalo maximum, rozprestieralo sa od Volgy, severného Uralu, cez Sibír až po Vladivostok. V auguste 1918 všetky vlaky, ešelóny s legionármi smerovali na strednú Volgu a ďalej na Ural pod velením generála J. Syrového. V septembri 1918 nastal vážny obrat. Ruské vojsko (vtedy vojsko výboru ústavodarného zhromaždenia, politicky eserov a menševikov) s centrom v Samare väčšinou sklamlalo. Sľubovaná pomoc spojencov (V. Británie obávajúcej sa aj o Indiu, Francúzska, ani Japonska, a už vôbec nie USA) neprišla. Československí vojaci nemohli samotní zadržať stále rastúci nápor nových a nových bolševických vojenských síl. Vojská červených ich zatlačili do obrany, neskôr donútili k ústupu. V prvej polovici septembra 1918 došlo k ústupu od Volgy (Kazaň, Simbirsk, Samara). Neúspešná ofenzíva smerom na Perm s nádejou na otvorenie cesty k spojeniu vojsk Dohody v Archangelsku stroskotala po piatich mesiacoch. Straty, ústup, únavy, rozhárané pomery v ruskom zápolí vyvolali vnútornú krízu československého vojska, ktorá sa prejavila koncom októbra 1918. Zmenil sa politický charakter ruskej demokratickej protibolševickej vlády. Pod priamym vplyvom československých politikov (najmä B. Pavlů) transformovala sa ruská demokratická vláda legitimovaná kontinuitou so zvoleným Ústavodarným zhromaždením (tzv. Komuč) na Direktórium so sídlom v Ufe (24. septembra). Neúspech tohto útvaru využili reakčné živly ruských dôstojníkov na prevrat dňa 18. novembra 1918 v Omsku, kde nastolili diktatúru admirála Kolčaka. Nové pomery, ktorými sa légie vyviedli z ohňa bojov, v ktorých hrozilo ich zrušenie, nastali po príchode ministra vojenstva ČSR, generála M. R. Štefánika, rozkazom ktorého bol armádny zbor priradený z uralského bojiska na Sibír a bol poverený ochranou transibírskej magistrály. Na fronte zostala len ruská armáda (biela). Porov. Ottova encyklopédia nové doby: díl 2., strana 1098 a n. Subheslo: 40. Československá republika - československé légie .

18 „Potom, keď v samotnej Samare bolo uväznených 12 000 osôb, potom ako v omských väzeniach bolo zatvorených viac ako 20 000 osôb, ... potom, keď v malých mestách počítali postrieľané obete na stovky, a niekedy boli celé skupiny robotníkov a roľníkov zároveň so ženami a deťmi bezodkladne strieľané z guľometov, potom, keď niektoré vedúce orgány britskej tlače oslavovali českého vodcu plukovníka Gajdu za hromadné popravy na Sibírskej železnici“. Porov. Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovetských vzťahů. I. díl. Praha 1975. S. 200.

19 **„Pod záštitou československých bodákov miestne vojenské ruské orgány sa dopúšťajú skutkov, nad ktorými užasne celý civilizovaný svet. Vypaľovanie dedín, vraždy pokojných ruských občanov po celých stovkách, strieľanie bez súdu ľudí demokratických, za púhe podozrenie z politickej nelojálnosti, sú na dennom poriadku a zodpovednosť za to všetko pred súdom národov celého sveta padá na nás, že majú vojenskú silu, nezabránili sme tomuto bezpráviu. Táto naša pasivita je priamym dôsledkom princípu našej neutrality a nezasahovania do vnútorných ruských záležitostí a ona je príčinou, že my, zachovávajúc naprostú lojalitu, stávame sa proti svojej vôli účastníkmi zločinu“. Memorandum B. Pavlů a V. Girsu zástupcom dohodových mocností a USA v Rusku o situácii v československej armáde. (13. novembra 1919. Irkutsk. Porov. Dokumenty a materiály k dejinám československo-sovetských vzťahů. I. díl. Praha 1975., s. 313 – 314.**

20 Porov. MASARYK, T. G. : Světová válka. Praha 1925. Strana 322 – 331.

pravdy? Teda triedna pravda je poznanie historickej reality podľa stanoviska a záujmov konkrétnej spoločenskej triedy (v tomto prípade podľa stanoviska a záujmov ruskej robotníckej triedy a pracujúceho roľníctva). Ozbrojené povstanie československých légii, príslušných častí, najskôr v Čeljabinsku, potom na strednej Volge, Urale a transibírskej magistráli bolo podľa stanoviska ruskej robotníckej triedy, jej organizovanej časti (soviety) a sovietskej štátnej moci **povstaním kontrarevolučným**. Podľa triedneho záujmu a stanoviska ruského mešťanstva, časti zámožného roľníctva, ich politickej reprezentácie v podobe strany eserov, pravicových menševikov bolo **konanie československých legionárov oslobodením od boľševikov**, konaním legitímnym, ktoré obnovovalo konštitucionalizmus v Rusku, založeným na voľbách do Ústavodarného zhromaždenia. Pre československých legionárov, ktorí bojovali za národnú slobodu a štátnu samostatnosť českého a slovenského národa, bolo ich ozbrojené vystúpenie a dvojročný pobyt ako intervenčného vojska, predvoja intervencie spojencov, objektívne a v konečnom dôsledku a efekte, lúčavkou kráľovskou, konaním s validitou preťatia gordického uzla, ktorý bol rozhodujúcim faktorom, v množine, vo vektore činiteľov, pre najskôr uznanie československého štátu v stave zrodu, in statu nascendi (porovnaj uznávacie medzinárodné úkony Francúzska, Veľkej Británie, USA v júli až v septembri 1918) a potom uznania ČSR ako subjektu medzinárodného práva, subjektu spôsobilého aj samostatne konať v medzinárodných vzťahoch (15. októbra 1918) – diplomatické uznanie Francúzskom, neskôr Veľkou Britániou, Talianskom a Japonskom. Konali podľa svojich národných a štátnych záujmov, objektívnych možností, ktoré boli určované, determinované veľmocenskými záujmami Francúzska, Veľkej Británie a USA (prejavilo sa to aj postupným posunom postavenia légii, najskôr ako vojska pomáhajúceho ruským demokratom (eseri, menševici), vzápätí ako národného, demokratického vojska pomáhajúceho ruským monarchistom). Potom, ako objektívne vojensky napomáhali samoderžavným Veľkorusom (neuznávajúcim práva neruských národov, uznávajúcim len jednotné, nedeliteľné Rusko), despotickým<sup>21</sup> a autokratickým silám admirála A. Kolčaka, napokon légie najvyššieho vládcu Ruska vydali miestnym sovietskom za získanie povolenia na dokončenia transportu a začatia svojej evakuácie z Vladivostoku.

Konali podľa poznania a pod imperatívom svojej národnej pravdy. Bola triedna pravda ruského robotníctva a pracujúceho roľníctva vyššou pravdou, pravdou s vyššou relevanciou ako národná pravda československých légii? Mali sa jej podriaďovať za cenu zavrhnutia svojej národnej pravdy? Možno alebo asi áno, ale len vtedy, ak by pravda ruského robotníctva a pracujúceho roľníctva bola súčasne totožná s triednou pravdou priemyselného robotníctva v strednej Európe a najmä západoeurópskeho robotníctva. Národná pravda, jej poznanie vo vedomí československých legionárov (s výnimkami) sa s touto triednou pravdou nestotožnila, ani sa jej významnejšie nepriblížila. V tejto diskrepancii dvoch množín poznania, dvoch právd, jednej triednej ruskej, sovietskej a druhej národnej československej prebiehal, uskutočňoval sa potom ozbrojený konflikt, mocenský antagonizmus medzi sovietskymi (boľševickými) silami a československým vojskom v cudzine (na Rusi). Legionári nevystupovali protiboľševicky sólovo, ale ako súčasť Dohodových vojsk (spojeneckých síl Dohody), eklatantne aj podľa toho, že vojenským veliteľom légii bol aj vojenský veliteľ spojeneckých síl Dohody, generál Janin. Národný záujem československý, vyjadrený vojenským konaním v Rusku, bol aj záujmom francúzskym, anglickým, severoamerickým. Našiel svoje medzinárodnoprávne vyjadrenie aj v uznaní československého štátu v oboch štádiách: in statu nascendi, (v lete 1918) a v uznaní de iure (v októbri 1918), a po ďalšie aj v potvrdení štátnych hraníc ČSR, podľa jeho návrhov na mierovej konferencii. Vedúci predstavitelia československého odboja v zahraničí, v Československej národnej rade, spoznali aj subjektívne silu tejto národnej pravdy, jej totožnosť s pravdou veľmocí, jej relevanciu pre konštituovanie československého štátu. Vznik, jestvovanie, garancie bytia československého štátu sa pri tejto jednote národnej pravdy, s pravdou veľmocí, stali závislými nie od pravdy, ale záujmov veľmocí západných (v roku 1938 uzavretím Mníchovskej dohody), ale východnej supervelmoci (v roku 1968 vstupom vojsk Varšavskej zmluvy).

21 Podľa vyšetrovania Politickej komisie zloženej z boľševikov, eserov a menševikov nechal Kolčak vykonať tresty smrti nad viac ako 110 000 ľuďmi údajne sympatizujúcimi s komunistami. V niektorých dedinách bol zastrelený každý desiaty muž (trest decimácie) pre „spoluprácu s banditmi“ (t. j. červenými partizánmi), iné boli kompletne zrovnané so zemou. Pozri: [https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Колчак,\\_Александр\\_Васильевич&oldid=74927944](https://ru.wikipedia.org/w/index.php?title=Колчак,_Александр_Васильевич&oldid=74927944) (citované dňa 30. 1. 2016).

## 2. T. G. MASARYK O INTERVENCII LEGIÍ V RUSKU

Predseda Československej národnej rady (ČSNR) a prezident ČSR Tomáš Garrigue Masaryk vo svojich memoároch, pri reflexiách na vystúpenie československých légii, konkrétne na udalosti spojené s incidentom v Čeljabinsku 14. mája 1918, (z ktorého vzbĺkol oheň a požiar vzbury a ozbrojeného povstania proti bolševikom a sovietskej moci), ďalej pri vyjadrení sa k ozbrojenému povstaniu légii proti bolševikom, menovite k obdobiu, kedy obsadili a kontrolovali spolu s domácimi ruskými silami územie Povolžia, Uralu a Sibíre (bolo to približne obdobie okolo 16. júla 1918), napísal: „Naše boje na Sibíri **neboli žiadnou intervenciou** proti bolševikom; nevznikli zo žiadnej politiky intervenčnej, ale z uvedených **príčin, ktoré nás nútili k obrane**“.<sup>22</sup> O **intervencii** možno podľa medzinárodného práva hovoriť vtedy, keď je namierená proti cudziemu štátu, vojenským či ozbrojeným zásahom proti jeho štátnej moci na jeho území. Ak miesto pomenovania štát, sovietsky štát, použijem úmyselne pomenovanie bolševici, teda príslušníci politickej strany, politického, ideologického prúdu, hnutia, nie sú splnené atribúty pre vojenskú intervenciu v zmysle medzinárodného práva. Nepatrí sa však uľahčovať si hodnotenie konania vojska, ktorého bol T. G. Masaryk najvyšším veliteľom, vyvíňovať sa z tejto zodpovednosti nejakými náhradnými, substitučnými pomenovaniami. Právne adekvátnou argumentáciou v takejto situácii je uvažovať o tom či geopolitický útvar, ktorí zorganizovali ruskí bolševici, bol **štátom v medzinárodno-právnom zmysle**, mal jeho atribúty alebo bol to útvar iného typu, úrovne a kvality.

Formulácia T. G. Masaryka o tom, že videl veľa neľudského a krutého v bolševickej revolúcii, navádza k tomu, že páchatelmi týchto atrocít boli nositelia, hybné sily tejto revolúcie, teda bolševici. Nebola to však adekvátna interpretácia, nie je to náležitý výklad tejto revolúcie. Vo väčšej miere sa tu takáto interpretácia podsúva. Nie iba k triednej, či straníckej pravde, ale k objektívnej pravde vôbec zodpovedá názor **Raymonda Aronda**, že „nacistická ideológia je zvrátená v samotnom základe, zatiaľ čo **komunizmus nadobúda totalitné formy pod tlakom síl, ktoré marxisticko-leninská ideológia vypustila z reťaze**“ (nevyhnutnosť násilia pri spoločenských zmenách, diktatúra proletariátu ...) a ďalej: „Komunistická ideológia kladie dôraz na univerzálne a humanitné hodnoty, aj keď ich celou svojou praxou popiera“.<sup>23</sup> V prípade, že by táto bolševická revolúcia mala iba a výlučne takýto charakter bolo by možné uvažovať o nejakej pomoci, o oprávnenom zásahu medzinárodného spoločenstva, veľmoci, ktoré boli v tom období tvorcami medzinárodného práva, vo forme vojenskej humanitárnej intervencie.<sup>24</sup> Rozhodne by sa takýto vojenský zákrok pre odstránenie týchto hrôz a neľudskosti, v mene obnovenia práv, ochrany zdravia a životov, nepovažoval za konanie protiprávne, za agresiu. Veľmoci Dohody a ich spojenci mali a prezentovali určité projekty pomoci Rusku, regenerácie, rekonštrukcie ruského štátu, ale ani v jednom z nich nebola titulom vojenského zásahu, vojenskej intervencie obnova ľudských práv v Rusku, ale záujmy mocenské (rozdelenie sfér vplyvu) a zlikvidovanie bolševizmu. Z tohto hľadiska možno vyvodzovať, že spojenci nekvalifikovali stavy hrôz a neľudskosti v bolševickej revolúcii za také, ktoré by spĺňali kritériá pre veľkú spojeneckú ozbrojenú intervenciu proti sovietskemu štátu.

Možno povedať, že T. G. Masaryk bol realistickým politikom aj vo vzťahu k pomeroch v Rusku, a to podľa jeho celkového, zásadného a dlhodobého stanoviska, ktoré uplatňoval vo vzťahu k československým légiiam pri ich transportovaní z Ukrajiny až na Ural. On sám cestoval celý mesiac z Moskvy do Vladivostoku, v priebehu mesiacov február až máj 1918. Napísal o tom: „Pokiaľ sa týka politiky intervenčnej a celej politiky

22 MASARYK, T. G.: Světová revoluce. Praha. Čin a Orbis. 1924. s. 327.

23 Heslo: Totalitarizmus: In: Dějiny 20. Století, encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění. Mladá fronta. Praha s. 348.

24 Učebnica medzinárodného práva zo začiatku dvadsiateho storočia, učebnica vysoko uznávaná, pojednávala o prípustnosti intervencie v záujme ľudskosti. Z určitého zovšeobecnenia konania mocností v priebehu 19. storočia, anticipovala uznanie tohto pravidla medzinárodným právom. „Mnohí právnici tvrdia, **že intervencia je takisto prípustná, alebo spočíva dokonca na práve, keď sa vykonáva v záujme ľudskosti** za účelom zastavenia náboženskej perzekúcie alebo ustavičných ukrutností v čase mieru aj vojny. Nie sú pochybnosti, že mocnosti v minulých dobách vykonávali intervencie z týchto dôvodov. ... Ale či skutočne existuje norma medzinárodného práva, ktorá pripúšťa takéto intervencie, je pochybné. Naproti tomu však nemožno popierať, že verejná mienka a stanovisko mocnosti hovorí v prospech takýchto intervencií a je hľadám možno povedať, že **časom medzinárodné právo uzná pravidlo, že intervencie v záujme ľudskosti sú prípustné**, predpokladajúc, že budú vykonávané vo forme kolektívnych intervencií mocností.“ OPPENHEIM, L.: Mezinárodní právo. I. zv., Praha 1924., s. 200.

voči Rusku, stojím stále na **stanovisku neintervencie: bolševizmus znamená vnútornú krízu Ruska – tá sa nedá liečiť zasahovaním zvonku**.<sup>25</sup> Stál na takejto pozícii v dvoch obdobiach: a) do vystúpenia československých légii, do ich povstania, v máji 1918; a b) potom obnovil takéto stanovisko v druhej polovici roku 1919, keď sa légie usilovali dostať sa do Vladivostoku, vymaniť sa z nebezpečného kontaktu a spolupôsobenia z už rozvrátenými vojskami admirála A. Kolčaka, ako aj z postavenia ich spolupáchateľa.

Významným pozitívom vojenskej a politickej činnosti T. G. Masaryka z obdobia po októbrovej revolúcii 1917 je, že neprijal, ale odmietol návrhy politikov a vojvodcov cárskeho a predbolševického Ruska (Kornilov, Alexejev, Miljukov a iní), ktorí boli proti odchodu československého vojska z Ruska smerom do Francúzska. Uviedol, že proti odchodu légii boli aj bolševici aj Ukrajinci, ktorí sa usilovali získať československé vojsko pre seba. Neprijatie týchto ponúk zdôvodnil aj stavom nedostatočnej výzbroje légii, najmä chýbajúcimi ťažkými zbraňami.<sup>26</sup> **Masaryk uviedol vo svojich spomienkach a úvahách, že myslel aj na boj s bolševikmi, dokonca aj na okupáciu Ruska.** Na konci roku 1917 a na začiatku roku 1918 sovietska moc mala iba nevelký počet tzv. červených gárd (dobrovoľníkov). Ruská predoktóbrová armáda sa úplne rozpadla, rozutekala a napokon ju demobilizovala sovietska moc. Rýchla a dobre organizovaná vojenská expedícia z Ukrajiny smerom na Moskvu mohla mať vzhľadom na tieto pomery anarchie v Rusku a stav légii ako jedinej bojaschopnej formácii tej doby (prvej polovice roku 1918) nádej na úspech. Takáto expedícia légii by bola z právneho hľadiska pravdepodobne alebo temer iste vojenskou intervenciou, spĺňala by jej atribúty.<sup>27</sup> Ale jej dlhodobější prínos, dlhodobější časové trvanie, by muselo byť spojené s vojenskou okupáciou dôležitých komunikačných uzlov a strategických centier, aglomerácií vôbec.<sup>28</sup> T. G. Masaryk reálnosť takejto podujatia hodnotil takto: „S 50 000 mužmi nemožno okupovať a držať ohromné územie európskeho Ruska; boli by sme museli okupovať nielen Kyjev, ale celý rad miest a mestečiek k Moskve, zanechať všade posádky – na to sme naprosto nestačili.“<sup>29</sup> Pravdepodobne tieto poznámky Masaryka boli adresované domácim politickým činiteľom, ktorí po návrate légii do Československa videli légie ako osloboditeľov Ruska od bolševikov, od sovietskej moci vôbec, príp. mali kritické pripomienky k nevyužitiu tejto situácie, ktorá sa podľa nich viacej nevyskytne.

Dohodoví spojenci podporovali odboj proti bolševikom, intervenciu s cieľom zvrhnutia ich moci.<sup>30</sup> Pred Vianocami 1918 uzavreli aj dohovor o rozdelení sfér vplyvu v južnom Rusku.<sup>31</sup> Konali tak od roku 1918, konkrétne potom, ako sa zrútil front ústredných mocností na Balkáne, kedy sa všeobecnej a úplnej

25 MASARYK, T. G. Světová revoluce. Orbis – Čin. Praha 1925, s. 215.

26 Tamtiež, s. 224.

27 „**K intervencii** může dojít ako vo **vonkajších**, tak aj vo **vnútorných** záležitostiach štátu. V prvom prípade sa dotýka vonkajšej nezávislosti, v druhom buď územnej alebo osobnej zvrchovanosti. Je však nevyhnutné zdôrazniť, že vlastná intervencia je vždy diktátorský zásah, nie zásah vôbec. Preto intervencia nesmie byť zamieňaná ani s dobrými službami ani s mediáciou ani s intercesiou ani s kooperáciou, pretože žiadna z nich v sebe neobsahuje diktátorský zásah“. OPPENHEIM, L.: Mezinárodní právo. I. sv., Praha 1924., s. 194.

28 „**Okupácia je osvojovacím úkonom štátu, ktorým štát úmyselne získava suverenitu nad územím, ktoré v danej chvíli nie je pod suverenitou iného štátu.** ... Teória i prax sú dnes zajedno pokiaľ ide o normu, že **okupácia je vykonaná prevzatím držania územia a zriadením správy na ňom v mene nadobúdajúceho štátu a pre neho.** Okupácia, ktorá bola takto vykonaná, je skutočnou okupáciou a na rozdiel od fiktívnej okupácie sa volá efektívnou okupáciou. Držanie a správa sú dve podstatné skutočnosti, ktoré zakladajú efektívnu okupáciu. ... Ak v primeranej lehote po prevzatí držby držiteľ nezriadi nejakú zodpovednú moc, ktorá by vykonávala vládne funkcie, potom to nie je efektívna okupácia, pretože nad územím v skutočnosti žiadny štát nevykonáva suverenitu“. OPPENHEIM, L.: Mezinárodní právo. I. sv., Praha 1924., s. 336, 337 a 338.

29 Tamtiež, s. 225.

30 Na konci roku 1917 Francúzsko a Veľká Británia sa zapojili do občianskej vojny v Rusku. Podľa konvencie uzavretej v Paríži dňa 23. decembra 1917 si rozdelili sféry vplyvu tak, že severný Kaukaz, Arménsko, Gruzínsko, Kurdistan patrili do anglickej a Besarábia, Ukrajina, Krym do francúzskej sféry vplyvu. Podľa vyhlásenia konvencia mala smerovať výlučne proti ústredným mocnostiam (Nemecku a jej spojencom); predpokladali aspoň navonok, že sa vyhnú priamej konfrontácie s bolševikmi. Rozhodli sa tiež podporiť, ale neuznať vlády Fínska, Pobaltských krajín, Ukrajiny, kozáckych oblastí a Zakaukazska, ktoré sa usilovali dosiahnuť samostatnosť, suverenitu od Ruska. Francúzsko už určilo 100 miliónov frankov na ciele intervencie. Franko-anglijskoje soglašenije ot 23 dekabrá 1917 goda. Material iz Wikipedii – svobodnej enciklopedii. Porov. tiež HOLOTÍK, L.: Štefánikovská legenda a vznik ČSR. Bratislava. SAV. 1960., s. 214.

31 „**Sférou vplyvu** sa teda nazýva územie, vyhradené pre výlučnú okupáciu mocnosti, ktorá efektívne okupovala príslušné územie. Týmto spôsobom je možné do budúcnosti zabrániť sporom a interesované mocnosti môžu postupne rozširovať svoju suverenitu nad obrovskými územiami tak, aby sa dostali do konfliktu s inými mocnosťami“. OPPENHEIM, L.: Mezinárodní právo. I. sv., Praha 1924., s. 341.



kapitulácii podrobilo cárske, germanofilské Bulharsko.<sup>32</sup> Ale podľa Masaryka „Na skutočný boj s bolševikmi Spojenci nemali dostatok síl a miestne boje boli bez významu. Až na jeseň 1918 štáty Dohody pomýšľali poslať zo solúnskej armády šesť divízií proti bolševikom; avšak ani Clémenceau, ani Lloyd George na plán nepristúpili z obavy, že by vojaci už neposlúchli a nešli by“.<sup>33</sup> Možno teda tvrdiť, že táto idea vojenskej intervencie z územia Grécka (Solún) na jeseň 1918<sup>34</sup> mala už **znaky projektu intervencie z hľadiska medzinárodného práva**. Ukázalo sa, že nebola reálna z hľadiska postojov dohodových vojakov. Svoje vojenské poslanie v bojoch vo svetovej vojne považovali vojaci armád dohody za úspešne splnené. Odmietali bojovať ďalej a tentoraz proti revolúcii v Rusku, proti bolševickej revolúcii. Idea sociálnej revolúcie rezonovala aj vo vedomí a postojoch vojakov dohodových mocností. Mohli ju uplatniť vo svojich krajinách? Taká bola jej ozvena u ostražitých politikov.

Dohodoví spojenci už na konci svetovej vojny, po prvom období úspechov bolševikov pri rozširovaní svojej štátnej moci, moci sovietskeho štátu (do mája – júna 1918) sa nezhodovali tiež v tom, ako píše Masaryk, **čo má naša armáda robiť** – Paríž bol za prechod (légii) do Francúzska; Londýn skôr by nás (légie) radšej videl v Rusku a vlastne na Sibíri.

Pozoruhodnými sú tiež stručné, ale závažné poznámky **Masaryka** pri vymedzení pojmov „**intervencia a nonintervencia**“. Neurobil tak z právneho hľadiska uvedením platných prameňov medzinárodného práva z toho obdobia, ale možno povedať, pojednal o týchto pojmoch z hľadiska politologického. Navrhoval a žiadal diferencovať a odlišovať konkrétne pojmy:

- a) Zasahovanie (vmiešavanie) sa do ruských pomerov za bolševickej vlády, čo považoval za intervenciu,
- b) a odlišovať túto intervenciu od vojny s bolševikmi.

Otvorene priznával, že **spojenci sa miešali do vnútorných pomerov Ruska**, tým, že zdôraznil, že sa nemalo zasahovať do týchto pomerov. Hodnotenie takéhoto konania ako nedovoleného či protiprávneho zasahovania považoval za samozrejmé, resp. tvrdil, že **nedovolenosť takého konania** „sa rozumie **podľa medzinárodných zvykov samo sebou**“.<sup>35</sup> Takéto konanie spojencov bolo podľa Masaryka **nedovolenou intervenciou**, bolo v rozpore s medzinárodným právom, s medzinárodným právom obyčajovým. Ešte pozoruhodnejšie a významnejšie je ďalšie **konštatovanie Masaryka**, že „každopádne, už vtedy boj proti bolševikom bol bojom proti oficiálnemu Rusku: **ak vojna proti Rusku – Rusku bolševickému**, pretože iného Ruska nebolo, bola nutná – musela sa vojna **formálne vypovedať** – a museli sa udať dôvody. To sa nestalo“.

Sumarizujúco podčiarknuť sa v týchto formuláciách žiadajú dve právne konštatujúce a do značnej miery aj normatívne závery:

- a) ruský sovietsky štát považoval Masaryk za štát, ktorý už právne vznikol, jestvoval a mal právnu subjektivitu i spôsobilosť právne konať;
- b) mal právo, aby sa v súlade s týmto stavom voči nemu aj spravali iné suverénne štáty;
- c) ozbrojené vojenské konanie voči nemu, vojenské operácie na jeho území, namierené proti jeho štátnej moci, s cieľom jeho zvrhnutia – mali byť právne relevantným spôsobom notifikované, publikované – teda vojna mala byť formálne vypovedaná – a museli sa aj udať dôvody vypovedania

32 K veľkým projektom zásahu do ruských pomerov rozkolísaných temer piatimi rokmi svetovej vojny, dvomi revolúciami a eskalujúcou občianskou vojnou bol návrh z anglicko-francúzskej konferencie, ktorá sa konala v rumunskom meste Jassy.

33 Tamtiež, s. 225.

34 Strediskom intervenčných intríg sa stalo rumunské mesto Jassy, kam prichádzali pokyny z Paríža, Londýna a Washingtonu. Z priameho podnetu ich vlád začalo otvorenú **intervenciu Rumunsko a obsadilo s dobyvačnými cieľmi Besarábiiu**. V Jassy sa začali pripravovať aj prvé konkrétne plány na využitie československých légii v boji proti sovietskej vláde a sovietskemu ľudu. **Dňa 5. januára 1918 podpísal generál Foch pre Štefánika cestovný rozkaz**, podľa ktorého sa cesta do Jassy mala uskutočniť cez Solún so žiadosťou oznámiť stav leteckej služby medzi týmito mestami vo vzdialenosti osemsto kilometrov. Štefánikovo poslanie sa viazalo **na presun dvoch divízií československých légii** do severovýchodného Rumunska, **odkiaľ mali začať intervenciu**. Po rokovaníach T. G. Masaryka s predstaviteľmi francúzskych vojenských misíí na Ukrajine a v Rumunsku sa však od presunu légii upustilo. Pre nevhodnosť pobytu légii a veľmi zlú zásobovaciu situáciu. Porov. HOLOTÍK, L.: Štefánikova legenda a vznik ČSR. VPL. Bratislava 1960., s. 215 až 219.

35 MASARYK, T. G.: Světová revoluce. Čin – Orbis. Praha 1925. s. 226.

a vedenia takejto vojny. Ak sa tak nestalo, znamenalo to, že **spojenci viedli proti sovietskemu štátu nevypovedanú vojnu**, teda vojnu ktorá nespĺňala atribúty medzinárodného práva, **bola nelegálna**.<sup>36</sup>

Masaryk priznáva, že uvažoval **o vojne** proti bolševikom, teda **proti sovietskemu Rusku**. Z predchádzajúcich myšlienok vyplýva, že to mala byť vojna riadne vypovedaná podľa pravidiel medzinárodného práva. Mala to byť tiež vojna, ktorá by bola morálne a právne oprávnená, a to v tom zmysle, že to mala byť vojna za demokraciu, temer nový typ legálnej vojny. Daný atribút, ako podmienka **legálnej vojny** (ius ad bellum),<sup>37</sup> bol v týchto podmienkach mimoriadne závažný a dôležitý, blížil sa k podmienkam **vojny za demokraciu**, v mene a v prospech ľudských práv. A takéto zdôvodnenie vypovedania vojny, jej vedenia a cieľa sa sformovalo v medzinárodnom práve až niekedy v priebehu vedenia vojny proti nacistickému Nemecku. Svoje stanovisko k vypovedaniu a vedeniu takejto vojny proti sovietskemu Rusku sformuloval takto: „Bol by som sa s našim korpusom pripojil k armáde, ktorá by **na vojnu s bolševikmi bola stačila a ktorá by hájila proti bolševikom demokraciu**. K boji proti bolševikom bola jediná možnosť mobilizácia Japoncov. Ale k tomu nielen Amerika, ale ani Paríž, ani Londýn neboli ochotní. To sa stalo zjavným, keď sa v lete 1918 naše légie dostali do boja s bolševikmi, ako o tom budem referovať ďalej.“<sup>38</sup>

### 3. DR. EDUARD BENEŠ – POZNÁMKY K OTÁZKE INTERVENCIE

Edvard Beneš vo svojich memoároch akoby pokračoval v myšlienkach vyjadrených v texte Masaryka: **„do veľkej intervencie sa nikomu nechcelo (spojencom) ... nebolo k nej vtedy za rozhodujúcej nemeckej ofenzívy na západe ani moci, ani nutných prostriedkov; celkom sa však pevne verilo v skorý nový prevrat**, ktorý sa takpovediac ohlasoval denne v novinách“.<sup>39</sup>

Ojedinelým hlasom medzi predstaviteľmi Entanty bol názor T. G. Masaryka o možnosti pretrvania sovietskej moci (jej relatívnej stálosti), ďalej o jej uznaní de facto a dokonca možnom rokovaní s V. I. Leninom, predsedom sovietskej vlády. Toto stanovisko napísal T. G. Masaryk vo svojom Memorande pre prezidenta USA. Skoncipoval ho po mesačnej ceste železnicou z Moskvy do Vladivostoku, v apríli 1918 v Tokiu. Situáciu vyplývajúcu z tohto poznania Masaryka pochopil E. Beneš. Pôsoobil v tomto duchu v Paríži a zameral sa na približovanie podmienok pre odchod légii z Ruska.<sup>40</sup> Dodal pritom, že aj vo Francúzsku nie všetci, ale mnohí z vojakov a politikov chápali veci rovnako ako Masaryk a **nepokladali intervenciu v Rusku za možnú**.

Aj analýza situácie E. Benešom a jeho politické postoje korešpondovali s názormi T. G. Masaryka, vtedy predsedu Československej národnej rady. „Bol by som býval za akciu veľkú a rozhodnú, ktorá by bola schopná, aby obnovila celý východný front proti Nemcom, eventuálne proti bolševikom, keby boli išli s Nemcami. Videl som však, že západné mocnosti k tomu jednoducho nemali síl ani prostriedkov“.<sup>41</sup>

Masaryk aj Beneš argumentovali v prospech odôvodnenosti vojenskej intervencie, protibolševickej intervencie v Rusku **argumentom primátu demokracie proti diktatúre**, a oprávnenosti boja proti nej.

36 „Priznávam bez okolkov, že som nedostatky politickej formálnosti v postupu voči bolševikom neschvaľoval; to tým menej, že som čo do zásad bolo omnoho radikálnejším odporcom bolševizmu ako mnohí páni v Paríži v Londýne.“ MASARYK, T. G.: Světová válka. Čin a Orbis Praha 1925. S. 226.

37 Už od čias staroveku vojny ktoré sa viedli na obranu práva, sa považovali za spravodlivé, za zákonné (bellum iustum, bellum legitimum). V inkriminovanom čase sa spravodlivosť a zákonnosť účasti na vojne posudzovala podľa medzinárodných konvencií prijatých v Haagu v r. 1899 a 1907 o zákonoch a obyčajoch vojny.

38 Tamtiež, s. 226 – 227.

39 BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce. II. díl Orbis a Čin. V Praze 1927. S. 185.

40 **Vo Francúzsku** mimo to, pod tlakom nemeckej ofenzívy, **boli rozhorčení na bolševikov**, videli v **nich zradcov, agentov Nemecka**, ničiteľov spoločného frontu, ničiteľov Ruska a propagátorov mieru bez anexií a kontribúcií a revolúcií v armádach. Sľubovali si mnoho od povstaní, verili v možnosť rekonštrukcie frontu, v generálov, monarchistov, kadetov a sociálnych revolucionárov. **Názory prejavované Masarykom o možnom rokovaní s Leninom, o možnom trvaní režimu, o malých nádejach, ktoré vkladal v úspech ostatných protibolševických činiteľov**, prekvapili, ba zarazili. Niektoré parížske listy („Echo de Paris“) priniesli telegramy z Washingtonu, obsahujúce krátky obsah Masarykovho memoranda a výraz údivu nad týmito názormi. (Masaryk, s. 239 – 242). BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce., II. díl. Orbis – Čin. Praha 1927. s. 187.

41 BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce . II. díl, Orbis – Čin. Praha 1927. s. 188.

**Od pôvodného** stanoviska nezasahovania, **nonintervencie** aj konkrétneho odmietnutia spojiť sa s ruskými predrevolučnými silami proti sovietskej moci, v neskoršom období, konkrétne vo svojich memorandách k plánu veľkej intervencie spojencov a USA (október a september 1919) prijímal tieto riešenia, podporoval ich, ako akcie na regeneráciu ruského štátu, vnútorných síl sebaobrany a hospodárskej a sociálnej pomoci ruskému ľudu. Uvedomoval si, že **vznik ČSR je závislý od úspešného priebehu svetovej vojny úplného víťazstva dohodových mocností**. To bol jeho imperatív. Odsúdil morálne aj intelektuálne vlastnosti bolševikov pojmom, že ide o „zločincov a bláznov“. Do tohto naposledy uvedeného kontextu hodnotení bolševikov a sovietskej moci patria aj názory a stanoviská M. R. Štefánika. Zachovali sa z jeho cesty a pobytu na Sibíri (november 1918 až január 1919), a správy o jej výsledkoch.

#### 4. M. R. ŠTEFÁNIK O BOLŠEVIKOCH V RELÁCII K ČSR

Imperatívom pre M. R. Štefánika bolo, že „demokracia musí bojovať s týmto prívalom. Koketovať s bolševickými tendenciami by sa rovnalo zanechaniu cesty a zdravého rozumu“. Príkaz zdravého rozumu doviedol až do diagnóz o patológii a amorálnosti lídrov bolševikov.<sup>42</sup> **Vyjadrenia M. R. Štefánika** v telegramoch **o bolševikoch** majú niekoľko dimenzií: a) filozoficko-morálne odsúdenie ako **prejav patológie rozumu**; b) hodnotenie z hľadiska vzťahu k ČSR; ba) bezpečnosť a vnútorná stabilita Československa: **ohrozenie tohto štátu bolševizmom**, potreba jeho čo najpokojnejšieho rozvoja, ktorý nemôže nastať, ak sa neupokojí Rusko; bb) **výhodné vonkajšie podmienky rozvoja ČSR (určenie resp. úprava štátnych hraníc, vodné cesty, obchodné zmluvy;**<sup>43</sup> c) **vzťah k spojencom** – musíme sa riadiť spoločnými záujmami, úlohami a cieľmi (aby **naše nároky spojenci** podporovali je bezpodmienečne potrebné, aby sme **s nimi postupovali jednotne a v súlade**);<sup>44</sup> d) pomoc Rusku.<sup>45</sup>

Vzťah k sovietskej moci a západnej demokracii chápal akoby v reláciách dobra a zla, v absolútnych kategóriách. Vyvodzoval z toho povinnosť ľudstva zakročiť, aby sa „zlo, ktoré prežívala táto nešťastná krajina (Rusko), zastavilo a aby sa zabránilo zlu, ktoré sa mohlo s istotou predvídať“.<sup>46</sup> Už v máji, v júni 1918, v čase politickej eufórie v štátoch Dohody z víťazstiev československých vojsk v Rusku, schvaľoval myšlienku zostaviť a poslať na Sibír vojenskú misiu, **realizovať veľkú spojeneckú vojenskú intervenciu** a chcel sa jej zúčastniť. Podľa generála M. Janina „jeho duša planúca a dychtiaca po sláve bola zaujatá myšlienkou, ktorej sa vtedy oddávali mnohí: **víťazný návrat československého vojska do Prahy vyčisteným Ruskom, kde sa s ním na čele urobí poriadok**“.<sup>47</sup>

42 „Vykričte to veľmi hlasito; bolševizmus nie je filozofickou orientáciou, ale chorobným prejavom, apokalyptický chaos, v ktorom najspodnejšie inštinkty sa náhodne prejavujú surovo. **Pokiaľ ide o bolševických šéfov, sú to samovládovia v tom najstrašnejšom**. Preoblečení do handier, zmocňujú sa bohatstva a (v skutočnosti) aspirujú na privilégia... Zatiaľ vám to hovorím z hĺbky mojej duše: boj proti bolševizmu vo všetkých jeho prejavoch má vládnuť našou politikou“. Telegram generála Štefánika vláde Československej republiky cez ministerstvo zahraničných vecí. Hongkong – 5. február 1919. Milan Rastislav Štefánik. V archívnych dokumentoch Historického ústavu francúzskeho ministerstva obrany. (Frédéric Guelton, Emmanuelle Braud, Michal Kšíňan) VHÚ –ministerstvo obrany SR 2009. Bratislava 2009. S. 162.

43 Otázka podporu československého vojska zo **dňa 28. nov. 1918: „Prečo tu ešte bojujeme, keď sme dosiahli, o čo sme usilovali, totiž svoj štát**, najmä keď spojenci neprichádzajú na pomoc a Rusi všetku ťarchu boja s bolševikmi prenechávajú nám?“ Odpoveď M. R. Štefánika mala 6. bodov. „Bolševizmus je anarchizmus ... ktorý ... ohrozuje náš štát. Ak nenastanú v Rusku normálne pomery, budú iskry anarchie z Ruska dolietajú až do Čiech. Ak vypukne požiar, nedá sa čakať, až sa oheň priblíži k nášmu stavaniu a zachváti ho, ale je nutné hasiť ho včas. Náš štát je mladý a potrebuje po oťarasoch päťročnej vojny čo najpokojnejší rozvoj, ktorý nemôže nastať, ak sa neupokojí Rusko“. ŠTVRTECKÝ, Š.; Náš M. R. Štefánik. Bratislava 1990. s. 245.

44 „Sme dnes členom spojencov a musíme sa riadiť spoločnými záujmami, úlohami a cieľmi. **Náš štát už síce jestvuje, avšak výhodné podmienky jeho rozvoja, akými sú úprava hraníc, vodné cesty, obchodné zmluvy, to všetko bude riadiť až mierová konferencia**. Chceme Šoproň, Prešpurk, chceme susediť s Rumunskom. Aby naše nároky spojenci podporovali, je bezpodmienečne potrebné, aby sme s nimi postupovali jednotne a v súlade“. ŠTVRTECKÝ, Š.; Náš M. R. Štefánik. Bratislava 1990. s. 245

45 Dostala sa nám úloha pomáhať Rusku. Nemôžeme pomoc odoprieť. Bolo by to i nevďačné i neslovanské, i konečné neprozreteľné, lebo silné obrozené Rusko je našim životným záujmom. Budeme určite aj v budúcnosti potrebovať jeho pomoc.“ Tamtiež, s. 245.

46 JANIN, M.: Aký bol Milan Štefánik. In: KOVÁČ, D.: Štefánik a Janin. Príbeh priateľstva. Dilema. Bratislava 2001., s. 94.

47 TAMTIEŽ, : s. 94.

## 5. POROVNANIA STANOVÍSK A NÁZOROV

Všetci traja vedúci predstavitelia ČSNR, T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, E. Beneš, boli svojim svetonázorom, politickými postojmi demokratickými a národnými politikmi, konajúcimi s ústredným cieľom dosiahnuť národnú slobodu českého a slovenského národa (resp. československého národa) a vytvorenie samostatného československého štátu. Cieľ, dominantný záujem, o ktorý usilovali, bolo možné dosiahnuť rozpadom habsburskej monarchie, vytvorením určitej sústavy národných štátov ako jej následníkov, ktoré budú plniť úlohu geopolitickej rovnováhy medzi Ruskom a Nemeckom, v spojenectvo s Francúzskom. Realizácia ich projektu štátu, nielen projektu, ale aj, ako sa ukázalo v priebehu dvoch desaťročí, reálneho, suverénneho štátu, stála a padala na vôli a záujmoch prioritne Francúzska, sekundárne či podporne aj V. Británie. S Francúzskom koordinovali svoj postup. V momente, keď sovietske Rusko po Brestlitovskom mieri umožnilo návrat nemeckých a rakúsko-uhorských zajatcov a ich nasadenie pri ofenzíve na Francúzsko, konkrétne na Paríž, bolo **ozbrojené povstanie československých légii v Rusku, na Volge, Urale a magistrále, darom pre Francúzsko** pre odrazenie nemeckého útoku a jeho porážku. V uvítaní tejto skutočnosti, ktorá bola ocenená mocnosťami Dohody ako prínos pre slobodu a demokraciu, sa celá veľká trojica československých vedúcich osobností spontánne zhodla. V určitom, ale v odlišnom stupni a miere boli členovia československého triumvirátu protibolševickými politikmi. Nádeje na svetovú socialistickú revolúciu v strednej a v západnej Európe, ktorá by zvrhla nielen despotické, ale aj teokratické a monarchistické režimy, ako aj buržoázne konštitucionálne sústavy s kapitalistickým spoločenským poriadkom, a eo ipso, resp. inkluzívne s tým, zlikvidovalo národnostný útlak a priniesla slobodu národom, považovali za utopické, chimerické až patologické. Držali sa realistickej, mocenskej filozofie dejín (M. R. Štefánik), resp. sociálne reformistickej (dr. E. Beneš) a evolučnej filozofie dejín.

Orientovali sa podľa záujmov demokracie, kreovania ČSR a jeho postavenia v medzinárodných vzťahoch. Najrigoróznejšie protibolševický bol podľa jeho výrokov M. R. Štefánik. Dve základné atribúty svojich úvah, protibolševizmus (veľká protisovietska intervencia a pád sovietskeho štátu)<sup>48</sup> a pevnú ČSR, hodnotil podľa možností a sily spojencov a stavu légii. Od pôvodnej vôle a odhodlania, aj inštrukcie francúzskeho štátneho a vojenského vedenia, viesť a doviest protisovietsku intervenciu, veľkú a spojeneckú, s úlohou vytvoriť protibolševickú hrádzu od Bieleho mora po Čierne, od odhodlania ktoré prejavil pri príchode na Sibír koncom roku 1918, po poznaní reality, vyvodil z nej náležité závery. Bol to rozkaz M. R. Štefánika ako ministra vojenstva ČSR o stiahnutí légii z protisovietskeho frontu, na pozíciu stráženia sibírskej magistrály. Prepíaty maximalizmus mohol ohroziť dosiahnuté výdobytky pre nový práve vzniknutý štát. Dal prednosť záujmom légii a ich návratu domov.<sup>49</sup>

Z historickej perspektívy videl najďalej E. Beneš. Dokázal svoju pôvodnú ideologickú antipatiu oslobodiť od emocionálne a intelektuálne negatívnych až patologických hodnotení, spoznať pozitívne prínosy veľkej ruskej revolúcie a sovietskeho štátu. Vo vzťahu ČSR k východu (sovietske Rusko) a k západu (Francúzsko, V. Británia) vytriedil a vyseletoval protirečivé atribúty a trendy. Svoje poznanie charakterizoval tak, že ruská revolúcia podčiarkla myšlienku národného sebaurčenia a svojou komunistickou fázou spôsobila, že vojna a riešenie otázok mieru sa dostalo do kvalitatívne nového kontextu. Myšlienka národného sebaurčenia nadobudla v širšej miere ráz svetového, politického, hospodárskeho a sociálneho prevratu. Osobitne zarezonovala medzi národmi žijúcimi v habsburskej dynastii. Národné oslobodenie, dosiahnutie štátnej samostatnosti spojila s požiadavkami sociálnej demokracie. Mala viesť, taká bola vízia ľavicových sociálno-demokratických síl, až do nového vývojového stupňa a to k vytvoreniu akéhosi zväzu socialistických štátov v strednej Európe. E. Beneš dospel pri hodnotení medzinárodnej situácie v prvej svetovej vojne k súdu, že „naše národné tradície, naše demokratické ideály, náš politický boj v poslednom storočí však rozhodli o tom,

48 Dokázal ešte motivovať légie k obsadeniu Permu 25. decembra 1918. Bol to posledný víťazný boj československého vojska v Rusku. ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš M. R. Štefánik. Bratislava 1990., s. 248.

49 E. Beneš písal, že Štefánik je už v Paríži niekoľko dní a pokiaľ išlo o ďalšie jeho plány Benešovi sa javili takto: Rozhodne chce čo najrýchlejšie našich vojakov dostať domov, ale bezpodmienečne stojí proti bolševikom. Buď veľká intervencia alebo našich domov“. Dodáva sa tiež, že doma sa mala vytvoriť armáda, vojsko pre veľkú intervenciu. Porov. ŠTVRTECKÝ, Š.: Náš M. R. Štefánik. Bratislava 1990, s. 248.

že Československo sa hneď od svojho vzniku dostalo do tábora spojeneckého, ideove aj záujmového“. <sup>50</sup> **Vývoj vzťahu ČSR k západu** a k východu, **nás teda nezaväzoval** pri príslušnosti k západu, akoby **k nepriateľstvu so sovietskym štátom**. Bol to v tom čase vzácny a významný záver proti jednostranným výlučným spojenectvám vo vzťahu k jednému a antagonizmu vo vzťahu k druhému geopolitickému pólu. Nebola to v tom čase, ani **konštrukcia Československa ako mosta medzi nimi**. Antagonizmus voči sovietskemu štátu a jeho chápanie ako ríše zla vyvolávalo, stretalo sa v novom československom štáte s protikladnými a priamo vylučujúcimi sa postojmi o tom že ČSR vznikla ako výsledok veľkej ruskej októbrovej revolúcie a že jeho sloboda, samostatnosť je zaručená iba v spojení s ním. Približne od roku 1934 v rámci systému európskej kolektívnej bezpečnosti na platforme Spoločnosti národov našiel československý štát aj medzinárodnoprávnú inštitucionálnu formu, ako si zachovať liberálnu demokraciu a súčasne mať politického spojencu pre svoju suverenitu, tvárou v tvár nastupujúcemu nemeckému nacistickému expanzionizmu. Odmietnutie splnenia zmluvných záväzkov Československu zo strany západných mocností v roku 1938, jeho vydanie pangermanizmu viedlo k tomu, že štát proti ktorému vystúpilo Československo, ešte ako štát v čase svojho zrodu v roku 1918, proti politickému systému a spoločenskému zriadeniu ktorého otvoril priestor pre vojenskú intervenciu a občiansku vojnu, sa stal jeho osloboditeľom, obnoviteľom štátnej samostatnosti. V podmienkach platnosti Zmluvy o priateľstve, vzájomnej pomoci a povojnovej spolupráci, ktorú uzatvorilo ČSR 12. decembra 1943 v Moskve so ZSSR, prezident ČSR dr. E. Beneš sa usiloval o zachovanie politickej demokracie a jej rozšírenie aj na pole hospodárske a sociálne. Koexistencia socializmu a demokracie sa však stala nemožnou v podmienkach bipolárneho sveta, studenej vojny a nastolenia diktatúry proletariátu po februári 1948. Pravda československá, národná o légiách v Rusku sa musela podriaďovať pravde triednej, ich pôsobeniu voči sovietskemu štátu. Diktatúra proletariátu ako vývojový stupeň, forma socialistickej demokracie dostala nie iba primát, ale priamo dominovala nad liberalizmom a nad demokraciou.

## ZÁVER

Národná pravda, demokratická a konzistentná so záujmami rozhodujúcim mocností viedla napokon k vytvoreniu, konštituovaniu národného štátu, štátu československého národa s liberálnym systémom. Prispel k tomu aj jej spor, kolízia, konflikt (s vojenskými zrážkami, ale nie v rozmeroch regulárnej vojny podľa medzinárodného práva) s triednou pravdou, pravdou ruského proletariátu, ktorá viedla aj využívaním sociálneho násillia ruská komunistická strana. Obrojené povstanie proti boľševikom, sovietskej moci, ruskému socialistickému štátu, podpora ruských protiboľševických síl, najskôr demokratických, potom aj despotickejších, napomohla, mala vplyv na kreovanie československého národného štátu.

Po roku 1948, po uchopení štátnej moci v ČSR komunistickou stranou, ktorá bola donútená prijať dominanciu sovietskych komunistov, bolo sa treba vyrovnáť, aplikovať na naše pomery aj triedne-stranícku interpretáciu dejín. Znamenalo to odmietnuť národnú, demokratickú interpretáciu československých dejín, dokonca ju zavrhnúť, znevážiť aj vedúce osobnosti tohto hnutia za národnú a štátnu slobodu, vypustiť ich aj z historiografie, <sup>51</sup> depersonalizovať ju, vypustiť z nej priamo mená a priezviská osobností T. G. Masaryka, M. R. Štefánika, dr. E. Beneša, ktorí stáli na čele zahraničného odboja a riadili aj činnosť légií. Považovali sa za priamo zodpovedných za činnosť československého vojska proti sovietskemu štátu.

50 BENEŠ, E.: Světová válka a naše revoluce II., Orbis – Čin. Praha 1927., s. 530.

51 „Díky Bohu, pominul už nenávratně čas, kdy **bylo Štefánikovo jméno násilně vymazáno z encyklopedií a učebnic dějepisu, stejně jako jméno Masarykovo, ba možná ještě víc díky jeho vlastenectví a odmítavému vztahu ke komunismu**. Zplatně našim dětem, studentům i sobě samým velký dluh, který vytvořila moc slepě nenávidějící vše a každého, kdo svými postoji a názory stál proti její lži. Připomínejme si odkaz, myšlenky a cíle Milana Rastislava Štefánika nejen ve dnech významných výročí, ale neustále. Je to naše povinnost k sobě samým i k budoucím generacím.“ *Projev prezidenta ČSFR Václava Havla k výročí úmrtí Milana Rastislava Štefánika Bradlo, 5. května 1990*

Na hnutie za národné a za štátne oslobodenie, na vedenie prvého československého zahraničného odboja sa pozeralo a hodnotil sa len z uhla a z priezoru triedneho.<sup>52</sup> Presadzovali demokratickú, národnú ČSR, viedli aj československé légie proti prvému proletárskemu štátu, spôsobili mu obrovské škody, pôsobili ako agenti západného imperializmu proti prvému socialistickému štátu na svete, proti možnosti rozvinutia svetovej socialistickej revolúcie, teda konali kontrarevolučne.<sup>53</sup> Tak znel súd, priamo rozsudok nad nimi. Triedny až stranický prístup k histórii dominoval, dokonca si úplne podriadil prístup národný, demokratický. V priebehu vývoja v nasledujúcich rokoch, po roku 1968 aj v priebehu ďalšieho desaťročia, sa zhromaždili písomné, archívne dokumenty, kompletizovalo sa poznanie skutkov a udalostí a adekvátnejšie sa formulovali hodnotenia. Légie nekonali s vopred premysleným protisovietskym úmyslom, ale boli „využitú“, resp. „zneužitú“ na kontrarevolučný boj a intervenciu proti sovietskej moci, presnejšie boli vohnané do kontrarevolučného boja francúzskymi diplomatmi.<sup>54</sup> Vo veľkom diele slovenskej historiografii vydanom v r. 1978 boli pre opis tejto situácie použité decentné slová a formulácie: „československé légie pod tlakom reakčného vedenia zahraničnej akcie koncom mája 1918, zapojili do občianskej vojny v Rusku na protisovietskej, kontrarevolučnej strane“.<sup>55</sup> Zotrvalo sa však na závere, že „povstanie československých légii sa stalo signálom k otvorenej kontrarevolúcii na celom území obsadenom légiami.“<sup>56</sup> Zásadnú zmenu prinieslo sedemdesiate výročie vzniku Československej republiky v roku 1988. Nové myslenie v období prestavby zarezovalo aj pri hodnotení vedúcich osobností národnooslobodzovacieho boja a prispelo k tomu, že ich príspevok vzniku ČSR bol aj verejne, politicky, celospoločensky uznaný vrátane ich návratu do učebníc dejepisu a historiografie vôbec.

Transformácia politického, sociálne-ekonomického života od konca roku 1989 bola spojená aj s plnou rehabilitáciou prvého československého zahraničného odboja, s pomenovaním verejných priestranstiev ich menami a priezviskami. V slovenských encyklopedických prácach vydaných po roku 1990 sa už otvorene píše, že „v polovici júna 1918 československý zbor prerušil cestu na Vladivostok, obrátil sa späť na západ a bojoval proti sovietskym vojskám na povolžskom a uralskom fronte v spolupráci s ruskými armádami, čím sa zaplietol do ruskej občianskej vojny“. Uvádza sa ďalej, že „M. R. Štefánik na Sibíri usiloval o nasaďenie légii proti sovietskej moci, rešpektoval zámer Spojencov, brániť magistrálu a Omsk až do sľubovaného príchodu spojeneckých vojsk.“<sup>57</sup> Výroky, či tvrdenia, že légie boli do ozbrojeného vystúpenia a ďalšieho svojho vojenského konania v Rusku vyprovokované boľševikmi, že to konali v stave zákonnej obrany, sa už neopakovali. Neuvádza sa ani to, že by boli k svojmu konaniu využité alebo zneužitú. Netvrdí sa ale to, čo sa považovalo svojho času za najväčší hriech légii, že by boli kontrarevolučným vojskom a spôsobili výbuch občianskej vojny. Udalosti sa v historiografii popisali, bez vyhraného pomenovania, kto bol dobrý, kto bol zlý. Primát demokracie nad nedemokraciou, nad diktatúrou či totalitou koncepcne, morálne-filozoficky pripúšťa aj právo demokracie, demokratických síl vystúpiť ozbrojenou silou proti diktatúre. V tomto prípade

- 
- 52 V roku 1950 nastal radikálny obrat hodnotenia TGM v súvislosti so 100. výročím jeho narodenia. Negatívne hodnotenie urobil minister osvet a informácií Václav Kopecký, ktorý vyhlásil, že bez veľkej októbrovej revolúcie by nevznikla Československá republika. (Kopecký, V. Pravda o vzniku republiky in. Tvorba, roč. XVII, č.40 s. 784-785). Týmto spôsobom vymazal všetky zásluhy prvého odboja počas prvej svetovej vojny a hlavnú zásluhu pripísal ruskej a to socialistickej revolúcii.
- 53 V skutočnosti išlo o **využitie a zneužitie československých légii na Sibíri na kontrarevolučný boj a intervenciu proti sovietskej moci**. Konkrétne K. Laco (prof., DrSc., najvýznamnejší predstaviteľ slovenskej konštitucionalistiky a vedúci Katedry ústavného práva Právnickej fakulty UK v Bratislave) napísal že „vyhlásenie vlády USA z 2. septembra 1918, o uznaní Československej národnej rady v Paríži ako „vlády de facto“ – „malo účel predovšetkým v tom, aby okrem propagačných dôvodov vytvorilo právny podklad pre československé vojenské jednotky a pod titulom boja proti ústredným mocnostiam pre zneužívanie československých légii na intervenciu v sovietskom Rusku“. LACO, Karol: Ústava predmníchovskej ČSR a ústava ČSSR. 1., Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava. 1966., s. 67.
- 54 Heslo: „československé légie“. Encyklopédia Slovenska. I. zväzok. (A – D ). Bratislava 1977., s. 453.
- 55 Slovensko. Dejiny (Druhé, prepracované a doplnené vydanie). Obzor. Bratislava. 1978. s. 667
- 56 Československá zahraničná akcia získala na význame pre Dohodu i v dôsledku úlohy, ktorú zohrala podstatná časť československého zahraničného vojska, légie v Rusku. Dohodové štáty podporovali – pokiaľ im to len stiesnená situácia na frontoch dovoľovala – protisovietske sily a vojská s cieľom jednak zlikvidovať sovietsku moc, neprijateľnú pre imperialistické štáty z triednych dôvodov, jednak pomôcť v Rusku k moci vláde, ktorá by bola ochotná a schopná pokračovať vo vojne po doku dohody. Pri organizovaní protisovietskej intervencie zohrali úlohu aj predstavy o delbe „cárského dedičstva“ – najmä bohatstiev Strednej Ázie, Zakaukazska, Sibíri atď. – medzi štáty Dohody. Slovensko. Dejiny. Bratislava 1978 s. 666.
- 57 Kronika Slovenska. 2. (Slovensko v dvadsiatom storočí). : D. Kováč a kol., Bratislava 1999., s. 81 a 96.

proti bolševizmu a komunizmu. Argumentom primátu demokracie proti diktatúre a oprávnenosti boja proti nej zdôvodňuje postup légii aj americký historik českého pôvodu V. Fic. Otvorene v ňom nie iba vyčíta, ale obviňuje vtedajšieho prezidenta USA W. Wilsona, že neprijal, resp. odmietol dať súhlas s tým, aby sa vojská USA dopravili po transibírskej magistrále k Uralu (podľa pôvodného zámeru sa tak malo stať po 2. 9. 1918) a rozhodli tak o úplnej likvidácii bolševikov, resp. sovietskeho štátu. Svet, ľudstvo by sa tým podľa V. Fica vyhlo všetkým ďalším podľa neho zločinným či neľudským konaniam bolševikov.<sup>58</sup> Konanie podľa tohto dodatočného želania historika USA oživuje myšlienku, že historik môže viac ako Stvoriteľ, že môže zmeniť históriu, v tomto prípade môže zmeniť historiografiu o danej téme. Ak by tak bol W. Wilson takto konal, bolo by to konanie, ktoré by zodpovedalo výroku V. Havla, že by „jasnozrive pochopil hrozbu vyžarujúcu z bolševickej revolúcie“.<sup>59</sup> Zreteľne ju nepocítil. Držal sa zásady nezasahovania do vnútorných záležitostí iného štátu ako zásady medzinárodného práva verejného. Porušenie zásady neintervencie légiami, hoci to bol príkaz T. G. Masaryka, prinieslo pre rodiači sa a zrodený československý štát nesporne benefity. S triednym prístupom k dejinám sa muselo Československo vysporiadať, podriadením sa mu po uplynutí troch desaťročí po svojom konštituovaní. Pri jednostrannom pohľade iba z jedného uhla pohľadu boli legionári, ktorí obsadili v lete 1918 Povolzie, Ural a magistrálu, osloboditeľmi Ruska, demokracie vôbec a T. G. Masaryk bol prezidentom Osloboditeľom, obdobne ako ním bol pre slovenské národné historické vedomie M. R. Štefánik. Pre ruského roľníka a robotníka, československé légie tým, že podnietili do vojenskej a politickej aktivity najskôr ruskú strednú, demokratickú buržoáziu, a vzápätí tyranské samoderžavné sily (Kolčak, Denikin, Vrangel) sa stali cudzími interventmi. V historickej pamäti značnej časti ruského národa zostali okupačnou silou, okupantmi dodnes.<sup>60</sup> Plynutie historického času, zmena spoločenských pomerov, systému a režimu, prináša aj tu širší diapazón hodnotiacich pohľadov. V našich pomeroch príležitosť pre nestranné a všestranne poznanie sme získali až v predvečer storočnice ruskej anabázy československých legionárov, pri storočníci konštituovania slobodnej, suverénnej a samostatnej ČSR.

Vzťah národného prístupu k dejinám, ich hodnotenie podľa požiadaviek a kritérií štátnej samostatnosti v kontexte k triednemu prístupu, resp. poznávaniu minulosti z hľadiska záujmov, cieľov jednej spoločenskej skupiny, triedy a society má teda v Československu svoju evolúciu. Diskrepancia medzi nimi, pri skutočnosti, že triedny prístup je aj oficiálnym prístupom, pravdou daného režimu, oslabuje legitimitu režimu, či priamo ju deštruuje. Možno povedať, že až po uplynutí života troch až štyroch generácií obyvateľstva daného štátu sa presadí v historickom vedomí interpretácia ktorá sa rovná alebo sa stotožňuje s tzv. objektívnou pravdou. Je to pravda, ktorá zahŕňa širšie spektrum hodnotiacich prístupov, ktorá ich toleruje a integruje spôsobom, ktorý zodpovedá sentencii, že pravda oslobodzuje, že história je učiteľkou života.

58 FIC, Miroslav Victor. *Československé legie v Rusku a boj za vznik Československa 1914 – 1918. III. díl.* Brno : Stillus Press, 2008, s. 251 a n.

59 Projev prezidenta ČSFR Václava Havla k výročí úmrtí Milana Rastislava Štefánika Bradlo, 5. května 1990.

60 Už počas niekoľko desaťročí verejnosť krajiny protestuje proti zriaďovaniu vo viacerých mestách Rusku pamätníkov českým legionárom, od Samary a Penzy do Vladivostoku, účastníkom československej vzbury v rokoch 1918 – 1920. Vzburá vyvolala začiatok občianskej vojny a zanechala v našich dejinách krvavú stopu. Stala sa začiatkom rozsiahlej vojenskej intervencie značného počtu krajín imperialistického západu na sovietskom Severe, Povolží, na Ďalekom východe na Sibíri, na Kryme a na Kaukaze. Žiadame, aby naše úrady rozlišovali medzi zachovaním vojenských hrobov a zriaďovaním monumentov okupantom. Porov. Vyhlásenie Predsedníctva ÚV KSRS. In. denník Pravda, №135 (30341) 4 – 7 декабря 2015 года. **Nadpis článku: „V Rusku nie je miesto pre pamätníky okupantov“.**

# **BYZANTSKÁ MISIA A VZŤAHY PÁPEŽSTVA, MOJMÍROVCOV A KAROLOVCOV**

---

**MIROSLAV LYSÝ**



## ABSTRAKT

Článok sa venuje politickému pozadiu byzantskej misie v súvislosti s moravskými záväzkami voči Východofranskej ríši v 9. storočí. Pokiaľ bol účel misie motivovaný snahou dosiahnuť vyššiu úroveň politickej nezávislosti, potom tento pokus rezultoval v podobe vybudovania moravskej cirkevnej provincie. Pápežský list *Industriae tuae* hovorí, že si moravské knieža Svätopluk vybral „blahoslaveného Petra“ (Rím) za svojho patróna. Pápež Ján VIII. tým chcel vyjadriť, že Svätoplukova Morava nemala mať nijakého svetského pána. Rastislavov plán pre suverenitu však jeho nástupca Svätopluk naplno nerealizoval.

## ABSTRACT

The article deals with a political background of the Byzantine mission in context of Moravian obligations to the East-frankish Empire in the 9th century. If the purpose of this mission was motivated with an attempt to reach higher level of a political independence, than foundation of the Church province in Moravia was a result. The papacial letter *Industriae tuae* says, that the Moravian prince Svätopluk has choosed „blessed Peter“ (Rome) as his patron. The pope John VIII wanted to express, that the Svätopluk's Moravia did not have any secular lord. However, this Rastislav's plan for sovereignty was not fully realised by Svätopluk.

## KLÚČOVÉ SLOVÁ

suverenita, cirkevná správa, *Industriae tuae*, Morava

## KEYWORDS

sovereignty, church administration, *Industriae tuae*, Moravia

## KONTAKTNÉ ÚDAJE

Doc. Mgr. Miroslav Lysý, PhD.  
Katedra právnych dejín  
Právnická fakulta  
Univerzita Komenského v Bratislave  
810 00 Bratislava  
P. O. BOX 313  
[miroslav.lysy@flaw.uniba.sk](mailto:miroslav.lysy@flaw.uniba.sk)

V roku 846, tri roky po Verdunskej zmluve, ktorá priniesla upokojenie vo Franskej ríši, sa východofranský panovník Ľudovít Nemec odhodlal obrátiť proti východným krajinám, ktoré pokladal za svoje dedičstvo. Medzi iným zakročil proti Moravanom, údajne sa snažiacim o odpadnutie (*defectionem molientes*) a dosadil za knieža Rastislava.<sup>1</sup> Táto snaha o odpadnutie – či už ju budeme brať vážne, alebo nie – súvisela s nárokom Franskej (po Verdunskom delení Východofranskej) ríše voči Moravanom. Závazky, ktoré z nárokov vyplývali, boli skutočne akceptované aj na moravskej strane a ich vznik s najväčšou pravdepodobnosťou môžeme dať do súvisu s pokrstením Moravanov v roku 831.<sup>2</sup>

Opätovné formy záväzkov Moravanov (resp. Mojmiróvcov) voči Karolovcom môžeme vidieť aj v prípade ukončenia obliehania Devína v roku 864<sup>3</sup> a neskôr v súvislosti s forchheimskou prisahou Svätopluka Ľudovítovi Nemcovi v roku 874<sup>4</sup> a stretnutím Svätopluka a Karola III. Tučného na *monte Comiano*.<sup>5</sup> Pre ich dôkladnejšiu analýzu nie je priestor v tomto príspevku. Je však zrejmé, že určité formy záväzkov jednoducho Moravania akceptovali a zo strany Východofranskej ríše, ktorá tieto nároky zdedila po ríši Franskej môžeme nájsť jasné prejavy ich vymáhania.

Pokiaľ aj došlo k tomu, že Mojmiróvci boli nútení zaviazť sa záväzkami voči svojmu silnejšiemu susedovi, neznamenal to, že poslušnosť franskému panovníkovi bolo treba brať ako večný a nemenný stav. Zmena súvisela predovšetkým s riešením cirkevných otázok. Všimnime si totiž, že bavorský episkopát v roku 900 dáva do súvisu christianizáciu, cirkevnú správu Pasova na Morave s tribútom a vôbec podriadenosťou Moravy.<sup>6</sup> Tieto súvislosti neunikli ani mojmiróvským kniežatám, a to najmä Rastislavovi, ktorý problém riešil prostredníctvom misie Konštantína a Metoda. Jej cieľom samozrejme nemalo byť šírenie viery, ale, ako sa ukázalo vlastne neskôr, preťatie väzieb na bavorskú cirkevnú štruktúru a oslabiť tak samozrejme vplyv Bavorska a vôbec Východofranskej ríše na Morave. Že tento záujem slovanskí panovníci mali, ukazuje aj list pápeža Mikuláša I. bulharskému chánovi Borisovi z roku 866, keď mu tlmočil, že na zriadenie vlastnej cirkevnej provincie (Boris sa pýtal na patriarchu) musí byť dosiahnutá najprv jednota viery, a keď sa rozšíri počet veriacich, budú môcť požiadať (najlepšie) pápeža o vysvätenie arcibiskupa, ktorý následne vysväti diecéznych biskupov. Tí po smrti arcibiskupa si budú môcť zvoliť nového, čím bude provincia z hľadiska správy sebestačná.<sup>7</sup>

- 1 *Annales Fuldenses ad a. 846. Scriptores reru Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi.* Ed. Fridericus Kurze. Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 36. „...circa medium mensem Augustum cum exercitu ad Sclavos Margenses defectionem molientes profectus est. Ubi ordinatis et iuxta libitum suum compositis rebus ducem eis constituit Rastizen nepotem Moimari; inde per Boemanos cum magna difficultate et grandi damno exercitus sui re versus est.“
- 2 Podrobnejšie LYSÝ, Miroslav. *Moravania, Mojmiróvci a Franská ríša. Štúdie k etnogenéze, politickým inštitúciám a ústavnému zriadeniu na území Slovenska vo včasnóm stredoveku.* Bratislava : Atticum, 2014, s. 171-183.
- 3 *Annales Fuldenses ad a. 864. Scriptores reru Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi.* Ed. Fridericus KURZE. Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 62. „Hludowicus rex mense Augusto ultra Danubium cum manu valida profectus Rastizen in quadam civitate, quae lingua gentis illius Dowina dicitur, obsedit. At ille, cum regis exercitibus congregi non auderet atque loca sibi effugiendi denegata cerneret, obsides, quales et quantos rex praecepit, necessitate coactus dedit; insuper cum universis optimatibus suis fidem se cunctis diebus regi servaturum esse iuramento firmavit, licet illud minime servaverit.“  
*Annales Bertiniani ad a. 864. Scriptores reru Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi.* Ed. Georgius Waitz. Hannoverae : Hahniani 1893, s. 72. „Hludowicus rex Germaniae hostiliter obviam Bulgarorum agano ... nomine, qui se christianum fieri velle promiserat, pergit; inde ad componendam Winidorum marcā, si se prosperari viderit, perrexit.“
- 4 *Annales Fuldenses ad a. 874,* s. 82-83. „Indeque rediens cum Karlmanno et Hludowico filiis suis in villa Forahheim locutus est ibique legatos Zuentibaldi pacem petentes et fidelitatem promittentes suscepit. Cuius legationis princeps erat Iohannes presbyter de Venetiis, qui etiam, ut ei rex omni ambiguitate remota crederet, quicquid verbis dicebat, sacramento firmabat, videlicet ut Zuentibald regi fidelis permaneret cunctis diebus vitae suae et censum a rege constitutum per annos singulos solveret, si ei tantummodo quiete agere et pacifice vivere concederetur.“
- 5 *Annales Fuldenses ad a. 884,* s. 113. „Ibi inter alia veniens Zwentibaldus dux cum principibus suis, homo, sicut mos est, per manus imperatoris efficitur, contestatus illi fidelitatem iuramento et, usque dum Karolus vixisset, numquam in regnum suum hostili exercitu esset venturus.“
- 6 *Magnae Moraviae Fontes Historici (ďalej MMFH) III. Diplomata, epistolae, textus historici varii.* Eds. Dagmar Bartoňková et al. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1969, Epistolae, č. 109, s. 234-235. „...terram Sclavorum, qui Maravi dicuntur, quae regibus nostris et populo nostro, nobis quoque cum habitatoribus suis subacta fuerat, tam in cultu christianae religionis, quam in tributo substantiae secularis, quia exinde primum imbuti et ex paganis christiani sunt facti.“
- 7 *Magnae Moraviae fontes historici IV. Leges, Textus iuridici, Supplementa.* Eds. Dagmar BARTOŇKOVÁ et al. Brno : Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 91-92. TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935).* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 273-274.

Tento postup musel Rastislav ovládať už pred chánom Borisom a ak sa chcel zbaviť pasovskej cirkevnej správy na Morave, musel v konečnom dôsledku usilovať o arcibiskupstvo, ktoré mohlo ako jediná cirkevno-správna jednotka zabezpečiť cirkevnú nezávislosť, a s ňou súvisiacu nezávislosť politickú. Bulharský chán sa tento „recept“ dozvedel až po Rastislavovi, keď na Morave medzitým už pôsobili Konštantín a Metod, aby vychovali domácu vrstvu kňazov a „usporiadali pravdu“.<sup>8</sup> Ani Rastislav neprišiel ako prvý s nápadom o požiadanie o učiteľa a vybudovanie nezávislej cirkevnej správy. Veľmi podobnú skúsenosť s vlastným budovaním cirkevnej správy totiž mali Chorváti, ktorým pápež Mikuláš I. založil v Nine prvé biskupstvo, podriadené priamo pod pápeža. Moravia si zrejme tento chorvátsky návod osvojili a skúsili ho napodobniť.<sup>9</sup> Znamenalo to okrem iného aj popretie prijatia tradície krstu z Pasova z roku 831, čím sa zrodila účelová, nepravdivá, no úspešná konštrukcia o krste Moravanov z Ríma, ktorá sa objavuje tak v moravskom Živote Metoda<sup>10</sup>, ako aj v pápežskom liste z roku 879,<sup>11</sup> a z ktorej sa nepochybne ospravedlňovalo získanie arcibiskupstva pre Metoda na Morave.<sup>12</sup>

Metod však zasiahol záujmy bavorskej cirkvi nielen na Morave, ale aj v Panónii. Pôvodný názov jeho hodnosti bol napokon panónsky (arci)biskup<sup>13</sup> a až v roku 880 bol prvýkrát označený ako biskup moravský,<sup>14</sup> čo len umocnilo dôvody, prečo Bavori v roku 870 Metoda uväznili. Keď sa v roku 873 vrátil na Moravu, splnil sa tak starý Rastislavov plán na nezávislú cirkevnú provinciu.

Nový arcibiskup na Morave tak azda pomohol znížiť franský vplyv, no nezmazal ho úplne. Po Forchheimskom stretnutí Svätopluka a Ľudovíta Nemca sa na Moravu vrátili niektorí z predtým vyhnaných franských kňazov<sup>15</sup> a spolu so Svätoplukovým obľúbencom Vichingom začali proti Metodovi šíriť intrigy, týkajúce sa niektorých vieroučných otázok (napr. *filioque*) a slovanskej liturgie.<sup>16</sup> Intrigy boli natoľko úspešné, až sa dostali k pápežovi a Metod bol predvolaný do Ríma.

Keď sa koncom jari roka 880 dostavil Metod do Ríma, výsledkom posolstva nebola len jeho úspešná obhajoba. V úvode pápežom vydaného privilégia *Industrie tuę* pápež vyzdvihol, že Svätopluk „pohrdol ostatnými vládcami tohto sveta a za patróna, pomocníka i ochrancu si zvolil spolu so svojimi veľmožmi a s celým ľudom svojej krajiny blahoslaveného Petra, apoštolského stavu, a jeho zástupcu.“<sup>17</sup> Svätoplukova Morava si týmto spôsobom hľadala novú formu legitimacy v prostredí kresťanského univerza. Samotný krst z roku 831 nestačil k tomu, aby boli Moravia a ich krajina braní ako aspoň teoreticky rovnocenný subjekt. Christianizácia zrejme zo strany pohanov predstavovala istú snahu o svoje „zrovnoprávnenie“, pretože neboli kresťanskými Frankmi braní za seberovných.<sup>18</sup> Avšak ani prijatie krstu, ako „barbarskí“ neofiti čoskoro zistili, neznamenalo, že ich ríša bude brať ako rovnocenných. Problém netkvел len v tom, či boli alebo neboli kresťanmi. Vychádzal z konceptu Franskej ríše ako pokračovateľky Rímskeho impéria, ktorej panovník bude pánom kresťanského sveta. A keď už nie celého, tak aspoň toho západného, kde nebude konkurovať Byzancia. Ostatní panovníci v očiach tejto veľmocenskej hry nemali samozrejme miesto na suverénne postavenie.

8 Žitije Mefodija, c. 8. *MMFH II. Textus biographici, hagiographici, liturgici*. Eds. D. Bartoňková et al. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1967, s. 148.

9 HAVLÍK, Lubomír E. *Morava v 9. a 10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha: Academia, 1978, s. 26. STEINHÜBEL, Ján. *Moravia, Chorváci a Bulhari v plánech pápežskej kúrie (860 – 880). Bratia, ktorí menili svet - Konštantín a Metod: príspevky z konferencie*. Eds. Branislav PANIS - Matej RÚTKAY - Vladimír TURČAN. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2012, s. 158-161.

10 Žitije Mefodija, c. 10, s. 153.

11 *MMFH III*, Epistolae 80, s. 191.

12 Žitije Mefodija, c. 10, s. 153. „...ѡко и прѣвѣе о(тъ)ци наши от с(ва)т(а)го петра крещение приѡли, то дажѣ намѣ мѣфодіѡа архіеп(и)с(ко)па и оучителя.“ STEINHÜBEL, Moravia, Chorváci a Bulhari v plánech pápežskej kúrie, s. 160-161.

13 *MMFH III*, Epistolae 47, 51, 55, 81, s. 161, 169, 173-174, 192.

14 Išlo o bulu *Industrie tuę*. *MMFH III*, Epistolae 90, s. 200.

15 DVORNÍK, František. *Byzantské misie u Slovanů*. Praha: Vyšehrad, 1970, s. 172.

16 Vyplýva to z niektorých pápežských listov. Por. *MMFH III*, Epistolae 80-81, s. 191-193. DVORNÍK, František. *Byzantské misie*, s. 174-176.

17 *MMFH III*, Epistolae 90, s. 201-202. „Nam divina gratia inspirante contemptis alis seculi huius principibus beatum Petrum apostolici ordinis principem vicariumque illius habere patronum et in omnibus adiutorem ac defensorem pariter cum nobilibus viris fidelibus tuis et cum omni populo terrę tuę amore fidelissimo elegisti...“

18 HAVLÍK, Lubomír E. *Morava v 9. a 10. století*, s. 25-26. TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 300-301. TŘEŠTÍK, Dušan. *Myslitelství*. Praha: Litomyšl: Paseka, 1999, s. 169-170.

Pápežský list známy ako *Industrię tuę* si našiel v literatúre svoje pochopiteľné miesto. Už Václav Novotný si všimol, že ide o poistenie „samostatnosti“<sup>19</sup> a ďalších bádateľov tak mohla rozdeľovať len tá skutočnosť, či išlo o prvotné nadobudnutie tejto suverenity,<sup>20</sup> alebo o potvrdenie platného „právneho“ stavu.<sup>21</sup> Literatúra venovala zvýšenú pozornosť *Industrię tuę* práve preto, že tento dokument je kľúčovým k pochopeniu otázky suverenity starej Moravy. Táto suverenita sa pochopiteľne odvodzovala od iných parametrov, ako je tomu dnes, a závisela od ukotvenia medzi Karolovcami, Bavorskou a pápežstvom. Analýza textu *Industrię tuę* sa však potom často pohybuje v mantineloch, ako je „právny dôsledok již existujícího stavu“ a samostatnosť Svätopluka, ktorý ju „mezinárodně legalizoval“.<sup>22</sup> Tieto – ešte opatrné úvahy o legalizácii však môžeme korunovať azda už priodvážnym tvrdením o tom, že oslovenie pre Svätopluka v bule *Industrię tuę* „jediný syn“ (*unicus filius*) v sebe skrýva náznak, že pápež chcel zo Svätopluka urobiť cisára.<sup>23</sup> Táto úvaha stojí na tom, že pápež mohol korunovať za cisára prakticky kohokoľvek podľa svojej vôle a narušiť tak zaužívané pravidlo, že sa cisár vyberal spomedzi (viacerých) franských panovníkov. V prvom rade sa však opiera o oslovenie v *Industrię tuę*, ktoré sa údajne udeľovalo len cisárom alebo adeptom na cisársku korunu.

Hoci toto oslovenie nepatrilo medzi bežné, spájať ho s cisárskou korunováciou je skôr prehnané. Ján VIII. za milovaného syna a jediného pomocníka a najvernejšieho ochrancu označil Lamberta, grófa zo Spoleta,<sup>24</sup> ktorý sa síce neskôr cisárom skutočne stal, ale až za pontifikátu Štefana V. a s Jánom VIII. mal napäté vzťahy. Syn Ľudovíta Nemca Ľudovít III. sa tiež v roku 879 mohol tešiť tomuto osloveniu,<sup>25</sup> podobne ako Hugo Abbas z rodu burgundských Welfovcov.<sup>26</sup> Štefan V. tak označil Karola III. Tučného, skutočného cisára<sup>27</sup> a zrejme v tom istom roku (886) aj moravského Svätopluka.<sup>28</sup> Z týchto poskromných príkladov iste nemožno vyvodiť žiadne závery, ktorými by sa dala zovšeobecniť diplomatická prax pápežskej kancelárie. Preto ak si chceme predstaviť Moravanov v 80. rokoch 9. storočia v mocenských a záujmových súradniciach vtedajšej Európy a presvedčiť sa, nakoľko mohol byť Svätopluk ako *unicus filius* adeptom na cisársky trón, pozrime si vtedajšie hlavné záujmy aktérov buľ *Industrię tuę*.

Pokiaľ chceli Moravania a ďalšie politické jednotky Slovanov vyriešiť problém svojich ťaživých vzťahov s Frankami a s nedostatkom rešpektu a legitimacy, logické bolo obrátiť sa na Rím.<sup>29</sup> Svätopluk tak v roku 880 len zožal úrodu, ktorú už zasadil jeho predchodca Rastislav. Ani tu však nemali Moravania akési výhradné miesto v priestore pápežskej kúrie. Ján VIII., autor *Industrię tuę*, bral ako samozrejmosť, že v tomto postavení sú aj Chorváti, ktorých ochrancami mali byť sv. Peter a sv. Pavol. V tomto zmysle upozornil kniežata Zdeslava a 7. júna 879 do svojej ochrany prijal aj nového chorvátskeho kniežata Branimíra aj s jeho ľudom a krajinou.<sup>30</sup>

Dôvody, prečo si pápež Ján VIII. budoval tieto pevné vzťahy so slovanskými krajinami, mohli súvisieť s jeho potrebami ochrany voči iným nepriateľom. Keď v 8. storočí pápeži potrebovali ochranu pred Longobardmi a dovtedy kľúčový ochranca v podobe Byzancie si túto úlohu prestával plniť, pápeži sa začali postupne obracať na Frankov. Spojenectvo Frankov a pápežstva napokon viedlo k cisárskej korunovácii Karola

- 
- 19 NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny. Dílu I. část I. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha*. V Praze : Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech, 1912, s. 368.
- 20 TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 283.
- 21 HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a Franská říše. Historické štúdie*, 8, 1963, s. 157 a pozn. č. 117. KUČERA, Matúš. *Kráľ Svätopluk (830? – 846 – 894)*. Martin : Matica slovenská, 2010, s. 107.
- 22 Tak doslova HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a Franská říše*, s. 159. L. Havlík iste zabudol na to, že túto „legalizáciu“ mal uskutočniť pápež, nie Svätopluk.
- 23 Naposledy tieto úvahy rozvíjal KUČERA, Matúš. *Kráľ Svätopluk*, s. 108.
- 24 *Monumenta Germaniae historica* (ďalej MGH), *Epistolae Tomus VII. Karolini aevi V. Berolini* : Weidmannos, 1928, č. 83, s. 78.
- 25 MGH, *Epistolae VII*, č. 204, s. 165.
- 26 MGH, *Epistolae VII*, č. 219, s. 195.
- 27 MGH, *Epistolae VII*, č. 6, s. 336.
- 28 MMFH III, *Epistolae* 102, s. 227.
- 29 HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha : SPN, 1964, s. 206. TŘEŠTÍK, Dušan. *Mysliť dějiny*, s. 169-170.
- 30 *Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*. Ed. Fr. RAČKI. Zagrabiae : Sumptibus Academiae scientiarum et artium, 1877, č. 4-6, 9, s. 7-9, 13-14. KLAJČ, Nada. *Povijest Hrvata u ranom srednom vijeku*. Zagreb : Školska knjiga, 1976<sup>2</sup>, s. 250-264. DVORNÍK, František. *Byzantské misie*, s. 44-47. STEINHÜBEL, Ján. Moravania, Chorváti a Bulhari v plánoch pápežskej kúrie, s. 158-159.

Veľkého v roku 800, ktorým došlo k obnoveniu Rímskej ríše na západe, ale aj k zvýšeniu prestíže pápeža, pretože sa korunovácia z jeho rúk začala pokladať ako podmienka právoplatnosti aktu. Spolupráca pápežstva a novopečeného cisárstva pokračovala dovtedy, kým to bolo výhodné a jej intenzita závisela od schopnosti Frankov chrániť pápežov pred útokmi miestnych vládcov a pred výbojmi Arabov. Na strane druhej, oslabujúca autorita franských kráľovstiev prispela aj k väčšej autorite rímskeho biskupa. Mikuláš I. tak mohol v roku 861 exkomunikovať ravennského arcibiskupa Jána, chránenca cisára Ľudovíta II. Aj kvôli nie ideálnym vzťahom s cisárom potreboval udržiavať dobré vzťahy s kráľom Ľudovítom Nemcom, čo bol nepochybne hlavný dôvod, prečo nevyhovel pôvodnej Rastislavovej žiadosti o vyslanie učiteľa na Moravu<sup>31</sup> a ten sa napokon obrátil na Byzanciu.

V 70. rokoch sa však vzťahy s Franskou ríšou zmenili v tom zmysle, že Ján VIII., tiesnený arabskými útokmi, musel využívať všetky nástroje, ako primäť Frankov k angažovanosti na juhu. Aj preto využíval svoju moc udeľovať cisársky titul. Ani týmto nástrojom si však franskú pomoc nezabezpečil a bol preto nútený spolupracovať s Byzanciou (a ďalšími krajinami) a vyriešiť aj neprijemnú exkomuniáciu konštantínopolského patriarchu Fotia svojim predchodcom Mikulášom I.<sup>32</sup>

To sú približne mantinely, v ktorých sa pohyboval Ján VIII. a niekde tu sa aj nachádzali motívy, prečo sa nespoliehal len na vtedajšie imperiálne mocnosti Európy (Frankovia, Byzancia), ale aktívne spolupracoval aj so slovanskými krajinami. Tu však musíme znovu upozorniť na unáhlenosť uvažovania o tom, že by sa Svätopluk stal objektom uvažovania o cisárskom titule. Ak aj existoval priestor pre cisársku korunováciu pre nečlenov Karolínskeho rodu, musel to byť v prvom rade ten, kto dokázal účinne vojensky chrániť Rím. Napriek nárastu Svätoplukovej moci bolo určite vylúčené, aby Moravania boli efektívnym prostriedkom proti arabským námorným útokom. Tieto mantinely si napokon uvedomovali aj pápeži. Na schôdzke na Omuntensperchu v roku 890 mohol Svätopluk tlmočiť kráľovi Arnulfovi pápežovu žiadosť, aby sa viac staral o svoje záujmy v Itálii, ktorá bola ohrozená vnútornými šarvátkami i útokmi pohanov (t.j. Arabov).<sup>33</sup> Určite však nemohol byť pápežovi viac nápomocný, a preto jeho „adeptstvo“ na cisársky titul bol určite viac zbožným želaním historiografie, ako realitou.

Sporné však každopádne môže byť, nakoľko mohla autorita Ríma plne nahradiť vzťahy Mojmírovcov k franským panovníkom. Hoci predpokladáme, že na takto získanej suverenite museli mať Mojmírovci eminentný záujem, tento záujem musel byť dostatočným motívom aj na strane pápežstva, ktoré mohlo byť aj iniciátorom. Pre obe strany to mohlo byť napokon výhodné: Mojmírovci sa takto vymaňovali z prisilného vplyvu Frankov a Rím si tak dokázal lepšie presadiť svoje záujmy na územia Ilyrika, či Panónie.

Preto, ak budeme dávať vydanie *Industrię tuę* do kontextu s úsilím o plnú suverenitu Mojmírovcov a Moravy v 9. storočí, treba mať na pamäti, že si samo pápežstvo uvedomovalo previazanosť stredoeurópskeho priestoru s Východofranskou ríšou, a že to bol napokon sám Svätopluk, ktorý nehľadiac na svoje obdivuhodné vojenské úspechy bol napokon ochotný zaviazat sa Ľudovítovi Nemcovi (874) a neskôr Karolovi III. (884) vernosťou a poslušnosťou. Ak teda budeme – zrejme správne – pripisovať Rastislavovej iniciatíve za cirkevnú nezávislosť Moravy snahu o nezávislosť mocenského postavenia Moravy, potom musíme pripustiť, že za vlády Svätopluka neboli tieto snahy naplnené. Sám Svätopluk bol ochotný naďalej plniť záväzky voči predstaviteľom ríše a napokon aj nechal zaniknúť vyššiu cirkevnú správu po smrti Metoda (885).

31 HAVLÍK, Lubomír. *Velká Morava a středoevropští Slované*, s. 212.

32 COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku. 300 – 1000*. Praha : Vyšehrad, 2005, s. 367-369.

33 *Annales Fuldenses ad a. 890*, s. 118-119.

# **L'UDSKÝ VEK AKO OKOLNOST' VYLUČUJÚCA TRESTNÚ ZODPOVEDNOST' V PROCESE UNIFIKÁCIE ČESKOSLOVENSKÉHO TRESTNÉHO PRÁVA**

---

**MIROSLAV FICO  
PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA  
PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH**



## ÚVOD

Základy trestnej zodpovednosti vo svojom „vymedzení“ upravujú také základné atribúty, resp. inštitúty trestného práva, ako sú napríklad pojem a druhy trestného činu, vývojové štádiá trestného činu, otázka zavinenia, okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu alebo okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť. Vek páchatel'a trestného činu – ako jedna zo základných podmienok trestnej zodpovednosti – je (spolu s (ne)príčetnosťou) v súčasnej systematike trestného zákona zaradená medzi okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť. Uhorská a rakúska právna úprava – vo vzťahu k veku páchatel'a trestného činu – nemala takéto jasné systémové zaradenie tejto okolnosti. Právnym základom verejnej starostlivosti o nápravu zanedbanej mládeže boli pred vznikom Československej republiky predovšetkým trestné zákony. Úroveň spracovania jednotlivých právnych inštitútov bola prirodzene rozdielna. Uhorská právna úprava upravujúca starostlivosť o mládež bola vo všeobecnosti považovaná za rozsiahlejšiu, bola realizovaná intenzívnejšie a vo väčšom rozsahu ako v ostatných častiach monarchie.<sup>1</sup> V predloženom článku sa pokúsime o čiastočnú analýzu vývoja právnej úpravy vzťahujúcej sa na vek páchatel'a – ako predpokladu trestnej zodpovednosti páchatel'a – a to v období medzivojnovnej Československej republiky.

### 1. VEK AKO PODMIENKA TRESTNEJ ZODPOVEDNOSTI V RAKÚSKEJ A UHORSKEJ PRÁVNEJ ÚPRAVE

Po vzniku Československej republiky bol 28. októbra 1918 prijatý zákon č. 11/1918 Zb. o zriadení samostatného štátu československého. Na základe predmetnej, tzv. recepčnej, normy bol aj v oblasti trestného práva zachovaný stav právneho dualizmu. V Čechách po vzniku republiky teda (v zásade) platili rakúske právne predpisy, a to vo vzťahu k trestnému právu hmotnému hlavne Trestný zákonník č. 117/1852 ř. z. o zločinoch, prečinoch a priestupkoch (ďalej v texte aj ako „rak. tr. zák.“). Predmetný kódex trestného práva hmotného obsahoval vo svojej Hlave I (O zločinoch všeobecne), v Diele I. (O zločinoch) § 1, podľa ktorého sa k zločinu vyžaduje „zlý úmysel“. Problematika ľudského veku bola systematicky včlenená do § 2 (Dôvody vylučujúce zlý úmysel), podľa ktorého sa konanie alebo jeho opomenutie nepričítalo za zločin napríklad v prípadoch ak páchatel' bol úplne zbavený užívania rozumu (§ 2 písm. a) Tr. zák.) alebo ak skutok, pri striedavom pominutí zmyslov bol vykonaný v čase, keď pominutie trvalo (§ 2 písm. b) rak. tr. zák.), resp. ak bol skutok realizovaný v úplnej opitosti, do ktorej sa páchatel' dostal nemajúc v úmysle vykonať zločin, alebo v inom pomätení zmyslov, pri ktorom si svojho činu nebol vedomý (§ 2 písm. c) rak. tr. zák.). Rakúska právna úprava medzi dôvody, ktoré vylučovali zlý úmysel páchatel'a, zaraďovala aj nedostatok veku páchatel'a. V súlade s ust. § 2 písm. d) rak. tr. zák. sa páchatel'ovi nepričítalo konanie alebo opomenutie konania, ak tento ešte nedovršil 14. rok svojho veku. Nedostatok veku bol vo všeobecnosti zaradzovaný medzi dôvody nepričetnosti.

Zákonné vymedzenie jednotlivých okolností, ktoré vylučovali páchatel'ovu príčetnosť, bolo teda zaradené medzi okolnosti vylučujúce tzv. „zlý úmysel“. Z hľadiska „systematického“ je možné konštatovať, že z pohľadu dnešnej vedy trestného práva išlo o určitý „priemik“ okolností vylučujúcich predmetný zlý úmysel, keďže v sebe zahŕňali napríklad aj okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť či protiprávnosť (napr. neodolateľné donútenie alebo výkon spravodlivej nutnej obrany podľa § 2 písm. g) rak. tr. zák.). Predmetné systematické zaradenie bolo v dobovej spisbe pomerne často kritizované. Napríklad podľa prof. J. Prušáka tak „podľa starších vzorov pojednáva totiž trestný zákonník o dôvodoch vylučujúcich príčetnosť ako o dôvodoch vylučujúcich „zlý úmysel“ a uvádza ich v § 2 spoločne s ostatnými dôvodmi zlý úmysel vylučujúcimi. Tým zhrnuté sú nesprávne v jeden celok rôzne skutočnosti, ktorých význam pre pričítanie trestných činov je najrozmanitejší; skutočností, ktoré často nemajú spolu nič spoločné. Nie je možné sa preto diviť, že ustanovenia § 2 trestného zákona sú stálym dôvodom častých kontroverzií, vedeckej aj praktickej neistoty...“<sup>2</sup> V súvislosti s koncepčnými úvahami

1 V tejto súvislosti pozri napr.: *Péče o mládež (Historicko-právní vývoj)*, Národní Archiv České republiky, Fond Ministerstva pro zjednotění zákonů a organizácie správy, Ka. 136, Příloha k č. j.: 1208/35/A.

2 PRUŠÁK, Josef.: *Rakouské právo trestní (díl všeobecný)*, Nákladem spolku československých právníků „VŠEHRD“, Praha, 1912, s. 72.



o trestnej zodpovednosti mládeže dávame napríklad do pozornosti aj prof. Kallaba, podľa ktorého „otázka trestného práva mládeže je teda o to zložitejšia, než otázka trestného práva osôb dospelých, že tu proti štátu nestojí iba individuum so svojim nárokom na uznanie svojej slobody a rovnosti, ale aj rodina so svojim nárokom na uznanie svojej vnútornej autonómie, ktorú štát v záujme svojej vlastnej stability bude spravidla šetriť do tej miery, do ktorej práve rodina proti svojim mladistvým príslušníkom je spôsobilá plniť analogické funkcie, ktoré plní štát proti svojim občanom.“<sup>3</sup>

Rakúsky trestný zákon z hľadiska veku rozlišoval:

- a) vek detský – do 10. roku veku dieťaťa. Podľa § 237 rak. tr. zák. sa trestné činy, ktorých sa dopustia deti do dokonaného desiateho roku života, ponechávajú na domáce karhanie. V týchto prípadoch nebolo možné uvažovať o žiadnej trestnej zodpovednosti.
- b) vek nedospelý – od 10. do 14 roku veku dieťaťa. Podľa § 237 rak. tr. zák. od nastávajúceho jedenásteho až do dokonaného štrnásteho roku veku trestajú sa činy, ktoré sa iba pre nedospelosť páchatelovu nepočítajú za zločiny (§ 2 písm. d) rak. tr. zák.), ako priestupky.

Podľa § 269 rak. tr. zák. sa nedospelé osoby môžu stať vinnými za spáchanie trestných činov, ktoré by podľa svojej povahy boli zločinmi. Avšak v takom prípade sa trestajú ako priestupky (§ 237 rak. tr. zák.). Alebo sa môžu stať vinnými za spáchanie trestných činov, ktoré sa samy osebe považujú iba za prečiny alebo priestupky. Trestanie prečinov alebo priestupkov, ktorých sa dopustili nedospelí, sa taktiež ponecháva na domáce pokarhanie (§ 273 rak. tr. zák.). Ak by sa ho však nedospelým nedostávalo alebo by nastali zvláštne okolnosti, bolo možné predmetné domáce pokarhanie nahradiť pokarhaním príslušného bezpečnostného úradu. Nedospelý vek bol teda na základe právnej úpravy vnímaný ako vek zmenšenej pričetnosti. Vzhľadom na skutočnosť, že vek vylučoval zlý úmysel nedospelej osoby (§ 2 písm. d) rak. tr. zák.), táto sa zločinu dopustiť nemohla. Napriek tejto skutočnosti pričíta sa takejto osobe čin trestný ako určitá forma priestupku osoby nedospelej. Určitú formu rozporu s ustanovením § 2 upravujúcim/požadujúcim dovrieť 14 roku veku vníma v dobovej literatúre aj prof. Prušák, ktorý v tejto súvislosti uvádza „toto nesprávne a protizmyselné zákonné ustanovenie dobre ukazuje nebezpečenstvo pojmu zmenšenej pričetnosti. Zákonodarca si je dobre vedomý toho, že osoby, ktoré síce dosiahli desiaty rok, ale nedosiahli ešte štrnásteho roku, nemôžu byť postavené na úroveň osôb dospelých, že pomeriavať ich rovnakou mierou ako dospelých by bolo krajne nespravodlivé; napriek tomu sa však domnieva, že by tým trpela právna bezpečnosť, ak by trestné činy nimi spáchané z pôsobnosti trestného zákona boli celkom vylúčené, ak by trestne stíhané byť vôbec nemohli. Vzhľadom na to, že trestné stíhanie predpokladá páchatelovu pričetnosť, ktorú dobre u osôb mladších ako štrnásť rokov nie je možné predpokladať, pomohol si zákonodarca pojmom zmenšenej pričetnosti, ktorá dosahuje síce najmenšiu mieru pričetnosti, avšak nedosahuje jej priemer.“<sup>4</sup>

c) vek mladistvý – od dovrieť 14 roku. Po dovrieť 14 roku veku je mladistvá osoba plne trestne zodpovedná. Stanovený vek nemá vplyv na pričetnosť páchatel'a trestného činu. Avšak dosiahnutie tohto veku až do 20. roku veku páchatel'a môže mať vplyv na trestnosť takejto osoby. Podľa § 46 rak. tr. zák. medzi poľahčujúce okolnosti vyplývajúce z povahy páchatel'a patrí aj skutočnosť, že páchatel' ešte nedosiahol vek dvadsať rokov (§ 46 písm. a)). Podľa § 52 rak. tr. zák. ak v čase spáchania trestného činu nedovrieť 20 rokov svojho života, nie je možné mu uložiť trest smrti ani doživotný žalár. Namiesto nich má byť takýto trest nahradený trestom ťažkého žalára v rozpätí 10 – 20 rokov.

Právnym základom upravujúcim starostlivosť o zanedbanú mládež v Rakúsku boli aj zákony č. 89 a č. 90/1885 ř. z., prijaté 24. mája 1885. Zák. č. 89/1885 ř. z. vo svojom § 8 stanovil, že trestný súd môže do polepšovne umiestniť tiež nedospelú osobu, ktorá sa dopustí trestného činu, ktorý podľa predpisov trestného zákona iba pre vekovú nedospelosť páchatel'ovu sa nepokladá za zločin, ale ktorá sa trestá ako priestupok. Podobne tak v prípadoch stanovených podľa § 273 rak. tr. zák. (pokarhanie a opatrenie nedospelých realizované bezpečnostnými úradmi) sa mohlo nariadiť dodanie nedospelej osoby do polepšovne, a to v prípade,

3 KALLAB, Jaroslav: K nauce o pričetnosti a trestnosti so zretelem na trestní odpovědnost mládeže, *Sborník věd právnických a státních*, ročník XX, Nákladem Bursíka a Kohouta, knihkupcu university Karlovy a české Akademie věd a umění, Praha, 1920, s. 5.

4 PRUŠÁK, Josef.: *Rakouské právo trestní (díl všeobecný)*, Nákladem spolku československých právníků „VŠEHRD“, Praha, 1912, s. 78.

ak bola celkove zanedbaná a nie je možné nájsť iný prostriedok k tomu, aby bolo docielené riadne vychovanie a dohľad na touto osobou. Zák. č. 90/1885 ř. z. upravoval zakladanie, správu donucovacích pracovní a polepšovni, do ktorých mohli byť dodávané osoby nedospelé. V Rakúsku následne na začiatku 20. storočia prebehlo niekoľko legislatívnych pokusov o komplexnejšie spracovanie skúmanej problematiky – išlo napr. o predloženie osnov zákona o trestnom práve mládeže v rokoch 1907 a 1917. Ani jeden z týchto pokusov, aj napriek opakovaným prepracovaniam predkladaných návrhov, však úspešný nebol.

Otázky veku páchatela z pohľadu uhorského trestného práva boli v prvom rade upravené v uhorskom trestnom zákone – zák. čl. V/1878. Uhorský tr. zák. upravoval otázky veku páchatela – Detský a mladistvý vek (§ 83 – § 87) – v Diele I (Všeobecné ustanovenia), Hlave VII – a z hľadiska systematiky zákona boli zaradené medzi Dôvody vylučujúce alebo zmierňujúce trestnosť. V súlade s vtedajšou platnou právnou úpravou medzi uvedené dôvody patrili aj Bezvedomie a duševná porucha (§ 76), Neodolateľné donútenie (§ 77 – § 78), Oprávnená obrana (§ 79), Krajná núdza (§ 80), Omyl (§ 81 – § 82), Hluchonemí (§ 88), Priťažujúce a obľahčujúce okolnosti (§ 89 – § 92), Vysoký vek a telesná slabosť (§ 93) a Zarátanie väzby (§ 94).<sup>5</sup>

V trestnoprávnej úprave (vo vzťahu k predpisom platným po vzniku Československej republiky) bola v tomto smere v Uhorsku rozhodujúca tzv. Trestná novela – zák. čl. XXXVI./1908 o zmene a doplnení trestných zákonníkov a trestného poriadku (ďalej v texte aj ako „Tr. nov.“). Diel II. tejto novely upravoval ustanovenia o mladistvých. Predmetná novela spracovala osobitné ustanovenia o mladistvých osobách, položila základy osobitnej úpravy trestného súdnictva nad mládežou. Takýto spôsob komplexnejšieho spracovania postavenia mladistvých osôb v rámci trestného práva nebol rakúskemu právu známy.

Podľa § 15 ods. 1 Tr. nov. bolo vylúčené trestné stíhanie detí – osôb, ktoré neprekročili 12. rok veku. Ak sa dieťa dopustilo zločinu alebo prečinu, mohol ho úrad, pred ktorý sa dostalo, odovzdať na potrestanie osobe, ktorá nad ním vykonáva domácu starostlivosť, alebo školskému úradu. Školský úrad mohol dieťaťu dať pokarhanie alebo ho mohol potrestať školským uzamknutím (§ 15 ods. 2 Tr. nov.). Za mladistvé osoby podľa uhorského trestného práva boli považované osoby, ktoré prekročili 12. rok svojho veku, avšak ešte nedosiahli vek 18 rokov. Mladistvé osoby podľa trestného zákona za svoje konanie neboli zodpovedné, ak neboli dostatočne rozumovo a mravne vyvinuté, aby mohli byť potrestané. Podľa § 16 ods. 2. Tr. nov. ak mal súd v takomto prípade za potrebné, mohol nariadiť zákonnému zástupcovi mladistvého alebo inej vhodnej osobe, aby ho mali pod domácim dozorom, alebo mohol súd učiniť opatrenia, aby mladistvý dostal domáci alebo školský trest podľa § 15 ods. 2 Tr. nov. Podľa § 15 ods. 3 Tr. nov. ak je takýto mladistvý vo svojom okolí vydaný mravnej skaze alebo hrozí jeho spustenie sa, súd nariadi, aby bol dodaný do polepšovacej/ochrannnej výchovy.

Ak však v čase spáchania zločinu alebo prečinu bola mladistvá osoba dostatočne mravne a rozumovo vyspelá na to, aby mohla byť potrestaná, mohol jej súd uložiť niektoré zo stanovených opatrení, ktorými podľa § 17 ods. 1 Tr. nov. boli dutka, prepustenie na skúšku, polepšovacia výchova alebo samotný trest väzenia. Podľa uhorskej právnej úpravy nebolo mladistvej osobe možné uložiť peňažný trest ako trest hlavný ani ako trest vedľajší. Rovnako tak tieto osoby nebolo možné potrestať stratou úradu ani odňatím politických práv. Pri ukladaní jednotlivých opatrení podľa § 17 Tr. nov. bolo potrebné zvážiť osobnosť mladistvej osoby, stupeň jej rozumového a mravného vývoja, jej životné pomery a všetky ostatné okolnosti prípadu. Na základe úvahy súdu tento následne uložil mladistvému v medziach stanovených zákonom to z jednotlivých možných opatrení, ktoré sa javilo vhodným, berúc do úvahy budúce chovanie a mravný vývoj mladistvého obvineného (§ 18 ods. 1 Tr. nov.). Čin, ktorý bol podľa trestného zákona zločinom, sa kvalifikoval pri ukladaní jednotlivých opatrení mladistvým páchatelom ako prečin. V otázkach trestnosti pokusu alebo o otázke, či je potrebné takýto skutok stíhať z úradnej povinnosti alebo na návrh, rozhodovala kvalifikácia činu stanovená zákonom (§ 18 ods. 2 Tr. nov.).

Po dosiahnutí 18 rokov veku bol páchatel plne zodpovedný za trestné činy podľa jednotlivých zákonných ustanovení. Uhorské trestné právo malo osobitné ustanovenia na trestanie páchatelov, ktorí už síce

5 V súvislosti s už naznačeným, pomerne nesystematickým a z pohľadu dnešnej vedy trestného práva aj minimálne „rozporuplným“ koncepčným zaradením jednotlivých okolností, ktoré vylučujú alebo zmierňujú trestnosť páchatela, pozri aj pozn. č. 2, odkazujúcu na kritiku predmetných koncepcií v rakúskom trestnom práve.

dovršili 18. rok svojho veku, avšak mali menej ako 20 rokov. Podľa § 32 Tr. nov. kto v čase, keď spáchal zločin, dokoná už osemnásť, dosiať však nie dvadsiaty rok svojho veku, bude pre čin, za ktorý zákon stanovoval trest smrti alebo doživotný trest odňatia slobody, potrestaný trestom odňatia slobody (káznice) v dĺžke trvania od 10 do 15 rokov. Tento trest nebolo možné podľa § 92 Tr. zák.<sup>6</sup> znížiť na káznicu pod 3 roky, ak ide o zločin stíhaný trestom smrti a na káznicu pod 2 roky, ak ide o zločin stíhaný trestom doživotnej káznice (§ 32 ods. 2 Tr. nov.).

V prípade, že sa mladistvá osoba dopustila svojim konaním priestupku, použili sa rovnako ustanovenia § 15 až § 25 a § 30 Trestnej novely s určitými odchýlkami, vzťahujúcimi sa na ukladanie a výkon jednotlivých opatrení a trestov za spáchaný priestupok. Tieto spočívali napríklad v možnosti uloženia peňažnej pokuty v prípade, ak má mladistvá osoba majetok alebo zárobok (§ 33 ods. 2 Tr. nov.), v možnosti uloženia trestu uzamknutia na maximálnu dobu 2 mesiacov (§ 33 ods. 2 Tr. nov.) či v stanovení podmienok na ukladanie polepšovacej výchovy pre mladistvých (§ 33 ods. 5 Tr. nov.). Ak teda obžalovaný nedovršil v čase vykonania svojho činu 18. rok svojho veku, pokladal si súd zvláštnu otázku, či bol obžalovaný v čase spáchania skutku rozumovo a mravne tak vyvinutý, aby mohol byť za svoj čin trestne zodpovedný podľa trestného zákona. Ak bola odpoveď záporná, rozhodoval súd podľa § 16 Tr. novely, ak bola odpoveď kladná, podľa § 17 Tr. novely (§ 34 ods. 1, 2 Tr. nov.).

Uhorské trestné právo pri ukotvení osobitnej, komplexnej(šej) právnej úpravy trestného súdnictva nad mládežou upravilo aj procesnoprávne aspekty a postupy súdov – a to prijatím zák. čl. VII/1913 o súde mladistvých. Predmetný zákon nariadil zriadenie osobitných súdov pre mladistvé osoby. Zákon upravoval konanie pred týmito súdmi, ako aj pred jednotlivými administratívnymi úradmi príslušnými na starostlivosť o maloletých. Do pôsobnosti príslušných súdov teda patrilo trestanie mladistvých osôb, avšak v zákonom stanovených prípadoch aj trestanie priestupkov osôb, ktoré mali zabezpečovať riadnu výchovu mladistvých osôb (rodičia, opatrovatelia, poručníci).<sup>7</sup>

## 2. UNIFIKÁCIA ČESKOSLOVENSKEHO TRESTNÉHO PRÁVA

Právny dualizmus československého práva bol z dlhodobého hľadiska nevyhovujúci. Predmetné konštatovanie je možné nachádzať vo väčšine dobovej spisby zaoberajúcej sa touto otázkou. „Že unifikácia trestného práva hmotného je skutočne pre náš štát naliehavou úlohou, uzná isto každý, kto si uvedomí, že trestný zákonník rakúsky siaha svojimi základmi do storočia 18. a že aj trestný zákon uhorský prekročil už 50 rokov svojej účinnosti, a kto s týmto faktom zrovná hlbokú zmenu ideových hľadísk a politických pomerov, ktorá za túto dobu nastala.“<sup>8</sup> Podobne tak napríklad „*Jednou zo životných otázok nášho štátu a jeho obyvateľstva je unifikačný problém a jeho vyriešenie.*“<sup>9</sup> Prvý pokus o prekonanie dualizmu sa uskutočnil už v roku 1921, kedy bola vypracovaná osnova všeobecnej časti Trestného zákona. Predmetný návrh všeobecnej časti trestného zákona vo vzťahu k veku páchatelia upravoval vo svojom § 13 výklad niektorých pojmov zákona. Podľa návrhu všeobecnej časti dospelé sú osoby, ktoré dosiahli 18 rokov veku. Nedospelé osoby sú mladšie ako 18 rokov. Deti sú osoby mladšie ako 14 rokov. Mladiství sú osoby, ktoré dosiahli 14, ale sú mladšie ako 18 rokov. V čase príprav tejto osnovy jej autori uvažovali o potrebe koncepčného spracovania právnej úpravy trestnej zodpovednosti mladistvých osôb mimo základného rámca daného trestnými kódexami. „*Zvláštny zákon má obsahovať odchýlky od všeobecného trestného zákona, pokiaľ ide o trestanie osôb mladistvých, t. j. mladších ako 18 rokov. To má svoju príčinu predovšetkým v značnom počte týchto úchyliet, ale aj v ich obsahu, ktorý dodáva tejto dôležitej časti trestného práva pomerne zvláštny ráz. Tým sa umožní jednak zlúčiť v jednotný celok príslušné*

6 Podľa § 92 uhorského Tr. zák. ak sú poľahčujúce okolnosti tak závažné alebo početné, že by aj najnižšia výmera trestu určeného na čin bola nepomerne ťažká, môže byť uvedený druh trestu znížený na najnižšiu mieru, a keby aj tá bola príliš prísna, môže byť uložený namiesto dočasnej trestnice žalár, namiesto žalára väzenie a namiesto väzenia peňažný trest, a to aj v najnižšej výmere týchto druhov trestov.

7 Vzhľadom na zameranie predloženého príspevku sa predmetnými procesnoprávnymi aspektmi stíhania mladistvých osôb v tomto článku nezaobráame podrobnejšie.

8 MILOTA, Albert.: *Reforma trestného zákona v Československu*, Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, Bratislava, 1934, s. 6.

9 FRITZ, Josef.: *Unifikační problém jinde a u nás*. In: Právny obzor, 1926, ročník IX, s. 411.

ustanovenia hmotného práva so zvláštnymi predpismi procesnými, ktoré majú platiť pre mladistvé osoby, jednak to umožní uzákoniť predmetné trestné právo nad mládežou ešte pred celkovou reformou trestného práva, čo je žiadúce, pretože nová úprava tejto časti je zvlášť naliehavá.“<sup>10</sup> Všeobecná časť trestného zákona bola po jej vydaní v roku 1921 rozoslaná na posúdenie ústredným úradom, súdom, právnickým a lekárske fakultám, advokátskym, notárskym a lekárske komorám, riaditeľstvám väzníc, mnohým politikom, právnikom (a to aj v zahraničí) a pod. Cieľom tohto konania bolo zhromažďovanie relevantných informácií, posudkov, názorov o predloženej návrhu.<sup>11</sup> Ministerstvo pre zjednotenie zákonodarstva a organizácie správy v Československej republike predložilo predmetný návrh aj komisii slovenských právnikov pre odbor trestného práva v Bratislave.<sup>12</sup> Spoločne vytvorená komisia realizovala v dňoch 2., 3., 30. a 31. mája 1924 porady, ktorým predsedal vrchný štátny zástupca A. Kissich. Je logické, že členovia komisie reagovali na poradách na predložený návrh, a to predovšetkým z pohľadu slovenského (uhorského) práva. Zástupca unifikačného ministerstva p. Schrotz na prvej schôdzi konanej 2. mája 1924 v zasadacej sieni Právnickej jednoty na Slovensku v Bratislave okrem iného na úvod zasadnutia uviedol, že „táto komisia bola zriadená rovnako ako ostatné za tým cieľom, aby boli vypočutí slovenskí právnikovia pri tvorbe základných zákonov štátu, aby mohli vydať a aby vydali posudok k osnovám, a to ako z hľadiska teórie práva slovenského, tak aj praxe a hlavne aj slovenských pomerov a osobitne tiež, aby sa k platnosti dostali aj ich bohaté skúsenosti“<sup>13</sup> Z hľadiska časového nebolo možné prechádzať na predmetných poradách predloženú osnovu po každom paragrafe. Na návrh unifikačného ministerstva sa preto pozornosť sústredila hlavne na otázky „zásadného rázu“, problematiku, pri ktorej sa predložený návrh výraznejšie odlišoval od platných právnych poriadkov a ktoré boli aj vzhľadom na už zaslané námietky sporné. Zo záznamov z jednotlivých porad je možné vo všeobecnosti uviesť niekoľko výhrad, resp. návrhov či polemík slovenských právnikov k predkladanému návrhu osnovy všeobecnej časti trestného zákona. Otázka veku páchatelov a návrh jej právnej úpravy v osobitnom právnom predpise neboli vnímané negatívne. Na predmetných poradách bola vyslovená požiadavka na to, aby v zákone bolo aspoň poukázané priamo na to, že táto problematika bude upravená v osobitnom zákone o trestnom súdnictve nad mládežou. Požiadavka Dr. Rittlera smerovala k tomu, aby trestné právo nad mladistvými osobami bolo zahrnuté priamo do pripravovaného Trestného zákona. Stanovisko osnovy bolo však v zásade predmetnou komisiou prijaté.<sup>14</sup>

Porady komisie pre reformu trestného zákona skončili v júni 1925. Odôvodnenie návrhu a záverečné práce boli vypracované v priebehu leta toho istého roku. V roku 1926 bola pod názvom (Prípravné osnovy trestného zákona o zločinoch a prečinoch a zákona priestupkového) uverejnená tzv. „profesorská osnova“ trestného zákona. Predmetná osnova bola v zmysle uvedeného predložená ministerstvom spravodlivosti a vychádzala z osnovy vypracovanej v roku 1921. Napriek skutočnosti, že predmetné osnovy z roku 1926 sa odlišovali od pôvodných návrhov jednotlivých inštitútov (z roku 1921) v mnohých častiach – čo sa týka problematiky veku páchatelov – koncepcia ostala nezmenená a počítala naďalej s osobitnou zákonnou úpravou trestného súdnictva mladistvých. Dôvodová správa k Osnovám z roku 1926 v časti stíhania mladistvých obsahovala, v porovnaní s Osnovami z roku 1921, takmer totožné zdôvodnenie navrhovanej koncepcie.<sup>15</sup>

10 Odôvodnenie k „Zatímnému návrhu všeobecnej časti trestného zákona“ z roku 1921, Ministerstvo Spravedlnosti, Praha, 1921, s. 1.

11 V tejto súvislosti pozri bližšie Úvod (Predmluvu) *Prípravných osnov trestného zákona o zločinoch a prečinoch a zákona priestupkového*, Ministerstvo spravodlnosti, Praha, 1926, s. 6.

12 Predmetná komisia bola zriadená výnosom unifikačného ministerstva č. 1380 zo dňa 31. marca 1924 a jej členmi boli Antonín Kissich, Dr. Albert Milota, Dr. Cyril Bařinka, Dr. Ferdinand Benke, Dr. Karel Drbohlav, Dr. Josef Fundárek, Dr. Duřan Halařa, Juraj Havle, Jindřich Herr, Dr. Augustin Ochaba, Dr. Eduard Rippely, Dr. Michal Slávik, Jan Soukup, Dr. Igor Stránský, Vilém Scheffer. Dr. Jiří Štola a Dr. Viktor Štumpf.

13 NOŽIČKA, Josef. (sp.): *Zatímní návrh obecné části trestného zákona (záznamy z porad slovenské komise pro obor práva trestního v Bratislavě)*, Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy spolu s Právníckou jednotou na Slovensku v Bratislavě, Praha, 1924, s. 5.

14 Spracované podľa: NOŽIČKA, Josef. (sp.): *Zatímní návrh obecné části trestného zákona (záznamy z porad slovenské komise pro obor práva trestního v Bratislavě)*, Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace správy spolu s Právníckou jednotou na Slovensku v Bratislavě, Praha, 1924, s. 52-53.

15 „Zvláštny zákon má obsahovať odchýlky od všeobecného trestného zákona, pokiaľ ide o trestanie osôb mladistvých, t. j. mladších ako 18 rokov. To má svoju príčinu predovšetkým v značnom počte týchto úchyliet, ale aj v ich obsahu, ktorý dodáva tejto dôležitej časti trestného práva pomerne zvláštny ráz. Tým sa umožní zlučiť v jednotný celok príslušné ustanovenia hmotného práva so zvláštnymi predpismi procesnými, ktoré majú platiť pre mladistvé osoby. Takýto zvláštny a jednotný zákon bude potom prístupnejší

Celkový proces unifikácie/(re)kodifikácie trestného práva v období medzivojnovnej Československej republiky bol náročný. K „základným“ kodifikáciám v oblasti trestného práva hmotného boli už pred vznikom republiky vydané mnohé novely, ktoré menili, resp. dopĺňali ich znenie. Ďalšie ustanovenia trestnoprávnej povahy sa nachádzali v tzv. vedľajších trestných zákonoch. Podobné procesy – v zmysle noviel a vedľajších trestných zákonov – rozširovali/menili úpravu trestného práva aj po vzniku Československej republiky, i keď v týchto prípadoch je možné konštatovať, že už mali v prevažnej miere zjednocujúci charakter. Celkovo však bol stav trestného práva značne komplikovaný. Hlavným cieľom prebiehajúcich procesov bolo zjednotenie trestného práva. Proces zjednotenia mal vyústiť v prvom rade do prijatia nových trestných kódexov.

Zásadnú zmenu v starostlivosti o mládež v Československej republike prinieslo prijatie zák. č. 48/1931 Zb. z. a n. O trestnom súdnictve nad mládežou z 11. marca 1931, ktorý nadobudol účinnosť 1. októbra 1931. Predmetný zákon z hľadiska systematického členenia pozostával z troch hláv – O trestaní mládeže, O trestnom konaní proti mladistvým a Záverečné ustanovenia. Vo svojich 72 paragrafoch upravoval hmotnoprávne, ako aj procesnoprávne aspekty osobitnej, pre celé územie republiky zjednotenej, úpravy stíhania mladistvých páchatel'ov. Proces prípravy tohto zákona vychádzal zo všeobecnej snahy o vnímanie hlbších (individuálnych, sociálnych) súvislostí ovplyvňujúcich zločinnosť mládeže, ktorú v súlade so svetovými reformnými trendami nebolo možné riešiť už len samotným ukladaním a výkonom trestov. Platná právna úprava na prelome 20-tych a 30-tych rokov minulého storočia bola v predmetnej oblasti zastaraná.<sup>16</sup> Prvá osnova novej zákonnej úpravy trestného práva nad mládežou v Československej republike bola vypracovaná už v roku 1922. Pri vypracovaní druhej osnovy, ktorá bola predložená v roku 1930 poslaneckej snemovni, bola za podklad vzatá osnova z roku 1922, ktorá bola podrobená revízii a doplnená o nové poznatky napr. z novo vydannej právnej úpravy v Nemecku alebo Rakúsku.<sup>17</sup> Medzi jednu zo základných myšlienok osnovy zaradzujú prof. Dr. August Miříčka a Dr. Otto Scholz skutočnosť, že „*vodiacou zásadou trestného práva mládeže musí (...) byť: čo najmenej trestať, čo najviac vychovávať a ak je potrebné trestať, potom aj trestom vychovávať a polepšovať. To však vyžaduje, aby trestné činy spáchané vo veku mladistvom boli posudzované, hľadiac k nedokonanému vývoju mladistvého a k ich príčinám, miernejšie a odchýľnejšie od trestných činov dospelých osôb, a aby tiež trestné konanie bolo prispôbené veku mladistvého previnilca. Tiež je potrebné poskytnúť súdu možnosť, aby použil na záchranu mladistvého previnilca prostriedok, ktorý sa javí podľa okolností a podľa osobnosti mladistvého najúčelnejší na dosiahnutie cieľa...*“<sup>18</sup> Prijatím tohto zákona došlo k zjednoteniu problematiky/otázky veku v trestnom práve, predmetný zákon obsahoval ustanovenia trestného práva hmotného aj procesného. Predmetným zákonom došlo nielen k zjednoteniu, ale aj k celkovému zvýšeniu vekovej hranice trestnej zodpovednosti.

Z hľadiska veku predmetný zákon rozoznával osoby nedospelé, ktorými boli osoby, ktoré v čase spáchania činu nedovърšili 14. rok svojho veku. Nedospelé osoby neboli podľa trestných zákonov zodpovedné za svoje konanie. Ak sa nedospelá osoba dopustila činu inak trestného, mohol príslušný poručnícky súd, ak to považoval za potrebné, realizovať výchovné alebo liečebné opatrenia. Súd bol v takýchto prípadoch oprávnený požadovať príslušné odborné posudky podávané z hľadiska pedagogického alebo lekárskeho. Okrem toho bol súd oprávnený (podľa § 1 ods. 2):

- takéto osoby pokarhať, nie však telesne, alebo nariadiť ich potrestanie rodine alebo škole,
- nariadiť, aby bol nedospelý umiestnený v inej rodine, alebo aby bol daný do liečebného alebo iného vhodného ústavu
- nariadiť ochranný dozor alebo ochrannú výchovu, ak sa tieto javia nevyhnutné k zamedzeniu hroziaceho spustnutia alebo k náprave nedospelého.

*tiež sociálnym pracovníkom v dobrovoľnej starostlivosti o súdne stíhanú mládež, bez ktorých stálej a výdatnej súčinnosti sa nie je možné obísť“* – Dôvodová správa, Přípravné osnovy trestního zákona o zločinech a přechinech a zákona přestupkového, Ministerstvo spravedlnosti, Praha, 1926, s. 5.

16 „Riešiť problém zločinnosti mládeže je preto veľmi dôležitou a naliehavou úlohou aj nášho štátu. Že stav nášho zákonodarstva v tomto obore už nevyhovuje poznatkom vedy a potrebám účelnej kriminálnej politiky, o tom nemôže byť sporu“ – Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona o trestnom súdnictve nad mládežou.

17 Proces priprav zákona o trestnom súdnictve nad mládežou pozri napr. v: MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto: *O trestním soudnictví nad mládeží*, Komentované zákony Československé republiky, Nákladem „Československého Kompas“, tiskařské a vydavatelské akc. spol., Praha, 1932, s. 4 a nasl.

18 MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto: *O trestním soudnictví nad mládeží*, Komentované zákony Československé republiky, Nákladem „Československého Kompas“, tiskařské a vydavatelské akc. spol., Praha, 1932, s. 5.

Ak sa nedospelá osoba, ktorá bola staršia ako 12 rokov, dopustila činu, za ktorý zákon stanovoval trest smrti alebo trest odňatia slobody na doživotie, nariadil poručnícky/opatrovnícky súd jeho ochrannú výchovu v liečebni alebo umiestnenie v liečebnom ústave (§ 1 ods. 3). Nad rámec uvedeného bol poručnícky súd oprávnený udeliť napomenutie osobám, ktoré sú povinné sa starať o nedospelé osoby (§ 1 ods. 4).

Osoby, ktoré v čase spáchania činu dovърšili 14. rok svojho veku, ale nedosiahli vek 18 rokov, boli považované za mladistvé. Mladistvé osoby boli, ak zákon neustanovoval odchýlky, vo všeobecnosti zodpovedné podľa trestných zákonov (§ 2 ods. 1). Mladistvé osoby však neboli zodpovedné za svoje konanie, ak nemohli vzhľadom na značnú zaostalosť v dobe činu rozpoznať jeho protiprávnosť alebo riadiť svoje konanie podľa správneho rozpoznania (§ 2 ods. 2). Trestné činy spáchané v mladistvom veku sa podľa zákona nazývali previnenia. Zákonnú úpravu, koncepčné zaradenie problematiky veku mladistvých v úprave trestného práva reflektoval aj prof. Milota, podľa ktorého „so samotnými psychologickými príčinami nepríčetnosti musíme počítať iba u mladistvých osôb u ktorých popri všeobecných biologických príčinách je dôležitým činiteľom vylučujúcim príčetnosť tiež zvláštna zaostalosť mravná a duševná. Správne preto stanovuje náš nový zákon o trestnom súdnictve nad mládežou č. 48/1931 v § 2 ako zvláštny dôvod vylučujúci príčetnosť značnú zaostalosť mladistvého v dobe činu. Táto odchýlka pre mladistvých má podľa plánu, ktorý sledovala Prípravná osnova zostať v platnosti.“<sup>19</sup>

Spracovanie predmetnej osobitnej právnej úpravy mladistvých osôb bolo v pomere k všeobecnému právu trestnému upravené ako výnimka zo všeobecných pravidiel – ak zákon o trestnom súdnictve nad mládežou neustanovoval inak, platili ostatné všeobecné trestné zákony a trestné poriadky. Úroveň komplexného spracovania tejto témy v predmetnom zákone sa stala dôvodom na to, aby aj neskorší vývoj v tejto právnej oblasti v období medzivojnovnej Československej republiky smeroval k snahe o zachovanie tohto zákona ako samostatného predpisu.

Načrtnuté snahy o reformu trestného práva – prijatím unifikovaného trestného zákona – v medzivojnovnej republike z 20-tych rokov 20. storočia neboli úspešné. Určitý „posun“ v predmetnej oblasti bol dosiahnutý následne až v druhej polovici 30-tych rokov, kedy bol vypracovaný upravený návrh trestného zákona. Justičná správa republiky prepracovala Prípravné osnovy z roku 1926. Prípravy nového trestného zákona prebiehali od roku 1936. Po názvom „Osnova zákona ktorým sa vydáva trestný zákon“ bola vydaná v roku 1937. Ako sa konštatuje v dôvodovej správe tejto Osnovy „hlavným cieľom prepracovanej osnovy je zjednotenie. V záujme skorého zjednotenia je potrebné odsunúť uskutočnenie rôznych, seba-lákavejších reformných myšlienok, ktoré by samy o sebe alebo v celku neúmerne zťažili súdny organizmus, pretože ich uskutočnenie by vyžadovalo nákladné a prenikavé zmeny v organizácii súdnictva a väzenstva.“<sup>20</sup> Avšak ani táto tzv. „úradnícka osnova“ z roku 1937 nebola parlamentom schválená. Z hľadiska systematiky návrhu trestného zákona bola problematika veku zaradená vo všeobecnej časti – v prvej Hlave (Trestné zákony), časti upravujúcej osobnú a miestnu pôsobnosť trestných zákonov. Podľa návrhu § 3 (osoby nedospelé a mladistvé) zvláštny zákon ustanovuje, aké odchýlky platia o stíhaní a trestaní osôb, ktoré v dobe činu nedovърšili osemnásť rok svojho veku. Koncepcia vládneho návrhu trestného zákona z roku 1937 teda vychádzala v predmetnej oblasti zo súbornej úpravy zákona o trestnom súdnictve nad mládežou (osoby nedospelé – nedovърšili v dobe činu 14. rok svojho veku, osoby mladistvé – 18. rok veku), pričom predmetnú problematiku veku navrhovala neupraviť priamo v trestnom zákone.<sup>21</sup> Zvolený postup nebýva v oblasti trestného zákonodarstva bežný. Základným východiskom zvoleného postupu sa javí byť na výbornej, komplexnej úrovni spracovaný zákon o trestnom súdnictve nad mládežou, ktorý upravuje odchýlky vzťahujúce sa na stíhanie a trestanie osôb, ktoré nedovърšili 18. rok veku – a to z pohľadu práva hmotného, ako aj procesného.

19 MILOTA, Albert: *Reforma trestního zákona v Československu*, Právnická jednota na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, Bratislava, 1934, s. 72.

20 *Dôvodová správa Osnovy zákona, ktorým sa vydáva trestný zákon*, Ministerstvo spravodlnosti, Praha, 1937, s. 162.

21 Podľa odôvodnenia Osnovy zákona, ktorým sa vydáva Trestný zákon „sa doporučuje, aby komplex noriem v ňom obsiahnutých nebol trhaný a vpracovaný do trestného zákona, do trestného poriadku a do zákona o výkone trestov a zabezpečovacích opatrení, ale aby bol zachovaný pohromade ako celistvý zákon.“

## ZÁVER

Právny dualizmus v oblasti trestného práva hmotného nebol počas existencie tzv. prvej Československej republiky, napriek pomerne intenzívnym snahám z rokov 1921, 1926 a 1937, prekonaný. Nevhodný stav právneho dualizmu bol prekonávaný aspoň prijímaním „čiastkových“ právnych noriem. V oblasti právnej úpravy postavenia mládeže bolo prijatie zák. č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou komplexným zjednotením rozdrobenej a nejednotnej právnej úpravy. Obdobie právneho dualizmu bolo prekonané až prijatím Trestného zák. č. 86/1950 Zb., ktorý zrušil ustanovenia zákona o trestnom súdnictve nad mládežou.<sup>22</sup>

---

22 Podľa § 10 Tr. zák. č. 86/1950 Zb. kto v čase činu nedovršil pätnásť rok, nie je trestne zodpovedný.

# **TALIANSKY PRÁVNÝ REALIZMUS<sup>1</sup>**

---

**TOMÁŠ GÁBRIŠ  
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH  
VIED PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

---

<sup>1</sup> Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA 1/0049/17 Právne a ekonomické aspekty korupcie – príčiny, dôsledky, prevencia a ekonomická analýza právnej úpravy.



## **ABSTRAKT**

GÁBRIŠ, TOMÁŠ. TALIAŇSKY PRÁVNÝ REALIZMUS. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 56

Príspevok priblihuje súčasný taliansky právny realizmus ako osobitné hnutie v právnej filozofii, nadväzujúce na americký a škandinávsky právny realizmus. Pre právnych realistov je vo všeobecnosti príznačný skepticizmus k „teórii jedinej správnej odpovede“ v práve, akú zastával napr. Dworkin. Neveria teda v sudcu Herkula, ktorý dokáže vždy nájsť tú správnu odpoveď, a takisto neveria v to, že by ho ostatní sudcovia museli nevyhnutne nasledovať po jeho ceste – právo je podľa nich vo svojej podstate neurčité. „Reálne právo“ sa podľa nich dotvára až v súdnej praxi – zákony obsahujú iba normatívne dispozície. Sú tiež zástancami empirického prístupu k právu a právnej vede, čím stoja v opozícii k právnemu normativizmu.

## **ABSTRACT**

GÁBRIŠ, TOMÁŠ. ITALIAN LEGAL REALISM. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 56

The contribution introduces current Italian legal realism as a special stream in legal philosophy, following US American and Scandinavian legal realism. For legal realists, in general, the skepticism towards “the one-right-answer theory” is characteristic, in contrast to, for example, Dworkin. Therefore, they do not believe in a judge Hercules who can always find the right answer and also do not believe that the other judges must necessarily follow his path – the law is, in their view, inherently indeterminate. “Real law”, according to them, is manifested in court practice – statutory laws only contain normative dispositions. Finally, realists are also advocates of an empirical approach to law and legal scholarship, as opposed to legal normativists.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

právny realizmus, skepticizmus, interpretácia

## **KEYWORDS**

legal realism, skepticism, interpretation

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA  
tomas.gabris@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Šafárikovo nám. 6, P.O.Box 313  
810 00 Bratislava 1  
Slovenská republika

## ÚVOD

O americkom právnom realizme (predstavitelia: O.W. Holmes, K. Llewellyn, J. Frank, B.N. Cardozo a i.) aj o škandinávskom právnom realizme, zahŕňajúcom predstaviteľov uppsalskej školy (A. Hägerström, V. Lundstedt, K. Olivecrona, O. Ekelöf a A. Ross) v českej aj slovenskej právnej filozofii a právnej teórii disponujeme aspoň základnými informáciami,<sup>1</sup> hoci podrobnejší výskum tejto problematiky by sme nepochybne uvítali. České aj slovenské prehľadové práce totiž o realizme zvyčajne iba veľmi všeobecne referujú ako o ne-normativistickom, sociologickom či v prípade škandinávského realizmu dokonca „exotickom“, „mystizujúcom“, či „magizujúcom“ prístupe – a to najmä kvôli dielu A. Hägerströma, ktorý poukázal na pôvod mnohých rímskoprávných inštitútov v mýtických a magických praktikách. Hovorí sa aj o pragmatickom (poukazujúc na americkú filozofiu pragmatizmu) či empirickom (odkazujúc na empirické skúmanie súdnej praxe) prístupe k právu.<sup>2</sup> Venujúc mu vždy iba niekoľko stránok buď ako tretiemu prúdu popri iusnaturalizme a iuspozitivizme, alebo dokonca v rámci výkladu o iuspozitivizme, sa potom stredoeurópskemu čitateľovi môže javiť, že ide o uzavretú kapitolu a iba o akýsi excus z dvoch hlavných prúdov, ktorým venuje právna filozofia a právna teória najväčšiu pozornosť. V skutočnosti však v žiadnom prípade nejde o prúd mŕtvy a, ako sa pokúsime nižšie preukázať, ani taký exotický, či nepochopiteľný, ako sa to môže z učebníc a syntéz javiť. Minimálne u našich južných a juhozápadných susedov – Talianov a Francúzov, a prostredníctvom španielskych prekladov ich diel aj v širokej hispanofónnej právnickej obci Latinskej Ameriky (napr. v Čile a Mexiku) nejde zďaleka o prúd zabudnutý. Jeho súčasní predstavitelia – najmä v podobe tzv. janovskej školy – plynulo nadväzujú na základné myšlienky realizmu amerického a škandinávského, pričom tieto ešte ďalej rozvíjajú a obohacujú. Ich názory pritom pri bližšom predstavení zďaleka nie sú takými „exotickými“, ako sa to môže javiť z tradovaných podaní o americkom a škandinávskom realizme. V príspevku sme si preto stanovili za cieľ upozorniť na tento smer právneho myslenia, ktorý možno vzhľadom na pôvod väčšiny autorov označovať aj ako taliansky právny realizmus či ako janovská škola práva, hoci vzhľadom na to, že podobné názory zastáva aj Francúz M. Troper a diela talianskych realistov sa v španielskych prekladoch šíria celou Latinskou Amerikou, vhodné by mohlo byť tiež označenie románsky právny realizmus. S prihliadnutím na obmedzený rozsah tohto príspevku pritom pochopiteľne nemôžeme obraz románskeho realizmu predostrieť v plnej šírke. V našom príspevku skôr signalizačnej povahy preto ponúkneme iba základné rámcové charakteristiky a celkový kontext románskeho právneho realizmu, pričom detaily jednotlivých aspektov si odložíme na podrobnejšie spracovanie v osobitných príspevkoch.

### 1. PRÁVNÝ REALIZMUS A TALIANSKY PRÁVNÝ REALIZMUS : GENUS PROXIMUM A DIFFERENTIA SPECIFICA

Hlavným dôvodom, prečo česká a slovenská právna filozofia a právna teória doteraz nevenovali talianskemu právnomu realizmu pozornosť, je nepochybne fyzická nedostupnosť, ale zrejme tiež jazyková nedostupnosť prác janovských právnych realistov, ktorí sa prekladmi svojich diel do iných jazykov orientujú skôr na „trh“ hispanofónny, osobitne na Latinskú Ameriku. A v tomto smerovaní sú vskutku úspešní. Príkladom nám môže byť pozornosť, ktorú latinskoamerická právna veda venuje právnomu realizmu vrátane toho aktuálneho (janovského, talianskeho, románskeho) v reprezentatívnej encyklopédii právnej filozofie, vydanej Národnou autonómnou univerzitou v Mexiku – v osobitnej kapitole tu jeden z predstaviteľov janovskej školy, Mauro Barberis (ďalšími predstaviteľmi tejto školy sú Silvana Castignone, Riccardo Guastini,

1 SOBEK, Tomáš. Nemorální právo. Praha: Ústav státu a práva, 2010, s. 164 a nasl.; SOBEK, Tomáš. Právní myšlení : Kritika moralismu. Praha: Ústav státu a práva, 2011, s. 319 a nasl.; BAKOŠOVÁ, Emília – VACULÍKOVÁ, Nadežda. Základy sociologie práva. Bratislava: VOPFÚK, 2006, s. 35 a nasl. (najmä s. 41); COLOTKA, Peter – KÁČER, Marek – BERDISOVÁ, Lucia. Právna filozofia 20. storočia. Praha: Leges, 2016, s. 90 a nasl.; KUBŮ, Lubomír a kol. Dějiny právní filozofie. Olomouc: UPOL, 2002, s. 153 a nasl.; BRÖSTL, Alexander. Právne myslenie 19.-20. storočia. Košice: UPJŠ, 2011, s. 25 a nasl. Najpodrobnejšie o americkom právnom realizme ČAPEK, Jiří. Theorie „právního realismu“ (Kritická studie). Acta Universitatis Carolinae: Iuridica Monographia XXIV/1976; o škandinávskom právnom realizme pozri napr. staršiu prácu VOGEL, Hans-Heinrich. Der skandinavische Rechtsrealismus. Frankfurt am Main: Alfred Metzner, 1972.

2 KLABOUCH, Jiří. Západoevropská právní filozofie ve druhé polovině 20. století. Praha: Academia, 1989, s. 196 a nasl.

Paolo Comanducci a Pierluigi Chiassoni), predstavuje janovský realizmus ako tretí smer právneho realizmu (po americkom a škandinávskom) a vyzdvihuje tri základné prvky právneho realizmu vo všeobecnosti, ktoré možno *cum grano salis* vzťahovať aj na taliansky právny realizmus:<sup>3</sup>

- a) Separácia, resp. separabilita práva a morálky ako dvoch samostatných normatívnych systémov, ktorých vzájomné prepojenie závisí iba od toho, do akej miery právo prevezme a zohľadní normy morálky pri tvorbe a interpretácii práva.
- b) Emotivizmus – v zmysle, že sudcovské, resp. širšie akékoľvek právne rozhodovanie je ovplyvnené (aj) emóciami; tu ide o prístup podobný psychologické škole práva L. Petražyckého či škole voľného práva E. Ehrlicha a H. U. Kantorowicza, ktoré naposol možno v širšom zmysle tiež považovať za súčasť právneho realizmu;<sup>4</sup> intuicionizmus sudcovského rozhodovania však reflektovali aj N. McCormick a R. Alexy.<sup>5</sup>
- c) Interpretačný skepticizmus<sup>6</sup> – znamenajúci, že v skutočnosti takmer každý prípad môže byť ponímaný ako „hard case“, a neplatí, že každý prípad musí mať jediné správne riešenie, ako to predpokladá R. Dworkin, hlásajúci ideu „jedinej správnej odpovede“

Uvedené tri základné prvky právneho realizmu sa v skutku v hrubých rysoch prejavujú aj u talianskych právnych realistov, hoci zaiste ani medzi nimi samými nevládne úplná jednota – právny realizmus je teda skutočným druhovým znakom (*genus proximum*) amerických, škandinávskych a aj talianskych právnych realistov.

Postupujúc iným definičným smerom, zdôrazňujúc špecifiká talianskeho právneho realizmu, dvojica autorov Jordi Ferrer Beltrán a Giovanni B. Ratti vymedzujú (okrem doplnenia znakov *genus proximum* právneho realizmu o význam doktríny, t. j. právnej teórie – významnej tým, že poskytuje arzenál pre právnu interpretáciu) nasledovné znaky pripisované v ich diele osobitne talianskemu (janovskému) právnemu realizmu, ako jeho špecifické znaky (*differentia specifica*):<sup>7</sup>

- a) rozlišuje medzi normatívnymi dispozíciami ako prameňmi práva a ich obsahom, t. j. samotnými normami
- b) význam normatívnych dispozícií sa vytvára a dotvára až v procese interpretácie práva v súdnej aplikácii práva – až tým sa produkujú vlastné „právne normy“<sup>8</sup>
- c) interpretačná aktivita je v zásade považovaná za decizionistickú, non-kognitivistickú, čo však podľa nášho názoru možno vnímať aj ako iba iné vyjadrenie znaku interpretačného skepticizmu, príznačného pre realizmus vo všeobecnosti
- d) teórie právnej interpretácie nie sú samy osebe nevyhnutné na správnu aplikáciu práva, stačí sledovať a napodobňovať právnu prax; teórie slúžia skôr iba ako zdôvodnenie aktuálnej interpretačnej a aplikačnej praxe. Aj tento bod však podľa nášho názoru tvorí iba bližšie rozpracovanie znaku *genus proximum* právneho realizmu – interpretačného skepticizmu.

V uvedenom výpočte všeobecných znakov právneho realizmu a špecifických znakov talianskeho (románskeho) právneho realizmu by však podľa nášho názoru bolo vhodné výslovne doplniť aj inak vyššie iba v náznakoch načrtnutú, ale pritom realistami v skutočnosti osobitne zdôrazňovanú, rolu sudcov v právnom

3 BARBERIS, Mauro. El realismo jurídico europeo-continental. In: FABRA ZAMORA, Jorge Luis – NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro (eds.): Enciclopedia de Filosofía y Teoría del Derecho, volumen uno. Mexico: UNAM, 2015. Dostupné na internete: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/8/3875/9.pdf> (navštívené dňa 12.10.2017).

4 Takto široko, s presahom až k ekonomickej analýze práva a critical legal studies chápe právnorealistický prúd napr. aj ONISZCZUK, Jerzy. Filozofia i teoria prawa. Warszawa: C.H.Beck, 2008, s. 519 a nasl.

5 SOBEK, Tomáš. Nemorální právo. Praha: Ústav státu a práva, 2010, s. 180.

6 V prípade amerických realistov pozri napr. ČAPEK, Jiří: Teorie „právního realismu“ (Kritická studie). Acta Universitatis Carolinae: Iuridica Monographia XXIV/1976, s. 63 a nasl. Extrémny náhľad, až nihilistický, zastával Frank.

7 FERRER BELTRÁN, Jordi – RATTI, GIOVANNI B. (eds.). El realismo jurídico genovés. Madrid: Marcial Pons, 2011, s. 12-13.

8 Guastiniho slovami: interpretácia nie je poznávanie práva, ale podiel na jeho tvorbe. GUASTINI, Riccardo. Variaciones sobre temas de Carlos Alchourrón y Eugenio Bulgín. Derrotabilidad, lagunas axiológicas e interpretación. In: Análisis filosófico, XXVI, 2006, N° 2, s. 277.

systéme – práve tú totiž máme za jednu z najvýraznejších črt právnych realizmov, hoci je pravda, že tiež by ju bolo možné podradiť pod znak „interpretačného skepticizmu“. Sudcovia sú totiž podľa právnych realistov tými, kto skutočne textu zákonov dáva život – tým, že zákony aplikujú na konkrétny prípad, tvoria „skutočné právo“. Tým skutočným je totiž iba Poundovo „*law in action*“.<sup>9</sup> Tak napríklad aj zakladateľ janovskej školy právneho realizmu, Giovanni Tarello, tvrdil, že sú to sudcovia, kto tým, že vykladá zákony, tvorí právo. Tarellov nasledovník, Riccardo Guastini, radený medzi popredných janovských právnych realistov (nižšie venujeme bližšiu pozornosť jeho myšlienkam), podobne hlásal, že právo v skutočnosti tvoria sudcovia – tým, že ho vykladajú pri jeho aplikácii; novinkou v porovnaní so škandinávskym realizmom je však jeho „realistické“ konštatovanie, že sudcovia sa pritom pridržiavajú kelsenovskej schémy hierarchie právnych noriem, a právo pri jeho aplikácii vykladajú práve v tomto duchu – nie teda úplne ľubovoľne. Obdobne aj francúzsky predstaviteľ „románskeho“ právneho realizmu, Michel Troper,<sup>10</sup> tiež konštatuje určité obmedzenie sudcov pri ich interpretácii práva – namiesto Kelsenovej hierarchie však zdôrazňuje skôr politicko-ústavné (konštitucionalistické) limity sudcovského výkladu práva. Jednoznačne však platí, že tak ako americký, aj taliansky, resp. románsky právny realizmus kladie dôraz na úlohu sudcu, ale uvedomuje si pritom, že sudcovia nepostupujú úplne ľubovoľne a iracionálne, ale rešpektujú určité štruktúry imanentné právnemu poriadku.

Znaky právneho realizmu vo všeobecnosti tak podľa nášho názoru sumárne možno zhrnúť nasledovne:

- a) dôraz na rolu orgánov aplikácie práva
- b) interpretačný skepticizmus
- c) rozlišovanie medzi právom a morálkou

Potom špecifikom talianskeho (románskeho) právneho realizmu môže byť osobitne:

- a) uznávanie hraníc interpretácie – limity tvorí prax, a prípadne aj doktrína, právna teória, pokiaľ je rešpektovaná v praxi (napr. kelsenovská hierarchia alebo ústavné hodnoty),
- b) rozlišovanie normatívnych dispozícií (text zákonov) a vlastných právnych noriem, tvorených až interpretáciou pri aplikácii práva.

## 2. VYBRANÉ OTÁZKY Z POHĽADU TALIANSKÉHO PRÁVNEHO REALIZMU

Konkrétne postoje talianskeho právneho realizmu a jeho náhľady na vybrané otázky – konkrétne otázky interpretácie práva – si na tomto mieste vzhľadom na limity príspevku predstavíme iba na niekoľkých vybraných prácach jedného z janovských teoretikov, Riccarda Guastiniho. Hneď na začiatku je však pritom potrebné konštatovať, že predstavitelia talianskeho právneho romanizmu nie sú ideovo navzájom úplne konzistentní, a tiež nie sú slepými nasledovníkmi amerického a škandinávského realizmu. Autori Ferrer Beltrán a Ratti tak napríklad zdôrazňujú, že okrem vzoru v americkom a škandinávskom právnom realizme bol napríklad Tarello ako zakladateľ janovskej školy ovplyvnený aj Quineovými myšlienkami, Chiassoni vychádza aj z Wittgensteina, Austina a Gricea, a Barberis podobne z Wittgensteina a pozitivistu Harta. Napokon Comanducci, ale tiež nami nižšie priblížený Guastini, bol zase ovplyvnený Alfom Rossom (škandinávskym realitom) a Norbertom Bobbiom (talianskym pozitivistom), ale tiež Carnapom.<sup>11</sup>

9 Túto myšlienku Roscoe Pounda, presadzujúceho sociologický prístup k právu, typický pre právny realizmus, si osvojili aj americkí právni realisti, najmä z radov sudcov – Frank či Holmes. Porovnaj: PAUL, Julius. *The Legal Realism of Jerome N. Frank : A Study of Fact-Skepticism and the Judicial Process*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1959. Pozri tiež KROŠLÁK, Daniel. Oliver Wendell Holmes ml. a jeho vplyv na americkú právnu vedu a súdnu prax v 20. storočí. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2007, s. 179-193. Škandinávski realisti, osobitne Alf Ross, však tento náhľad čiastočne kritizovali s poukazom na to, že odmietanie zákona ako vyjadrenia „práva“ americkým realitom nebránilo považovať precedensy za právo – tie by sa však podľa Rossa mali radiť do rovnakej kategórie ako zákon, a za skutočné právo by sa mala považovať vždy iba aktuálna interpretácia zákona/precedensu, pri aplikovaní na rozhodovaný prípad.

10 Pozri bližšie GLUČINA, Ivan. Michel Troper i francuski pravni realizam. In: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 53, 3/2016, s. 777-796.

11 FERRER BELTRÁN, Jordi – RATTI, GIOVANNI B. (eds.). *El realismo jurídico genovés*. Madrid: Marcial Pons, 2011, s. 12

### a) Interpretáčny skepticizmus – pohľad R. Guastiniho

Pre právnych realistov je vo všeobecnosti príznačný skepticizmus<sup>12</sup> k „teórii jedinej správnej odpovede“ v práve, akú zastával napr. Dworkin. Neveria teda v sudcu Herkula, ktorý dokáže vždy nájsť tú jedinou správnu odpoveď, a takisto neveria v to, že by ho ostatní sudcovia museli nevyhnutne nasledovať po jeho ceste. Neuznávajú totiž (za každých okolností) jednoznačnú pravdivostnú hodnotu sudcovských interpretácií práva – podľa nich nie je možné vždy určiť, či sudcovský výklad práva je „pravdivý“ alebo „nepravdivý“, rozumej správny alebo nesprávny.<sup>13</sup> Sám Guastini však upozorňuje, že napriek tomuto „interpretáčnemu skepticizmu“ nezastáva „hard“ skepticizmus v zmysle tézy „anything goes“. <sup>14</sup> Výklad totiž aj podľa neho má určité svoje hranice a pravidlá.

Príklad na „soft“ interpretáčny skepticizmus nám ponúka Álvaro Núñez Vaquero, čilský právny teoretik, absolvent janovskej právnickej fakulty, a v dôsledku toho aj popularizátor ideí talianskeho právneho realizmu.<sup>15</sup> Príkladom sú preňho možnosti výkladu čl. 25 ods. 1 ústavy Čile, ktorý ustanovuje: Na zvolenie prezidentom sa vyžaduje narodenie na území Čile, dosiahnutie veku 40 rokov a disponovanie ostatnými náležitosťami vyžadovanými ako podmienky volebného práva.<sup>16</sup> Toto ustanovenie pritom podľa autora možno vykladať až tromi rôznymi spôsobmi, bez toho, aby bolo možné vopred určiť, ktorý z nich je „pravdivý“, resp. správny – 1.) že dosiahnutie požadovaného veku sa vyžaduje už v okamihu kandidatúry, 2.) požadovaný vek musí kandidát dosiahnuť najneskôr v deň voľby, alebo 3.) požadovaný vek musí kandidát dosiahnuť najneskôr v okamihu, kedy sa má ujať funkcie.<sup>17</sup> Ku ktorémukoľvek z týchto troch riešení by sa príslušný súd (ústavný súd) priklonil, šlo by o správny výklad.<sup>18</sup>

Guastini v obdobnom duchu interpretáčného skepticizmu pokračuje, že podobne dokážu právnici spochybňovať veľkú množinu ustanovení – či už zákonov, ústavy, alebo iných všeobecne záväzných právnych predpisov, a to aj vďaka rôznym interpretáčnym metódam, ktoré im právna teória poskytuje.<sup>19</sup> V množstve prípadov pritom často nie je možné vopred jednoznačne rozhodnúť, ktorá z ponúkaných interpretácií je tou správnou, a ku ktorej sa napokon súd prikloní. Guastini však pritom netvrdí, že musí ísť len o otázku jazykovú – dvojznačnosti slov. Podľa neho omnoho častejšou je situácia, kedy sa právnici prú o to, či – schematicky povedané – ustanovenie P obsahuje okrem pravidla R1 aj pravidlo R2. Alebo či pravidlo R1 obsahuje v sebe aj pravidlo R2, alebo napokon, či pravidlo R1 platí bez výnimky, alebo je zvrátiteľné (o tzv. „zvrátiteľnosti“ v práve pozri nižšie).<sup>20</sup> Rozlišuje pritom medzi interpretáciou textu a interpretáciou faktov, podobne ako to zdôrazňoval už americký právny realista J. Frank. Pritom iba interpretácia textu je podľa neho vlastnou interpretáciou v striktnom zmysle slova. Interpretácia faktov je totiž podľa neho totožná skôr s vlastnou aplikáciou práva – text predpisu je totiž premisou *maior* a fakty sú premisou *minor* v sudcovskom (právnom) sylogizme (Zákon Z zakazuje konanie X. Osoba Y sa dopustila konania X. Osoba Y porušila zákon Z.). Práve a iba v tomto rozmere pripúšťa Guastini existenciu tzv. „hard cases“ – tvrdí totiž, že pri „hard cases“ je „hard“

- 
- 12 O historických podobách a rôznych druhoch skepticizmu (ontologickom, epistemologickom) pozri NUHLÍČEK, Martin. Hodnota filozofického skepticizmu. In: *Filosofický časopis*, ročník 64, 2016, č. 5, s. 667 a nasl.; DÉMUTH, Andrej. Skepticizmus – rôzne podoby, rôzne problémy. In: *Filosofický časopis*, ročník 64, 2016, č. 5, s. 705 a nasl.
  - 13 To je Guastiniho definícia interpretáčného skepticizmu. Pozri GUASTINI, Riccardo. A Sceptical View on Legal Interpretation. In: *Analisi e diritto* 2005. Turin: Giappichelli, 2006, s. 139.
  - 14 Tamže, s. 142.
  - 15 NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. Kelsen en la encrucijada: Ciencia jurídica e interpretación del derecho (Kelsen at the crossroads: Legal science and legal interpretation). In: *Revista Ius et Praxis*, Año 20, N° 2, 2014, s. 415-442.
  - 16 *Para ser elegido Presidente de la República se requiere haber nacido en el territorio de Chile, tener cumplidos cuarenta años de edad y poseer las demás calidades necesarias para ser ciudadano con derecho a sufragio.*
  - 17 V Ústave SR je tento prípad „medzery“ v čilskej ústave vyriešený vopred v čl. 103 ods. 1: *Za prezidenta možno zvoliť každého občana Slovenskej republiky, ktorý je voliteľný za poslanca Národnej rady Slovenskej republiky a v deň voľby dosiahol vek 40 rokov.*
  - 18 NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. Kelsen en la encrucijada: Ciencia jurídica e interpretación del derecho (Kelsen at the crossroads: Legal science and legal interpretation). In: *Revista Ius et Praxis*, Año 20, N° 2, 2014, s. 424.
  - 19 GUASTINI, Riccardo. A Sceptical View on Legal Interpretation. In: *Analisi e diritto* 2005. Turin: Giappichelli, 2006, s. 139. Porovnaj GUASTINI, Riccardo. Interpretive Statements. In: GARZÓN VALDÉS, Ernesto a kol. (eds.). *Normative Systems in Legal and Moral Theory*. Festschrift for Carlos E. Alchourrón and Eugenio Bulygin. Berlin: Duncker & Humblot, 1997.
  - 20 GUASTINI, Riccardo. A Sceptical View on Legal Interpretation. In: *Analisi e diritto* 2005. Turin: Giappichelli, 2006, s. 140.

práve aplikácia práva na konkrétne fakty, nie samotná interpretácia textu zákona. Každéj aplikácii na fakty totiž predchádza interpretácia textu, a tá sama osebe nie je „hard“. Tým Guastini zároveň popiera otvorenú textúru práva, či právneho jazyka. „Hard cases“ totiž podľa Guastiniho nie sú problémom samotného zákona, ale skôr problémom faktov a aplikácie zákona na fakty.<sup>21</sup>

Guastini ďalej rozlišuje interpretáciu kognitívnu, súdnu a kreatívnu.<sup>22</sup> Používa pritom príklad, ktorý je známy aj slovenskej právnej teórii a praxi. Aj v slovenskej právnej vede totiž pred časom panoval doktrínálny spor ohľadom otázky, či sú prípustné aj iné formy štrajku než je štrajk za účelom uzavretia kolektívnej zmluvy. Napriek tomu, že široké právo na štrajk je zakotvené v čl. 37 ods. 4 Ústavy SR, zároveň podľa čl. 51 ods. 1 Ústavy SR, „(1) Domáhať sa práv uvedených v čl. 35, 36, 37 ods. 4, čl. 38 až 42 a čl. 44 až 46 tejto ústavy sa možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú.“ To znamená, že aj práva na štrajk sa možno domáhať, iba ak je bližšie vykonané zákonom. Štrajk pritom upravuje iba zákon č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní, ktorý rozoznáva len štrajk za účelom uzavretia kolektívnej zmluvy a solidárny štrajk. Čl. 10 základných zásad Zákonníka práce, pojednávajúci vo všeobecnosti o možnosti štrajku, pritom niektorí autori odmietajú uznať za vykonávací predpis v zmysle Ústavy, keďže je iba základnou zásadou a nie je dostatočne určitý.<sup>23</sup> Podľa judikatúry českého Ústavného súdu (Pl. ÚS 20/05), ktorou sa argumentovalo aj na Slovensku, však to, že zákonodarca opomenul vykonať právo na štrajk zákonom, nemôže byť samo osebe dôvodom na limitovanie tohto práva. Podobnú argumentáciu nájdeme aj v Rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1 Co 10/98. Toto stanovisko zastáva aj H. Barancová, ktorá navyše tvrdí, že čl. 10 Zákonníka práce možno chápať ako hľadaný vykonávací predpis k ústavnému právu, pričom podľa nej tento článok nie je limitovaný iba na štrajky v súvislosti s kolektívnym vyjednávaním, ale naopak, predstavuje široké právo na štrajk<sup>24</sup> (v hraniciach hospodárskych a sociálnych záujmov odborovej organizácie). Neopomenuteľným je podľa nej tiež fakt, že pred slovenskými zákonmi majú podľa Ústavy SR prednosť medzinárodné právne normy, ktoré štrajk v širšom než len kolektívnyvyjednávacom chápaní pripúšťajú – konkrétne prinajmenšom v Listine základných práv EÚ, ale tiež v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, hoci tam nie je právo na štrajk zakotvené výslovne, ale uznáva sa iba na základe výkladu Európskeho súdu pre ľudské práva. Podobná je situácia pri výklade Dohovorov Medzinárodnej organizácie práce Výborom pre slobodu združovania. Tu by sa však dalo opäť protiargumentovať, že medzinárodné právo je podobne abstraktné ako ústava samotná.

Guastini rovnaký príklad používa na objasnenie ním rozlišovaných druhov výkladov práva. Podľa neho, ak štrajk je upravený len rámcovo v ústave a ústava vyžaduje, že podrobnosti má upraviť zákon, sú prípustné tri výkladové možnosti: a) štrajk je vylúčený, ak taký zákon nie je prijatý, b) štrajk je možný v akejkoľvek podobe, c) štrajk je možný v súlade s hodnotami a základnými právami zaručenými ústavou. Ak pritom Guastini rozlišuje interpretáciu kognitívnu, súdnu a kreatívnu, „súdna“ interpretácia v uvedenom prípade štrajku by znamenala výber jedného z troch riešení. Žiadne z nich pritom podľa Guastiniho nie je pravdivé ani nepravdivé, správne ani nesprávne, resp. všetky tri môžu byť správnymi. „Kognitívnu“ interpretáciu by tu podľa neho bola vedecká interpretácia daného stavu, akú sme preukázali vyššie na príklade polemiky slovenských autorov. Napokon, príklad na „kreatívnu“ interpretáciu však už Guastini ponúka z inej oblasti, nie priamo v spojení s problematikou štrajku – ak totiž ústava vyžaduje, že materiál ústavného práva má byť vyjadrovaná iba vo forme ústavných zákonov, iba „kreatívna“ interpretácia môže špecifikovať, či konkrétna otázka spadá do matérie ústavného práva. Obdobným príkladom by zrejme mohol byť slovenský spor o to, či referendum o rovnopohlavných partnerstvách/manželstvách a adopciách predstavuje otázku základných práv, aká nemôže byť podľa Ústavy SR predmetom referenda. Guastini tu nezakryte formuluje stanovisko, že kreatívna interpretácia je v skutočnosti „politickou“. Nezakrýva si však oči ani pred tým, že aj v prípade „súdnej“ interpretácie tiež pri voľbe medzi viacerými správnymi riešeniami ide fakticky o otázku „politickú“

21 Tamže, s. 142.

22 GUASTINI, Riccardo. Juristenrecht. Invencion de derechos, obligaciones y poderes. In: Sufragio, 2010, no. 5, s. 135-136.

23 DRGONEC, Ján. Základné právo na štrajk: rozsah a podmienky jeho uplatnenia v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: Justičná revue, roč. 59, 2007, č. 6-7, s. 760.

24 BARANCOVÁ, Helena. Štrajk len podľa zákona o kolektívnom vyjednávaní? In: Právny obzor, roč. 91, 2008, č. 2, s. 98-99.

– práve v tom je „realistom“. A na záver už len dodajme, že podľa Guastiniho práve takouto kreatívnou a súdnou (v podstate politickou) interpretáciou sa tvoria „právne princípy“.

### **b) Zvrátiteľnosť noriem ako otázka interpretačná – pohľad R. Guastiniho**

Aby sme mohli efektívne objasniť Guastiniho náhľad na problematiku zvrátiteľnosti (*defeasibility*) noriem, musíme túto problematiku najprv zasadiť do kontextu polemiky o zvrátiteľnosti v práve a následne do kontextu Guastiniho rozlišovania medzi dispozíciami a normami. V prvom ohľade ide pritom o problematiku logickú, konkrétne problematiku neklasickú logiku, ktorá vyhovuje skeptickým náhľadom na možnosť „jedinej správnej odpovede“ v práve. Podľa viacerých názorov silnejúcich najmä v 2. polovici 20. storočia si totiž v práve nevystačíme s jednoduchými klasickými logickými operáciami, ako je *modus ponens* – a to aj preto, že právnická argumentácia je viac induktívna, abduktívna a analogická, než deduktívna. Preto sa tvrdí, že klasická logika síce môže byť nástrojom právnej argumentácie, ale nie jej jediným nástrojom či dokonca jej výlučným a výstižným modelom.<sup>25</sup>

Ďalším špecifikom práva, čím sa už dostávame k samotnej „zvrátiteľnosti“, je skutočnosť, že v právnej praxi sa často argumentuje zvrátiteľnými argumentmi, ale tiež s neúplnými a inkonzistentnými informáciami, či dokonca kontradiktórnymi tvrdeniami,<sup>26</sup> pričom sudca musí rozhodnúť tak, aby bol jeho záver čo najpresvedčivejší a čo najpravdepodobnejší. Namiesto percentuálneho vyjadrovania pravdepodobnosti sa pritom v právnej praxi využíva skôr zvažovanie a pomeriavanie argumentov, a prikláňanie sa k niektorým z nich, v zmysle Dworkinových a Alexyho princípov a ich pomeriavania,<sup>27</sup> kde sa pripúšťa, že jeden princíp môže byť za konkrétnych okolností v danom prípade uprednostnený pred druhým, ale ani jeden z nich tým neprestáva v právnom poriadku platiť. Práve na tieto špecifiká právnej argumentácie a súdneho rozhodovania pritom podľa niektorých náhľadov dávajú vhodnú odpoveď modely neklasickú, nemonotonickú logiku, ktorá okrem operácií klasickú logiku berie do úvahy aj iné prvky, vrátane „zvrátiteľnosti“, v kombinácii s klasickou logikou vernejšie odrážajúce praktické fungovanie práva.

A čo konkrétne znamená samotná „zvrátiteľnosť“ (*defeasibility*)? Kým za iniciátorov nemonotonického logického uvažovania sa zvyknú pokladať dve osobnosti – filozof John Pollock a počítačový vedec Ronald Loui,<sup>28</sup> zaujímavosťou je, že termín „*defeasibility*“ vo vzťahu k zvrátiteľným argumentom bol vôbec prvýkrát použitý vo vede právnej – v nej ho už v roku 1949 zaviedol právny filozof H. L. A. Hart,<sup>29</sup> a to vo vzťahu k priebehu súdneho konania, v ktorom proti sebe vystupujú v kontradiktórnem postavení protistrany, snažiac sa vyvrátiť si navzájom argumenty, pričom sa napokon majú dopracovať k záveru, v ktorom tvrdenie nevyvrátené protistranou povedie k úspechu v spore – napríklad, ak sa obhajcovi v trestnom konaní podarí preukázať (a prokurátorovi nevyvrátiť) prítomnosť okolností vylučujúcich protiprávnosť, ako sú prípady nutnej obrany či krajnej núdze. Práve v takýchto prípadoch totiž vraj nestačí klasická logika prvého rádu na vysvetlenie javu, kde sa záver vyvoditeľný z premís môže po pridaní ďalších premís zmeniť. To v prípade logiky prvého rádu nie je možné, pretože v klasickú logiku pridávanie nových premís k dovtedajším premisám, z ktorých bol vyvodený predbežný záver, nemôže viesť k inému ako predbežnému záveru.<sup>30</sup> Uznáva sa pritom síce, že zvrátiteľnosť argumentov by bolo možné zakomponovať aj do klasickú logiku, a to osobitne s použitím revízie presvedčení (*belief revision*), napríklad zakomponovaním dodatočnej premisy, podľa ktorej napríklad v prípade posudzovania trestnej zodpovednosti nie je v riešenom prípade prítomná žiadna okolnosť vylučujúca protiprávnosť či okolnosť vylučujúca trestnoprávnú spôsobilosť obvineného;<sup>31</sup> nie vždy

25 PRAKKEN, Henry. Logical Tools for Modelling Legal Argument : A Study of Defeasible Reasoning in Law. Dordrecht: Springer, 1997, s. 8.

26 Tamže, s. 179.

27 Porovnaj HOLLÄNDER, Pavel. Filipika proti redukcionizmu. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 147.

28 PRAKKEN, Henry – VREESWIJK, Gerard. Logics for Defeasible Argumentation, s. 4. Dostupné na internete: <http://www.umi.acs.umd.edu/~horty/courses/readings/prakken-vreeswijk-2002.pdf> (navštívené dňa 15.10.2017).

29 Tamže, s. 10.

30 Tamže, s. 4.

31 HAGE, Jaap. Studies in Legal Logic. Dordrecht: Springer, 2005, s. 27.

však je možné takéto premisy pridať vopred a vyvodiť z nich záver deduktívne. V právnej (a osobitne v súdnej) argumentácii sa totiž tieto premisy dodatočne pridávajú v závislosti na striedajúcej sa argumentácii (a aktivite) protistrán (samozrejme, so zohľadnením rozdielov medzi civilným sporovým, mimosporovým a trestným konaním). A hoci aj takýto postup by sa vraj dal zapracovať do systému klasickej logiky, takéto operácia by bola pomerne komplikovanou; preto je podľa niektorých názorov pragmatickejšia preferencia nemonotonickéj logiky s akceptovaním zvrátiteľnosti pred klasickou logikou.<sup>32</sup>

Ako je zrejmé, polemika o zvrátiteľnosti je pomerne bohatou a stále aktuálnou ako v logike, tak aj v práve, a zároveň čiastočne nahrávajúcou argumentom v prospech myšlienky „neurčitosti“ práva, čo je myšlienka príznačná pre právny realizmus. Preto sa prirodzene tejto problematike venuje aj R. Guastini, zastávajúci skeptický prístup k právu. Guastini má za to, že zvrátiteľnosť nie je iba záležitosťou právnych princípov, hoci je podľa neho možné, že zvrátiteľnosť je práve definičným znakom princípov v práve.<sup>33</sup> Má však tiež za to, že vo všeobecnosti aj právne normy môžu byť zvrátiteľné – čo napokon právnici bežne svojou praxou potvrdzujú. Nejde však pritom o vlastnosť, ktorá by bola osobitne vyjadrená v texte právneho predpisu. Podľa Guastiniho sa totiž zvrátiteľnosť neprejavuje v rovine právnych predpisov, t. j. „normatívnych dispozícií“, ale v duchu právneho realizmu až na úrovni normy, teda v procese súdnej interpretácie a aplikácie práva v konkrétnom prípade.<sup>34</sup> Aj tu je teda Guastini právnorealisticky konzistentný v rozlišovaní normatívnych dispozícií (v texte právneho predpisu) a noriem samotných, ktoré predstavujú vlastné, reálne „právo“.

Obmedzenému cieľu predstavenia Guastiniho právnorealistických náhľadov na vybrané otázky sme týmto na účely úvodu do problematiky snád urobili zadosť, preto už iba uveďme, že Guastiniho názory možno komplexne (podľa Hierra<sup>35</sup>) sumarizovať nasledovne:

- 1) zákonodarca neformuluje normy, iba normatívne dispozície
- 2) normatívne dispozície často pripúšťajú viacero inetrpretácií
- 3) výber medzi možnými interpretáciami je decizionistický
- 4) normy nemožno poznať vopred, sudca môže v zásade rozhodnúť viacerými spôsobmi
- 5) právom je to, čo vyslovia sudcovia.

Taliansky právny realizmus však má aj iné aspekty, okrem tých, ktoré sme uviedli vo vzťahu k dielu R. Guastiniho. Za všetky upozorňuje Á. Núñez Vaquero na nasledujúce:<sup>36</sup>

- a) opozícia voči iuspozitivizmu aj iusnaturalizmu v rovine praktického práva aj právnej vedy
- b) empirické základy právneho realizmu a dôraz na empirické výskumy „reality“ práva
- c) skepticizmus k právu vo všeobecnosti, nielen v otázke interpretácie
- d) kritika zaužívaných právnych termínov a pojmov a žiadaný návrat k termínom vystihujúcim empirickú realitu
- e) prediktívny prístup k právu (hľadanie spôsobov, ako predpovedať súdne rozhodnutie)
- f) deskriptívne prístupy k právnej vede, žiadajúc, aby veda iba popisovala právnu realitu
- g) téza neurčitosti práva.

Každá z týchto otázok by si určite zaslúžila osobitnú pozornosť v samostatnom príspevku.

32 Tamže, s. 25-28.

33 GUASTINI, Riccardo. Variaciones sobre temas de Carlos Alchourrón y Eugenio Bulygin. Derrotabilidad, lagunas axiológicas e interpretación. In: *Análisis filosófico*, XXVI, 2006, N° 2, s. 287-288.

34 Tamže, s. 290-291.

35 HIERRO, Liborio. Sostiene Barberis : Consideraciones sobre el trayecto genovés desde el realismo jurídico al constitucionalismo. In: FERRER BELTRÁN, Jordi – RATTI, GIOVANNI B. (eds.). *El realismo jurídico genovés*. Madrid: Marcial Pons, 2011, s. 230.

36 NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. Ciencia jurídica realista : modelos y justificación. In: *DOXA, Cuadernos de Filosofía del Derecho*, 35, 2012, s. 717-747.



## ZÁVER – ZHODNOTENIE A KRITIKA

Skeptický prístup k interpretácii a aplikácii práva, zdôrazňujúci neurčitost v práve, nie je v súčasnosti v kontinentálnej Európe dominantným – stále totiž prevažujú prístupy, ktoré veria v možnosť nájdenia „jedinej správnej odpovede“. Na dennej báze sme však svedkami toho, že právo a právna veda poskytuje v jednotlivých štátoch Európy a v ich právnych poriadkoch na rovnaké otázky rozdielnú odpoveď. Právo a právna veda teda akoby síce poznali správne odpovede, ale nie „jedinej správnej odpovede“, <sup>37</sup> čo sa často považuje za základnú prekážku exaktnosti právnej vedy; rovnako však popravde môže byť sporné, či takéto jednoznačné odpovede dokáže v každej situácii poskytnúť napríklad prototyp modernej vedy – kvantová fyzika. <sup>38</sup>

Právny realizmus si naopak pred uvedenými skutočnosťami nezatvára oči a otvorene ich priznáva. Neznamená to však, že by tým definitívne vylučoval možnosť „skutočne vedeckej“ právnej vedy. Naopak už americkí právní realisti zdôrazňovali myšlienku empirickej právnej vedy, t. j. takej, ktorá sociologickými, empirickými metódami skúma, ako sa právo v praxi skutočne realizuje a aplikuje. Aj tým sa „realistická“ právna veda mala líšiť od normativistickej právnej vedy, na ktorú spolu s americkým právnym formalizmom právní realisti v Škandinávii a v USA odpočiatku reagovali. Kým totiž právny normativizmus kladie dôraz na text právnych predpisov, právny realizmus naopak zdôrazňuje „reálnu prax“ – prax súdov, na ktorých pôde a v ktorých činnosti sa právo skutočne dotvára – slovami Guastiniho: stáva z normatívnej dispozície vlastnou „normou“.

Hoci pritom predstavený realistický prístup k právu aj právnej vede možno považovať za legitímny, nemožno zatvárať oči ani pred niektorými jeho slabšími stránkami – napríklad odhliadanie od textu zákonov a sústredenie sa na súdnu prax podľa nás vedie k opomínaniu realizácie práva v každodenných medziľudských vzťahoch, ale tiež opomínanie veľmi podstatnej zložky a prvku právneho štátu, totiž činnosti administratívneho aparátu a interpretácie a aplikácie práva správnymi orgánmi. S intenzívnou juridifikáciou v súčasnom právnom štáte totiž v praxi do každodenných životov občanov, ale tiež všeobecne do „reálneho života práva“ vo veľkej miere zasahujú práve správne orgány. Pritom množstvo správnych rozhodnutí nie je v praxi preskúmaných súdmi (z akýchkoľvek dôvodov), a predstavujú tak rozhodnutia konečné, pri ktorých práve správni úradníci, sami často bez právnického vzdelania, upravujú právne vzťahy a aplikujú právo, čím ho zrejme tiež „dotvárajú“ podobne, ako to právny realizmus tvrdí o sudcoch. Osobitne to platí v oblastiach, kde sa stierajú rozdiely medzi verejným a súkromným právom a verejnoprávne zásahy do pôvodne súkromnoprávných vzťahov sú každodennou realitou. Práve v zohľadnení interpretácie a aplikácie správneho práva, ale tiež všeobecne realizácie práva adresátmi práva, preto vidíme priestor pre ďalšie dopracúvanie ideí právneho realizmu – či už talianskeho, románskeho alebo pre zmenu slovenského, „karpatského“ či „vyšehradského“.

## ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. BAKOŠOVÁ, Emília – VACULÍKOVÁ, Nadežda. Základy sociológie práva. Bratislava: VOPFUK, 2006.
2. BARANCOVÁ, Helena. Štrajk len podľa zákona o kolektívnom vyjednávaní? In: Právny obzor, roč. 91, 2008, č. 2.
3. BARBERIS, Mauro. El realismo jurídico europeo-continental. In: FABRA ZAMORA, Jorge Luis – NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro (eds.): Enciclopedia de Filosofía y Teoría del Derecho, volumen uno. Mexico: UNAM, 2015. Dostupné na internete: <https://archivos.juridicas.unam.mx/www/bjv/libros/8/3875/9.pdf> (navštívené dňa 12.10.2017).
4. BRÖSTL, Alexander. Právne myslenie 19.-20. storočia. Košice: UPJŠ, 2011.
5. COLOTKA, Peter – KÁČER, Marek – BERDISOVÁ, Lucia. Právna filozofia 20. storočia. Praha: Leges, 2016.
6. ČAPEK, Jiří. Teorie „právního realismu“ (Kritická studie). Acta Universitatis Carolinae: Iuridica Monographia XXIV/1976;

37 NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. La cientificidad de la dogmática jurídica. Sobre Carrillo de la Rosa. In: Revista Telemática de Filosofía del Derecho, 2007/2008, 11, s. 362. Dostupné na internete: <http://www.rtfed.es/numero11/20-11.pdf> (navštívené dňa 15.10.2017).

38 KARABA, Miroslav. Filozofické implikácie kvantovej teórie vo filozofii prírody. Bratislava: Dobrá kniha, 2009.

7. DÉMUTH, Andrej. Skepticizmus – rôzne podoby, rôzne problémy. In: *Filosofický časopis*, ročník 64, 2016, č. 5.
8. DRGONEC, Ján. Základné právo na štrajk: rozsah a podmienky jeho uplatnenia v právnom poriadku Slovenskej republiky. In: *Justičná revue*, roč. 59, 2007, č. 6-7.
9. FERRER BELTRÁN, Jordi – RATTI, GIOVANNI B. (eds.). *El realismo jurídico genovés*. Madrid: Marcial Pons, 2011.
10. GLUČINA, Ivan. Michel Troper i francuski pravni realizam. In: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 53, 3/2016.
11. GUASTINI, Riccardo. A Sceptical View on Legal Interpretation. In: *Analisi e diritto 2005*. Turin: Giappichelli, 2006.
12. GUASTINI, Riccardo. Interpretive Statements. In: GARZÓN VALDÉS, Ernesto a kol. (eds.). *Normative Systems in Legal and Moral Theory. Festschrift for Carlos E. Alchourrón and Eugenio Bulygin*. Berlin: Duncker & Humblot, 1997.
13. GUASTINI, Riccardo. Juristenrecht. Invencion de derechos, obligaciones y poderes. In: *Sufragio*, 2010, no. 5.
14. GUASTINI, Riccardo. Variaciones sobre temas de Carlos Alchourrón y Eugenio Bulygin. Derrotabilidad, lagunas axiológicas e interpretación. In: *Análisis filosófico*, XXVI, 2006, N° 2.
15. HAGE, Jaap. *Studies in Legal Logic*. Dordrecht: Springer, 2005.
16. HIERRO, Liborio. Sostiene Barberis : Consideraciones sobre el trayecto genovés desde el realismo jurídico al constitucionalismo. In: FERRER BELTRÁN, Jordi – RATTI, GIOVANNI B. (eds.). *El realismo jurídico genovés*. Madrid: Marcial Pons, 2011.
17. HOLLÄNDER, Pavel. *Filipika proti redukcionizmu*. Bratislava: Kalligram, 2009.
18. KARABA, Miroslav. *Filozofické implikácie kvantovej teórie vo filozofii prírody*. Bratislava: Dobrá kniha, 2009.
19. KLABOUC, Jiří. *Západoevropská právní filozofie ve druhé polovině 20. století*. Praha: Academia, 1989.
20. KROŠLÁK, Daniel. Oliver Wendell Holmes ml. a jeho vplyv na americkú právnu vedu a súdnu prax v 20. storočí. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2007.
21. KUBŮ, Lubomír a kol. *Dějiny právní filozofie*. Olomouc: UPOL, 2002.
22. NUHLÍČEK, Martin. Hodnota filozofického skepticizmu. In: *Filosofický časopis*, ročník 64, 2016, č. 5.
23. NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. Ciencia jurídica realista : modelos y justificación. In: *DOXA, Cuadernos de Filosofía del Derecho*, 35, 2012.
24. NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. Kelsen en la encrucijada: Ciencia jurídica e interpretación del derecho (Kelsen at the crossroads: Legal science and legal interpretation). In: *Revista Ius et Praxis*, Año 20, N° 2, 2014.
25. NÚÑEZ VAQUERO, Álvaro. La cientificidad de la dogmática jurídica. Sobre Carrillo de la Rosa. In: *Revista Telemática de Filosofía del Derecho*, 2007/2008, 11. Dostupné na internete: <http://www.rtfed.es/numero11/20-11.pdf> (navštívené dňa 15.10.2017).
26. ONISZCZUK, Jerzy. *Filozofia i teoria prawa*. Warszawa: C.H.Beck, 2008.
27. PAUL, Julius. *The Legal Realism of Jerome N. Frank : A Study of Fact-Skepticism and the Judicial Process*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1959.
28. PRAKKEN, Henry – VREESWIJK, Gerard. *Logics for Defeasible Argumentation*. Dostupné na internete: <http://www.umiacs.umd.edu/~horty/courses/readings/prakken-vreeswijk-2002.pdf> (navštívené dňa 15.10.2017).
29. PRAKKEN, Henry. *Logical Tools for Modelling Legal Argument : A Study of Defeasible Reasoning in Law*. Dordrecht: Springer, 1997.
30. SOBEK, Tomáš. *Nemorální právo*. Praha: Ústav státu a práva, 2010.
31. SOBEK, Tomáš. *Právní myšlení : Kritika moralismu*. Praha: Ústav státu a práva, 2011.
32. VOGEL, Hans-Heinrich. *Der skandinavische Rechtsrealismus*. Frankfurt am Main: Alfred Metzner, 1972.

# **PRÁVNE POSTAVENIE PÁPEŽA VOČI FRANSKÝM PANOVNÍKOM V 8. – 10. STOROČÍ<sup>1</sup>**

---

**MARTIN GREGOR**  
**KATEDRA RÍMSKEHO PRÁVA,**  
**KÁNONICKÉHO A CIRKEVNÉHO PRÁVA,**  
**PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA**  
**KOMENSKÉHO V BRATISLAVE**

---

<sup>1</sup> Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA (č. 1/1006/15) s názvom: Koncept prirodzeného práva a jeho princípov vo vývoji práva, so zameraním na procesnoprávne princípy a procesnú spôsobilosť v rímskom a v kánonickom práve.

## **ABSTRAKT**

GREGOR, MARTIN. PRÁVNE POSTAVENIE PÁPEŽA VOČI FRANSKÝM PANOVNÍKOM V 8. – 10. STOROČÍ. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 67

Predložený príspevok skúma právnú a mocenskú pozíciu pápežstva voči franským panovníkom z dynastie Karolovcov. Zachytáva jednotlivé fázy ich vzťahu, ktorý sa spočiatku niesol v znamení spolupráce, až sa preň postupne stali charakteristické spory o prvenstvo a mocenskú nadvládu. Popritom analyzuje najvýznamnejšie právne pamiatky tohto obdobia. Osobitne sa venuje vyústeniu tejto dejinnej epochy v podobe korunovácie Otta I. za rímskeho cisára a modifikáciou statusu pápeža v dôsledku Pactum Ottonianum.

## **ABSTRACT**

GREGOR, MARTIN. THE LEGAL STATUS OF THE POPE AGAINST THE FRANKISH RULERS IN THE PERIOD FROM 8TH TO 10TH CENTURY. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 67

The present paper examines the legal and power position of the papacy against the Frankish rulers of the Carolingian dynasty. It captures various stages of their relationship which was initially marked by cooperation until it gradually changed into disputes over leadership and power domination. The paper analyzes the most important legal monuments of this period and it particularly addresses the culmination of this era in the form of the coronation of Otto I. as a Roman Emperor and modification of the pope's status due to Pactum Ottonianum.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Postavenie pápeža, Karolovská dynastia, Pápežský štát, Constitutio Romana, Pactum Ottonianum.

## **KEYWORDS**

The status of the pope, Carolingian dynasty, the Papal state, Constitutio Romana, Pactum Ottonianum.

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Martin Gregor  
martin.gregor@flaw.uniba.sk  
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva  
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave  
Šafárikovo námestie č. 6  
810 00 Bratislava  
Slovenská republika

## ÚVOD

Vzťah duchovnej a svetskej moci bol jedným z kľúčových faktorov, ktorý formoval dejiny stredovekej Európy. Od rímskeho cisára Konštantína až po osvietenských panovníkov išlo o jeden zo základných elementov politiky jednotlivých štátov. Pomer medzi týmito veličinami však nemožno zúžiť na boj o investitúru biskupov a opátov či na sebavedomé vyhlásenia pápeža Gregora VII. v dokumente *Dictatus papae* alebo Bonifáca VIII. v bule *Unam Sanctam*. Dejinný vývoj bol omnoho zložitejší.

Tento článok sa venuje vzťahu pápežstva s franskými panovníkmi v 8. – 10. storočí, prakticky však od vlády Pipina Krátkeho po korunováciu Východofranského kráľa Otta za rímskeho cisára. Toto spolužitie prešlo dynamickým vývojom, pričom malo zásadný vplyv na právne postavenie a nezávislosť Pápežskej kúrie od rozhodnutí najmocnejšieho štátu Západnej Európy. Cieľom tohto príspevku je najmä poukázať na to, ako tento vzťah vplýval na právny status pápeža a na jeho ďalšie uplatnenie v dejinách, keďže táto súvzťažnosť sa stala predobrazom aj pre vzájomný pomer pápeža k cisárom Svätej rímskej ríše.

## 1. FILOZOFICKÉ A HISTORICKÉ VÝCHODISKÁ POSTAVENIA PÁPEŽA

Postavenie pápeža bolo odjakživa determinované tým, ako konkrétny pápež dokázal poukazovať na historickú úlohu a posvätnosť svojej funkcie. Osobitné postavenie rímskeho veľkňaza, ako nástupcu sv. Petra, nachádza svoj odraz hneď v niekoľkých statiach Nového zákona. V šestnástej kapitole Matúšovho evanjelia Ježiš hovorí Šimonovi: „Ty si Peter a na tejto skale postavím svoju cirkev... Tebe dám kľúče od nebeského kráľovstva, čo zviažeš na Zemi, bude zviazané v nebi, a čo rozviažeš na zemi, bude rozviazané v nebi,“ čo sa interpretuje ako odovzdanie najvyššej právomoci a autority v cirkvi.<sup>1</sup> Ježiš zveril Petrovi starosť o svoje duchovné stádo vrátane najvyššieho úradu v cirkvi aj po svojom vzkriesení.<sup>2</sup>

O tieto pasáže sa neskôr opreli cirkevní otcovia pri zdôvodňovaní nárokov cirkvi v ľudskej spoločnosti a jej vymedzení sa voči svetskej moci. Už sv. Ambróz Milánsky zdôrazňoval, že cisár nemôže panovať nad cirkvou. Jednou z črt dobrého cisára je podľa neho úsilie pomáhať cirkvi, prostredníctvom boja proti pohanom a bludným učeniam, avšak ochrana pravej viery nikdy nemôže prerásť do vlády nad cirkvou alebo do rozhodovania v duchovných veciach.<sup>3</sup>

Sv. Augustín rozvádza načrtnutú teóriu v diele „*De civitate Dei*.“ Podľa neho jestvuje Božia obec (*Civitas Dei*), charakteristická láskou k Bohu a skutočnou pobožnosťou. Má svoj predobraz v pozemskom Jeruzaleme a pochádza od Abéla. Oproti nej vystupuje pozemská obec (*Civitas Terrena*), ktorá sa riadi túžbami tela. Odvodzuje sa od Kaina a jej symbolom je Babylon.<sup>4</sup> Kým v prvej obci si všetci slúžia vo vzájomnej láske, v druhej vládnú národom žiadostiví panovníci.<sup>5</sup> Hoci Augustinus nechcel touto diferenciáciou zdiskreditovať svetských vládárov v prospech cirkevnej moci, keďže smeroval skôr k mystickému pojatiu Božej obce, jeho myšlienky boli neskôr používané práve ako argumentačná báza pre zdôvodnenie autonómie cirkvi, resp. jej primátu.<sup>6</sup>

Predstavy o mieste cirkvi vo svete prezentoval pápež Gelázius I. vo svojom slávnom liste východorímskemu cisárovi Anastáziovi I. z roku 494. Zdôrazňuje nezávislosť duchovnej moci od jej svetského protivku. Odmietá akékoľvek zásahy svetskej moci do náboženských záležitostí. Hoci cisár vládne ľuďom, v duchovných veciach sa musí podriaďovať vôli cirkvi a nemá právo ju k ničomu mocensky donucovať, keďže cirkev disponuje svätou autoritou danou od Boha (*auctoritas sacra*), kým panovník má len profánnu moc (*potestas*).<sup>7</sup>

1 Mt 16, 18-20. IN Sväté písmo. Nový zákon. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010, s. 47.

2 Ján 21,15-20. IN Sväté písmo. Nový zákon. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010, s. 237.

3 NEMEC, M.: Teória dvoch mečov – významný prameň vzťahu cirkvi a svetskej moci v stredoveku. In Acta Universitatis Tyrnaviensis – Iuridica VII. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej Univerzity, 2010, s. 194.

4 AUGUSTINUS, A.: O Boží obci. II. svazek. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 59-60.

5 AUGUSTINUS, A.: O Boží obci. I. svazek, s. 37.

6 TRETERA, I.: Nástin dějin evropského myšlení. 4. vydání. Praha: Paseka, 1999, s. 169.

7 NEMEC, M.: Teória dvoch mečov – významný prameň vzťahu cirkvi a svetskej moci v stredoveku, s. 196.

Na druhej strane už cisár Konštantín Veľký nechal na Nicejskom koncile (325) vyhlásiť, že kým biskupi sú dozorcovia len vo vnútri cirkvi, cisár je dozorcom aj mimo ňu.<sup>8</sup> Milánska synoda (355) pod vedením cisára Constantia rozhodla, že cisárova vôľa má platnosť cirkevného zákona.<sup>9</sup> Z toho vyplýva, že už od počiatkov kresťanstva ako štátom uznaného náboženstva boli prítomné snahy o infiltráciu svetskej moci do duchovných záležitostí.

## 2. ORIENTÁCIA PÁPEŽSTVA NA BYZANTSKÚ RÍŠU A DÔVODY JEJ PREHODNOTENIA

Pre upevnenie pozície pápeža ako duchovného vodcu kresťanstva bolo nevyhnutné, aby sa vysporiadal s byzantským césaropapizmom, kde cirkev bola pod úplnou nadvládou svetskej moci, ktorá ju síce chránila, ale zároveň obmedzovala jej fungovanie v záujme štátu.<sup>10</sup>

Úpadok byzantskej moci v Itálii však bol nápomocný nielen pri posilnení duchovnej pozície, ale aj pri kreácii svetského statusu pápežov ako faktických vládcov Ríma, keďže pápeži boli povinní prebrať zodpovednosť a chrániť Rím sami.<sup>11</sup> Z tohto obdobia možno spomenúť vyjednávanie Leva Veľkého s Hunmi (452) a Gregora Veľkého s Longobardmi (593).

Pomer pápežov k byzantským cisárom sa prejavoval v spôsobe voľby rímskeho biskupa. Byzantskí cisári boli údajne oprávnení potvrdzovať zvoleného kandidáta na pápeža, ktorý vzišiel z voľby vykonanej rímskym klérom a ľudom. Cisár Konštantín IV. delegoval toto oprávnenie na Ravennského exarchu v roku 685.<sup>12</sup> Uvedená procedúra sa však naposledy reálne uplatnila v roku 731 pri voľbe Gregora III.<sup>13</sup> Ďalšie vzťahy Ríma s Byzanciou zásadne narušil spor o uctievanie obrazov (ikonoklazmus), kedy po pápežskej kritike cisárskej politiky sa Lev III. Sýrsky vyhlásil za cisára aj kňaza („*Imperator sum et sacerdos*“).<sup>14</sup>

Keď Ravennský exarchát zanikol pod návalom Longobardov v roku 751, toto oprávnenie odpadlo, resp. neprešlo na právneho nástupcu.<sup>15</sup> Keďže po páde posledného oporného bodu v Itálii Byzantská ríša nebola schopná poskytnúť pápežom dostatočnú ochranu pred Longobardmi, vydal sa pápež Štefan II. osobne za Alpy k franskému kráľovi Pipinovi, aby ho požiadal o pomoc.<sup>16</sup> Táto cesta sa považuje za definitívny rozchod s autoritou Byzantského cisára, hoci pápeži chceli naďalej pôsobiť ako nestranní arbitri.

## 3. SPOLUPRÁCA PÁPEŽOV S DYNASTIOU KAROLOVCOV A VZNIK PÁPEŽSKÉHO ŠTÁTU

Pápežstvo si naklonilo vládnu dynastiu už v roku 751, keď pápež Zachariáš vyjadril súhlas so zosadením Merovejovského panovníka a v podstate legitimizoval nástup Pipina Krátkeho na trón. Pápež sa konkrétne vyjadril k otázke Pipinových vyslancov, či kráľom má byť ten, ktorý nosí kráľovský titul, alebo ten, kto skutočne vládne.<sup>17</sup> Pápež Zachariáš sa priklonil k druhej alternatíve, čo bolo podkladom pre zvolenie Pipina Krátkeho za franského kráľa na ríšskom sneme v Soissons.<sup>18</sup> Dokonca pápež poveril istého biskupa, aby nového kráľa pomazal.<sup>19</sup>

8 BEDNÁŘ, F.: *Církev a stát: výhledy*. Praha: Melantrich, 1934, s. 24.

9 BEDNÁŘ, F.: *Církev a stát: výhledy*, s. 28.

10 HOBZA, A.: *Poměr mezi státem a církví: jeho vývoj a přítomný stav*. III. vydání. Praha: vlastním nákladem, 1925, s. 23

11 FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*. Praha: ZVON, 1994, s. 95.

12 ALEŠ, P.: *Církevní dějiny III*. 2. vydanie. Košice: UPJŠ, 1993, s. 58.

13 SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013, s.128.

14 BEDNÁŘ, F.: *Církev a stát: výhledy*, s. 28.

15 BUŠEK, V.: *Církev a stát ve středověku I*. Bratislava: Právnik, 1926, s. 11.

16 ŠPIRKO, J.: *Církevní dějiny*. Svazok I. Turčiansky Sv. Martin: Neografia, 1943, s. 243.

17 HALAS, F. X.: *Fenomen Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004, s. 130.

18 SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: *Církevní dějiny: Antika a středověk*, s.117.

19 V dostupnej literatúre je sporné, či išlo o sv. Bonifáca, mohučského arcibiskupa a tzv. apoštola Nemcov (tento názor zastáva napr. SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013, s.117.), alebo iného franského metropolitu (presadzuje FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*. Praha: ZVON, 1994, s. 108.)

Zachariášov nástupca,<sup>20</sup> pápež Štefan II., bol nútený vysporiadať sa s inváziou Longobardov. Stretol sa s Pipinom začiatkom roku 754 v Ponthione, na pôde Franskej ríše.<sup>21</sup> Z tohto stretnutia vyplynuli dve konzekvencie. Pápež potvrdil nástup Karolovcov na franský trón a dňa 28. júla 754 v Saint Denis pri Paríži, opätovne pomazal Pipina Krátkeho a jeho dvoch synov.<sup>22</sup> Pipinovi udelil titul rímskeho patricija. Recipročne sa franský kráľ zaviazal chrániť rímsku cirkev.

Na ríšskom zhromaždení v Quierzy v apríli 754 sa rozhodlo, že Franská ríša poskytne pomoc pápežovi a darujú mu všetky oblasti, ktoré vydobyjú od Longobardov. V tomto rozhodnutí sa neuvádzala len Ravenna, ale aj Toskánsko, vojvodstvá v Spolete a Benevente, ako aj celé Benátsko vrátane Istrie.<sup>23</sup> Po neúspechu diplomatických rokovaní Frankovia porazili longobardského kráľa Aistulfa v lete 754. Keďže sa Aistulf dokázal vysporiadať s následkami z porážky veľmi skoro, bolo nutné vojenskú výpravu opakovať ešte aj v roku 755.

Na základe týchto vojenských úspechov Pipin Krátky daroval pápežovi územia, ktoré sa stali súčasťou nového Pápežského štátu (*Patrimonium Petri*). Odovzdanie tohto územia sa uskutočnilo symbolickým položením kľúčov na hrob sv. Petra kráľovskými vyslancami.<sup>24</sup> Išlo najmä o územia Rímskeho vojvodstva, bývalého Ravennského exarchátu a Pentapolisu.<sup>25</sup> Do donácie teda nebolo zahrnuté všetko, čo sa pôvodne sľúbilo. Tento akt vošiel do dejín ako Pipinova donácia (alebo aj *Promissio Carisiaca*).

Hoci na tomto území mal pápež fakticky úplnú suverenitu, čo sa prejavilo aj tým, že nové rímske mince sa začali raziť s portrétom vládnuceho pápeža namiesto dovtedajšieho zobrazovania byzantského cisára,<sup>26</sup> z hľadiska teoretického sa franskí panovníci nikdy nevzdali Ríma ako súčasti svojho územia a z titulu svojej pozície rímskeho patricija považovali za svoje právo zasahovať do interných záležitostí pápežského štátu.<sup>27</sup>

Pipinovu donáciu potvrdil Karol Veľký na Veľkú noc roku 774 počas svojho rímskeho pobytu, pred definitívnym rozbitím Longobardskej ríše.<sup>28</sup> V rámci tohto aktu mal Karol Veľký údajne sľúbiť Svätej stolici vládu nad celým Apeninským polostrovom vrátane príľahlých ostrovov.<sup>29</sup> Napokon však pápežskému teritóriu daroval len mestá Bolognu, Ferraru a Imolu.<sup>30</sup>

Exaktné ohraničenie tohto územia nemusí byť pre nás podstatné. Napriek všetkým franským nárokom sa stal pápež suverénnym svetským panovníkom. Toto postavenie poskytovalo pápežom aspoň určitú garanciu nezávislosti aj v časoch, keď neskorší rímski cisári zasahovali do vnútorných pomerov cirkvi.

Ako určitá forma nátlaku na franských panovníkov pri zakladaní pápežského štátu slúžila aj tzv. Konštantínova donácia, zrodená niekedy v polovici ôsmeho storočia v pápežskej kancelárii. Išlo o mýtus, ktorý nadväzoval na tzv. silvestrovskú legendu. Podľa nej mal cisár Konštantín darovať pápežovi Silvestrovi za svoje zázračné uzdravenie z malomocenstva celé územie Itálie vrátane ríšskeho pokladu.<sup>31</sup> Bolo to jednoznačne falzum, vyrobené v časoch Štefana II. na podporu jeho mocenských ambícií, hoci v skúmanom období sa tento úkon považoval za autentický.

20 Ak si odmyslíme Štefana II., ktorý zomrel ešte pred svojou intronizáciou a preto sa medzi pápežov nepočíta.

21 NOBLE, T.: *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal state, 680-825*. 2. series. Philadelphia: University of Pennsylvania press, 1991, s. 80.

22 FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, s. 111.

23 FRANZEN, A.: *Malé církevní dějiny*, s. 110.

24 KRAJČI, J.: *Historické reflexie konfesijných vzťahov*. Banská Bystrica UMB, 2006, s. 44.

25 KOL.: *Kronika ľudstva*. Šieste vydanie. Bratislava: Fortuna Print, 2001, s. 248

26 NOBLE, T.: *The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal state, 680-825*, s. 156.

27 SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: *Církevní dějiny: Antika a středověk*, s.129-130.

28 MÜLLER, H. a kol.: *Dějiny Německa*. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 21.

29 HALAS, F. X.: *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství*, s. 131.

30 KRAJČI, J.: *Historické reflexie konfesijných vzťahov*, s. 45.

31 SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: *Církevní dějiny: Antika a středověk*, s.118.

#### 4. CISÁRSKA KORUNOVÁCIA A VLÁDA KAROLA VEĽKÉHO

Pápež Lev III. poslal Karolovi Veľkému, po svojom zvolení v roku 795, kľúče od hrobu sv. Petra a rímsky ľud zaviazal vernosťou voči svojmu ochrancovi.<sup>32</sup>

V roku 799 príbuzní bývalého pápeža zosnovali sprisahanie voči Levovi III., pokúsili sa ho obžalovať a zosadiť. Lev III. bol nútený opustiť Rím a uchýliť sa na dvor Karola Veľkého do Paderbornu.<sup>33</sup> Karol Veľký mu poskytol pomoc a vojensky znovu nastolil pápežovu vládu nad Rímom. Je paradoxné, že v procese pred Karolom Veľkým, na ktorého sa obrátili aj odporcovia Leva III., sa uplatnila stará zásada, viažuca sa ešte k pápežovi Symmachovi. Podľa nej rímskeho pápeža nemožno súdiť (archaická obdoba zásady *prima sedes a nemine iudicatur*). Boli to práve Symmachianske falzá zo šiesteho storočia, ktoré vytvorili za vlády pápeža Symmachu na podklade vymyslených rozhodnutí prijatých synodou za účasti cisára Konštantína, ktoré použil Karol Veľký na právne potvrdenie Levových nárokov,<sup>34</sup> prostredníctvom čoho by sme sa mohli domnievať, že tým túto zásadu implicitne potvrdil. Toto pravidlo sa však nestalo precedensom, čo dokladá aj neskoršia pápežská prax (napr. súd s mŕtvolou pápeža Formosa v roku 897).

Po znovunastolení pápežskej vlády a potrestaní sprisahancov pápež korunoval Karola Veľkého dňa 25. 12. 800 za cisára. Ako tvrdí *Liber Pontificalis* mu pápež vzdal hold pokľaknutím a prítomný ľud aklamačne schválil korunováciu.<sup>35</sup> Podľa viacerých historikov to bolo pre Karola Veľkého nepríjemným prekvapením, pretože to znamenalo politický konflikt s Byzanciou.<sup>36</sup> Týmto spôsobom došlo k preneseniu rímskeho cisárstva na západ (*renovatio imperii*), čo sa vtedy právne odôvodňovalo voči Byzancii najmä nástupom cisárovnej Ireny, ktorá nebola považovaná za legitímnu panovníčku. Byzancia uznala nové cisárstvo v roku 812.<sup>37</sup>

Karol Veľký bol ústrednou postavou svetového diania, čím fakticky celkom potlačil moc pápežstva. Podobne ako predtým cisár Justinian, vystupoval ako univerzálny ochranca rímskej cirkvi, pričom jej vnucoval svoje vieroučné predstavy (napr. v spore o uctievanie obrazov alebo problém *filioque*).<sup>38</sup> Nebol zástancom cézaropapizmu, ale žiadal zapojenie cirkvi do služby univerzálneho kráľovstva.<sup>39</sup>

Karol Veľký bol poznačený myšlienkami sv. Augustína a usiloval sa na Zemi zaviesť jednotu Božieho štátu, čo realizoval aj prostredníctvom franských biskupov, ktorých často poveroval úradnými misiami. Pápežovi neprislúchala „*jurisdikce v říši francké, ani vůči kléru, ani vůči laikům.... papež je právně jen první mezi jemu rovnými metropolity říše francké, jen s čestnými přednostmi*“.<sup>40</sup>

Po smrti Karola Veľkého sa začalo objavovať úsilie nejakým spôsobom kontrolovať voľbu nového pápeža. Počnúc Levom III. pápeži dobrovoľne oznamovali svoj nástup na Petrov trón rímskemu cisárovi, hoci šlo o právne neregulované gesto diplomatickej slušnosti.<sup>41</sup> Karolovým nástupcom sa však tejto pocty už nedostávalo, čo sa stalo exponovanou témou neskoršej cisárskej politiky.

Cisár Ľudovít Pobožný deklaroval v tzv. *Pactum Ludovicianum* z roku 817 slobodnú voľbu pápeža, ktorá sa mala uskutočňovať spôsobom, určeným rímskou synodou z roku 769 (teda bez prítomnosti laikov). Nový pápež však svoje zvolenie mal ohlásiť cisárovi. Zároveň táto deklarácia opätovne potvrdila, že územie sv. Petra je v pápežovej plnej moci („*potestate et ditione*“) a môže s ním nakladať ako uzná za vhodné.<sup>42</sup>

32 ŠPIRKO, J.: Cirkevné dejiny. Sväzok I., s. 247.

33 FRANZEN, A.: Malé církevní dějiny, s. 119-120.

34 SCHATZ, K.: Dějiny papežského primátu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002, s. 80.

35 KOL.: Kronika ľudstva, s. 252.

36 ŠPIRKO, J.: Cirkevné dejiny. Sväzok I., s. 247; FRANZEN, A.: Malé církevní dějiny, s. 120.

37 ALEŠ, P.: Cirkevné dejiny III., s. 25.

38 BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I., s. 7.

39 ŠPIRKO, J.: Cirkevné dejiny. Sväzok I. s. 251.

40 BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I., s. 9-10.

41 BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I., s. 11.

42 NOBLE, T.: The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal state, 680-825, s. 304.



## 5. REŠTRIKCIA PÁPEŽSKEJ MOCI A JEJ POSTUPNÉ OBNOVOVANIE

Po smrti pápeža Paschalisa vypukli v Ríme nepokoje a istá časť kléru spochybnila pravosť voľby Eugena II. V dôsledku týchto správ, vrátane sťažností namietajúcich spôsob vlády pápežových úradníkov, vyslal cisár Ľudovít Pobožný svojho syna (cisára) Lothara do Ríma. Výsledkom tejto návštevy bolo prijatie tzv. „*Constitutio Romana*“ dňa 11. novembra 824, podľa ktorého musel každý zvolený kandidát pred vysvätením zložiť verejne sľub vernosti cisárovi. Cisár mal tohto kandidáta následne schváliť.<sup>43</sup> Obnovila sa voľba rímskym klérom a ľuďom, čím sa posilnila moc rímskej aristokracie. V Ríme mal natrvalo sídliť cisársky vyslanec (*missus*), ktorý bol oprávnený kontrolovať činnosť pápežských úradníkov a posilať správy o ich činnosti cisárovi. Každý Riman mal získať oprávnenie vybrať si, či bude súdený podľa rímskeho, lombardského alebo sálskeho práva. Zároveň sa zaručila nedotknuteľnosť osôb stojacich pod cisárskou ochranou.<sup>44</sup>

Jednostranné vydanie aktu, ktorý radikálne modifikoval zavedené pravidlá v tak krátkom čase, býva vysvetľované ako prejav hlbokkej dezilúzie cisárskeho dvora nad zneužívaním pápežskej moci. Konflikt medzi týmito inštitúciami sa rozohrel ešte za pontifikátu sv. Paschala, počas ktorého boli v Ríme zavraždení cisárovi stúpenci, údajne s pápežovým tichým súhlasom. Následné nepokoje po smrti tohto pápeža cisára motivovali k rozhodnutiu o potrebe tvrdého obmedzenia pápežskej moci.<sup>45</sup>

Ďalší vývoj však smeroval k reštaurácii pápežskej moci ešte za vlády Ľudovíta I., keď v roku 838 vyhlásil pápež Gregor IV. dogmu o nezávislosti duchovnej moci od svetskej.<sup>46</sup> V dôsledku Verdunskej zmluvy došlo v roku 843 k rozdeleniu Franskej ríše na tri časti, čo viedlo k prirodzenému oslabeniu moci rímskeho cisára. Tento titul získal Lothar I., ktorý vládol Itálii, Burgundsku a Porýnsku. Striktne dbal na rešpektovanie cisárových práv voči pápežovi, čo viedlo k viacerým vojenským výpravám do Ríma, keď pápeži Sergius II., Lev IV. a Benedikt III. z rozličných príčin nemohli požiadať cisára o potvrdenie svojho zvolenia, čo však viedlo len k prehĺbeniu antipatií. Hoci sa ustanovenie o právach cisára pri voľbe pápeža považuje len za mŕtvu literu z dôvodu, že rozvrátené cisárstvo nemalo moc vynútiť si jeho praktické uplatňovanie,<sup>47</sup> stalo sa nebezpečným precedensom, ktorý siahla na pápežovu suverenitu, čo neskôr využili Ottoni.

*Constitutio Romana* prakticky zrušil dekrét pápeža Marína II. z roku 884, podľa ktorého cisári nemajú právo zasahovať do voľby pápeža ani priamo, ani prostredníctvom vyslancov. Objavujú sa však aj tvrdenia, podľa ktorých vydal tento dekrét až Marínov nástupca Hadrián III.<sup>48</sup> Obe názorové prúdy sa však zhodujú v tom, že z právneho hľadiska boli cisárski poslovia vylúčení z voľby pápeža od roku 884.

Na druhej strane sa v roku 875 podarilo dosiahnuť, že v rámci svojej cisárskej korunovácie Karol II. Lysý uznal, že cisársku hodnosť si nemožno nárokovať z titulu nástupníctva, ale jedine z pápežovej vôle. Zároveň sa musel zrieknuť vrchného panstva nad Rímom.<sup>49</sup>

V druhej polovici deviateho storočia vystúpila do popredia postava pápeža Mikuláša I. Veľkého, obhajcu pápežského primátu. Podľa neho mal pápež právo súdiť všetkých kňazov vrátane metropolitov. Pápež však nemôže byť nikým súdený.

Čerpal z tvorby sv. Augustína i myšlienok pápeža Gelasia. S jeho menom je však nerozlučne späté výraznejšie používanie Pseudo-Izidorských dekretálií, zbierky pochádzajúcej z dielne Isidora Mercatora, pravdepodobne pôvodom z Remešskej cirkevnej provincie, ktoré vznikli už za pontifikátu Leva IV.<sup>50</sup> Ich najdôležitejšou súčasťou bola tzv. Konštantínova donácia pápežovi Silvestrovi I., ktorému po svojom pokrstení údajne daroval Lateránsky palác, cisárske insígnie, vládu nad Rímom aj územím celej Itálie. Z tohto dokumentu pápeži odvodzovali svoje nároky počas celého stredoveku, hoci sa neskôr ukázalo, že išlo o falzum.

43 ŠPIRKO, J.: Cirkevné dejiny. Sväzok I., s. 248.

44 BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I., s. 11-12.

45 NOBLE, T.: The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal state, 680-825, s. 309-310.

46 ALEŠ, P.: Cirkevné dejiny III, s. 26.

47 HALAS, F. X.: Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství, s. 136.

48 VLADÁR, V.: Pseudo-izidoriánske dekretálie a ich vplyv na vývoj pápežského primátu. In Právněhistorické studie 41. Praha: Karolinum, 2012 s. 301.

49 BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I., s. 18.

50 Bližšie k ich pôvodu pozri: VLADÁR, V.: Pseudo-izidoriánske dekretálie a ich vplyv na vývoj pápežského primátu, s. 292.

## 6. MRAVNÁ KRÍZA PÁPEŽSTVA A NÁSTUP OTTONSKEJ DYNASTIE

V 10. storočí však cirkev podľahla hlbokkej mravnej kríze. Tomuto obdobiu sa dáva prívlastok „*saeculum obscurum*“ (temné storočie). Samotná pápežská moc sa dostala do područia rímskej aristokracie, čo sa zvlášť prejavilo v roku 955 pri voľbe osemnásťročného Otkávia Tuskulského, ktorý sa stal pápežom ako Ján XII. V boji so svojím italským rivalom Berengarom požiadal o pomoc Východofranského kráľa Otta I., za čo mu sľúbil cisársku korunu.

Neskoršie zásahy rímskych cisárov do autonómie cirkvi sa často odôvodňujú potrebou obnoviť v cirkvi poriadok a disciplínu, čo sa mohlo dosiahnuť len autoritatívnym spôsobom. Ich zákroky, navonok obmedzujúce pápežskú zvrchovanosť, v tomto svetle nemajú charakter prázdneho mocenského gesta, ale neraz sú poznačené úprimnou snahou o zlepšenie pomerov v cirkvi.<sup>51</sup>

Východofranský kráľ Otto I. Veľký (936-973) bol dňa 2. februára 962 korunovaný pápežom Jánom XII. v Ríme na rímskeho cisára.<sup>52</sup> Po cisárskej korunovácii došlo k dojednaniu nových vzťahov medzi pápežom a cisárom. Otto I. mienil upevniť tradíciu Karola Veľkého, podľa ktorej sa mal cisár stať univerzálnym vládcom a ochrancom cirkvi. Medzi Kúriou a franskými kráľmi však už nepanovala náklonnosť, vlastná karolínskej dobe.<sup>53</sup>

Na základe dohody obsiahnutej v tzv. *Pactum Ottonianum* z 13. februára 962 bola potvrdená Pipinova donácia z roku 754 a garantovaná existencia Pápežského štátu v pôvodných hraniciach. Navyše pápežovi bola priznaná formálna vláda nad juhom Itálie, oblasťami Neapolu, Kalábie a Sicílie, ktoré v tej dobe ovládali Saracéni a sčasti aj Byzantská ríša. Túto proklamáciu možno pokladať za formálny akt, obrazné nadviazanie na skoršiu obvyčaj, čo dokladá aj absencia cisárovho záväzku nadobudnúť tieto územia späť do faktickej moci pápeža vojensky či inak.<sup>54</sup> Pápežský štát sa však stal cisárskym lénom, pričom riadne zvolený pápež bol povinný skladať sľub vernosti cisárovi pred konsekráciou do rúk cisárskej misie. *Pactum* prevzalo mnoho ustanovení z *Constitutio Romana* z roku 824.

Korunováciou Otta Veľkého bolo pápežom implicitne priznané právo na udeľovanie cisárskej hodnosti. Podľa jeho vzoru sa základnou požiadavkou pre nadobudnutie cisárskeho titulu stalo podniknutie tzv. korunovačnej výpravy do Ríma, pretože len pápež mohol nemeckého kráľa korunovať na cisára. To je zásadný rozdiel oproti praktikám Karolovcov, ktorí korunovali svojich potomkov sami, bez účasti pápeža (813, 816).

Po odchode Otta I. z Ríma, pápež Ján XII. prestal rešpektovať uzavretú dohodu a pokúsil sa vytvoriť taliansko-byzantsko-uhorskú vojenskú koalíciu proti cisárovi pod vedením Irvejského markgrófa Adalberta. Po neúspechu tohto pokusu vťahal Otto I. v októbri 963 opätovne do Ríma. Zvolal synodu do baziliky sv. Petra, ktorá pod jeho vedením zosadila doterajšieho pápeža a 2. decembra 963 ustanovila pápežom Leva VIII. Rímsky ľud bol následne zaviazaný ku prisaha, podľa ktorej odteraz nebudú voliť žiadneho pápeža, ktorý by sa priečil cisárovej vôli. Toto právo sa vzťahovalo už na moment voľby, nie konsekrácie (prakticky šlo o navrhovanie kandidátov, nie ich potvrdzovanie), pričom patrilo Ottovi samému a explicitne aj jeho synom.<sup>55</sup> Dôsledkom týchto udalostí sa pozícia pápeža stala závislou na cisárovej vôli. Pápež bol podriadený cisárovi rovnako ako ktorýkoľvek nemecký biskup. Tak sa „cirkev katolícka do područí krále nemeckého dostala.“<sup>56</sup>

Rímska šľachta však nastolené pomery opäť nerešpektovala a po Ottovom odchode zvrhla Leva VIII. a do mesta znovu povolala z exilu Jána XII. Dokonca po jeho náhlej smrti bol v rozpore s cisárovým želaním zvolený za pápeža Benedikt V. Táto vzburá si vyžiadala Ottov ďalší príchod do Ríma v roku 964, v rámci ktorého potrestal vzbúrencov, dňa 23. júna 964 zosadil zvoleného vzdoropápeža a poslal ho do hamburského vyhnanstva. Na uvoľnený pápežský stolec intronizoval svojho predošlého kandidáta Leva VIII.

51    Rolu rímskych cisárov vníma pozitívne napr. J. Špirko (Vyberáme napr. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, s. 262). Naopak F. Šembera síce priznáva nepriaznivý stav cirkvi, ale nemeckú politiku vystavuje ostrej kritike: (ŠEMBERA, F.: *Canossa. Úryvek z dejín stredovekých*. Praha: vlastným nákladom, 1886, s. 1.)

52    MÜLLER, H. a kol.: *Dejiny Nemecka*, s. 32.

53    BUŠEK, V.: *Cirkev a stát ve středověku I*, s. 10-11, 26.

54    SICKEL, T. von: *Das Privilegium Ottos I. für die römische Kirche*. Innsbruck: Wagner, 1883, s.15.

55    BUŠEK, V.: *Cirkev a stát ve středověku I*. s. 25.

56    ŠEMBERA, F.: *Canossa. Úryvek z dejín stredovekých*, s. 1.

Táto recidívna hlboká nespokojnosť rímskej šľachty i samotnej cirkvi signalizovala, že podobné postavenie pápeža voči cisárovi nie je prijímané pozitívne a je vynútené jedine vojenskou silou cisára. Napriek tomu, nástupcovia Leva VIII. boli volení zásadne podľa cisárskej vôle. Na dominantnom postavení cisára pri pápežskej voľbe nič nezmenilo ani mocné postavenie rímskych rodov Crescentiov a Tuskulských, ktorí sa s cisárom snažili viac-menej dohodnúť.<sup>57</sup>

## ZÁVER

Predložená štúdia poňala za svoj cieľ bližšie preskúmanie mocensko-právnych pomerov medzi pápežmi a franskými panovníkmi. Ide nepochybne o zložitú a zamotanú problematiku, v rámci ktorej vystupujú do popredia právne normy rôzneho druhu, od medzinárodných dohovorov (*pactum*) až po normy kánonického práva.

V načrtnutom vzťahu zohrala dôležitú úlohu otázka rozhodovania o personálnom obsadení týchto významných funkcií. Cisár pokladal za svoje právo ovplyvňovať voľbu pápeža, pričom Kúria sa usilovala dokázať, že len pápež môže rozhodovať o ustanovení cisára a ku korunovácii dochádza skrze moc pápeža, ktorú mu zveril Boh.

Pápež mal síce právo korunovať rímskych cisárov, no nemožno opomenúť odklon od tejto tradície hneď za prvých Karolovcov, keď Karol Veľký korunoval svojho syna Ľudovíta na cisára v roku 813 a Ľudovít korunoval na cisára svojho syna Lothara v roku 817. Túto skutočnosť je však nutné vnímať cez prizmu toho, že Ľudovít Pobožný sa nechal korunovať aj pápežom v Remeši v roku 816 na znak potvrdenia pôvodnej korunovacie a podobný krok urobil aj Lothar.

Cisári sa tiež usilovali ovplyvňovať voľbu pápežov. Prvou osobnosťou, ktorá si trúfla zosadiť pápeža, bol až Otto Veľký, ktorý tým vlastne naznačil určitú líniu smerodajnú aj pre ďalších cisárov Svätej rímskej ríše, zvlášť potom pre Henricha III. Treba poznamenať, že Otto prikrčil k tomuto vážnemu zásahu do autonómie cirkvi v jej vlastnom záujme, aby vyvolal proces vnútornej reformy.

Kým prví franskí panovníci viedli voči pápežskému dvoru zmierlivú politiku a viackrát vystúpili ako ochrancovia pápežských nárokov, Karol Veľký ako prvý cisár začal aktívne spolupôsobiť pri rozhodovaní o záležitostiach cirkvi a náboženstva. Prienik svetskej moci do sféry cirkvi bol po roku 800 čoraz viditeľnejší. Od vlády Ľudovíta Pobožného to vyvolávalo isté napätie, keďže neskorší cisári nepožívali prirodzenú autoritu a moc Karola Veľkého, napriek tomu sa snažili o zachovanie a prehĺbenie moci nad Rímom a pápežstvom. Hoci chceli posilniť svoju vlastnú pozíciu, cítili sa byť zodpovední aj za pomery cirkvi, čo sme demonštrovali aj pri príčinách, ktoré viedli k vydaniu *Constitutio Romana*.

Od toho okamihu zvolený kandidát mal svoju voľbu ohlásiť cisárovi a vyčkať na jeho potvrdenie. Ak cisárovo oprávnenie nebolo rešpektované, záviselo od panovníka a skutkových okolností, či opomenutie bolo sankcionované (najčastejšie výpravou do Ríma) alebo neskôr došlo k dohode.

Keď v druhej polovici 9. storočia vrástla moc cirkvi, zo strany pápežov bolo vyvinuté nesmierne úsilie, aby sa v budúcnosti eliminovali zásahy svetskej moci do cirkevných záležitostí. Tento proces síce vyvrcholil za pontifikátu Mikuláša I., no krátko po jeho smrti pápežstvo opäť upadlo do područia rímskej šľachty, čo v kontexte celkovej situácie spôsobilo nesmiernu krízu v celej cirkvi. To neskôr využil Otto Veľký a v podstate obnovil stav, v ktorom cisár výrazne kontroloval činnosť cirkvi a rímskeho pápeža.

Výsledkom analýzy vystupovania pápežstva navonok voči svetskej moci v priebehu 8. – 10. storočia sa preto stáva dejinná špirála, v rámci ktorej mala opakujúco prevahu raz jedna, inokedy druhá strana. Táto skutočnosť vyvoláva úvahy o potrebe jasného právneho systému regulujúceho medzinárodné vzťahy aj v dnešnej dobe, aby faktická slabosť určitého subjektu nebola využitá na oktrojovanie svojej mocenskej vôle. Z hľadiska formujúceho sa kánonického práva boli totiž akékoľvek zásahy cisára neprípustné.

## POUŽITÁ LITERATÚRA:

### 1. Monografie, encyklopédie, učebnice

1. ALEŠ, P.: Cirkevné dejiny III. 2. vydanie. Košice: UPJŠ, 1993. 130 s. ISBN 80-7097-229-7
2. BEDNÁŘ, F.: Církev a stát: výhledy. Praha: Melantrich, 1934. 236 s.
3. BUŠEK, V.: Církev a stát ve středověku I. Bratislava: Právnik, 1926. 167 s.
4. FRANZEN, A.: Malé církevní dějiny. Preložil Bedřich Smékal. Praha: ZVON, 1994. s. 358. ISBN 80-7113-119-9.
5. HALAS, F. X.: Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 757 s. ISBN 80-7325-034-9.
6. HOBZA, A.: Poměr mezi státem a církví: jeho vývoj a přítomný stav. III. vydání. Praha: vlastním nákladem, 1925. 232 s.
7. KOL.: Kronika ľudstva. Šieste vydanie. Bratislava: Fortuna Print, 2001, 1319 s. ISBN 80-88980-46-1
8. KRAJČI, J.: Historické reflexie konfesijných vzťahov. Banská Bystrica UMB, 2006. 284 s. ISBN 80-83-263-3.
9. MÜLLER, H. a kol.: Dějiny Německa. Druhé vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 609 s. ISBN 80-7106-188-3
10. NOBLE, T.: The Republic of St. Peter: The Birth of the Papal state, 680-825. 2. series. Philadelphia: University of Pennsylvania press, 1991. 374 s. ISBN 0-8122-1239-8.
11. SCHATZ, K.: Dějiny papežského primátu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. 216 s. ISBN 80-859-59-99-2.
12. SICKEL, T. von: Das Privilegium Ottos I. für die römische Kirche. Innsbruck: Wagner, 1883. 182 s.
13. SUCHÁNEK, D. – DRŠKA, V.: Církevní dějiny: Antika a středověk. Praha: Grada, 2013. 427 s. ISBN 978-80-247-3719-5.
14. ŠEMBERA, F.: Canossa. Úryvek z dějin středověkých. Praha: vlastním nákladem, 1886.
15. ŠPIRKO, J.: Cirkevné dejiny. Sväzok I. Turčiansky Sv. Martin: Neografia, 1943. 477 s.
16. TRETERA, I.: Nástin dějin evropského myšlení. 4. vydání. Praha: Paseka, 1999. 376 s. ISBN 80-7185-171-X

### 2. Vedecké příspěvky v časopisoch a zborníkoch:

1. NEMEC, M.: Teória dvoch mečov - významný prameň vzťahu cirkvi a svetskej moci v stredoveku. IN Acta Univesitatis Tyrnaviensis - Iuridica VII. Trnava: Právnická fakulta Trnavskej Univerzity, 2010. str. 191-200. ISBN 978-80-8082-415-0.
2. VLADÁR, V.: Pseudo-izidoriánske dekretálie a ich vplyv na vývoj pápežského primátu. IN Právněhistorické studie 41. Praha: Karolinum, 2012 str. 291-322. ISSN 0079-4929.

### 3. Pôvodné pramene:

1. Sväté písmo. Nový zákon. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010. 589 s. ISBN 978-80-7162-841-5.
2. AUGUSTINUS, A.: O Boží obci. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. 443 s. ISBN 978-80-246-1284-3

# **VIKTOR KNAPP A JEHO „PROBLÉM NACISTICKÉ PRÁVNÍ FILOSOFIE“**

---

**ONDŘEJ HORÁK  
KATEDRA TEORIE PRÁVA A PRÁVNÍCH  
DĚJIN, PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI**

## **ABSTRAKT**

HORÁK, ONDŘEJ. VIKTOR KNAPP A JEHO „PROBLÉM NACISTICKÉ PRÁVNÍ FILOSOFIE“. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 77

Článek přináší zamyšlení nad první monografií Viktora Knappa „Problém nacistické právní filosofie“ (1947, 2. vyd. 2002). V jednotlivých podkapitolách pojednává 1) o Knappovu výkladu nacistické právní filosofie a práva, zasazeného do kontextu české (dobové i současné) odborné literatury, 2) o příbuznosti nacismu a marxismu, která z jeho textu nepřímo vyplývá, a konečně 3) o osobnosti autora a také o vývoji jeho myšlení a názorů (na příkladech normativismu, přirozeného práva a kontinuity).

## **ABSTRACT**

HORÁK, ONDŘEJ. VIKTOR KNAPP AND HIS „PROBLEM OF NAZI LEGAL PHILOSOPHY“. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 77

The article presents a reflection on the first monograph of Viktor Knapp “The Problem of Nazi Legal Philosophy” (1947, 2. ed. 2002). It deals with 1) the interpretation of Nazi legal philosophy and law in the context of Czech scientific literature, 2) the similarity of Nazism and Marxism, and finally 3) the personality of the author and also the evolution of his thinking and opinions (by way of example of normativism, natural law and continuity).

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Viktor Knapp, právní filosofie, nacismus, marxismus, normativní škola, přirozené právo, kontinuita, diskontinuita, recepcce

## **KEYWORDS**

Viktor Knapp, Legal Philosophy, Nazism, Marxism, Normative School, Natural Law, Continuity, Discontinuity, Reception

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

JUDr. Mgr. Ondřej Horák, Ph.D.  
ondrej.horak@upol.cz  
Katedra teorie práva a právních dějin  
Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci  
Tř. 17. listopadu 8, 771 11 Olomouc  
Česká republika

## ÚVODEM

K 100. výročí narození V. Knappa (1913–1996) uspořádala pražská právnická fakulta mezinárodní konferenci, z níž následně vzešla rozsáhlá stejnojmenná publikace, a redakce *Právníka* připravila monografické číslo.<sup>1</sup> K loňskému výročí, které bylo naopak připomínáno jen okrajově, si dovolíme zamyšlení nad Knappovou prací o nacistické právní filosofii a zejména nad otázkou, zda bylo či je vhodné jeho první monografii znovu vydávat.<sup>2</sup>

Zatímco reedice Knappovy práce z roku 2002 zůstala téměř bez povšimnutí, dobových ohlasů objevíme celou řadu. Nejkratší kritiku nám zachoval ve svých pamětech „Proměny času“ sám autor: jeho učitel Bohuš Tomsa ji měl prohlásit za skutečně „dobrou začátečnickou“ práci.<sup>3</sup> Náš přední meziválečný právní filosof by byl proto zřejmě překvapen, že se tato Knappova prvotina zařadila v „Knihovně společenských věd“ (A. Čeněk) po bok (a to v jistém smyslu už tradičně<sup>4</sup>) Rousseauovy knihy „O společenské smlouvě“ (2002) a Montesquieova „O duchu zákonů“ (2003), zatímco jeho vlastní práce „Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii“ (1923) si musela na své opětovné vydání ještě dalších šest let počkat (2008).

Znalost osobnosti Viktora Knappa je pro nastupující generaci právníků pouze zprostředkovaná, přesto pro většinu z nich, kteří četli Knappovy práce z devadesátých let, jeho první monografie žádným velkým překvapením nebude. Na rozdíl od některých prací z let padesátých a šedesátých – přestože právě téma nacismu bylo pro Knappa nepředstavitelně osobní a citlivé – bylo jeho vědecké pojednání „prosto zloby a zaujetí“, jak sám v závěru této své knihy deklaroval. Protože Knapp původně uvažoval o habilitaci právě u prof. Tomsy, nezarazí zasvěcené ani právně-filosofické zaměření práce. Je však jistě pozoruhodné, že nenalzáme většího rozdílu mezi dr. Viktorem Knappem a akademikem Knappem, ať už se to týká jeho literárního stylu, argumentace či naléhavosti sdělení. Není dnes hrdinství napsat, že jeho práce o nacistické právní filosofii některé z těch pozdějších v řadě ohledů převyšuje.

Knappova kniha musela působit v době svého vydání netradičně, ať už volbou tématu či jeho zpracováním, kde se propojila autorova erudice i literární talent, takže mohla oslovovat odborníky i laiky. To vše se nezměnilo ani po sedmi desetiletích. Ale snad právě až s tímto časovým odstupem ji můžeme dnes mnohem lépe promyslet a snad i ocenit. Jako východisko se nabízí tři různé pohledy a možnosti čtení této knihy: 1) vlastní pojednání o nacistické právní filosofii, dále 2) srovnání nacismu s marxismem, resp. komunistickou ideologií, a konečně 3) zaměření se na osobnost autora a na vývoj jeho myšlení a názorů.

## 1. O NACISTICKÉ PRÁVNÍ FILOSOFII

Kritických prací o nacistické filosofii není v naší literatuře mnoho, na poli nacistické právní filosofie stojí Knappova kniha v podstatě osamoceně. I ve srovnání se zahraničními studii o nacistické filosofii a právu musíme ocenit Knappovo přehledné a srozumitelné zpracování, jeho metodickou ujasněnost a rovněž to, jak dokázal účelně využít literaturu a podat systematický přehled, který dobové německé práce neobsahují. Je jasné, že jde stále o výběrové využití literatury, jejíž seznam by se mohl ještě podstatně rozrůst (zvláště o zahraniční práce),<sup>5</sup> na výslednou podobu práce by to však podstatnější vliv nemělo. Ze zajímavých domácích právních prací byla pominuta snad jen studie Otakara Sommera o římském právu v éře nacistického

1 GERLOCH, Aleš (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: A. Čeněk, 2014, 730 s., a Viktor Knapp 100 let. *Právník*, roč. 152, 2013, č. 12, s. 1169–1264. Našeho tématu se týkají stati A. Bröstla „Viktor Knapp a problém nacistické právní filosofie“ (s. 133–146), J. Šmída „Současné impulsy Knappovy kritiky nacistické právní filosofie“ (s. 147–157) a T. Sobka „Viktor Knapp a nacistický moralismus“ (s. 1206–1218), částečně i dalších autorů, inspirativně zejména studie J. Kobera „Německá civilistika/německé civilistiky a Viktor Knapp (náčrt vzájemných styků do počátků 70. let)“ (s. 242–260, zvl. s. 247–249).

2 KNAPP, Viktor. *Problém nacistické právní filosofie*. Dobrá Voda: A. Čeněk, 2002, 239 s. (Pův. vyd. Praha: V. Linhart, 1947, 231 s.)

3 Týž. *Proměny času. Vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha: Prospektrum, 1998, s. 132.

4 Knappova práce původně vyšla v „Knihovně právní praxe“ jako její čtvrtý svazek. Za poznamenání stojí, že jako první svazek této řady byla vydána kniha „O duchu zákonů“ (1947) a jako její třetí svazek „O společenské smlouvě“ (1949).

5 K výběru literatury srov. KOBER, Jan. *Německá civilistika/německé civilistiky a Viktor Knapp (náčrt vzájemných styků do počátků 70. let)*. In GERLOCH, Aleš (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: A. Čeněk, 2014, s. 248.

Německa (původně stejnojmenná přednáška proslovená v Československé společnosti historické dne 4. prosince 1936) či článek Rudolfa Wierera z roku 1939 o názorech oficiálního ideologa německého národního socialismu na stát a právo.<sup>6</sup>

Na tomto místě si dovolíme několik vstupních poznámek k východiskům a obsahu „Problému nacistické právní filosofie“: za základ nacistického právního myšlení se považuje rasa a ústřední metafyzický princip nacistické filosofie pak představuje duše národa, jež tkví v krvi a půdě (srov. s. 33–34, 123, 136 apod.). I když bývají v literatuře uváděny tři zásady nacistické filosofie (totalitní stát, mystika národního společenství a rasový princip), lze souhlasit s Knappem, že jde v zásadě o princip jediný – rasismus.

Knappova kniha je rozdělena na dvě základní části, a to na část obecnou (a současně metodologickou) o nacistické právní filosofii (s. 17nn.), kde se autor věnuje vazbám práva a politiky (vývoji práva, vlivu prostředí na výklad a podobu zákonů, vztahu státu a práva či problému revoluce) a vlastní nacistické právní filosofii (charakteru a inspiračním zdrojům a základním zásadám), a dále na část, ve které podává přehled a výklad vybraných nacistických právně-filosofických tezí (s. 39nn.). V této podstatně obsáhlejší části Knapp podrobněji ve třech kapitolách rozvádí základní zásady nacistické právní filosofie. V první se věnuje podstatě práva (Pojem práva, s. 46nn.), ve druhé otázkám nacistické státovědy (Pojem státu, 107nn.) a ve třetí speciálně otázce nalézání práva (150nn.). K těmto třem kapitolám konečně přistupuje poslední kapitola, ve které jsou představeny některé důsledky nacistického pojetí práva v jednotlivých právních odvětvích a částečně také v pozitivně-právním zakotvení některých institutů (s. 179nn.).

Každá kapitola (podkapitola) má obdobnou strukturu: Knapp představuje nacistické pojetí určité problematiky (pojmu práva, jeho pramenů, chápání státu, nalézání práva...), shrnuje názory nacistických teoretiků a odhaluje jejich logickou a metodickou nedůslednost. S nacistickými právníky polemizuje, často za ně jejich teze domýšlí a dovádí jejich scestná východiska ad absurdum. Nacistické teoretické koncepce většinou představuje na vybraném charakteristickém představiteli a osvětluje je i v názorech jiných právních teoretiků – mezi jeho „oblíbence“, kteří nás v podstatě provázejí celou prací, patří zejména „vzdělaný a bystrý právník Hildebrandt“ a „prostoduchý junker von Heydebrand und der Lasa“ (srov. např. s. 44, 92–93, 154 a 182–183). Vše prostupuje Knappova příznačná ironie („Touto opatrnější stylizací se aspoň při nejmenším odebírá právní charakter vůdcovu rozhodnutí dát se oholit apod., o němž by patrně i německému lidu bylo těžko namluvit, že je čerpáno ze svědomí rasy.“ – nebo – „V státě nacistickém však je tomu docela jinak. Tam žije právo v duších lidí. Tam stačí ponořit se do hlubin svého nitra, chvíli tam naslouchat té hudbě sfér, a právo je tu.“ – jinde pak – „Nitro vůdcovo je však zahaleno oblakem mystickým a je tudíž nepřístupno vědeckému poznávání a přezkoumání.“ apod.) a také využívá pro právní text netypických literárních ozvláštnění („čert mu věř“, „ve své boží prostotě“, „po česku řečeno mluví tu o voze a tam o koze“). Výsledkem je vtipně a čtivě napsaný vědecký esej a Milan Kindl to všem srozumitelně v předmluvě charakterizuje jako nezaměnitelný knappovský sloh. Snad na tomto místě by bylo vhodné zmínit, že se výše uvedeným odlišoval od svého učitele Jana Krčmáře a blížil se naopak jeho (do jisté míry) antipodu Františku Weyrovi, jehož vtip a ironie byly proslulé i obávané.

Kritici by Knappově práci snad mohli vytýkat neustálé opakování a návraty k základním nacistickým tezím o „Blut und Boden“ (krvi a půdě) a „Volksgeistu“ (duši národa), což však nepůsobí rušivě a je v podstatě základním tématem knihy. S tím úzce souvisí, že některé otázky jsou probírány na různých místech a výklad se částečně dubluje (např. pasáž o doplňování práva, resp. o mezerách v zákoně u pramenů práva na s. 61nn. a u nalézání práva na s. 167nn., nebo výklady o rase v obecných partiích o národu na s. 136nn. a při rozboru vybraných okruhů z veřejného práva na s. 194nn.). Toho si je však Knapp vědom a svůj postup vysvětluje (s. 150).

Jediná skutečná kritická výtka Knappově knize není určena jejímu autorovi, ale editorovi „reprintovaného“ vydání za jeho „nedotaženou“ práci.<sup>7</sup> Původní vydání bylo pravděpodobně oskenováno a převedeno

6 Srov. SOMMER, Otakar. Třetí říše a římské právo. In RÁLIŠ, Antonín (ed.). *Pocta k šedesátým narozeninám prof. Dr. Alberta Miloty*. Bratislava: Právnická fakulta university Komenského; Melantrich, 1937, s. 322–336, a WIERER, Rudolf. Alfreda Rosenberga názory na stát a právo. In ENGLIŠ, Karel, WEYR, František, SEDLÁČEK, Jaromír aj. (edd.). *Sborník prací k poctě šedesátých narozenin Jaroslava Kallaba*. 24. 6. 1939. Praha: Orbis, 1939, s. 329–337. K problematice nacistického či protektorátního práva nověji srov. zvl. příspěvky Jaromíra Tauchena, z monografií *Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933–1945*. Brno: The European Society for History of Law, 2010.

7 K tomu také KOBER, op. cit., s. 247.



do textového souboru. Touto cestou však vznikla řada chyb (např. místo o – a, místo m – zn), z nichž některé nebyly opraveny (např. dvě na poslední straně úvodu, jednu v posledním odstavci celé knihy a jednu dokonce na titulní straně...). Protože text nově vydávané práce nebyl věrným převedením původního vydání z roku 1947, tak se chyby nově objevily i ve jmenném a věcném rejstříku. Odkazy na strany byly totiž pouze mechanicky zvýšeny o dvě, což však v některých případech s vlastním textem nekoresponduje (např. zůstal nepřesný odkaz na Kubeše, nově vznikl u Platona nebo Ruttkeho). Hledané výrazy je naštěstí možné vždy objevit na předchozí nebo následující straně, větší posuny v knize nejsou. Knappova práce větší editorské zásahy v zásadě nepotřebovala, ale čtenář by je jistě uvítal – jak formální úpravy (přizpůsobení dnešní interpunkci a pravopisu), tak i sjednocení seznamu použité literatury včetně rozepsání zkrácených vlastních jmen autorů a v některých případech doplnění nakladatelství či vrocení, u časopiseckých a sborníkových příspěvků pak uvedení paginace.

## 2. O TOTALITÁCH

Druhý možný pohled na knihu představuje reflexe světonázorového postoje autora a s tím související porovnání východisek, zásad a projevů nacistické a marxistické filosofie. Těchto paralel je mnoho a není tedy překvapivé, že se srovnání fašistických a komunistických totalit (a nacismu a stalinismu zvláště) stalo už vícekrát předmětem odborného zájmu (H. Arendtová a další). V Knappově knize je pochopitelně představena pouze ta první, je však pozoruhodné, jak je některé pasáže možné vztáhnout i na dobu, která následovala po vydání knihy – ať už jde o roli strany, pozici vůdce, dominanci veřejného zájmu a prospěchu celku, společné (vázané, řízené) hospodářství, chápání veřejného a soukromého práva, negativní vztah k římskému právu, tendence v pracovním právu, programové omezování svobod, individuality, projevů vlastních názorů, atd. Ne nepochopitelně měl knihu tehdejší vedoucí právního oddělení ÚV KSČ nazvat parodií na marxismus, proti čemuž se Knapp ve svých pamětech přirozeně ohradil (s. 132). Protože jako řada jiných z meziválečné inteligence měl Viktor Knapp levicové názory a po roce 1948 se také stal jedním z předních představitelů právní vědy, bude poučeného čtenáře pochopitelně zajímat, zda a v jaké podobě se to již v této jeho prvotině odrazilo. Na rozdíl od některých pozdějších prací se tak děje nesmírně kultivovaně (např. při srovnání s pozdější hypertrofií užívání slova „reakční“ uvádí do závorky „ovšem bez novinářské příchuti tohoto slova“) a tato rovina práce je v podstatě skrytá a probleskuje jen sporadicky (srov. např. s. 29–30, 185, 203). Práce však tyto dvě ideologické roviny nesporně obsahuje – jednu na povrchu a druhou pod povrchem, aniž by si toho autor byl snad vědom. Kromě představení nacistické právní filosofie „v celé její odpudivé a pošetilé nahotě“ vidíme tendenci odlišit nacionalsocialismus a socialismus: u témat a názorů, které byly společné oběma myšlenkovým proudům, Knapp pravidelně přidává kromě logického také sociologický rozbor, ve kterém nepochybně správně vidí „těžiště zkoumání nacismu a nacistického práva“ a který mu pomáhá ukazovat faktické následky nacistického pojetí „oděného jako vždy do nabubřelých slov“ a odhalit jejich skutečnou motivaci (např. u pracovního práva, s. 199nn.). Za světonázorovým východiskem autora stojí revoluční zápal a ušlechtilá motivace, i když se stalo příslovečným, jakou cestu dobré úmysly často dláždí. V případě politického a kulturního vývoje po roce 1948 se to bohužel potvrdilo. Vidět v tom však provinění Viktora Knappa není podle mého názoru na místě. Na jeho nepopiratelném významu ve vývoji našeho právního myšlení to i při odlišné perspektivě mnoho nezmění.

## 3. O KNAPPOVU VĚDECKÉM PROFILU

V neposlední řadě se můžeme podívat na Knappovu prvotinu také perspektivou dalšího vývoje jeho vědeckého myšlení a názorů, a to konkrétně na příkladu vztahu k brněnským normativistům, přirozenému právu a k problematice kontinuity.

Pro Knappa je typické, že využíval metod a poznatků různých škol (jak píše „není totiž podle mne účelno objevovat Ameriku tam, kde již byla objevena“), mimo jiné také brněnských normativistů, ke kterým ho přivedl jeho učitel Jan Krčmář. Knapp na ně (a zvláště na Františka Weyra) odkazuje v „Problému“ přímo i nepřímě vícekrát (s. 24, 49, 60, 74, 85–86, 116, 128, 179, 182). U absolventa pražské právnické fakulty, kde

„některými profesory bylo považováno za téměř neslušné, byť jen vyslovit jména brněnských normativistů“, to je rys nesporně sympatický. Po roce 1948 to však měla normativní škola ještě obtížnější: místo meziválečné méně časté polemiky a častějšího přezírání přišlo zatracování a její představitelé byli často označováni za ultrareakční.<sup>8</sup> Knappův kritický náhled na normativisty, vyslovený již v „Problému“, se neměnil: „... nejsem přívrženec normativní teorie a domnívám se, že při poznávání práva jest třeba přihlížeti vždy k celkovému stavu společnosti, že tu tedy jest pojítka mezi právem a sociologií, jak bylo podrobněji vyloženo v metodologických úvahách části první“ (s. 85). Weyra, který pro něj byl vedle Krčmáře také „magnus magister“, si však nepochybně vážil.<sup>9</sup>

Nezměněný zůstal od té doby také Knappův názor na přirozené právo, jen rétorika odpovídala koloritu doby. Ve své monografii „Vlastnictví v lidové demokracii“ z roku 1952, oceněné Státní cenou, využívá i své poznatky z oblasti nacistické právní filosofie: „Tato strohá vázanost práva ve smyslu subjektivním na právo ve smyslu objektivním je svrchovaně důležitá. Znamená to, že neexistují žádné přirozené právní poměry a žádné přirozené právo, které by bylo dáno samým rozumem, Bohem a pod. a které by mohlo být v rozporu s právem daným. Všechny odrůdy reakčních přirozenoprávních teorií oddělovaly od sebe právo přirozené od práva daného či psaného apod. a hledaly kořen přirozeného práva mimo společnost lidskou a mimo vůli lidskou. Tyto kdysi za nástupu revoluční buržoasie sice pokrokové, později však naprosto reakční teorie vyvrcholily v nacistickém učení o vrozeném právu (geborenes Recht) a daném právu (gekorenes nebo gegebenes Recht), při čemž právo vrozené prýstilo z mystického spojení krve a půdy a bylo zjednáváno Führerem“ (s. 34–35). V tomto shrnutí však Knapp příliš zjednodušuje, téma je, a v „Problému“ na to také upozorňuje, složitější. Vrozené právo v pojetí nacistické teorie nebylo, jak sám opakovaně uvádí, „žádné přirozené, neměnné, samým rozumem poznatelné právo, nýbrž právo prýstící z mystického spojení krve a půdy a vyvíjející se zároveň s vývojem tohoto mystického vztahu“ (srov. s. 67–68, 102 a 180).

Negativní názor na přirozené právo však neodráží pouze dobové názory, ale odpovídá i dlouhodobým tendencím v našem i evropském právním vývoji. Domácí jurisprudence (konstitucionalistiku i civilistiku) devatenáctého století i meziválečné éry neboli historicko-právně, pozitivisticky či normativně orientovanou právní vědu spojoval výrazně kritický vztah k myšlence přirozeného práva a k přirozenoprávnímu učení. Neplatí to bezvýjimečně (odlišný přístup reprezentuje např. již zmiňovaný Bohuš Tomsa), byl to však určující dogmatický přístup několika generací českých právních vědců. Tím byl do značné míry ovlivněn i jejich kritický náhled na koncepci a charakter základních práv a svobod inspirovaných osvícenskou filosofií a přirozenoprávními teoriemi. Po roce 1945 se však východ a západ vydal odlišnými cestami – zatímco země pod vlivem marxistické právní vědy si tradiční negativní postoj zachovaly, na západě dochází v reflexi hrůz nacistické zvěle k renesanci přirozenoprávního myšlení a k „úsilí právně jednou provždy zabezpečit určitá základní lidská, resp. občanská práva a ústavní základy demokracie“.

Kritickému pohledu na koncepci přirozeného práva – v tradici našich předních konstitucionalistů Pražáka či Weyra a civilistů Randy, Krčmáře či Sedláčka – zůstal Knapp věrný i ve svých monografiích z devadesátých let.<sup>10</sup> V posléze uvedené práci o srovnávací právní vědě, kterou se jeho rozsáhlé a ceněné vědecké dílo uzavřelo, shrnuje: „Nikdy jsem ovšem nevěřil na univerzální přirozené právo a historie nikdy nedala důvod v něco takového věřit. Právo není přirozené, nýbrž historické. I sama devíza „Lex multiplex, ius unum“ vznikla historicky. Nevytryskla ze „samého rozumu“, ani z přírody, nevzešla ani z vůle boží, ale ze zcela světských potřeb v druhé polovině 19. století se prudce rozvíjejícího mezinárodního obchodu.“ (s. 209) ... „Přes ušlechtilost motivů této myšlenky (každé přirozené právo je ostatně velmi ušlechtilé) je tato koncepce

8 Srov. zvl. tendenční Vaněčkov „České právníctví za kapitalismu“ z roku 1953, které však samo bylo podrobeno tvrdé kritice v revue socialistického humanismu „Nová mysl“, stejně jako Knappovo pojednání o Randovi z časopisu „Právník“ z téhož roku. V stranické tribuně „Nová mysl“ (8/1953) se konstatovalo, že zmiňovaní autoři jsou málo kritičtí a jejich východiska metodologicky nesprávná, protože hledají záblesky vědy a pokrokových tradic tam, kde žádné nikdy nebyly. Blíže: HORÁK, Ondřej. Viktor Knapp a civilistická tradice. In GERLOCH, Aleš (ed.). *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměňách času*. Plzeň: A. Čeněk, 2014, zvl. s. 236–238.

9 Srov. KNAPP, Viktor. Miniatura k počtě Františka Weyra, a také trochu jeho odpůrce Jana Krčmáře. In DOSTÁLOVÁ, Jana (ed.). *K odkazu prof. JUDr. Františka Weyra*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 57.

10 Srov. zvl. KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, a též. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C.H. Beck, 1996.

neudržitelna. Žádný zákonodárce nemůže zavázat příštího zákonodárce, aby nezměnil právní normu právní normou téže právní síly. Opak je protimluv.“ (s. 19).

Poslední otázku, kterou zmíníme, je problematika revoluce, recepce, kontinuity a diskontinuity. Tato témata – běžně vyhrazena oblasti teorie – získávají na aktuálnosti v situacích zániku státu a vzniku států nástupnických, případně jeho obnovení, u nás tedy v souvislosti se vznikem Československa v roce 1918, v souvislosti s porážkou nacismu v roce 1945 a v nedávné době i se vznikem samostatné České republiky. V důsledku zmiňovaných státoprávních změn došlo v domácím právním vývoji ke dvěma rozsáhlým formálním (výslovným) recepčním práva, a to na základě zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. a na základě ústavního zákona č. 4/1993 Sb. Otázkou výkladu tzv. recepční normy ze dne 28. října 1918 se zevrubně zabývala řada právních vědců.<sup>11</sup> Všichni si byli vědomi, že recepční norma (resp. čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. deklarující, že „všechny dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti“) byla Aloisem Rašínem nesprávně naformulována a že je nutné použít zužující i rozšiřující výklady. Ani jedno z uzákoněných slov v čl. 2 nebylo a ani nemohlo být v prvorepublikové praxi vykládáno tak, jak to autor tohoto prvního československého zákona zamýšlel a jak to také vysvětloval ve svých pamětech (1929). Knapp se však ve svém článku z roku 1979 držel doslovného znění recepční normy a jako jeden z mála zastával názor o úplné recepci a o kontinuitě práva v roce 1918.<sup>12</sup> Jeho pohled je sice ahistorický a tendenční, přesto je inspirativní a má svoji logiku. Knapp se však v tomto článku rozchází s tím, čemu se podrobně věnoval v první kapitole „Problému“ a na dalších místech této knihy (srov. s. 19nn., 63–64 a 156–157), a to vztahu práva a politiky a právnímu významu revoluce. Tam správněji uvádí: „Při změně státního celku, která je působena vzájemným napětím vůle politické a vůle právní, zůstávají (populárně řečeno) v platnosti pouze ty právní předpisy, které mají místo i v celku novém ... Při tom se ovšem může stát, že – ačkoliv vnější projev vůle, t. j. na př. text zákona, zůstal nezměněn – jde nicméně o normu novou, poněvadž se její funkce změnila a některé normy přestávají platit vůbec, ačkoliv nebyly formálně zrušeny, proto totiž, že v novém celku již místa nemají, poněvadž byly zrušeny s hlediska dosavadního právního řádu transcendentně“ (s. 156). K problematice recepce se Knapp ještě několikrát vrátil, snad nejzajímavěji ve své poslední práci „Velké právní systémy“ (srov. s. 22, 120nn. a 212nn.), kde se podrobněji věnoval zvláště otázkám „asimilace“ práva (s. 209nn.)

## STÁLE INSPIRATIVNÍ (ZÁVĚR)

Na závěr tohoto stručného zamyšlení se můžeme vrátit k naší výchozí otázce: bylo a je vhodné Knappovu knihu opětovně vydávat? Věříme, že odpověď většiny z těch, kteří si ji přečtou, bude kladná. Dnes může přitom jeho práce působit ještě naléhavěji, než tomu bylo před sedmdesáti lety, protože nám „v odpudivé a pošetilé nahotě“ ukazuje podobu a důsledky všech totalit a extremismů, a to nejen pravicových, ale nepřímě i levicových. Obecně tak platí to, co Knapp napsal v úvodu své knihy: „Aby bylo možno zlo vymýtit, je třeba především je rozpoznat. Aby bylo možno chorobu léčit, je nutno napřed stanovit diagnosu, jinak se léčí příznaky a nikoliv choroba sama...“, a co nadčasově zdůraznil v jejím závěru a co také Milan Kindl parafrázuje v předmluvě k jejímu druhému vydání: zatímco vědecký pozorovatel vyvozuje závěry z premis, může se dospět jediné k absurditám, jestliže je závěr předem daný a premisy se k němu teprve dodatečně hledají.

11 Můžeme jmenovat alespoň Františka Weyra, Františka Vavříňka, Zdeňka Pešku, Františka Roučka, Miloslava Stiebera, Emila Sobotu, Jaromíra Sedláčka, Jaroslava Krejčího, Ervina Hexnera či Bohumila Baxu. Nověji srov. článek autora této úvahy: Vznik Československa a recepce práva. K právní povaze a významu zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. s přihlédnutím k otázce recepce právního řádu. *Právněhistorické studie*, roč. 38, 2007, s. 153–169.

12 Srov. KNAPP, Viktor. Dvě cesty československého práva: kontinuita a diskontinuita (1918, 1945). *Právník*, roč. 118, 1979, s. 270–283. Nověji: GÁBRIŠ, Tomáš. Desát „R“ právně (dis)kontinuity. In KISELYOVÁ, Zuzana et al. (eds.). *Milníky práva v stredoeurópskom prostore 2013*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013, s. 103–111.

# ÚSILIE O AUTONÓMIU SLOVENKA V PRVÝCH ROKOCH MEDZIVOJNOVÉHO ČESKOSLOVENSKA

---

ZUZANA ILLÝOVÁ  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE



## ÚVOD

Snaha o autonómiu, ako prirodzené úsilie o správu vlastných vecí na svojom etnicky vymedzenom území bola prezentovaná významnými predstaviteľmi slovenskej politickej či kultúrnej scény už od čias Uhorska. Bola prítomná počas Rakúsko-Uhorska a do vienka si ju vzala aj prvá ČSR. Či už inštitút samotnej autonómie alebo metódy, ako ju dosiahnuť, mali medzi predstaviteľmi politickej scény, historikmi a inou odbornou i laickou verejnosťou vždy svojich prívržencov, ale aj odporcov. Autonómia bola počas trvania medzivojnej ČSR politickou agendou Slovenskej národnej strany (SNS) a Slovenskej ľudovej strany (SLS).<sup>1</sup> Autonomistickú myšlienku podporovala aj Maďarsko-nemecká kresťansko-sociálna strana, ktorá zastupovala iredentistické skupiny na Slovensku. Jednoznačne najväčší politický vplyv mala z uvedených strán v tom čase SLS na čele s A. Hlinkom. Po tom, ako sa v roku 1919 oboznámili poprední predstavitelia strany s textom Pittsburskej dohody, stalo sa presadenie autonómie jedným z jej hlavných cieľov. V priebehu prvých rokov existencie medzivojnej ČSR boli predstaviteľmi SLS, poslancami F. Jurigom, L. Labayom a V. Tukom, vypracované tri nezávislé autonomistické návrhy. SNS bola v tomto čase menej významnou stranou, no jej politický vplyv nebol úplne zanedbateľný. Hlavným protagonistom myšlienky autonómie bol E. Stodola, ktorý vypracoval prvý ucelený návrh o autonómii.

V príspevku sa budeme bližšie venovať požiadavke autonómie pre Slovensko s prihliadnutím na jednotlivé autonomistické návrhy vypracované v prvých rokoch existencie medzivojnej Československej republiky.

## 1. DEFINÍCIA POJMU „AUTONÓMIA“

Výraz autonómia pochádza z latinského *automei*, čo znamená „vlastný zákon“. V súčasnosti sa pod pojmom autonómia rozumie stav, kedy má určitá etnická, národnostná či regionálna entita samosprávný priestor pre autonómne vládnutie v medziach vlastných zákonov (t. j. má autonómnu vládu a autonómny parlament), ktoré sú zlučiteľné s jednotnosťou širšieho štátneho územia.<sup>2</sup> Rozsah autonómie môže byť rozdielny a zahŕňa autonómiu politicko-administratívnu, školskú, súdnu, kultúrnu a iné. Na rozdiel od federalizovaných štátov je však autonómny útvar súčasťou unitárneho štátu, pre ktorý stále zostáva charakteristická nedeliteľnosť suverenity štátu ako celku a jeho najvyšších orgánov.<sup>3</sup> Veľmi podobne chápe autonómiu aj J. Prusák vo svojej učebnici Teória práva.<sup>4</sup> Podľa jeho výkladu môže byť autonómia súčasťou decentralizovaného, ale aj centralizovaného štátu, ktorý je však vždy unitárny. Prusák ďalej uvádza, že charakteristickou črtou je autonómny parlament, ktorého legislatíva podlieha kontrole ústredného zákonodarného orgánu.<sup>5</sup>

Slovník cudzích slov definuje autonómiu ako: (1.) samostatnosť v rámci väčšieho celku, (2.) samobytnosť, nezávislosť.<sup>6</sup> Ide teda o podstatne širší výklad tohto pojmu, keďže sa nevyžaduje samostatnosť jedine v rámci unitárneho štátu.

Uvedené vymedzenia pojmu autonómia zodpovedajú jeho dnešnému vnímaniu a sú značne formalizované. Popisnejšie definície ponúkajú autori z prvej polovice 20. storočia.

F. Weyr<sup>7</sup> sa zaoberá pojmom autonómia vo svojom diele *Teorie práva* v rámci ozrejmenia rozdielu medzi správou súkromnou a správou verejnou. Vysvetľuje, že štátna správa je správou verejnou, zatiaľ čo súkromná správa sa tradične nazýva autonómia. V ďalšom texte však rozlišuje medzi autonómiou – samospráva vykonávaná normotvorbou a medzi samosprávou – iná činnosť ako normotvorba. Konštatuje však, že „z prísne formálneho hľadiska normatívneho, nemôže býti tvrzeného rozdielu medzi autonomií a samosprávou, pokud právě

1 V texte budeme jednotne uvádzať názov Slovenská ľudová strana (SLS), pretože v sledovanom období to bol oficiálny názov strany. Označenie Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS) začala používať až v roku 1925.

2 ZOUBEK, V: Právověda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, s. 412.

3 ŠMIHULA, D.: Teória štátu a práva. Bratislava: Epos, 2010, s. 121.

4 PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995, s. 156

5 Tamže, s. 156

6 ŠALING, S. - IVANOVÁ - ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Veľký slovník cudzích slov. Druhé, revidované a doplnené vydanie. Bratislava – Veľký Šariš: Vydavateľstvo SAMO, 2000. 1327 s., s. 133.

7 WEYR, F.: Teorie práva. Brno – Praha: Orbis, 1936, s. 310.

každá normatívne relevantná činnosť musí se jeviť ako normotvorba (zámerná alebo automatická).<sup>8</sup> Je zrejmé, že F. Weyr stotožňuje pojem autonómia so samosprávou v tradičnom ponímaní, keď sa pod samosprávou rozumie istý stupeň decentralizácie správy, pri ktorom daný subjekt sám spravuje svoje záležitosti. Ide teda o protiklad k správe štátnej.

Vo významných štátoprávnych dielach F. Weyra *Soustava československého práva státního* a G. Jellineka *Obecní státní věda*, autori pojem autonómia nepoužívajú, a teda ani nevysvetľujú.

H. Kelsen<sup>9</sup> vymedzuje autonómiu trochu inak. Pri charakteristike tohto pojmu najprv rozlišuje medzi úplnou a neúplnou decentralizáciou.<sup>10</sup> O úplnej decentralizácii hovorí vtedy, keď je tvorba noriem na lokálnej úrovni konečná a nezávislá od normotvorby ústrednej. Naopak decentralizácia je neúplná v prípade, ak normy tvorené na centrálnej úrovni platia pre celé územie štátu a normy na lokálnej úrovni ich len vykonávajú, resp. dopĺňajú. Medzi prípady neúplnej decentralizácie je zaradená administratívna decentralizácia a lokálna samospráva. Pri administratívnej decentralizácii ide primárne len o prenesenie časti výkonnej a nariadenovej moci na nižšie správne celky. Lokálna samospráva<sup>11</sup> sa vyznačuje väčším stupňom decentralizácie, avšak táto decentralizácia sa týka iba určitých špecifických lokálnych záujmov. Vlastná normotvorba vzniká pri lokálnej samospráve iba v medziach ústrednej normotvorby – je síce konečná, avšak závislá na normotvorbe celoštátnej. Posledný stupeň decentralizácie v rámci unitárneho štátu predstavuje autonómny celok. Kelsen ho neuvádza ako príklad úplnej decentralizácie, no vzhľadom na ním vymedzené kritéria (nezávislosť noriem na lokálnej úrovni od celoštátnej normotvorby, normotvorba je konečná a nemenná) sa prikláňame k názoru, že ide o prípad úplnej decentralizácie. Treba teda zdôrazniť, že ide o autonómiu v rámci unitárneho štátu. Orgánmi autonómneho celku sú miestny zákonodarný orgán (volený obyvateľmi daného autonómneho celku) a miestny orgán výkonnej moci (označený ako guvernér). Vlastné súdnictvo nie je nevyhnutným znakom tohto autonómneho útvaru. V ďalšom texte Kelsen rozoberá federatívne štátne zriadenie, ktoré sa podľa neho od autonómnych celkov líši vyšším stupňom decentralizácie. Rozlišuje teda medzi autonómiou v rámci unitárneho štátu – hoci to neuvádza výslovne ako podmienku – a medzi federatívnym štátnym zriadením.

Z. Neubauer<sup>12</sup> rozlišuje v rámci štátu deľbu práce a deľbu moci. Deľba práce je znakom decentralizácie, no ešte pri nej nedochádza k deľbe moci. O tej hovoríme podľa Neubauera<sup>13</sup> až vtedy, keď „*miestne obmedzený normotvorca je viac alebo menej nezávislý na normotvorcoch s celoštátnou kompetenciou*“. Deľbou moci je teda priestorové delenie normotvornej kompetencie, pri ktorom dochádza k vzniku širokej škály územnej autonómie, ktorá sa pohybuje v rozmedzí od administratívnej samosprávy až po spolkový štát. Rozsah autonómie závisí od rozsahu normotvornej kompetencie, územnej veľkosti a tiež od závislosti na ústredných orgánoch. Podľa deľby zákonodarnej moci rozlišuje tri stupne miery územnej autonómie. Prvým stupňom je podľa Neubauera taká ústavná úprava štátu, kde existuje viacero na sebe nezávislých zákonodarných orgánov. Každý z nich má kompetenciu vydávať normy prvého stupňa, avšak vždy len pre určitú oblasť štátnej správy. Druhým, slabším stupňom územne delenia zákonodarstva je systém, v ktorom existujú dva druhy zákonodarných orgánov: ústredného a oblastných. Kompetencia je medzi nimi vymedzená vecne. Ako príklad Neubauer uvádza aj federatívne zriadenie. Tretím najslabším stupňom je prípad, keď je normotvorba dvojstupňová. Ústredný zákonodarný orgán vydáva primárne právne predpisy a oblastné orgány vydávajú vykonávacie právne predpisy. V tomto prípade však nejde o deľbu zákonodarnej moci, pretože jednotlivé oblastné zákonodarné orgány majú výlučne moc nariadenovaciu.

8 Tamže, s. 311.

9 KELSEN, H.: General theory of law and state. Cambridge: Harvard University Press, 1945, s. 313-324.

10 „Perfect and imperfect decentralization.“ Porovnaj: KELSEN, H.: General theory of law and state. Cambridge: Harvard University Press, 1945, s. 313.

11 „Decentralization by local autonomy“. Porovnaj: KELSEN, H.: General theory of law and state. Cambridge: Harvard University Press, 1945, s. 313.

12 NEUBAUER, Z.: Státní věda a theorie politiky, Praha: Jan Laichter, 1948, s. 315.

13 Tamže, s. 315.

Z uvedených pohľadov na výklad pojmu autonómia možno konštatovať nasledovné:

1. **Moderná teória práva pozná autonómiu jedine v rámci unitárneho štátu.** Je to jedno z esenciálnych kritérií pri vymedzení pojmu autonómia. Takmer každá odborná literatúra modernej teórie práva obsahuje definíciu autonómie, pričom jednotlivé definície sa od seba veľmi nelíšia.<sup>14</sup> Za zmienku stojí aj fakt, že zatiaľ čo slovenskí autori zaraďujú výklad o územno-správnom usporiadaní štátu (teda aj vymedzenie pojmu autonómia) do problematiky teórie práva, českí autori sa týmto zaoberajú v štátovedných dielach.<sup>15</sup>
2. **Právni teoretici z prvej polovice 20. storočia nevymedzujú jasne podmienku, že autonómia je možná výlučne a jedine pri zachovaní unitárneho štátu.** Neubauer dokonca ako jeden z príkladov územnej autonómie uviedol federatívne štátne zriadenie. Štátoprávne a teoreticko-právne diela starších autorov teda otázku autonómie neriešia jednoznačne a ich výklady tohto pojmu sú väčšinou odlišné.

Treba ešte dodať, že pojem samospráva je v niektorých starších štátovedných a teoretickoprávnych dielach používaný ako synonymum autonómie. Rovnako aj autonomisti v prvých rokoch medzivojnového Československa, žiadali vo svojich návrhoch a vyjadreniach raz autonómiu a inokedy samosprávu. Hoci ide o pojmy podobné, nemožno ich považovať za totožné. Samospráva totiž predstavuje výrazne menší stupeň decentralizácie ako autonómia. Ide o formu verejnej správy, ktorá je charakterizovaná kreačnou nezávislosťou samosprávnych orgánov od ústredných orgánov výkonnej moci štátu. Výhodou samosprávy je demokratický a efektívny výkon verejnej správy, vďaka lepšej znalosti miestnych pomerov a podmienok. Ide teda o priblíženie výkonu verejnej správy obyvateľom určitého samosprávneho celku. Dôvodom vzniku autonómnych útvarov však nie je toto priblíženie, resp. zefektívnenie správy verejných záležitostí obyvateľom, ale určitá osobitosť daného autonómneho celku (či už daná historickým vývojom alebo rozdielnosťou náboženstva, rasy, etnika a pod.). Po vzniku medzivojnovéj Československej republiky išlo v prípade územia Slovenska o požiadavku autonómie. Domnievame sa, že výraz samospráva sa používal na isté „zjemnenie“ skutočných cieľov, a tiež preto, že od istého momentu bol výraz autonómia značne sprofanovaný a považovaný za separatizmus. Po vzniku medzivojnovéj ČSR sa totiž stala politickou agendou Slovenskej národnej strany (SNS) a Slovenskej ľudovej strany (SLS). Autonomistickú myšlienku podporovala aj Krajinská kresťansko-socialistická strana<sup>16</sup>, ktorá zastupovala iredentistické skupiny na Slovensku.

## 2. POČIATKY AUTONOMISTICKÉHO ÚSILIA

Po rozbití Rakúsko-Uhorska stáli Slováci na prahu vytvorenia nového štátu s Čechmi. Oba štátne celky boli na rôznom stupni hospodárskeho a industriálneho rozvoja, boli tu kultúrne odlišnosti, iné tradície a politické potreby.<sup>17</sup> Pri formovaní spoločnej republiky bolo pre tieto dôvody náročné nájsť ideálnu koncepciu štátoprávneho usporiadania. Spočiatku prevládala v českých kruhoch koncepcia „veľkočeská“, ktorá chápala nový štát ako obnovenie štátu českého, obohateného o slovenské kraje. V zmysle toho usporiadania by Slováci neboli samostatným národom a mali postupne splynúť s Čechmi. Neskôr sa dostala do popredia koncepcia jednotného československého národa, ktorá bola pre Slovákov rozhodne prijateľnejšia. Išlo o vytvorenie fikcie. Bola to však len účelová fikcia, ktorou sa mala získať podpora veľmocí (Francúzsko, V. Británie, USA,

14 Porovnaj: ŠMIHULA, D.: Teória štátu a práva. Bratislava: Epos, 2010, s. 121., OTTOVÁ, E: Teória práva. 3 vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 170., PRUSÁK, J.: Teória práva. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995, s.157., DOJČÁK, P. a kol.: Teória štátu a práva. Bratislava: Obzor, 1977, s. 145.

15 Porovnaj: PAVLÍČEK, V. a kol.: *Ústavní právo a státověda*. I. díl. Obecná státověda. Praha: Linde, 1998, s. 118, ZOUBEK, V: *Právověda a státověda. Úvod do právního a státovědního myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk 2010, s. 417., KLÍMA K.: *Státověda*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 414.

16 Strana používala aj pomenovanie Krajinská kresťansko-sociálna strana. Na vzniku tejto strany sa údajne podieľal aj V. Tuka. Do volieb do Národného zhromaždenia v roku 1920 išla pod názvom Maďarsko-nemecká kresťansko-socialistická strana, pričom k pôvodnému názvu sa vrátila v auguste 1920. V roku 1936 sa zlúčila s Maďarskou národnou stranou. Pozri bližšie: LIPTÁK, Ľ.: *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava: ARCHA, 1992, s. 150 a nasl.

17 LIPTÁK, Ľ.: *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 1968, s. 123.



Talianska) alebo mala svoj historický základ? Išlo len o snahu o vytvorenie dojmu vzniku nového homogénneho národa, ktorý bude vďaka svojej jednote významným a životaschopným činiteľom v stredoeurópskom kotle národov? Prikláňame sa k názoru, že uvedené faktory a dôvody pôsobili synergicky, a teda, že idea jednotného národa mala okrem účelového aj svoje historické zdôvodnenie. V 18. storočí a ešte viac v prvej polovici 19. storočia dochádzalo k utužovaniu vzťahu Čechov a Slovákov, najmä na poli kultúrnom, resp. literárnom. V posilnenom nacionálnom prostredí si Slováci hľadali medzi slovanskými národmi „spojenca“ na boj proti uhorskému útlaku. Na tomto poli dochádza k orientácii slovenských evanjelikov na spoluprácu s Čechmi. Hlavní zástancovia tejto myšlienky boli Ján Kollár a Pavol Jozef Šafárik, ktorí dokonca používali pri svojej tvorbe spisovnú češtinu. Ostro vystúpili proti Štúrovej slovenčine, pretože ju považovali za rozbiehanie československej jednoty.

Po vzniku medzivojnovej Československej republiky bola teda v centralistických kruhoch vehementne presadzovaná spomínaná idea čechoslovakizmu, v ktorej Slovensko vystupovalo v pomerne nedôstojnej pozícii. Konceptia jednotného československého národa preto nemala na Slovensku jednoznačnú podporu.

Je možné sa stretnúť s názorom, že vo fáze formovania spoločnej republiky boli predstavitelia slovenskej politickej scény vďační za prvý slobodný nádech po rokoch národného útlaku zo strany Uhorska, a preto nevenovali dostatočnú pozornosť úprave vzťahov oboch národov po jej vzniku.<sup>18</sup> S tým však nie je možné súhlasiť, pretože otázka autonómie bola jednak obsahom martinských rokovaní, a tiež bola živo diskutovaná na schôdzach Dočasného národného zhromaždenia československého, ktoré predchádzali prijatiu ústavy medzivojnovej ČSR.

## 2.1. MARTINSKÉ ROKOVANIA

Jednou z kľúčových udalostí pri formovaní československého národa bolo prijatie Deklarácie slovenského národa, dňa 30. októbra 1918. Nasledujúci deň pokračovali rokovania v zredukovanom počte deklarantov. Tu bola, údajne po prvýkrát,<sup>19</sup> diskutovaná aj otázka postavenia Slovenska v novoutvorenom štátnom zväzku a otvorene sa hovorilo aj o autonómii. Diskusiu o úprave správy na Slovensku ako prvý otvoril Emil Stodola s odvolávaním sa na zásadu „*clara pacta boni amici*“. Za autonómiu sa kladne vyjadril aj Ferdiš Juriga, ktorý zase reflektoval možnú hrozbu postupného „počešťovania“ Slovákov. V priebehu rokovaní však myšlienka autonómie nezískala jednoznačnú podporu.<sup>20</sup> Jednak z obavy, aby Česi nebrali požiadavku samostatnosti ako prejav nedôvery, a tiež z dôvodu, že Slovensko na autonómiu zatiaľ nie je pripravené, ale v priebehu 10. rokov politicky dozreje, a potom bude otázka autonómie aktuálnou.<sup>21</sup> Preto rokovania dospeli k záveru, že „o otázke autonómie Slovenska nech rozhodnú po desiatich rokoch volení slovenskí zástupcovia, a toto rozhodnutie nech je rešpektované.“<sup>22</sup> Tento výsledok ohľadom otázky autonómie na Martinských rokovaní neskôr pripomína Dr. Markovič na schôdzi Národného zhromaždenia zo dňa 27. februára 1920. Uvádza tiež, že doba desiatich rokov bola stanovená preto, aby o autonómii nerozhodovali zástupcovia ľudu zvolení v prvých voľbách, pretože by boli „príliš pod nátlakom mentality utvorenej maďarským útlakom a že následkom toho náchylní pomer slovensko-český nesprávne porovnať s pomerom slovensko-maďarským. V otázke nutnosti autonómie jasno vidíme len vtedy, keď budeme emancipovaní od mentality otroctva maďarského.“<sup>23</sup> Dohodu po niekoľkých rokoch pripomenul jej účastník Ferdiš Juriga, ktorý dňa 30. októbra 1924 v Poslaneckej snemovni v Prahe vyhlásil: „*Ved' český i slovenský národ a celý svet vie, že sme uzavreli, že slovenský národ po desiatich rokoch rozhodne na základe sebaurčovacieho práva za jednotu československú alebo za autonómiu, alebo za samostatnosť.*“<sup>24</sup>

18 VNUK, F.: Andrej Hlinka. Tribún slovenského národa. Bratislava: THB s. r. o, 1998, s. 50.

19 GREČO, M.: Martinská Deklarácia., Bratislava: Nákladom ústrednej správy slovenskej ligy 1939, s. 167.

20 Podľa svedectva E. Stodolu za ja väčšina prítomných za autonómiu v pomere hlasov 15 ku 9.

21 Na týchto rokovaníach, resp. údajnej tajnej klauzuly, ktorá tvorila súčasť Martinskej deklarácie, založil V. Tuka svoju úvahu publikovanú v časopise Slováč dňa 1.1.1928, kde dospel k presvedčeniu, že po 10 rokoch Slovensko prestane byť súčasťou Československa.

22 MARKOVIČ, I. Ústava len „na teraz“. In: Slováč 34, 1928. s. 1.

23 Tamže.

24 HUŠEK, K.: Lžú ďalej. In: Slovenský denník 18, 1925, s. 1.

## 2.2. ROKOVANIA PRED PRIJATÍM ÚSTAVNEJ LISTINY Č. 121/1920 Zb.

Vo fáze formovania ústavného zakotvenia postavenia Slovenska v rámci medzivojnovnej ČSR bola požiadavka autonómie predmetom viacerých diskusií. Dôkazom toho je aj stenografický záznam zo schôdze Dočasného národného zhromaždenia československého zo dňa 27. februára 1920, kde sa tesne pred prijatím ústavnej listiny 121/1920 Zb. riešila otázka ústavného vymedzenia Slovenska v rámci spoločnej republiky. Čo i len náznak autonómie bol však radikálne odmietnutý.<sup>25</sup>

Pred prijatím ústavy z roku 1920 sa za autonómiu vyslovil aj Klub slovenských poslancov,<sup>26</sup> opierajúc sa pri tom o text Pittsburskej dohody. Na svojom zasadnutí sa dňa 6. februára 1920 zhodli predstavitelia všetkých slovenských politických strán a tiež predseda americkej Slovenskej Ligy, Albert Mamatej, na vyhlásení, z ktorého vyplývala pre Slovensko autonómia v zmysle Pittsburskej dohody, s výnimkou vytvorenia vlastného slovenského snemu.<sup>27</sup> Do ústavy sa však tieto požiadavky v plnej miere nepodarilo presadiť.

Po zverejnení návrhu ústavy z roku 1920 proti nemu ostro vystúpili predstavitelia Slovenskej ľudovej strany. Konštatovali, že „už teraz môžeme prezradiť, že čo sa tam kuje, je obstrihaním slobody. Je to „čírym centralisticko-úradným byrokratizmom snižujúcim občiansku a župnú slobodu na mizinu.(...) oproti týmto predlohám musí sa postaviť každý zmysľajúci človek, lebo taká ústava nedoniesla by nám slobody, ale putá. Obzvlášť nám Slovákom, ktorí bojujeme za samosprávu, za autonómiu Slovenska, záleží na tom, aby sme sa oproti týmto predlohám ústavy celou silou postavili.“<sup>28</sup> Ľudáci sa však tohto bojovného úsilia pomerne rýchlo vzdali a ústavu z roku 1920 odhlasovali v plnom znení s výhradou, že sa tým nijako nevzdávajú požiadavky samosprávy Slovenska s legislatívnym snemom.<sup>29</sup>

## 2.3. PRVÝ NÁVRH NA AUTONÓMIU SLOVENSKA

Požiadavka autonómie pre Slovensko v rámci medzivojnovnej Československej republiky vychádzala z dvoch základných argumentov. Prvým bol už spomínaný obsah Martinských rokovaní. Druhý argument vychádzal z textu Pittsburskej dohody, ktorú priniesla na domácu pôdu delegácia Slovenskej ligy v Amerike na jar v roku 1919.<sup>30</sup> T. G. Masaryk sa v nej zaviazal svojim podpisom poskytnúť autonómiu v budúcom štáte s vlastným snemom, súdnictvom, vnútornou správou, slovenčinou ako úradným jazykom a pod. Po tom, ako sa Andrej Hlinka a ďalší predstavitelia Slovenskej ľudovej strany<sup>31</sup> oboznámili s obsahom Pittsburskej

25 Na schôdzi Dočasného národného zhromaždenia zo dňa 27.2.1920 Dr. Bouček prehlásil: „Slováci, jak jest uvedeno v úvodu ke smlouvě St. Germainské, ze své dobré a vlastní vůle prohlásili, že spojují se s námi v jeden jednotný celek a že spojují se s námi k trvalému sloučení. Jejich nejlepší a nejobětavější representanti, jako Hviezdoslav, Dula, Šrobár, ti s nadšením přišli do Národního shromáždění, společně s námi přijali zákon ze dne 28. října 1918, který vyslovil neodvislost, suverénnost státu Československého, a oni to byli, kteří zároveň s námi v Národním shromáždění usnesli prozatímní ústavu, která vyslovuje svrchovanost národní. Jestliže tedy pan ministr Hodža asi před 4 nebo 5 dny v ústavním výboru prohlásil, že jsou některé vrstvy na Slovensku, které, kdyby dosáhly většiny mandátů, byly by ochotny anebo jsou rozhodnuty sejít se v Bratislavě a prohlásiti autonomii Slovenska, nic to neváží. Jen, co Národní shromáždění usnese, to je platným zákonem, a ne, na čem by nějaký konventikl v Bratislavě se usnesl. Nemá nikdo moci, žádná strana na Slovensku, aby svým usnesením derogovala to, co Národním shromážděním bylo za platný zákon vysloveno.“

26 STODOLA, E.: O samosprávě Slovenska. Odtlačok z národných novín. Turčiansky sv. Martin: Nákladom spisovateľovým, 1921, s. 16.

27 Zo správy predsedu Slovenskej Ligy v Amerike zo dňa 8. apríla 1920: „V návrhu zákona o ústave, podľa ktorého menovite školstvo, cirkev, administrácia, poľnohospodárske otázky, zdravotníctvo, obchod a priemysel budú spravované autonómnymi sbormi žúp a spoločným, ľudom voleným zemským výborom pre Slovensko, zabezpečené je v podstate všetko, čo pittsburghská dohoda obsahuje, vynímajúc snem, ktorý by však pri terajších pomeroch bol rozhodne na ujmu Slovákov.“

28 KRAMER, J.: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 91.

29 LIPSCHER, L.: *Ľudácka autonómia – ilúzie a skutočnosť*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957, s.18.

30 Údajne text Pittsburskej dohody ako prví videli centralisticky orientovaní Hodža, Dérer, Šrobár a iní slovenskí politici, ktorí sa snažili o to, aby sa čím skôr celá dohoda zmiatla zo stola. Nakoniec sa však zásluhou rev. Pavla Šišku dostala Pittsburská dohoda do rúk F. Jehličku, ktorý sa s ňou ihneď vypravil do Ružomberku a odovzdal ju A. Hlinkovi v auguste 1919. Porovnaj: VNUK, F.: Andrej Hlinka. Tribún slovenského národa. Bratislava: THB s. r. o., 1998, s. 50.

31 Slovenská ľudová strana bola znovu obnovená 19. decembra 1918. V čase založenia strany nemali jej predstavitelia v úmysle prísť s požiadavkou úpravy pomeru Čechov a Slovákov. Program Slovenskej ľudovej strany zhrnul dr. Kramár do dvoch hlavných bodov: 1. zabezpečenie výchovy mládeže „zvlášť z ohľadu náboženského“ 2. požiadavku uskutočnenia pozemkovej

dohody, stala sa požiadavka autonómie živšou a čoraz viac diskutovanou. Právna povaha Pittsburskej dohody však bola od začiatku sporná rovnako ako jej záväznosť. Pre slovenských autonomistov, ktorí ju považovali za akúsi „magnu chartu“ to bola otázka priam kľúčová. No kým Slováci sa na Pittsburskú dohodu odvolávali, Česi – na čele s jej signatárom Masarykom – spochybňovali jej platnosť. V čom spočívali pochybnosti o právnej sile tak významného dokumentu?

Pittsburská dohoda bola uzatvorená dňa 30. mája 1918 (podpísaná údajne až o deň neskôr) medzi predstaviteľmi Slovenskej Ligy v Amerike, Českého národného združenia, Zväzu českých katolíkov a neskôrším prvým prezidentom 1. Československej republiky T. G. Masarykom. T. G. Masaryk bol predsedom Československej národnej rady a jeho podpis za dohodu bol údajne v podstate koincenciou, keďže bol v tom čase náhodou v USA. Neskôr, už ako prezident (zvolený *in absentia* Dočasným národným zhromaždením) podpísal aj kaligrafickú podobu Pittsburskej dohody, z čoho sa zvyknú vyvodzovať jej právne dôsledky. Faktom však ostáva, že od jej podpisu sa T. G. Masaryk dištancoval a neuznával akúkoľvek jej záväznosť – či už právnu alebo morálnu. Argumentoval tým, že išlo iba o lokálnu dohodu medzi Českými a Slovenskými krajanmi v USA, teda o dokument politický a nie právny. Tiež sa odvolával na posledný bod Pittsburskej dohody, v ktorom sa uvádza, že podrobné ustanovenia o zriadení Československého štátu sa ponechávajú oslobodeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom. Nie je zrejmé to, či bol T. G. Masaryk odhodlaný dohodu ignorovať už pri jej podpise alebo až neskôr. Je však potrebné podotknúť, že aj keby bol Masaryk osobne odhodlaný zasadiť sa za myšlienku autonómie a teda rešpektovať záväznosť Pittsburskej dohody, ako prezident nemal v kompetencii zmenu ústavy. Tú mohlo dosiahnuť iba Národné zhromaždenie.

Úsilie slovenských strán (SLS, SNS) smerovalo k tomu aby bola otázka autonómie zakotvená v ústave. Parlamentnou cestou to však z pochopiteľných dôvodov nešlo. Jednou z prvých autonomistických akcií bola ilegálna cesta Andreja Hlinku,<sup>32</sup> Františka Jehličku<sup>33</sup> a ďalších<sup>34</sup> na mierovú konferenciu do Paríža v auguste 1919. A. Hlinka mal v úmysle na konferencii predložiť text Pittsburskej dohody, preložený do francúzštiny a „Memorandum krívd slovenského národa“.<sup>35</sup> V Memorande<sup>36</sup> sa pre Slovensko požadoval plebiscit. Je však známe, že práve plebiscit bol prvoradou požiadavkou maďarských revizionistov, ktorí dúfali, že Slováci by sa kvôli nízkemu stupňu národného uvedomenia hlásili k Maďarsku.<sup>37</sup> Preto je tento autonomistický počin vnímaný skôr kontraproduktívne. Myšlienke autonómie bol prisúdený biľag separatizmu a výsledok tlaku iredentistov na „ovplyvniteľného“ Andreja Hlinku, ktorý v dôsledku svojej výpravy skončil vo väzení v Mírove.

---

reformy. Porovnaj LIPSCHER, L.: Ľudácka autonómia – ilúzie a skutočnosť. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957, s. 10.

32 Do Paríža vycestoval A. Hlinka na falošný pas vystavený na meno Jozef Berger.

33 František Jehlička je považovaný za jedného z popredných predstaviteľov maďarskej iredenty, ktorý sa úspešne infiltroval do Slovenskej ľudovej strany a pod heslom autonómie sa usilovať o znovu pripojenie územia Slovenska k Maďarsku. Je však diskutabilné, či bol F. Jehlička agentom iredentistických kruhov už v čase cesty do Paríža. Prvý dokument dosvedčujúci Jehličkovu spojenie s maďarskou vládou je až z decembra 1919. Po návrate z Paríža odišiel do Budapešti, kde založil Maďarsko-slovenskú ľudovú stranu. Pri tom zdôraznil, že táto strana je súdržná so Slovenskou ľudovou stranou. Porovnaj: KRAMER, J.: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 91.

34 Š. Mnoheľa, J. Rudinského a J. Kubalu.

35 Memorandum vypracoval v podstate výlučne Jehlička, keďže bolo napísané po francúzsky a Hlinka po francúzsky nevedel. Jeho preložená časť znie: „Namiesto toho, aby sme dostali autonómiu, dostali sme sa pod českú hegemoniu. Prišli sme do Paríža, aby sme sa dožadovali toho. Čo nám slávnostne sľúbili ... Slovensko sa stalo kolóniou Čiech a tak sa s ním zaobchádza.. Česi nás vykorisťujú ... Majú úmysel vyrvať z nás slovenskú dušu. V našich školách sú tí čo učia slovenčinu Česi, ktorí nevedia po slovensky... ďalšia vec, ktorá stavia Slovákov proti Čechom je náboženská neznášanlivosť. Ich kacírstvo Jána Husa, doteraz na Slovensku neznáme, Česi horlivo hlásajú... Vojaci, Sokoli a českí vládni zamestnanci sa vysmievajú pobožnosti slovenského národa. Mnohé sochy svätcov sa devastovali a veľa kostolov sa znesvätilo ... Česi nás chcú použiť, bez toho, že by nás konzultovali, a proti našej vôli. Nejestvuje československý národ; je iba český a slovenský národ. My nie sme Čechoslováci, sme Slováci a takí chceme plebiscit na Slovensku, ktorý odhalí pravé cítenie slovenského národa. Avšak taký plebiscit sa môže konať ostanť... Aby sme ukázali Mierovej konferencii, že všetko čo sme povedali je čistá pravda, dovoľujeme si požiadať len pod protekciou Ententy“.

36 Hoci bol Hlinkovi a ostatným členom delegácie zamedzený prístup na mierovú konferenciu a boli z Paríža vykázaní, pred odchodom sa im ešte podarilo odovzdať a rozposlať memorandum na viaceré strany. Porovnaj: F. Vnuk, Andrej Hlinka. Tribún slovenského národa. Bratislava 1998, s. 51.

37 KRAMER, J.: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 91.

Prvý ucelený návrh požadujúci autonómiu Slovenska sformulovaný predsedom SNS, Emilom Stodolom, v práci *O samospráve Slovenska*<sup>38</sup> o rok predbehol prvý oficiálny návrh z dielne Slovenskej ľudovej strany, predložený v parlamente. Práca E. Stodolu primárne nebola návrhom ako vyriešiť otázku autonómie, ale skôr mu v nej išlo o uvedenie dôvodov, prečo je vôbec potrebné sa týmto problémom zaoberať. Zároveň argumentačne vyvracia tvrdenia odporcov myšlienky autonómie.<sup>39</sup> Vo svojej práci okrem iného píše: „*Pohľad na teritoriálne pomery, zaokrúhlenosť Slovenska, jeho etnické a hospodárske rozdiely medzi ním a ostatnými zemami republiky natisávajú každému mysliacemu človeku presvedčenie, že je zem táto ako stvorená pre samosprávu a má k tomu omnoho lepšie predpoklady, než napr. Karpatská Rus, ktorá má svoju autonómiu*“.<sup>40</sup> V texte ďalej E. Stodola uvádza, že na uspokojenie politických potrieb Slovákov nie je dostatočnou samospráva župná, a preto je nutné zavedenie samosprávy zemskej. Týmto rozlíšením samosprávy na župnú a zemskú sa snaží vyhnúť použitiu výrazu autonómia, avšak dáva dôraz na to, aby bolo zrejmé, že nemá na mysli samosprávu v zmysle priblíženia verejnej správy obyvateľom určitej územnej časti, ale samosprávu zemskú, pre celé územie Slovenska, t. j. autonómiu. Tiež zdôrazňuje, že mnohí odporcovia autonómiu stotožňujú so separatizmom, čo však nie je správne. Aby sa vyhol akýmkoľvek podozreniam zo separatizmu, používa výlučne pojem samospráva a nikdy nie autonómia.

### 3. ĎALŠIE AUTONOMISTICKÉ NÁVRHY (F. JURIGA, Ľ. LABAY A V. TUKA)

V priebehu roku 1921 boli vypracované viaceré autonomistické návrhy. Všetky vychádzali z rovnakej koncepcie presadzujúcej suverenitu, resp. zvrchovanosť slovenského národa. Spoločným prvkom bolo, že každý návrh počítal s vytvorením zvláštného zákonodarného a výkonného orgánu pre Slovensko.

Prvým bol návrh poslanca Ferdiša Jurigu z 12. júna 1921, v ktorom sa počítalo so vznikom krajinského snemu a krajinskej vlády. Pozitívne boli vymedzené kompetencie ústredného parlamentu, ktorý by podľa tohto návrhu zodpovedal za: štátnu brannú moc, zahraničné zastupiteľstvo, zahraničné politické zmluvy, otázky štátneho občianstva, otázky štátnych hraníc, štátnych financií, voľbu prezidenta, vypovedanie vojny a uzavretie mieru. Zákony schválené Národným zhromaždením mali platiť na Slovensku, iba ak by boli schválené slovenským krajinským snemom.

Druhý návrh vypracoval 19. júna 1921 poslanec Ľudovít Labay. V porovnaní s návrhom F. Juriga bol podstatne prepracovanejší (aj vzhľadom na fakt, že Ľ. Labay bol právnik, zatiaľ čo F. Juriga bol kňaz) a bol o niečo umiernennejší. Jeho koncept autonómie sa zhoduje s prvým oficiálnym návrhom, ktorý bol predložený v poslaneckej snemovni dňa 25. januára 1922. Ľudáci v ňom požadovali najširšiu autonómiu pre Slovensko pri zachovaní jednoty a nedeliteľnosti Československej republiky. V odôvodnení návrhu zákona sa odvolávali na sebaurčovacie právo slovenského národa a na Pittsburskú dohodu.<sup>41</sup> Vo svojich vnútorných záležitostiach, ako sú verejná správa vnútorná, školstvo, kultúra, súdnictvo, obchod, poľnohospodárstvo, verejné práce a sociálna starostlivosť a na tieto kapitoly sa vzťahujúce financie a zákonodarstvo, malo mať Slovensko zvláštnu krajinskú samosprávu. Na ich spravovanie by bola prezidentom republiky vymenovaná vlastná krajinská vláda, na čele s ministerským predsedom. Zákonodarstvo vzťahujúce sa na vnútorné záležitosti Slovenska malo byť v kompetencii slovenského krajinského snemu. Úradným jazykom mala byť na Slovensku slovenčina. Tento návrh zákona tiež stanovoval, ktoré oblasti by spadali do spoločných kompetencií (vojsko, zahraničie, verejná premávka, verejné právo, voľba prezidenta a k tomu príslušné financie a zákonodarstvo). Spoločné záležitosti mal riešiť spoločný snem a senát, pričom v senáte malo byť Slovensko zastúpené 31 senátormi a v spoločnom sneme 61 poslancami. Zákony prijaté spoločným snemom nemali nadobudnúť na Slovensku platnosť, ak by sa proti nim ohradil slovenský krajinský snem dvoj tretinovou väčšinou jeho poslancov. Návrh zákona tiež určoval, že jedna tretina z prezidentom menovaných ministrov mali byť Slováci. Slovensko sa malo stať samostatným colným územím.<sup>42</sup>

38 ARPÁŠ, R.: Autonómia – víťazstvo alebo prehra? Bratislava: Veda, 2011, s. 14.

39 Separatizmus, klerikalizmus, iredenta, fakt, že autonómia je drahá a iné.

40 STODOLA, E.: O samospráve Slovenska. Odtlačok z národných novín. Turčiansky sv. Martin: Nákladom spisovateľovým, 1921, s. 16.

41 Tlač poslaneckej snemovne NZRČ, I. volebné obdobie, číslo návrhu: 3403

42 Tlač poslaneckej snemovne NZRČ, I. volebné obdobie, číslo návrhu: 3403

Ďalší návrh autonómie vypracoval Dr. Vojtech Tuka. Tento „návrh zákona o samospráve Slovenska“ bol uverejňovaný postupne v denníku *Slovák* od 24. júna do 5. júla 1921. Na rozdiel od predchádzajúcich návrhov poslancov F. Jurigu a L. Labaya, pri Tukovom diele možno dôvodne hovoriť o separatistických tendenciách a polemizovať o tom, či sú ešte zachované medze proklamovanej autonómie. Treba pripomenúť, že Dr. Tuka bol od začiatku roku 1920 jedným z popredných protagonistov maďarskej iredenty na Slovensku.<sup>43</sup> Dôkazom sú dokumenty sprístupnené maďarskou archívnou správou v 50. rokoch 20. storočia. Podľa nich bol Dr. Vojtech Tuka nástrojom maďarského revizionizmu, usilujúceho sa o pripojenie územia Slovenska k Maďarsku. Preto je nutné nazerať na jeho konanie s ohľadom na tieto skutočnosti.

Poverenie vypracovať návrh autonómie dostal Dr. Tuka od predsedu SLS Andreja Hlinku, pretože ho zaujal článok *Autonómia Slovenska*,<sup>44</sup> uverejnený 5. februára 1921 v denníku *Slovák*. V článku okrem iného Dr. Tuka píše: „Čo je teda vlastne tá autonómia? Autonómia je heslom tých slovenských národných snáh a túžieb, aby sa po prevrate vzniklý, zmätený a priechodný stav, v ktorom slovenský národ nateraz v republike žije, konečne zlepšil“....„Ani Česi, ani Slováci nemôžu byť jeden – druhému poddanými, ale musia byť rovnoprávnymi složkami celej republiky s uznaním samostatnosti a neodvislosti a samostatnosti tak jedného ako i druhého národa, lebo len na takomto základe sú schopní vzdorovať všetkým budúcim nesnázam a nebezpečenstvám republiky.“<sup>45</sup>

Po uverejnení článku napísal Hlinka Tukovi list, v ktorom uviedol: „Ďakujem za Váš úprimný a mužný článok o autonómii. Bol napísaný vrelým srdcom a s dobromyseľnosťou voči Slovákom.“<sup>46</sup> V liste ďalej Dr. Tuku vyzýva ako najpovolanejšieho právnika, aby vypracoval návrh zákona o čo najširšej úplnej autonómii. Ten bez váhania súhlasil, pretože sa mu tým naskytla jedinečná príležitosť pokračovať v revizionistickej činnosti, avšak o niečo elegantnejšie – pod hlavičkou SLS.<sup>47</sup> Vojtech Tuka si teda nasadil plášť slovenského nacionalistu, chopil sa svojej úlohy a promptne vypracoval návrh zákona o autonómii.<sup>48</sup>

Návrh Dr. Vojtecha Tuku predpokladal vytvorenie „večného a nerozlučiteľného bratského zväzu oboch štátov – Československej zväzovej republiky“.<sup>49</sup> Jednotu republiky mal uplatňovať a zobrazovať spoločný prezident, ktorým mal byť striedavo raz Čech a raz Slovák. Oba štáty mali mať vlastné ústavy, zákonodarstvo, národné vlády, národné vojská, úradnícke a sudcovské zbory, štátne hospodárstvo, štátne územie a tiež vlastný jazyk a štátne symboly. Úprava vzájomného pomeru oboch štátov sa mala zakladať na slobodnej zmluve označenej ako „Zväzová listina“. Návrh V. Tuku vôbec nepredpokladal vytvorenie spoločného zákonodarného orgánu, iba vytvorenie výborov, ktoré by si písomne vymieňali potrebné informácie na dosiahnutie návrhu, ktorý by potom schválili parlamenty oboch krajín. Je pravdepodobné, že sa Dr. Tuka inšpiroval deputáciami a delegáciami, ktoré obdobne fungovali za čias Rakúsko-Uhorska. Obe štáty mali byť samostatnými a plnoprávnymi medzinárodnoprávnymi subjektmi so zvláštnym zastúpením v Spoločnosti národov. Návrh zákona rieši relatívne podrobne aj spôsob kandidatúry a voľby prezidenta a určuje okruh jeho základných kompetencií s tým, že ich ďalší rozsah bude vymedzený v ústavách oboch štátov. V ďalších

43 KRAMER, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938). Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1975, s. 63.

44 V čase keď Dr. Tuka napísal článok *Autonómia Slovenska*, mal v úmysle organizovať na Slovensku spoluprácu všetkých maďarských, nemeckých a slovenských opozičných strán a pripraviť prevrat. Tento článok bol v podstate akýmsi prvým krokom v tejto veci, no spôsobil u Tuku celkovú zmenu stratégie, vzhľadom na záujem, ktorý vyvolal u Hlinku. Porovnaj KRAMER, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938). Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1975, s. 65.

45 TUKA, V.: Autonómia Slovenska. In: *Slovák* 28, 1921, s.1.

46 KRAMER, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938). Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1975, s. 66.

47 V hlásení maďarskej vlády zo dňa 26. februára, ku ktorému Dr. Tuka priložil do maďarčiny preložený Hlinkov list vysvetľuje, že musí odložiť prijatie predsedníctva opozičných strán a že jeho novým cieľom je zjednotiť ľudovú stranu a všetky maďarské a nemecké občianske strany k spoločnému boju za autonómiu – za tým účelom potrebuje získať najprv ľudovú stranu. Porovnaj: KRAMER, J.: Iredenta a separatizmus v slovenskej politike (1919-1938). Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1975, s. 66.

48 Na Hlinkou list so žiadosťou o vypracovanie návrhu Tuka odpovedal: „Veľadôstojný pane! Mám česť môj skromný návrh o autonómii Slovenska Vašej Veľadôstojnosti zaslať. S úprimnou radosťou ma naplňuje okolnosť, že na riešenie najdôležitejšej životnej otázky nášho národa počiatkový, cestu kliesniaci krok, ja som mohol urobiť. Srdečná vďaka Vašej Veľadôstojnosti a ľudovej strane, že ste vypracovaním návrhu moju maličkosť poverili...“ Pozri bližšie: KRAMER, J.: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918-1929. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, s. 171.

49 Pozri bližšie: časopis *Slovák* z 24.6.1921 a nasl.

článkoch je upravený spôsob rozhodovania o spoločných otázkach zväzových štátov označený ako „dohodnutia“ a spôsob zmeny Zväzovej listiny.

Dr. Tuka v úvode svojho návrhu zákona o samospráve uvádza, že o osude slovenského národa sa – ako jediného v Európe – rozhodlo „bez jeho opýtania mierovými zmluvami, na základe ktorých bol prikázaný do zväzku s Čechmi.“<sup>50</sup> Slováci túto zmenu mlčky prijali s očakávaním, že dlho utláčaný národ bude mať konečne priestor na svoj rozvoj. Tieto vyjadrenia Dr. Tuku boli však do veľkej miery prekrúcaním historických udalostí a vzhľadom na preukázané iredentistické aktivity je zrejmé, že sledovaným cieľom nebolo dosiahnutie autonómie pre slovenský národ, ale skôr úsilie o vyostrovanie vzťahov medzi Čechmi a Slovákmi.

## ZÁVER

Napriek rôznym definíciám pojmu autonómia, bol vždy „problém“ s jeho výkladom. Ten si často autonomisti prispôbovali svojim cieľom. Týka sa to všetkých vypracovaných návrhov, či už z dielne SNS alebo SĽS. Proti týmto tendenciám vznikala opozícia, ktorá v extrémnych formuláciách hodnotila autonomistické snahy ako separatizmus.

Extrémom je návrh Dr. Tuku, ktorý bol najradikálnejší. Predpokladal vytvorenie dvoch samostatných subjektov medzinárodného práva, ktoré sú spojené osobou spoločného prezidenta. Takéto štátne zriadenie jednoznačne presahuje znaky ktorejkoľvek definície autonómie a pripomína skôr konfederáciu. V tomto prípade bola kritika návrhu opodstatnená a sprístupnenie dokumentov maďarskou archívnu správou o aktivitách Dr. Tuku v prospech maďarskej iredenty to v plnej miere potvrdilo.

## RESUMÉ

The dissolution of Austria-Hungary created brand new opportunities for the non-Hungarian nations, including Czechs and Slovaks. American President Wilson's famous Fourteen Points decreed that all nations of the dissolved Monarchy should develop themselves autonomously. The origin of the first Czechoslovak Republic was declared in Prague, on October 28th 1918. Two days later, on October 30th, the representatives of the Slovaks, organized in the Slovak National Council, declared the entry of Slovakia into a united Czechoslovak state by the Martin Declaration.

The Martin Declaration, along with the Pittsburgh agreement, represents the essential argument in favor of the Slovak's demand for autonomy. The day after the Martin Declaration, the discussion seemed to continue with a shrunken number of the declarants. The discussion focused on the clear definition of the Slovak position within the newly-formed state. The autonomous status of the Slovak territory was discussed, but it didn't obtain the support of the majority. Discussions resulted in the conclusion that Slovaks are not ready for autonomy yet, but in the period of ten years, the requirement for the autonomy will be actual and emergent.

The presented article analyzes the drafts on autonomy elaborated during the first years of the existence of the Interwar Czechoslovak republic. The demand for the autonomy was mainly the agenda of the Slovak People's Party (after the year 1925 Hlinka's Slovak Peoples Party). Paradoxically, the very first legal act on autonomy was drafted by the member of the Slovak National Party E. Stodola. The representatives of The Slovak People's Party, namely F. Juriga, L. Labay and V. Tuka, drafted three different legal acts demanding Slovak autonomy in the year 1921. The most radical one was designed by prof. Vojtech Tuka, who clearly exceeded the 'borders' of the legal definition of the autonomy and his draft demanded the confederacy. The fear of the separatism was definitely reasonable in this case.

---

50 TUKA, V.: Návrh zákona o samospráve Slovenska. In: Slovák 141, 1921, s.1.

# **SPREJERSTVO AKO VÝRAZ SLOBODY PREJAVU**

---

**JOZEF JENČÍK  
PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA  
KOMENSKÉHO V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

JENČÍK, JOZEF. SPREJERSTVO AKO VÝRAZ SLOBODY PREJAVU. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 95

Príspevok analyzuje trestný čin sprejerstva, jeho reflexiu v právnej praxi a jeho súladnosť s ústavou. Cieľom príspevku je vymedziť kritéria, na základe ktorých by prebiehal proces pomeriavania slobody prejavu, resp. slobody umenia s kolidujúcim právom na vlastníctvom v prípadoch sprejerstva. Dôsledné vymedzenie kritérií v teste proporcionality prispeje k väčšej právnej istote a dôvere v právo. Príspevok má ambíciu stať sa pomôckou riešenia analogických prípadov sprejerstva v právnej praxi.

## **ABSTRACT**

JENČÍK, JOZEF. SPRAY-PAINTING AS THE EXPRESSION OF FREEDOM OF SPEECH. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 95

The article focuses on the analysis of the crime of the spray-painting, its reflexion in the law practice and its compatibility with the constitution. The aim of the article is to define criteria on the basis of which would the process of balancing of freedom of speech or freedom of art and the right to property be performed. Rigorous definition of the criteria in the test of proportionality will contribute to greater legal certainty and trust in law. The article has an ambition to become tool for resolving analogical cases of spray-painting in law practice.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

sprejerstvo, sloboda prejavu, sloboda umenia, právo na vlastníctvo, konanie bez príkazu, spracovanie cudzej veci

## **KEYWORDS**

spray-painting, freedom of speech, freedom of art, right to property, acting without permission, processing of foreign thing



## ÚVOD

Sprejerstvo je osobitý spôsob písania sprejom na múry a veľké betónové plochy v mestách, na vagóny a podobne. Hoci existujú rôzne psychologické a sociologické štúdie sprejerstva, jeho právna reflexia nie je dostatočná. Tento článok analyzuje sprejerstvo ako právny fenomén, čím zaplňa medzeru v odbornej literatúre.

Cieľom práce je starostlivo formulovať jednotlivé kritéria, ktoré treba zohľadniť pri pomeriavaní sprejerstva ako výrazu slobody prejavu, resp. slobody umenia s konfliktujúcim právom na vlastníctvo.

Záujem na formulovaní jasných kritérií testu proporcionality je aktuálny a je vyvolaný nejednotnosťou právnej klasifikácie trestného činu sprejerstva (§ 246 zákona č. 300/2005 Z. z. – Trestný zákon (TZ)) a narastajúcim počtom zložitých prípadov, v ktorých je pre klasifikáciu konkrétneho prípadu nutné vyčerpávajúce pomeriavanie slobody prejavu a práva na vlastníctvo (prípád 1 %<sup>1</sup> alebo prípad Biľakovej busty<sup>2</sup>).

## 1. TRESTNÝ ČIN SPREJERTVA A JEHO REFLEXIA V PRÁVNEJ PRAXI

Zákonom 227/2005 Z. z., ktorým sa dopĺňa zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon, bola na Slovensku zavedená prísnejšia skutková podstata poškodzovania cudzej veci – tzv. „sprejerstva“ v prvom odseku nasledovne: „Kto poškodí cudziu vec tým, že ju postrieka, pomaluje, popíše farbou alebo inou látkou, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“ Legislatívny návrh bol motivovaný tým, že doterajšia právna úprava neumožňovala postihovanie uvedených činov adekvátne ich spoločenskej nebezpečnosti a výške spôsobených škôd, čím nedostatočne odradzovala potenciálnych páchatelov pred páchaním týchto skutkov. Dôvodová správa k tomuto zákonu uvádza, že úprava poškodzovania cudzej veci, ktorá vyžaduje spôsobenie malej škody (§ 245 TZ), bola neefektívna: „Život však ukázal, že situácia poškodzovania cudzej veci tzv. „sprejermi“ sa nezlepšila, ale naopak permanentne sa zhoršuje. Neodškriepiteľne nás o tom presvedčajú neesteticky pôsobiace pomalované (postriekané) steny v našich mestách aj mimo nich. Poškodzované sú aj dopravné prostriedky, dopravné značky, ba aj iné hnutelné veci. Podľa odhadov kompetentných „sprejeri“ v roku 2004, a to iba v trolejbusoch a električkách bratislavského dopravného podniku spôsobili škodu za asi 1,5 milióna korún.“ Spomenutá novela z roku 2005, dnes už neplatného Trestného zákona, mala za cieľ odstrániť možnosť kvalifikovať sprejerstvo buď ako priestupok alebo trestný čin.<sup>3</sup> Súčasný Trestný zákon uvedenú skutkovú podstatu prevzal.

Právne predpisy musia imperatívne naplňovať účely efektivity, právnej istoty a spravodlivosti.<sup>4</sup> Tieto účely tvoria materiálne ohnisko ústavy, a teda sa posudzujú pri ústavnom prieskume súladnosti právnych predpisov. Trestný čin sprejerstva tak, ako je koncipovaný v zákone, v tejto súvislosti vyvoláva niekoľko závažných otázok. Predsa len nepostačuje skutková podstata prečinu podľa § 245 TZ, ak špeciálnu základnú skutkovú podstatu bez nutnosti spôsobí škodu opodstatňuje podľa dôvodovej správy rozsah škôd? Stačí na aplikáciu predmetného ustanovenia malá čiaračka na budove, aby sa naplnili objektívne znaky tohto prečinu? Z hľadiska právnej istoty je bežný občan vzhľadom na širokú uplatniteľnosť materiálneho korektívu (§10 ods. 2 TZ), plynúcu z extenzívneho jazykového vyjadrenia trestnoprávnej reglementácie sprejerstva ďaleko za hranicu spoločenskej nebezpečnosti a vzhľadom na absenciu relevantnej judikatúry k týmto otázkam, v stave permanentnej neistoty. Z hľadiska efektivity pritom sprejeri hovoria o trestaní nezmyslov, keď už aj tak sú väznice naplnené.<sup>5</sup>

1 Pozri bližšie TÓDOVÁ, M.: Nastriekal na parlament 1 %, druhý týždeň sedí v Leopoldove. In: *Denník N* (<https://dennikn.sk/28535/nastriekal-na-parlament-1-percento-sedi-v-leopoldove>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

2 Pozri bližšie téma Denníka N: Súd s Kalmusom a Lorenzom (<https://dennikn.sk/tema/sud-s-kalmusom-a-lorenzom>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

3 Pozri bližšie TÓTHOVÁ, K.: Môže byť sprejerstvo priestupkom? In: *E-obce* (<http://www.e-obce.sk/clanky/721.html>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

4 Pozri bližšie RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2012.

5 Legenda slovenského graffiti Daor: Mladých sprejerov je z roku na rok menej (Rozhovor). In: *Refresher* (<https://refresher.sk/37660-Legenda-slovenskeho-graffiti-Daor-Mladych-sprejerov-je-z-roku-na-rok-menej-Rozhovor>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

Tieto nedostatky majú reflexiu v právnej praxi, ktorá je nejednotná a v mnohých prípadoch vedie k popretiu účelov právnej istoty a spravodlivosti. Obsahovou analýzou vybraných súdnych rozhodnutí zistíme,<sup>6</sup> že ako trestné činy sprejerstva sa považujú aj tie prípady, keď škoda na majetku nedosahuje malú škodu. Protikladne k tomu je potrebné poukázať na prípad hviezdy slovenského rapu Michala Straku alias Ega, ktorý spáchal skutok tak, ako to predvída trestný čin sprejerstva. Hovorkyňa Krajského riaditeľstva policajného zboru v Trnave Mária Linkešová však v tejto súvislosti odpovedala „*Mestská polícia odovzdala osoby železničným policajtom, ktorí preverujú poškodenie protihlukovej steny ako priestupok proti majetku. Škodu si železnice vyčíslili predbežne na 100 eur, pokiaľ by táto škoda bola vyššia, išlo by o trestný čin.*”<sup>7</sup> Uvedenú prax subsumpcie sprejerstva pod § 50 zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch reflektuje aj rozsudok Okresného súdu v Topoľčanoch pod. sp. zn. 11P/2/2012, ktorý pomenoval sprejerstvo ako samostatný priestupok.

Možno teda konštatovať, že materiálny korektív (§ 10 ods. 2 TZ) poškodzovania cudzej veci podľa § 246 ods. 1 TZ policajné orgány v niektorých prípadoch aplikujú výslovne proti vôli zákonodarcu ako poškodzovanie cudzej veci podľa § 245 TZ.

Ústava obsahuje dynamický výpočet ľudských práv a slobôd, ktorý takisto tvorí materiálne ohnisko ústavy, a tento aspekt je rovnako potrebné zvažovať pri ústavnom prieskume súladnosti zákonných predpisov.

Autor sa nestotožňuje s názorom, že slobodu prejavu nie je možné rozšíriť na prípady sprejerstva, ktoré sú vykonávané na cudzích veciach napriek tomu, že môžu niesť významné posolstvá<sup>8</sup> z týchto dôvodov:

- a) **Metodológia interpretácie práva.** Čl. 26 Ústavy SR hovorí, že každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom. Gramatickým výkladom dospejeme nevyhnutne k záveru, že tento iný spôsob (napr.: symbolický prejav) je rovnocenný komunikačným kanálom slova, písma alebo reči.<sup>9</sup> Ako uviedol Supreme Court of the United States: „*Symbolizmus je primitívny, ale účinný spôsob prenosu myšlienok.*”<sup>10</sup> Kritérium, podľa ktorého sa hodnotí prejav ako expresívny, by mal byť úmysel komunikovať názor a prijatie a pochopenia posolstva inými.<sup>11</sup>
- b) **Sloboda prejavu ako právny princíp.** „*Princípy sú príkazy k optimalizácii v relácii k právnym a skutkovým možnostiam.*”<sup>12</sup> Ľudské práva a slobody ako právne princípy sa totiž neaplikujú v režime všetko alebo nič ako právna norma, ale v režime závažnosti. In concreto možno v rámci komparatistiky spomenúť rozhodnutie súdu, ktorý vypálenie židovskej synagógy považoval za prejav „kritiky Izraela“: „*Regionálny súd v Nemecku rozhodol, že brutálny pokus o založenie ohňa v miestnej synagóge v roku 2014 bol prejavom kritiky voči Izraelskému správaniu vo vojnovom konflikte v pásme Gaza.*”<sup>13</sup> Sloboda prejavu v prípade poškodenia veci nebola vylúčená, ale obmedzená ako právny princíp, keď sa aplikovala pri klasifikácii trestného činu a pri výmere trestu, čím vyvažovala princíp ochrany vlastníckeho práva. Pri klasifikácii nešlo v danom prípade o trestný čin motivovaný náboženskou neznášanlivosťou a pri výmere trestu sudca vymeral trest v spodnej hranici trestnej sadzby. Komunikácia posolstva bola zrejmalá; zo skutkového hľadiska k tomu prispela skutočnosť, že pred útokom koktejľom molotov na židovskú synagógu sa v miestnej lokalite objavil nápis sprejerstva „*Oslobodte Palestínu*“.

6 Napríklad Trestný rozkaz Okresného súdu Prievidza pod sp. zn. 2T/152/2016, v ktorom sa konštatovalo, že výška škody spôsobená činnosťou sprejerov v danom prípade bola len 40, - EUR.

7 Pozri bližšie <http://www.pnky.sk/aktuality/graffiti-od-ega-vycislili-na-menej-ako-sto-eur-inak-by-islo-o-trestny-cin/>.

8 Pozri bližšie: BARTOŇ, M.: *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010, str. 49 a nasl.

9 Ak právne následky alebo podmienky môžu, ale nemusia nastať spoločne, kladie sa medzi posledné dve alternatívy vylučovacia spojka „alebo“, ak sa alternatívy vzájomne vylučujú, kladie sa pred prvú alternatívu slovo „bud“ a medzi posledné dve alternatívy vylučovacia spojka „alebo“. (Legislatívne pravidlá vlády Slovenskej republiky)

10 West Virginia Board of Education v. Barnette, 319 U.S. 624 (1943).

11 Spence v. Washington, 418 U.S. 405 (1974).

12 ALEXY, R.: *Theorie der Grundrechte*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1985, str. 75 – 76.

13 WEINTHAL, B.: GERMAN COURT CALLS SYNAGOGUE TORCHING AN ACT TO CRITICIZE ISRAEL. In: *Jpost* (<http://www.jpost.com/Diaspora/German-court-calls-synagogue-torching-an-act-to-criticize-Israel-478330>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

- c) **Právo na vlastníctvo nie je monáda.** Je pravda, že z hľadiska sociálnej funkcie sú niektoré ľudské práva významnejšie ako iné, napr. právo na život bude významnejšie ako sloboda prejavu, čo má za následok, že sloboda prejavu sa nebude aplikovať pri trestných činoch terorizmu alebo vraždy. Toto ale neplatí vo vzťahu slobody prejavu c/a právo na vlastníctvo, ktorého vertikálne pochopenie plynie z historických tradícií považovať vlastnícke právo za tzv. monádu bez okien, poslednú baštu nedotknutú sociálnou funkciou. Akýkoľvek zásah do ius disponendi vlastníckeho práva je v tejto paradigme dokonca rovnaké ako násilné konanie proti osobe<sup>14</sup> v užšom zmysle. Lipnutie na vlastníckom práve je neopodstatnené a v prípade absencie sociálnej funkcie by bolo skazou pre spoločnosť.<sup>15</sup> Naopak, možno v tomto lipnutí badať pokrytectvo humanizmu, v ktorom kameň má väčšiu hodnotu ako duša človeka. Keď kráľ Thingol žiadal za ruku svojej dcéry *Silmaril*, Beren sa iba zasmial: „*For little price,*’ he said, *’do Elven-kings sell their daughters: for gems, and things made by craft.*“<sup>16</sup> V rámci testu proporcionality medzi slobodou politického prejavu c/a ochranou osobnosti podľa empirických poznatkov<sup>17</sup> preváži v prípade prvku verejnosti sloboda prejavu. Prečo by sme teda nemohli aplikovať rovnaký princíp v prípade stretu slobody politického prejavu s vlastníckym právom?

Vzhľadom na princíp sebaobmedzenia má pri ústavnom prieskume pred zrušením zákona prednosť jeho ústavno-konformného výkladu.<sup>18</sup> Preto je podľa názoru autora v rovine objektívneho práva špeciálna skutková podstata prečinu sprejerstva napriek týmto opodstatneným výhradám ústavne konformná. Časť sprejerstva, ktorá napĺňa vo významnej miere znaky slobody umenia alebo politického prejavu, je vzhľadom na ochranu slobody prejavu potrebné odlíšiť z širšej masy prípadov, v ktorých jediné posolstvo, ktoré sprejeri nášmu svetu odovzdávajú prostredníctvom čarbaníc na dopravných značkách alebo obytných budovách je, že „som vandal“. Takýchto sprejerov – vandalov je častokrát nemožné chytiť priamo pri čine a identifikovať, pričom výška škody a jej dokazovanie boli v praxi problematické, čo sa pragmaticky špeciálnou úpravou odstránilo.

Vzhľadom k judikovanej prednosti ústavno-konformného výkladu a vzhľadom k minimalizácii popretia účelov práva právnou praxou je nevyhnutné stanoviť kritéria testu proporcionality v rámci stretu slobody prejavu, resp. slobody umenia c/a práva na vlastníctvo v horizontálne rovine tak, aby oddelili prípady vandalizmu od politických, resp. umeleckých prejavov.

## 2. SPREJERSTVO AKO UMELECKÝ PREJAV<sup>19</sup>

V rámci posudzovania sprejerstva ako umeleckého prejavu a jeho subsumpcie pod **slobodu umenia** je nevyhnutné v rámci právnej komparatistiky poukázať na významné rozhodnutie Sprejer z Zürichu.<sup>20</sup> Dané rozhodnutie je vzhľadom na podobnosť princípov a jednotného konceptu ľudských práv a slobôd ústav štátov Európy inšpiratívne pre všetky právne štáty. Nemecký súd v prípade Sprejera z Zürichu dospel k záveru, že sprejerstvo ako smer street art sa nevzťahuje na sprejovanie cudzích vecí. Štátne pôsobenie v negatívnom zmysle prostredníctvom skutkovej podstaty poškodenia veci v trestnom zákone neohrozuje slobodu umenia, ale má za cieľ chrániť vlastnícke právo. Súd v odôvodnení vychádzal z predpokladu, že sprejerské dielo street art nezahŕňa svoju modalitu, t. j. povrch veci, na ktorej dielo objektívne existuje. V prípade Sprejera z Zürichu je ale tento predpoklad mylný a nevychádza zo skutočného stavu veci. Sprejerské dielo inak

14 BARTOŇ, M.: *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010, str. 49 a nasl.

15 IHERING, R.: *Law as a means to an end*. Forgotten books. 2015, str. 389 a nasl.

16 TOLKIEN, J. R. R.: Of Beren and Lúthien. In: *Redbrick* (<https://www.redbrick.dcu.ie/~melmoth/p1.html>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

17 Napríklad Axel Springer AG v. Nemecko, sťažnosť č. 39954/08.

18 PL. ÚS 15/1998.

19 Podľa Čl. 43 ods. 1 Ústavy SR: „Sloboda vedeckého bádania a umenia sa zaručuje. Práva na výsledky tvorivej duševnej činnosti chráni zákon.“

20 The Sprayer from Zürich (1984) NJW 1293.

umelecky vzdelaného profesora univerzity Haralda Naegeliho tvorilo vyobrazenie tej istej figuríny na rôznych miestach v rôznych optických situáciách, v ktorých svojou aktívnou interakciou s okolím tvorila jedinečné umelecké dielo, ktoré v prípade zasadenia do iného prostredia by zmenilo svoju podstatu. Takéto umenie je teda komunikačným procesom. V tomto ponímaní štátne pôsobenie v negatívnom zmysle prostredníctvom skutkovej podstaty poškodenia veci v trestnom zákone ohrozuje slobodu umenia aj v prípade, keď uvedené ustanovenie sleduje cieľ ochrany vlastníckeho práva. Je potrebné vziať do úvahy, že povolenie na sprejovanie od vlastníka predmetnej veci, bez ktorej nie je možný vznik jedinečného diela street art ako komunikačného procesu, je v početných prípadoch sprejerstva veľmi obtiažne získať. V daných prípadoch by preto súd musel aplikovať test proporcionality, v ktorom by súd pomeriaval slobodu umenia a právo na vlastníctvo.<sup>21</sup>

Pri ich vzájomnom pomeriavaní by mal podľa názoru autora tejto práce posúdiť najmä tieto kritéria:

1. kto dielo vykonal (umelec, začínajú umelec, amatér);
2. hodnota umeleckého diela;
3. vzťah umeleckého diela k predmetnej hnutelnej či nehnuteľnej veci.

Súd v teste proporcionality v užšom zmysle vezme do úvahy aj skutočnosť, že bolo zasiahnuté len do okraja vlastníckeho práva (estetická funkcia) a do samotnej podstaty slobody umenia (znemožnenie umeleckého diela).<sup>22</sup>

Je potrebné odlišiť prípady umeleckých diel, ktoré nenapĺňajú predpoklad pre subsumpciu pod slobodu umenia, a následne skúmať, či nie sú naplnené znaky konania bez príkazu alebo spracovania cudzej veci podľa zákona č. 40/1964 Zb. - Občiansky zákonník (OZ).

Sprejerstvo je v praxi nesprávne a priori nesprávne považované za škodu v zmysle § 420 ods. 1 OZ,<sup>23</sup> resp. v zmysle § 246 TZ.<sup>24</sup> Pritom z povahy právnej zodpovednosti, ako to pramení z pravidla, že je dovolené všetko, čo zákon nezakazuje, vyplýva, že je nutné skúmať objektívnu škodu (ktorá reálne existuje), nie subjektívnu škodu (ktorá sa iba ako škoda na veci subjektu javí). Preto je potrebné vykonať a posteriori dokazovanie, ktoré by viedlo k určeniu objektívnej hodnoty konkrétneho sprejerského diela.

Argumentácia, že sprejovanie je samo o sebe vždy poškodenie náteru budovy, nemôže obstať. Naopak, toto „poškodenie“ môže predstavovať zlepšenie veci formou street art. Uvedené analogicky predstavuje maľovanie na plátno, pričom sa plátno „poškodzuje“, no zároveň sa stáva hodnotnejším umeleckým obrazom. V prípade maľovania na cudzie plátno sa ako na **konanie bez príkazu** bude aplikovať § 135b ods. 2 OZ, prostredníctvom ktorého toto protiprávne konanie požíva zákonnú ochranu, ktorá konateľovi bez príkazu umožňuje nárokovať si nadobudnutie vlastníctva titulom **spracovania veci**. V prípade umeleckého sprejerstva na cudzie veci ale spravidla nebude dochádzať k ich spracovaniu (náter budovy oddelene od hlavnej veci nemožno spracovať), ale len k ich zlepšeniu. K spracovaniu veci totiž nestačí k veci niečo pridať, ale je nutné, aby sa zmenila samotná podstata veci.<sup>25</sup> Konkrétne v prípade obytného domu je postup podľa § 135b ods. 2 OZ ťažko predstaviteľný. Funkcia obytného domu ostáva v prípade zmeny fasády domu na umelecké dielo spravidla zachovaná. Konkrétne v prípade múru alebo v prípade opustenej budovy bez účelu, ktorá by umeleckým posprejovaním, pôsobením rôznych autorov a následnou atraktivitou v očiach verejnosti, zmenila svoju podstatu na ozajstné umelecké dielo, si konateľ bez príkazu môže konečne nárokovať nadobudnutie vlastníctva k nehnuteľnosti z titulu spracovania.<sup>26</sup>

21 Každé ustanovenie ústavy treba interpretovať a uplatňovať v nadväznosti na iné normy ústavy, pokiaľ medzi nimi existuje príčinná súvislosť. (II. ÚS 48/97).

22 Podobne konštantná judikatúra slovenských súdov, napr. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave, sp. zn. 4Tos/21/2015.

23 § 420 ods. 1 OZ: „Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti“.

24 § 246 TZ: „Kto poškodí cudziu vec tým, že ju postrieika, pomaluje, popíše farbou alebo inou látkou, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“

25 FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 2. zväzok (Vecné práva, Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie.) Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex. 2015, str. 224.

26 Spracovanie nehnuteľnosti je prípustné. Pozri bližšie FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 2. zväzok (Vecné práva, Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie.) Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex. 2015, str. 224.

V prípade zlepšenia veci má konateľ bez príkazu podľa § 745 OZ právo nárokovat si náklady. Nie je ale možné vylúčiť prednostné právo vlastníka veci na navrátenie veci do pôvodného stavu, čo vyplýva analogicky z § 135b ods. 2 OZ, ako aj z teoretickej koncepcie absolútneho vlastníctva. V žiadnom prípade si však v prípade zlepšenia veci majiteľ nemôže nárokovat náhradu škody, keďže táto nevznikla.

V praxi sa stáva, že konanie sprejera dodatočne vlastníka veci legitimizuje, čím sa uplatňuje § 743 OZ. Ako príklady dodatočnej legitimácie grafitov príslušnými obecnými úradmi možno uviesť dielo *Portraits of a Generation* od francúzskeho umelca pod pseudonymom JR<sup>27</sup> či grafity od talianskeho umelca Paola Bordina v okolí Via Cesariano v Miláne.<sup>28</sup>

Uvedené postupy nie je možné aplikovať na čisto legálne sprejerstvo. Legálne sprejerstvo sa v odbornej literatúre zvykne právne kvalifikovať ako poškodenie veci so súhlasom vlastníka veci.<sup>29</sup> Podľa autora sa však v nadväznosti na predošlú argumentáciu skôr jedná o darovaciu zmluvu podľa § 628 OZ, nakoľko sa legálne sprejerstvo zvyčajne vyskytuje ako bezodplatný právny úkon (John Lennon Wall v Prahe). V prípade odplatného právneho úkonu sa bezpochyby jedná o zmluvu o dielo podľa § 631 OZ.

V procese dokazovania by sudy mali prihliadnuť na znalecké posudky a odborné vyjadrenia nielen z oboru stavebníctva, ale aj na znalecké posudky a odborné vyjadrenia z odboru umenia. Jedným zo spoľahlivých kritérií zistenie škody je aj porovnanie ceny nelegálneho umeleckého diela s cenou, za ktoré daný autor predáva svoje legálne sprejerské diela.

Je vhodné aspoň načrtnúť korelácie sprejerstva s **právom duševného vlastníctva** – zákonom č. 185/2015 Z. z. – Autorský zákon (AZ). V princípe totiž každé sprejerské dielo napĺňa legálnu definíciu predmetu práva duševného vlastníctva.<sup>30</sup> Zaujímavý je v tejto súvislosti vzťah vecných práv k právu duševného vlastníctva. Podľa § 33 ods. 9 AZ vlastníka veci má povinnosť pred zničením umeleckého diela na verejnom priestranstve informovať autora o tomto zámere. Verejným priestranstvom je potrebné na účely tohto ustanovenia rozumieť priestor, ktorý je prístupný každému bez toho, aby musel prekonávať prekážky. Keďže nelegálne grafity sú umiestnené spravidla na takomto verejnom priestranstve, aplikácia tohto pravidla by mala byť imperatívom pre prax. V prípade nerešpektovania tohto ustanovenia má autor (sprejer) právo na náhradu škody podľa § 420 ods. 1 OZ o zodpovednosti za škodu.

### 3. SPREJERSTVO AKO POLITICKÝ PREJAV<sup>31</sup>

Východiskovým momentom je v prípadoch politického sprejerstva posúdenie sociálneho významu práva na vlastníctvo a **slobody prejavu**.

Je bohužiaľ praxou, dokonca aj v odborných kruhoch,<sup>32</sup> považovať sprejovanie cudzích vecí za prejav vandalizmu, neberúc do úvahy iné aspekty sprejerstva, ako je význam odkazu a pod.

Sprejerstvo ako prejav silného jednotlivca je podľa politologických, sociologických a psychologických štúdií efektívnym nástrojom premeny autoritatívneho, resp. totalitného režimu na demokratický režim.<sup>33</sup>

27 MCDONALD, F.: *The Popular History of Graffiti. From the Ancient World to the Present*. Skyhorse Publishing. 2013, str. 154.

28 GASTALDI, S.: Milano, cancellato il murale di Pao: l'ideologia del decoro e il senso di falsa autorità. In: *Ilfattoquotidiano* (<http://www.ilfattoquotidiano.it/2015/05/18/milano-cancellato-il-murale-di-pao-lideologia-del-decoro-e-il-senso-di-falsa-autorita/1693439>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

29 HOFFMANN, J.: *Kunstfreiheit und Sacheigentum, Bemerkungen zum „Sprayer“- Beschluss des Bundesverfassungsgerichts*. In: *Neue Juristische Wochenschrift*, 1985, 238., str. 245.

30 Podľa § 3 ods. 1 AZ: „Predmetom autorského práva je dielo z oblasti literatúry, umenia alebo vedy, ktoré je jedinečným výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora vnímateľným zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel, formu jeho vyjadrenia alebo mieru jeho dokončenia.“

Ako príklad možno uviesť známy prípad Shepharda Fairya a jeho značky OBEY, ktorej vznik a vývoj lemovali početné súdne spory z oblasti autorských práv, ktorých predmetom boli nároky autorstva k nelegálnym sprejerským dielam, neskôr použité ako podklad pre trička komerčnej značky.

31 Podľa čl. 26 Ústavy SR ods. 2: „Každý má právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhladávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu“.

32 TÓTHOVÁ, K.: Môže byť sprejerstvo priestupkom? In: *E-obce* (<http://www.e-obce.sk/clanky/721.html>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

33 Napríklad CHAFFEE, L. G.: *Political Protest and Street Art: Popular Tools for Democratization in Hispanic Countries*. Praeger. 1993.

Dôležitým kritérium v posudzovaní sociálneho významu slobody prejavu je politický charakter sprostredkovanej informácie (Axel Springer AG v. Nemecko, sťažnosť č. 39954/08).

Politické sprejerstvo bude preto požívať zvláštnu ochranu.

Mieru demokratickosti režimu možno určiť mierou tolerance režimu voči jeho odporcom.

Politické sprejerstvo je indikátorom stavu demokracie.

Ako príklad je možné uviesť Azerbajdžan ako štát Rady Európy, v ktorom miera demokratickosti je v kontexte tolerance voči svojim odporcom ešte stále nízka, čo viedlo v konkrétnom prípade politického sprejerstva k hrubej nezákonnosti a k autoritárskym prejavom. Podľa Amnesty International bol desaťročný trest odňatia slobody pre Givasa Ibrahima, 22-ročného zadržaného aktivistu, po tom, čo posprejoval grafitmi sochu Prezidenta Azerbajdžanu, šokujúcim útokom na slobodu prejavu.<sup>34</sup>

V rámci posudzovania sprejerstva ako politického prejavu a jeho subsumpcie pod slobodu prejavu je nevyhnutné v rámci právnej komparatistiky poukázať na významné rozhodnutie Spolkového súdu Nemecka v prípade BVerfGE 230 (1958), ktorý posudzoval konflikt slobody prejavu a práva na vlastníctvo v obdobnom prípade vyčerpávajúcim pomeriavaním oboch týchto fundamentálnych práv v súlade s európskym konceptom interpretácie ľudských práv a slobôd.

Nájomca bez súhlasu vlastníka domu na jeho strechu vyvesil baner, propagujúci významnú politickú stranu, ktorej bol členom.

Súd v danom prípade vyslovil, že právo nájomcu nie je dosť silné, aby prevážilo nad právom na vlastníctvo majiteľa.

Kľúčovým kritériom v teste proporcionality bolo, že uvedený baner neobsahoval žiadnu skutočnosť, čím by ho viazal na apartmánový dom, na ktorom bol vyvesený. Súd ďalej v teste nevyhnutnosti posudzoval, že nájomca ako člen veľkej politickej strany mal množstvo iných prostriedkov na svoju propagáciu.

V priebehu dokazovania navyše vyšlo najavo, že ďalší nájomcovia sa proti vyveseniu tohto banera sťažovali a majiteľ sa jeho odstránením snažil o urovnanie vzťahov. Vyvesenie banera preto nebolo v danom prípade možné považovať za obvyklý spôsob užívania apartmánového bytu.

Kritérium vzťahu informácie k predmetnej hnuťelnej či nehnuteľnej veci je nutné aplikovať analogicky na prípady politického sprejerstva, pričom je zároveň nutné skúmať spoločenskú funkciu veci.

Sprejer, ktorý chce svojím prejavom vyvolať verejnú debatu, nemôže svoje dielo umiestniť na hnuťelnú či nehnuteľnú vec, ktorá nemá žiadny alebo zanedbateľný vzťah k verejnej debate, keďže by tým neprimerane zasiahol do práva vlastníka veci a navyše, ak by sa táto nachádzala mimo pomyselného verejného priestoru, nemusela by vôbec vyvolať spoločenskú diskusiu.

Leaf<sup>35</sup> ale zdôrazňuje, že mestá majú „sivé miesta“, ktoré sú na pomedzí medzi verejným a súkromným priestorom, a že v takýchto miestach súkromný majetok plní vždy spoločenskú funkciu.

Rímske právo na základe kritéria spoločenskej funkcie rozlišuje tieto druhy veci 1. Res singulorum, 2. Pecunia, 3. Res publicae.<sup>36</sup> Namiesto konceptu absolútneho vlastníctva sa pri „veciach verejných“ aplikoval usus publicus, ktorý nebol len funkciou veci, ale právom vynúťiteľným prostredníctvom acciones populares.<sup>37</sup>

Medzi načrtnutým delením vecí podľa spoločenskej funkcie je teda tenká hranica, ktorú nie je možné určiť a priori. Rozhodujúcim prvkom pre určenie veci ako res publicae v súčasnosti môže byť významný čin, ktorý sa pri veci stal alebo verejná osoba, ktorá vec obýva.

34 Azerbaijan: Ten years in jail for youth activist who sprayed graffiti is a travesty of justice. In: Amnesty (<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/10/azerbaijan-ten-years-in-jail-for-youth-activist-who-sprayed-graffiti-is-a-travesty-of-justice/>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

35 LEAF, M.: *Urban Development and the Search for Civil Society in China*. In: Collective Goods, Collective Futures in Asia, ed. Sally Sargeson, New York. Routledge. str. 81 – 179.

36 Podľa IHERING, R.: *Law as a means to an end*. Forgotten books. 2015, str. 348.

37 Podľa IHERING, R.: *Law as a means to an end*. Forgotten books. 2015, str. 347.

Sudca by mal teda v nadväznosti na judikatúru v analogických prípadoch stretu slobody prejavu a práva na ochranu súkromia,<sup>38</sup> resp. práva na vlastníctvo<sup>39</sup> v prípadoch politického sprejerstva posudzovať najmä tieto kritéria:

1. príspevok do verejnej debaty;
2. súvislosť informácie s verejnou debatou a osobami verejne činnými, osobami verejne známymi, osobami, ktoré vstúpili na verejnú scénu;
3. súvislosť informácie s predmetnou hnutelnou či nehnuteľnou vecou;
4. existencia alternatívnych prostriedkov vyjadrenia informácie;
5. asperačný účinok podania informácie a rozsah verejnej debaty;
6. prísnosť uvalenej sankcie.

Realitou na Slovensku je ale nesprávne používanie testu nevyhnutnosti, majúce za následok vylúčenie sprejerstva spod aplikácie slobody prejavu.<sup>40</sup>

Podľa nej je sprejerstvo a priori prekročením ústavných obmedzení slobody prejavu, keďže sprejer mal a mohol využiť iné, napr. masmediálne prostriedky, ako sú tlač alebo internet.

Pokračovanie v tejto argumentačnej línii však nevyhnutne dospeje k absurdnému záveru, že prejavy, ako je karikatúra, obsahujúca výsmech z bolesti, resp. urážlivé slová, sú takisto a priori prekročením slobody prejavu, keďže sa jej odkaz mohol komunikovať nie útočne, ale vecne „korektne“.

ESLP označil mávanie letáčikom na prezidenta s nápisom „stráť sa, ty nešťastný čurák“ za primerané použitie slobody.<sup>41</sup> Obdobne vyobrazenie predsedu vlády bez chrbtovej kosti napriek tomu, že trpel silnými bolesťami chrbtice, je primerané použitie slobody prejavu. Slovenský súd konštatoval, že „*umenie karikaturistu nie je byť primeraný a nestranný, ale práve v tom, že je ostrý a jednostranný*“.<sup>42</sup>

Ratio decidendi týchto rozhodnutí spočíva v rozpoznaní zostrujúceho (asperačného) účinku karikatúry. Sprejerstvo je jednou z takýchto pre verejnosť „príťažlivých“ foriem prejavu, ktorá je schopná pritiahnuť veľkú pozornosť médií, ako to bolo v prípadoch 1 % a Biľakovej busty.

#### 4. PRÍPADY SPREJERSTVA NA SLOVENSKU

##### Skutkový stav prípadu 1 %:

Skutkový stav v prípade 1% predstavuje nastriekanie nápisu 1 % modrej farby o rozmeroch 1,2 x 1,4 m na budovu Národnej Rady Slovenskej republiky, a to spoločným konaním Jozefa Klányiho a Juraja Chlebíka, čím Kancelárii NR SR spôsobili škodu vo výške 324 EUR. Konanie obvinených bolo motivované aktivitou združenia Občiansky tribunál, ktorého sú členovia, a symbol 1 % mal znázorňovať to, že parlament je len pre jedno percento ľudí na Slovensku.<sup>43</sup>

##### Test proporcionality:

Jedná sa o politické sprejerstvo, ktoré požíva zvláštnu ústavnú ochranu. Predmetom verejnej debaty bola téza, že parlament je len pre 1 % ľudí. Ak by tomu tak bolo, je to v zjavnom kontraste s jeho poslaním ako inštitúcie pre všetkých občanov a táto informácia je dôležitá pre občanov v nasledujúcich voľbách. Verejná debata priamo súvisí s inštitúciou NR SR a nastriekaným symbolom 1 %. Klányi a Chlebík ako občianski aktivisti v danom kontexte majú len obmedzené finančné prostriedky na propagáciu svojho hnutia; Klányi a Chlebík nie sú členovia veľkej politickej strany s rozsiahlymi finančnými prostriedkami, ako tomu bolo v analogickom prípade BVerfGE 230 (1958). Symbol 1 % upútal pozornosť médií a zviditeľnil aktivity

38 Axel Springer AG v. Nemecko, sťažnosť č. 39954/08.

39 BVerfGE 230 (1958).

40 Napríklad argumentácia prokuratúra vo veci Krajského súdu v Bratislave pod sp. zn. 4Tos/21/2015.

41 Case of Eon v. France. Rozsudok zo 14. marca 2013 k sťažnosti č. 26118/10.

42 Rozsudok Okresného súdu Bratislava IV zo dňa 13. júla 2010 pod sp. zn. 16 C 250/2009.

43 Skutkový stav prípadu 1 % vychádza z rozhodnutia Krajského súdu v Bratislave pod sp. zn. 4Tos/21/2015.

Občianskeho tribunálu, čo viedlo k atraktivite nastolenej debaty – asperačný účinok 1 %. Trestnoprávne prostriedky sú preto zjavne neprimerane vo vzťahu k ústavne garantovanej slobode prejavu.

### **Skutkový stav prípadu Biľakova busta:**

Skutkový stav v prípade Biľakova busta predstavuje pomaľovanie Biľakovej busty červenou farbou pred obecným úradom Krajná Bystrá umelcami a aktivistami Ľubošom Lorenzom a Petrom Kalmusom, pričom na pylón Biľakovej busty napísali hanlivé slovo „SVIŇA“, čo následne vyfotografovali, čím spôsobili škodu pre Krajskú radu Komunistickej strany Slovenska ako vlastníka pamätníka škodu vo výške 1617,10 EUR.<sup>44</sup> Okresný súd vo Svidníku danú vec postúpil na prejednanie Okresnému úradu Svidník ako priestupok, keďže daný čin podľa jeho názoru nenapĺňa materiálne znaky trestného činu poškodzovania cudzej veci.<sup>45</sup>

### **Test proporcionality:**

Jedná sa o politické sprejerstvo, ktoré požíva zvláštnu ústavnú ochranu. Predmetom verejnej debaty bolo nastolenie otázky, či je vhodné, morálne, ba aj zákonné umiestňovať pamätníky a busty osobnostiam komunistického režimu vzhľadom na zákon o nemorálnosti a protiprávnosti komunistického systému (č. 125/1996 Z. z.). Verejná debata priamo súvisí s pomaľovanou bustou a osobou Vasiľa Biľaka, ktorý sa neslávne preslávil podpísaním tzv. pozývacieho listu. Pomaľovanie busty v značnom rozsahu reflektovali médiá, ako aj následný súdny proces ohľadom aplikácie slobody prejavu s obvineným Lorenzom a obvineným Kalmusom – asperačný účinok pomaľovania busty. Je treba vziať do úvahy aj možnosť aplikácie nutnej obrany v kontexte ustanovenia § 421 TZ. Vzhľadom k týmto skutočnostiam sú trestnoprávne prostriedky nápravy zjavne neprimerané, a preto je sa možné stotožniť s názorom Okresného súdu vo Svidníku.

## **ZÁVER**

V sprejerstve ako umeleckom prejave je potrebné odlíšiť prípady street art ako komunikačného procesu, ktorý je predpokladom aplikácie slobody umenia, a prípady, ktoré bude možné subsumovať pod konanie bez príkazu, resp. prípady, kde sa reálne spôsobí objektívna škoda.

V teste proporcionality medzi slobodou umenia a právom na vlastníctvo stanovil autor tieto kritéria:

1. kto dielo vykonal (umelec, začínajú umelec, amatér);
2. hodnota umeleckého diela;
3. vzťah umeleckého diela k predmetnej hnutelnej či nehnuteľnej veci.

V teste proporcionality medzi slobodou prejavu a právom na vlastníctvo stanovil autor tieto kritéria:

1. príspevok do verejnej debaty;
2. súvislosť informácie s verejnou debatou a osobami verejne činnými, osobami verejne známymi, osobami, ktoré vstúpili na verejnú scénu;
3. súvislosť informácie s predmetnou hnutelnou či nehnuteľnou vecou;
4. existencia alternatívnych prostriedkov vyjadrenia informácie;
5. asperačný účinok podania informácie a rozsah verejnej debaty;
6. prísnosť uvalenej sankcie.

Súdy by mali vziať v teste proporcionality v užšom zmysle do úvahy skutočnosť, že bolo zasiahnuté len do okraja vlastníckeho práva (estetická funkcia) a do samotnej podstaty slobody prejavu, resp. slobody umenia.

44 Skutkový stav vychádza z rozhodnutia Krajského súdu v Prešove pod. sp. zn. 1To/28/2016.

45 Rozhodnutie Krajského súdu v Prešove pod. sp. zn. 1To/28/2016.



**POUŽITÁ VEDECKÁ LITERATÚRA**

1. ALEX, R.: *Theorie der Grundrechte*. 1. Aufl. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1985. ISBN: 3789010898.
2. BARTON, M.: *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010. ISBN: 9788087212424.
3. CHAFFEE, L. G.: *Political Protest and Street Art: Popular Tools for Democratization in Hispanic Countries*. Praeger, 1993. ISBN: 9780313288081.
4. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 2. zväzok (Vecné práva, Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie.) Veľký komentár. Bratislava: Eurokódex, 2015. ISBN: 9788081550409.
5. HOFFMANN, J.: *Kunstfreiheit und Sacheigentum, Bemerkungen zum "Sprayer"- Beschluss des Bundesverfassungsgerichts*. In: Neue Juristische Wochenschrift, 1985, 238.
6. IHERING, R.: *Law as a means to an end*. Forgotten books, 2015. ISBN: 9781330263174.
7. LEAF, M.: *Urban Development and the Search for Civil Society in China*. In: Collective Goods, Collective Futures in Asia, ed. Sally Sargeson, New York: Routledge.
8. MCDONALD, F.: *The Popular History of Graffiti. From the Ancient World to the Present*. Skyhorse Publishing, 2013. ISBN: 9781616088682.
9. RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-919-7.
10. TOLKIEN, J. R. R.: Of Beren and Lúthien. In: *Redbrick* (<https://www.redbrick.dcu.ie/~melmoth/p1.html>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.
11. TÓTHOVÁ, K.: Môže byť sprejerstvo priestupkom? In: *E-obce* (<http://www.e-obce.sk/clanky/721.html>). Dostupné dňa 30. 05. 2017.

# **DOŽIVOTNÝ TREST – TEORETICKÝ POHĽAD**

---

**RUDOLF KASINEC  
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH  
VIED PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

KASINEC, RUDOLF. DOŽIVOTNÝ TREST – TEORETICKÝ POHĽAD. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 106

K spracovaniu témy doživotného trestu nás viedol nedávny prípad z Českej republiky, kedy bola udelená milosť Jiřímu Kajínkovi prezidentom Českej republiky. Kajínek bol odsúdený za dvojnásobnú nájomnú vraždu a jeden pokus vraždy k doživotnému trestu odňatia slobody. Trest odňatia slobody na doživotie môžeme označiť za priameho pokračovateľa tradície udeľovania trestu smrti. Tento trest je niekedy nazývaný ako „sociálny trest smrti“. V príspevku sme sa venovali teoretickému pohľadu na tento špecifický druh trestu.

## **ABSTRACT**

KASINEC, RUDOLF. LIFE IMPRISONMENT – THEORETICAL PERSPECTIVE. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 106

Suggestion for processing life imprisonment theme was a recent case from the Czech Republic, when a grace was given to Jiří Kajínek by President of the Czech Republic. Kajínek was convicted from double murder and one attempted of murder for a life sentence of imprisonment. A life imprisonment is a direct follower of the death sentence and is also called „social death penalty“. In our article we would like to analyze a theoretical perspective of this specific kind of punishment.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

sankcia, doživotný trest, trest smrti, spravodlivosť

## **KEYWORDS**

sanction, life imprisonment, death sentence, justice

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.  
rudolf.kasinec@flaw.uniba.sk  
odborný asistent  
Katedra teórie práva a sociálnych vied  
Právnická fakulta  
Univerzita Komenského v Bratislava  
Slovenská republika

## ÚVOD

Sankcionovanie je bežnou súčasťou výkonu práva. Pri porušení ustanovení obsiahnutých v právnej norme hrozí páchatelovi pri dokázaní viny primeraný trest. V minulosti bol hlavný účel sankcie represívny, čiže trest mal páchatelovi spôsobiť bolesť, podobnú tej, ktorú on spôsobil obeti svojho protiprávneho činu. Tomu zodpovedali i sankcie aplikované v minulosti (najčastejšie to bola smrť, mučenie, mrzačenie a pod.). Situácia v oblasti trestania sa menila len veľmi pozvoľna. Základy súčasného systému trestania boli položené až v priebehu 19. Storočia.<sup>1</sup> V súčasnom trestnom práve sa preferuje systém restoratívnej justície<sup>2</sup> a alternatívnych trestov,<sup>3</sup> ktorých účelom je napraviť vzťah medzi páchatelom a obeťou trestného činu. Existujú však extrémne prípady, kedy takáto náprava možná nie je a páchatel je nebezpečnou hrozbou pre celú spoločnosť. V týchto prípadoch sa aplikujú maximálne tresty odňatia slobody (max. na 25 rokov) či dokonca výnimočný trest v podobe doživotného trestu. Ten nahrádza spoločenským vývojom prekonaný trest smrti.

Trest smrti bol neoddeliteľnou súčasťou výkonu spravodlivosti vo všetkých štátoch sveta. S vývojom modernej koncepcie ľudských práv a slobôd sa postupne stal tento druh trestu aspoň v európskom priestore archaický (v súčasnosti sa vykonáva už len v Bielorusku). Môžeme povedať, že trest smrti sa úplne nevytratil, ale transformoval sa do podoby doživotného trestu. Tento špecifický druh trestu uznáva právo na život pre každého, bez ohľadu na protiprávny či protispoločenský skutok, ktorý daná osoba spáchala,<sup>4</sup> zároveň však chráni členov spoločnosti pred nebezpečným páchatelom.

## 1. O TRESTANÍ VŠEOBECNE

Dejiny ľudstva sú plné násilných udalostí a činov. Násilie pretrvalo i v dnešnej „civilizovanej“ spoločnosti. Stačí si zapnúť televízne noviny kedykoľvek počas dňa a ich obsah je prešpikovaný rozličnými prejavmi násilia. Dokonca vznikla nová kategória spravodajských relácií nazvaná krimi noviny. H. Arendtová uvádza: skutočná povaha násilného činu je podriadená kategórii prostriedku a účelu, ktorého hlavným rysom, ak sa aplikuje na ľudské záležitosti, je vždy to, že účelu hrozí ovládnutie týmito prostriedkami, ktoré ospravedlňuje a ktoré sú potrebné k jeho dosiahnutiu.<sup>5</sup> Arendtová sa venuje povahe násilia z pohľadu globálneho, ktoré slúži ako prostriedok dosiahnutia politickej moci a spája ho najmä s vojnou. My sa zameriame na násilie páchané jednotlivcom, za ktoré mu hrozí v našom právnom poriadku v súčasnosti ten najprísnejší trest a to doživotný trest.

Právne normy sú súčasťou širšej skupiny spoločenských noriem. V prípade porušenia ostatných spoločenských noriem nastupujú sankcie v podobe nesúhlasu, zahanbenia, viny, vyhostenia, poškodenia povesti atď. Tieto spoločenské sankcie sú však rozptýlené a nesystematické. Naproti tomu právo má dostupné sankcie, ktoré sú systematické, často bolestivé a vysoko špecifické. Právny systém nás môže uväzniť, pripraviť o majetok, v konkrétnych prípadoch použiť fyzické násilie, či nás dokonca usmrtiť (trest smrti, zásahy zo strany orgánov štátnej moci).<sup>6</sup>

- 
- 1 O vývoji v oblasti trestu odňatia slobody a o jeho súčasnej podobe bližšie pozri: INCIARDI, J. A.: *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994, s. 527 – 614.
  - 2 O restoratívnej justícii bližšie pozri:  
- STRÉMY, T. - KURILOVSKÁ, L. - VRÁBLOVÁ, M. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s.  
- STRÉMY, T. - ŠIMUNOVÁ, L. *Právo na spravodlivý proces v kontexte restoratívnej justície*. In: *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha : Leges, 2016, s. 146-157.
  - 3 O alternatívnych trestoch bližšie pozri:  
- DIANIŠKA, G. - STRÉMY, T. *Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike*. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, Roč. 24, č. 1 (2016), s. 93-101.  
- KURY, H. - STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty - nové výsledky*. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*, Praha : Leges, 2014. s. 15-40
  - 4 Tento trest neaplikujú viaceré európske štáty. Potom nastane situácia ako v najznámejšom prípade z posledných rokov - Anders Behring Breivik, ktorý úkladne zavraždil 77 ľudí a odpykáva si „len“ trest odňatia slobody na 21 rokov s možnosťou jeho ďalšieho predĺženia. Pritom o oprávnenosti udelenia doživotného trestu odňatia slobody by v tomto prípade neexistovali žiadne pochybnosti.
  - 5 ARENDTOVÁ, H. *O násilí*. Praha: OIKOYMENH, 2011, s. 7 – 8.
  - 6 SCHAUER, F. *The Force of Law*. Harvard University Press, 2015, s.1.

J. S. Mill povedal, že „*jediným účelom, kvôli ktorému sa môže moc spravodlivo použiť proti ktorémukoľvek členovi spoločnosti aj proti jeho vlastnej vôli, je zabrániť ubližovaniu iným. Vtedy vlastné dobro jednotlivca, telesné alebo morálne, nie je dostatočným oprávnením.*“<sup>7</sup> Derrida dodáva, že v samotných základoch európskeho práva spočíva tendencia zakazovať individuálne násilie a odsudzovať ho, pretože ohrozuje nielen ten či onen zákon, ale samotný právny poriadok.<sup>8</sup>

Podľa C. Beccariu je účelom trestu „*zločincovi zabrániť, aby znova škodil svojim občanom, a odradiť iných, aby konali rovnako. Taktiež tieto tresty i spôsob ich ukladania musia byť starostlivo zvolené, aby trest po dodržaní miery zanechal účinnejší a trvalejší dojem v mysliach ľudí a dojem menej bolestivý na tele zločinca.*“<sup>9</sup> Beccaria popísal účel trestu ešte v 18. storočí, no na jeho aktuálnosti to vôbec neuberá. Nájdenie správneho pomeru medzi odstrašujúcim efektom a zachovaním dôstojnosti<sup>10</sup> trestaného je výzvou i v súčasnosti.

Podľa H. L. A. Harta treba hľadať v sankcii samotnej tri rozdielne, no súvisiace stránky:

1. Skutočné potrestanie páchatela – strata slobody alebo majetku alebo slobody stretávania sa s rodinou alebo priateľmi, alebo spôsobenie fyzickej bolesti či dokonca smrti. Tieto sankcie je potrebné dostatočne odôvodniť, inak sú deliktami alebo zlom.
2. Rešpektovanie práva pod hrozbou právnych sankcií – utilitaristický prístup, kedy sa sankciou zasahuje do individuálnej slobody jednotlivca. Akútna forma utrpenia vyplývajúca z trestu spôsobuje frustráciu a strach z jeho udelenia.
3. Pravidlá alebo vzory správania majú status pozitívnej morálky v spoločnosti – to ospravedlňuje ich vynucovanie prostredníctvom práva.<sup>11</sup>

## 2. TREST SMRTI VS. TREST DOŽIVOTNÉHO VÄZENIA

Doživotný trest je často nazývaný ako spoločenský trest smrti. Spoločnosť i sudca rešpektujú elementárne právo na život, ale zároveň zabezpečia efektívnu ochranu pred nebezpečným kriminálnikom. Pri ukladaní trestu smrti na rozdiel od doživotného trestu existuje, hoci i potencionálna, možnosť vzniku omylu. Aká je situácia na Slovensku? „*V novodobej histórii Slovenska/Československa nebol zaznamenaný ani jeden prípad, kedy bol absolútny trest za vraždu vykonaný na osobe, ktorej vina bola neskôr spochybnená. Od roku 1990 bolo na Slovensku uložených 29 doživotných trestov odňatia slobody. Ide o prípady, v ktorých by – v prípade jeho existencie – mohol byť uložený a vykonaný trest smrti. Ani v jednom z týchto prípadov nevzniklo podozrenie o nesprávnom rozhodnutí o vine odsúdených.*“<sup>12</sup> Nesmieme však zabúdať na neslávne politické procesy s nepriateľmi totalitného režimu v Československu, ktoré vyústili v tzv. justičné vraždy.

Trest smrti v spoločnosti okrem odstránenia nebezpečného člena spoločnosti, zabezpečoval i ďalšie funkcie. Jednou z nich bola ekonomičnosť trestu smrti<sup>13</sup> v porovnaní s výkonom trestu odňatia slobody. Ďalšou významnou funkciou bola prevencia budúcich zločinov podobného charakteru. V minulosti boli popravy doslova „spoločenskými“ udalosťami a procesy s takýmito osobami boli mediálne podrobne sledované. Občania mali možnosť zúčastniť sa popravy a na vlastné oči sledovať<sup>14</sup> utrpenie odsúdeného. Tento prvok verejnosti sa z európskeho trestného systému vytratil.

7 MILL, J. S. *O slobode*. Bratislava: Iris, 1995, s. 15 – 16.

8 DERRIDA, J. *Síla zákona*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 50.

9 BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 53.

10 O hodnote ľudskej dôstojnosti bližšie pozri: ŠURKALA, J.: Hodnota ľudskej dôstojnosti - zdroje a ochrana v ústavnóm práve. In: *Weyrový dny právni teorie 2016* [elektronický zdroj], Brno : Masarykova univerzita, 2016. s. 145-155 [online].

11 HART, H. L. A. *Právo, sloboda a morálka*. Bratislava: Kalligram, 2003, s. 46 – 48.

12 LIPŠIC, D. Trest smrti – predsudky a otázky. In : *Justičná revue*, 60, 2008, č. 8-9, s. 1229 – 1236, Prezreté na: [www.epi.sk](http://www.epi.sk).

13 Tento argument už v demokratických štátoch neobstojí, pretože podľa viacerých štatistík je trest smrti v súčasnej dobe v demokratických štátoch nákladnejší ako doživotný trest odňatia slobody. Náklady vznikajú najmä v dôsledku vyčerpania všetkých odvolacích prostriedkov, ktoré odsúdenému právny poriadok poskytuje. Počas celého obdobia je táto osoba umiestnená v špeciálnom zariadení a čaká na vykonanie rozsudku. Vysoké náklady sú spájané i so samotným výkonom trestu smrti, počas ktorého je potrebné zabezpečiť školený personál, dozorujúceho lekára, špeciálne zariadenie na podanie smrtiacej látky i samotná smrtiaca substancia je nákladná.

14 Aj v súčasnosti sa zachovala verejná výkonnosť trestu smrti. V Iráne sa tento trest realizuje na veľkých námestiach, v USA majú osoby prístup do objektu, kde sa vykonáva daný trest, a môžu sledovať celý jeho výkon.

Trest smrti bol nahradený trestom odňatia slobody i s jeho najprísnejšou formou – trestom doživotného väzenia. Pri treste smrti je prítomný tzv. boom efekt – náhle vykonanie trestu, kde náprava nie je možná a do celého procesu je zapojená i spoločnosť. Vybraní členovia spoločnosti sa zúčastňujú na výkone trestu smrti alebo vo väčšej miere vedú protesty proti výkonu tohto druhu trestu. Trest odňatia slobody sa vyznačuje prvkom individualnosti. Väzeň si svoj trest vykonáva v priestore nápravného zariadenia, izolovaný od vonkajšieho sveta. O samotných pomeroch či situácii odsúdených sa dozvedáme najčastejšie z médií, ktoré nás informujú o útekoch z väzníc, vzburách väzňov, ublíženiach na zdraví či úmrtiach v priestoroch väznice, alebo o odhalení justičného omylu osoby odsúdenej na dlhoročný pobyt v takomto zariadení.

Na rozdiel od trestu smrti je trest odňatia slobody považovaný za moderný a dlhodobý nástroj nápravy páchatelov trestných činov. Je to zároveň trest variabilný, ktorý možno podľa potreby nastaviť na potreby páchatela, či už v podobe väznice s minimálnym, stredným, či maximálnym stupňom stráženia. Táto variabilita úzko súvisí s princípmi na základe ktorých sa trest odňatia slobody realizuje.

### 3. AKO A PREČO TRESTAŤ?

Trest odňatia slobody, ktorého súčasťou je i doživotný trest, si prešiel komplikovaným vývojom. Pôvodne boli tresty vo väzniciach vykonávané zásadne individuálne bez akejkoľvek sociálnej interakcie. Tento spôsob sa ukázal ako neefektívny a neschopný zabezpečiť prevýchovu páchatela. Postupne sa väzenie socializovalo a vytvoril sa tak systém podobný dnešnému. Už takmer 150 rokov poznáme sedem všeobecných princípov dobrého penitenciárneho stavu:

1. **Princíp nápravy** – primárnou funkciou penálnej väzby má byť transformácia správania jedinca
2. **Princíp klasifikácie** – pri izolácii a rozdelení väzňov treba brať ohľad na trestnú závažnosť ich skutkov, vek, sklony a nápravné techniky, ktoré uplatníme pri ich náprave.
3. **Princíp modulácie trestu** – odpykávanie trestu je nutne meniť podľa individuality väžňa, dosiahnutých výsledkov, pokrokov alebo opätovných pokleskov. K trestu je potrebné pristupovať vždy prípad od prípadu.
4. **Princíp práce ako povinnosti a práva** – práca musí byť jednou z primárnych súčastí transformácie väzňov a ich postupnej socializácie.
5. **Princíp penitenciárnej výchovy** – prostredníctvom poskytnutia všeobecného i odborného vzdelania má postupne dochádzať k polepseniu väžňa, je to zároveň bezpečnostné opatrenie v záujme spoločnosti.
6. **Princíp odbornej kontroly väzby** – kontrola a riadenie špecializovaným personálom sú nevyhnutné pre správny vývoj individuí. Predpokladom výkonu tohto zamestnania sú dostatočné morálne a odborné schopnosti.
7. **Princíp prídavných inštitúcií** – kontrolné a pomocné opatrenia musia bývalého väžňa sledovať až po jeho úplnú readaptáciu. Tento princíp sa v súčasnej dobe zanedbáva, čo vedie k opätovnej kriminalite zo strany prepustených väzňov.<sup>15</sup>

Vďaka týmto zásadám funguje trest odňatia slobody ako primárna sankcia v trestnom práve (pri jednotlivých trestných činoch je uvedená dĺžka trestu odňatia slobody). V Trestnom zákone č. 300/2005 Z. z. v § 34 (Zásady ukladania trestov) ods. 1 je uvedené, že *trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatelom tým, že mu zabráni v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatela spoločnosťou*. V prípade doživotného trestu zavrhuje všetky predchádzajúce princípy. Pri tomto druhu trestu treba predpokladať jeho stály výkon, ktorý môže byť prerušený len vo veľmi výnimočných prípadoch.

#### 4. DOŽIVOTNÝ TREŠT V SR

Špecifický trestom, ktorý nahradzuje trest smrti v kontinentálnom právnom prostredí je doživotný trest. Tento druh trestu je v Slovenskej republike upravený v § 47 Trestného zákona, ktorý v ods. 1 uvádza: *trest odňatia slobody na doživotie môže súd uložiť iba za trestný čin, za ktorý to tento zákon v osobitnej časti dovoľuje, a len za podmienok, že*

- a) *uloženie takého trestu vyžaduje účinná ochrana spoločnosti a*
- b) *nie je nádej, že by páchatela bolo možné napraviť trestom odňatia slobody na dobu do dvadsaťpäť rokov.*

Doživotný trest je nelichotivo označovaný prívlastkami ako sociálny trest smrti, trest smrti na splátky, trest smrti po kvapkách alebo tiež trest smrti doživotím. Pri treste smrti je život zničený v okamihu, doživotným trestom sa ničí postupne. Diskusia o tom, ktorý z týchto trestov je krutejší a nehumánnejší, je stále živá. Nemožno však oponovať faktu, že doživotný trest rešpektuje i právo na život páchatela ako jeho základné a neodňateľné ľudské právo.<sup>16</sup>

Poriadok výkonu trestu odňatia slobody spolu s doživotným trestom je upravený vo Vyhláske č. 368 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Podľa § 78 ods. 3 v *oddiele doživotných trestov odsúdený je oddelene umiestnený od ostatných odsúdených, nezaraďuje sa do aktivít organizovaných pre celý ústav, mimo celý sa pohybuje zásadne pod dozorom príslušníka zboru, ak je zaradený do práce, prácu vykonáva v cele, kde je ubytovaný, alebo v priestoroch oddielu určených na tento účel. Odsúdenému možno na návrh pedagóga so súhlasom riaditeľa povoliť vzájomnú návštevu.* Tento popis presne spĺňa spomínané prívlastky používané pre tento druh trestu. Absentuje tu resocializačný prvok. Z odsúdeného sa stáva tzv. spoločenská mŕtvola. Účelom trestu už nie je prevýchova odsúdeného, ale výhradne ochrana spoločnosti pred jej nebezpečným členom, ktorý dokáže závažne ohrozovať základné práva a slobody ostatných občanov.

Príklad o nebezpečenstve osoby, ktorej bol doživotný trest udelený, môžeme nájsť i v Slovenskej republike. Z dôvodu chyby sudcu Najvyššieho súdu bol na slobodu prepustený usvedčený vrah Jaroslav Potučko. Ten bol od roku 2009 na slobode až do roku 2016. Najvyšší súd ešte vo februári 2010 zrušil rozsudok a prípad vrátil na nové prejednanie a rozhodnutie. Jaroslav Potučko a ďalší obvinení boli až v auguste 2016 po druhý raz uznaní vinnými z vražd a ďalších trestných činov. Ďalej sa však čakalo na potvrdenie doživotného trestu, aby mohol byť Potučko opäť dodaný do zariadenia pre výkon trestu. Potučko však na slobode nezaháľal a v decembri 2016 bol zadržaný kukláčmi z Národnej kriminálnej agentúry (NAKA) a obvinený z nového obzvlášť závažného zločinu vraždy v štádiu prípravy.

O striedmom ukladaní trestu odňatia slobody na doživotie svedčí relatívne nízky počet osôb odsúdených. Od zrušenia trestu smrti v Slovenskej republike bolo k 31.7.2016 udelených 41 doživotných trestov odňatia slobody. V priemere to vychádza na 1,5 udeleného trestu ročne.

#### 5. EURÓPSKY SÚD PRE ĽUDSKÉ PRÁVA A DOŽIVOTNÝ TREŠT

Doživotného trestu sa týka i rozsudok<sup>17</sup> Veľkej Komory Európskeho súdu pre ľudské práva z 9. júla 2013 vo veci: Vinter a ďalší proti Spojenému kráľovstvu (sťažnosť č. 66069/09, č. 130/10 a č. 3896/10). Britskí občania Vinter,<sup>18</sup> Bamber<sup>19</sup> a Moore<sup>20</sup> namietali porušenie článku 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: *Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.* Títo traja muži tvrdili, že ich tresty odňatia slobody na doživotie predstavovali neľudský a ponižujúci trest, keďže nemali žiadnu nádej na prepustenie. Táto situácia vznikla z dôvodu zmeny

16 NAVRÁTILOVÁ, J. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, s. 21.

17 Bližšie pozri: Rozsudok Veľkej Komory vo veci: Vinter a ďalší proti Spojenému kráľovstvu. In: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992356/ESLP16.pdf/e4fabcd-3666-4aed-8545-065a45645009>, Dostupné 30.5.2017.

18 Douglas Gary Vinter bol vo februári 2008 odsúdený za vraždu svojej manželky. Už predtým bol odsúdený za vraždu svojho kolegu z roku 1996.

19 Jeremy Neville Bamber bol odsúdený za vraždu svojich adoptívnych rodičov, sestry a jej dvoch malých detí v auguste 1985.

20 Moore bol odsúdený za vraždu štyroch mužov medzi septembrom a decembrom 1995.

legislatívy vo Veľkej Británii. Senát im dal za pravdu, no zároveň konštatoval: *zmluvné štáty musia mať naďalej možnosť ukladať trest odňatia slobody na doživotie pre dospelých páchatelov obzvlášť závažných trestných činov ako napríklad vraždy. Uloženie takého trestu dospelému páchatelovi nie je samo osebe zakázané alebo v rozpore s čl. 3 dohovoru alebo s akýmkoľvek iným článkom dohovoru. To platí najmä vtedy, ak uloženie takého trestu nie je povinné, ale trest je uložený nezávislým sudcom, ktorý zvážil všetky poľahčujúce a priťažujúce okolnosti, ktoré sú v danom prípade prítomné. Musí existovať možnosť preskúmania rozhodnutia (najčastejšie po uplynutí 25 rokov). Vzhľadom na závažnosť spáchaných trestných činov týchto troch odsúdených bolo uloženie najprísnejšieho trestu na mieste.*

## ZÁVER

V európskom právnom priestore je ochrana ľudského života postavená nad všetky ostatné základné práva a slobody. Aj z tohto dôvodu bol trest smrti postupne odstránený zo všetkých právnych poriadkov európskych štátov (s výnimkou Bieloruska). Zároveň občania v každom z týchto štátov potrebujú efektívny prostriedok ochrany pred nebezpečnými páchatelmi trestných činov, ktorí nerešpektujú právo na život ostatných. Tým najefektívnejším prostriedkom sa stal doživotný trest.

Pri doživotnom treste existuje možnosť vykonať dodatočnú nápravu, napr. v prípade odhalenia justičného omylu. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva musí vždy existovať možnosť preskúmania prípadu (najčastejšie po uplynutí 25 roku výkonu doživotného trestu), inak je takýto trest považovaný za neľudský. O potrebe existencie doživotného trestu nás presvedčil u nás i „prípád Potučko“, kedy sa usvedčený páchatel odsúdený k doživotnému trestu dostal vinou chyby sudcu na slobodu a pokračoval v závažnej trestnej činnosti.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ARENDTOVÁ, H.: *O násilí*. Praha: OIKOYMENH, 2011, 87 s. ISBN 978-80-7298-464-0.
2. BECCARIA, C.: *O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram, 2009, 125 s. ISBN 978-80-8101-252-5.
3. DERRIDA, J.: *Síla zákona "Mystický základ autority"*. Praha: OIKOYMENH, 2002, 87 s. ISBN 80-7298-049-1.
4. DIANIŠKA, G. – STRÉMY, T.: Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*. - Roč. 24, č. 1 (2016), s. 93-101. ISSN: 1805-2789.
5. FOUCAULT, M.: *Dozerať a trestať- Zrod väzenia*. Bratislava: Kalligram, 2004, 310 s. ISBN 80-7149-663-4.
6. HART, H. L. A.: *Právo, sloboda a morálka*. Bratislava: Kalligram, 2003, 106 s. ISBN 80-7149-596-4.
7. INCIARDI, J. A.: *Trestní spravedlnost*. Praha: Victoria Publishing, 1994, 795 s. ISBN 80-85605-30-9.
8. KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty - nové výsledky. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha : Leges, 2014. s. 15-40, ISBN 978-80-7502-034-5.
9. LIPŠIC, D. Trest smrti – predsudky a otázky. In : *Justičná revue*, 60, 2008, č. 8-9, s. 1229 – 1236, Prezreté na : [www.epi.sk](http://www.epi.sk).
10. MILL, J. S.: *O slobode*. Bratislava: Iris, 1995, 116 s. ISBN 80-88778-07-7.
11. NAVRÁTILOVÁ, J.: *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010, 256 s. ISBN 978-80-87212-41-7.
12. Rozsudok Veľkej Komory Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci: Vinter a ďalší proti Spojenému kráľovstvu. In: <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/992356/ESLP16.pdf/e4fabc0d-3666-4aed-8545-065a45645009>, Dostupné 30.5.2017.
13. SCHAUER, F.: *The Force of Law*. London: Harvard University Press, 2015, 256 s. ISBN-13: 978-0674368217.
14. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.



15. STRÉMY, T. – ŠIMUNOVÁ, L.: Právo na spravodlivý proces v kontexte restoratívnej justície.  
In: *Základní zásady trestního řízení - vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha : Leges, 2016, s. 146-157, ISBN 978-80-7502-155-7.
16. ŠURKALA, J.: Hodnota ľudskej dôstojnosti - zdroje a ochrana v ústavnom práve.  
In: *Weyrovy dny právní teorie 2016* [elektronický zdroj]. Brno : Masarykova univerzita, 2016. s. 145-155, ISBN 978-80-210-8364-6 [online].

# **HISTORICKO- -SPOLOČENSKÉ PRÍČINY A ZDROJE VYMEDZENIA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD V ÚSTAVÁCH DEMOKRATICKÝCH ŠTÁTOV A V MEDZIŠTÁTNYCH ZMLUVÁCH**

---

**FERDINAND KORN  
VYSOKÁ ŠKOLA DTI V DUBNICI  
NAD VÁHOM**

## ABSTRAKT

KORN, FRANTIŠEK. HISTORICKO-SPOLOČENSKÉ PRÍČINY A ZDROJE VYMEDZENIA ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD V ÚSTAVÁCH DEMOKRATICKÝCH ŠTÁTOV A V MEDZIŠTÁTNYCH ZMLUVÁCH. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 114

Vzťah jednotlivca a štátu je vzťahom vzájomným, komplementárnym. Táto vzájomnosť je príznačná tým, že jednotlivec je tvorcom štátu a zároveň štát jednotlivca (jeho priestor) reguluje. Štátnoregulačnú funkciu štátu voči jednotlivcovi, ktorá sa dotýka objektívne existujúcich základných práv a slobôd človeka, možno obsahovo posúdiť v troch základných rovinách, v rovine vymedzenia základných práv a slobôd, v rovine obmedzenia základných práv a slobôd a v rovine ukladania povinnosti. Medzi ústavnými inštitútmi „povinnosť“ a „vymedzenie základných práv a slobôd“ je príčinná súvislosť, zakladajúca ako svoj následok nevyhnutnosť ústavného realizovania „vymedzenia základných práv a slobôd“.

## ABSTRACT

KORN, FRANTIŠEK. HISTORICAL AND SOCIAL CAUSES OF THE DELIMITATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS IN THE CONSTITUTIONS OF DEMOCRATIC STATES AND IN THE INTERSTATE TREATIES. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 114

Relationship between the individual and the state is a reciprocal and complementary. This reciprocity is characterized by the fact that the individual is the creator of the state and state controls the individual (the space). State regulatory function of the state against an individual which touches objectively existing basic human rights and freedoms of the human, can be assessed in three basic levels, in the level of defining the fundamental rights and freedoms, in the level of restrictions of the fundamental rights and in the level of freedoms and imposing obligations. There is a causal link between constitutional institutions „duty“ and „the definition of the fundamental rights and freedoms“, as founding results in the necessity of realizing constitutional definition of “the fundamental rights and freedoms”.

## KLÚČOVÉ SLOVÁ

jednotlivec, štát, ústava, vymedzenie základných práv a slobôd, povinnosť

## KEYWORDS

Individual, state, Constitution, definition of fundamental rights and freedom, duty

## KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr.,PhDr.,ThDr. Ferdinand Korn, PhD  
e-mail: drfkorn@centrum.sk,  
Vysoká škola DTI v Dubnici nad Váhom, odborný asistent  
Sládkovičova 533/20  
018 41 Dubnica nad Váhom  
Slovenská republika

## ÚVOD

Základné práva a slobody, ktoré sú taxatívne vymedzené v druhej hlave Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“), nepredstavujú maximum objektívne existujúcich práv človeka. Predstavujú právny katalóg uznaných práv človeka v podmienkach slovenského objektívneho práva, vzhľadom na pozíciu právneho poriadku Slovenskej republiky v systéme európskeho i svetového právneho priestoru.

Štátnoregulačnú funkciu štátu voči jednotlivcovi, ktorá sa dotýka objektívne existujúcich základných práv a slobôd človeka, možno obsahovo posúdiť v troch základných rovinách, ktoré predstavujú tri samostatné ústavné inštitúty, ktoré však kauzálnie súvisia:

- rovina vymedzenia základných práv a slobôd,
- rovina obmedzenia základných práv a slobôd,
- rovina ukladania povinností.

### **1. VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD AKO NÁSLEDOK PRÍČINNEJ SÚVISLOSTI MEDZI ULOŽENÍM POVINNOSTI ZO STRANY ŠTÁTU A ABSENCIOU GARANCIE PRÁVNEJ OCHRANY PRIESTORU JEDNOTLIVCA, DO KTORÉHO BOLA DANÁ POVINNOSŤ ULOŽENÁ**

Vymedzenie základných práv a slobôd znamená pozitívne vymedzenie niektorých prirodzených práv človeka štátom, objektívne existujúcich, čím z objektívne existujúcej skutočnosti vzniká verejné subjektívne právo.

Jednotlivec sa však v priestore štátu realizuje komplexne, všetkými objektívne existujúcimi skutočnosťami a prirodzenými danosťami, ktoré ho robia človekom, teda i nad rámec (mimo rámca) štátom uznaných katalogizovaných práv a slobôd. Človek totiž objektívne existuje ako komplexná bytosť bez ohľadu na to, koľko prirodzených práv a slobôd mu štát katalogizoval ako jeho základné práva a slobody. Má sa za to, že človek nie je súhrnom uznaných (vymedzených) základných práv a slobôd.

Ukladanie povinností sa ale môže dotýkať človeka ako objektívne existujúcej komplexnej bytosti, čo teda znamená, že štát môže za ústavne stanovenej podmienky (princípu podľa čl. 13 ods. 1 ústavy) zasahovať jednak do priestoru štátom vymedzených (i obmedzených) základných práv a slobôd jednotlivca, no logicky i do priestoru komplexne objektívne existujúcich skutočností, ktoré robia človeka človekom, ktorými sa človek v objektívnej realite realizuje a ktoré teda existujú i mimo rámec katalogizovaných práv a slobôd jednotlivca.

Nemožno sa preto stotožniť s názorom, že ústavný inštitút „povinnosti“ možno vykladať a môže existovať len v rámci ústavou (štátom) ustanoveného priestoru základných práv a slobôd. Dostali by sme sa na úroveň pozitivistického videnia základných práv a slobôd v rámci jeho historickoprávneho členenia, teda, že základné práva a slobody sú iba tie, ktoré sú jednotlivcovi zo strany štátu dané (nie uznané, deklarované), teda, že katalogizované práva a slobody predstavujú zároveň prirodzenoprávne maximum objektívne existujúcich práv a slobôd. (Platí, že aktuálny katalóg vymedzenia a ochrany základných práv a slobôd nie je ukončený proces numerus clausus a zároveň platí prirodzenoprávny postulát, že aktuálny katalóg základných práv a slobôd je štátom uznaná (deklarovaná) časť prirodzených práv človeka, nie daných práv zo strany štátu, ako to zakladá právny pozitivizmus.) Ak je teda ustanovený ústavný princíp podľa čl. 13 ods. 1 ústavy pre ukladanie povinností v znení „...pri zachovaní základných práv a slobôd“ neznamená to, že ukladanie povinností možno realizovať len v rámci ústavne vymedzených základných práv a slobôd, ale to zakladá, že uloženie povinnosti nesmie negovať obsahovú podstatu ústavne vymedzeného základného práva alebo slobody, ak sa ich dotýka.

Ak sa uloženie povinností týka objektívne existujúcej danosti jednotlivca, ktorá ale nie je v objektívnom práve katalogizovaná, teda nie je štátom uznaným základným právom alebo slobodou, teda nie je verejným subjektívnym právom (a platí, že mimo svojho priestoru právo neexistuje), znamená to, že takýmto uložením povinnosti nedochádza k zásahu do právneho priestoru garantovaného jednotlivcovi štátom, ale k regulácii objektívne existujúceho priestoru jednotlivca uložením povinnosti bez možnosti právnej ochrany voči takto uloženej povinnosti zo strany jednotlivca voči štátu či nadštátnym zoskupeniam (Európska únia).

Jednotlivci sa môžu brániť voči takto realizovanej regulácii ich objektívne daného prirodzeného priestoru len v rámci morálneho normatívneho systému odsúdením tlaku štátnej moci a následnou snahou o katalo-gizovanie zasiahnutého priestoru jednotlivca v ústavnom texte (napr. retribučné súdnictvo na Slovensku po druhej svetovej vojne či norimberský proces s vojnovými zločincami v Nemecku). Príkladom uvedeného tvrdenia môžu byť v plynúcom čase sa formujúce a postupne dejinne vymedzované (katalogizované) základné práva a slobody prvej, druhej a tretej generácie, ale i objektívne inštitúty existencie jednotlivca v objektívnej realite, dnes ešte nespôsobilé právneho pomenovania.

K odôvodneniu vyššie uvedenej konštatácie pripomíname niektoré dejinné reálie:

1. Za panovania anglického kráľa Jána Bezzemka (1199-1216) prepukli vážne rozpory medzi panovníkom a šľachtou. Šľachta žiadala väčšiu účasť na vládnutí, zatiaľ čo kráľ sa usiloval udržať všetku moc vo svojich rukách. Viaceré porážky, ktoré kráľ utrpel od Francúzska, ako aj spory s Cirkvou tak oslabili jeho postavenie, že 15. júna 1215 v juhoanglickom Runnymede mu zástupcovia šľachty a cirkvi bez okolkov predložili *Magnu chartu libertatum* – Veľkú listinu slobôd – zoznam požiadaviek, ktoré mali zaručiť ich feudálne výsady. (Ján Bezzemok listinu podpísal, ale pápež Inocent III. ho zbavil prísahy, ktorou sa zaručil plniť jej požiadavky, lebo podľa neho nijaký pomazaný kráľ nemôže byť prinútený podpisom vzdať sa svojich práv.)

Z uvedeného plynie, že primárne existovali povinnosti, ktoré kráľ Ján ako štátne centrum moci ukladal šľachticom, pričom šľachta nemala žiadny právny priestor na obranu a garanciu pred mocenskými zásahmi kráľa do jej výsad. Až sekundárne, následkom zásahu povinností ukladáných kráľom do priestoru negarantovaných prirodzených výsad (práv a slobôd) šľachty došlo k zakotveniu garancií práv šľachty uznaním Magny charty libertatum kráľom, teda k vymedzeniu slobôd, ktoré šľachte garantovalo ochranu (v Magna charta libertatum) katalogizovaných výsad voči mocenskému centru štátnej moci – kráľovi.

2. Myšlienky racionalizmu, osvietenectva a humanizmu šírené francúzskymi encyklopedistami od polovice 18. storočia mali na feudálnu a zakonzervovanú spoločnosť vo Francúzsku mimoriadny účinok. Zosilnené ohlasom americkej revolúcie (1776 – 1783), ktorej priamymi účastníkmi boli tisíce Francúzov, sa naplno prejavili vo všeobecnom volaní po zreformovaní monarchie. Hospodársky rozmach meštianstva a buržoázie bol v rozpore s nepatrným politickým vplyvom tejto vrstvy, označenej vo vtedajšej francúzskej spoločnosti ako tretí stav. Tiesnivá finančná situácia Francúzska prinútila kráľa Ľudovíta XVI. (1774 – 1792) zvolať do Versailles na máj 1789 generálne stavy. Príslušníci tretieho stavu na zasadnutí žiadali, aby sa prijali zmeny v hlasovacom poriadku generálnych stavov na základe toho, že zastupujú 96 % obyvateľstva Francúzska. Zástupcovia tretieho stavu sa vyhlásili dňa 17.6.1789 za Národné zhromaždenie, dňa 9.7.1789 sa Národné zhromaždenie vyhlásilo za Ústavodarné zhromaždenie, ktoré dňa 4.8.1789 zrušilo feudálne privilégiá, čím boli roľníci oslobodení od mnohých povinností voči zemepánom, vrátane povinnosti roboty. Dňa 26.8.1789 Ústavodarné zhromaždenie prijalo Deklaráciu ľudských a občianskych práv, proklamujúcu rovnosť pred zákonom, slobodu slova, zhromažďovania, tlače a vierovyznania.

Z uvedeného plynie, že primárne existovali povinnosti, ktoré kráľ Ľudovít XVI. ako štátne centrum moci ukladal tretiemu stavu, roľníkom a ostatnému obyvateľstvu, pričom títo nemali žiadny právny priestor na obranu a garanciu pred mocenskými zásahmi kráľa do ich prirodzených práv. Až sekundárne, následkom prieniku povinností ukladáných kráľom do priestoru negarantovaných prirodzených práv a slobôd tretieho stavu, roľníctva i ostatného obyvateľstva došlo k zakotveniu garancií práv obyvateľstva odstránením feudálnych privilégií a prijatím Deklarácie práv človeka a občana, teda k vymedzeniu práv a slobôd, ktoré obyvateľstvu garantovalo ochranu katalogizovaných práv a slobôd voči mocenskému centru štátnej moci.

3. Druhá svetová vojna je najväčším ozbrojeným konfliktom vo svetových dejinách. Postihovala civilné obyvateľstvo rovnako ako vojakov. Pojem „zázemie“ stratil vlastný zmysel. Straty na ľudských životoch sú nevyčísliteľné, o celkovom hospodárskom zruinovaní sveta a drancovaní okupovaných území ani nehovoriac. K týmto škodám pribudli dovtedy nevídané apokalyptické metódy „konečného riešenia otázok“

postavenia niektorých národov či skupín obyvateľstva – teda systémové vyvražďovanie Židov, slovanského obyvateľstva, Rómov.<sup>1</sup>

Z uvedeného plynie, že primárne existovali povinnosti, ktoré nacistické a fašistické vlády ako štátne centrá moci ukladali vlastnému obyvateľstvu i obyvateľstvu okupovaných a porobených štátov, pričom títo nemali žiadny právny priestor na obranu a garanciu pred mocenskými zásahmi takto prijatých povinností (napr. norimberských zákonov) do ich prirodzených práv. Až sekundárne, následkom prieniku povinností ukladaných nacistickou a fašistickou mocou do priestoru negarantovaných prirodzených práv a slobôd človeka došlo k zakotveniu garancií práv jednotlivca prijatím Všeobecnej deklarácie ľudských práv v roku 1948 a Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd v roku 1950, teda k vymedzeniu práv a slobôd, ktoré jednotlivcovi garantovalo ochranu takto katalogizovaných práv a slobôd voči štátnej moci.

## 2. VÝCHODISKÁ

Ukladanie povinnosti zo strany štátnej moci do priestoru prirodzených práv jednotlivca, ktorých ochrana nie je právom (štátom) garantovaná, je vždy dejinnou hybnou silou a dôvodom vymedzenia (katalogizácie) (nových) základných práv a slobôd v historickom kontexte ich kreovania od samého počiatku do súčasnosti. Vymedzenie základných práv a slobôd je teda odrazom nerovnováhy medzi ukladaním povinnosti zo strany štátu (mocenského centra, mocenských štruktúr) a neexistenciou právnej garancie dotknutého priestoru jednotlivca a to od čias Magny Charty Libertatum z roku 1215, cez prvý, skromný katalóg základných práv, ktorý predstavoval Bill of Rights z roku 1689, Deklaráciu práv človeka a občana z roku 1789 až po Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý bol podpísaný 4.11.1950 v Ríme.

Následkom príčinnej súvislosti medzi ukladaním právnej povinnosti do prirodzeného priestoru jednotlivca bez možnosti právnej ochrany jednotlivca voči takto uloženej povinnosti, je vymedzenie základných práv a slobôd, ktoré znamená pozitívne vymedzenie niektorých prirodzených práv človeka štátom, objektívne existujúcich, čím z objektívne existujúcej skutočnosti vzniká verejné subjektívne právo, ktoré garantuje jednotlivcovi právnu ochranu pred mocenským zásahom štátu do jeho priestoru ukladaním povinností. Štát teda katalogizáciou určitých práv vyslovil, že iba týmto právam priznáva charakter verejných subjektívnych práv, čiže iba taxatívne vymenovaných práv v ústavnom texte sa možno domáhať.

Vymedzením práva je určenie subjektu, ktorému sa právo priznáva a účelu, na ktorý sa oprávnenej osobe právo priznáva. Vymedzenie práva je nevyhnutným prvým krokom k uplatneniu práva. Vymedzením práva sa identifikuje priestor práva, teda rozsah spoločenských vzťahov, v ktorých sa dané právo priznáva. Mimo svojho priestoru právo neexistuje.<sup>2</sup> Východiskom právneho štátu – teda štátu principiálne zaručujúceho garanciu základných práv a slobôd – je poskytovať ochranu jednotlivcom najmä proti svojvoľným zásahom štátnej moci.<sup>3</sup>

Medzi ústavným inštitútom „povinnosť“ a „vymedzenie základných práv a slobôd“ je príčinná súvislosť, popísaná vyššie, zakladajúca ako svoj následok nevyhnutnosť ústavného realizovania „vymedzenia základných práv a slobôd“. Táto skutočnosť ipso facto svojim významom neumožňuje, ba vylučuje, etymologicky spájať či zamieňať inštitút „obmedzenie základných práv a slobôd“ podľa čl. 13 ods. 2, 3 a 4 ústavy s ústavným inštitútom. „povinnosť“ podľa čl. 13 ods. 1 ústavy, alebo dokonca subsumovať „povinnosť“ pod inštitút „obmedzenie základného práva a slobody“.

1 KAMENICKÝ, M. a kol. Lexikón svetových dejín: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997, s. 233 – 288. ISBN 80-08-01120-3.

2 DRGONEC, J. Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3. Vydanie: Heuréka 2012, s. 290. ISBN 80-89122-73-8.

3 ČIČ, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin: Eurokódex 2012, s. 95. ISBN 978-80-89447-93-0.

### 3. VYMEDZENIE ZÁKLADNÝCH PRÁV A SLOBÔD AKO DÔSLEDOK PÔSOBNIA PRINCÍPU PRIMÁTU JEDNOTLIVCA NAD ŠTÁTOM

Pre úplnosť je potrebné uviesť i stav, keď vymedzenie (katalogizovanie) základného práva alebo slobody sa realizuje nie ako následok primárneho postavenia štátu nad jednotlivcom, vyplývajúceho z právomocí a kompetencií štátu regulovať priestor jednotlivca ukladaním povinností (právnymi normami), ale ako možný dôsledok medzinárodného uznania primárneho postavenia jednotlivca nad štátom, ktorý plynie zo samotnej podstaty prirodzených práv, ktoré sú s nim spojené.

1. Súčasná konštitucionalistika používa v porovnávacích analýzach pojem asymetrie základných práv a slobôd a základných povinností s prednosťou základných práv, pričom ju považuje za podstatný znak demokratického ústavného štátu. Táto asymetria je založená na nasledujúcich argumentoch: na autonómnej, predštátnej, prirodzenoprávnej povahe ľudskej podstaty a na prioritě ľudskej slobody, pričom jej dosiahnutiu slúžia primárne základné práva a slobody.<sup>4</sup>

2. Medzi princípy, zásady a pravidlá realizácie obmedzenia základných práv a slobôd patria i princíp primátu jednotlivca pred štátom a princíp minimalizácie štátneho zákroku a maximalizácie zachovania obsahu základného práva. S predmetnými princípmi je v kontradiktórnosti princíp rovnováhy verejného a súkromného záujmu, ktorý je však vyjadrením myšlienok Deklarácie práv človeka a občana z roku 1789, zatiaľ čo primát jednotlivca pred štátom a princíp minimalizácie štátneho zákroku sú odrazom právnych úvah posledných rokov, ktorý zakladá, že štát musí sám pre seba vymedziť voči základnému právu a slobode jednotlivca.

Prienik dvoch vyššie uvedených záverov zakladá možnosť, že v podmienkach moderného, demokratického, materiálnoprávneho štátu sa predpokladá stav, keď nositeľ prirodzených práv, teda jednotlivec s pozíciou primátu nad štátom, sa môže od štátu primárne domáhať vymedzenia základného práva a slobody i v prípade pasivity štátu reflektovať ústavným vymedzením základného práva a slobody určitý spoločenský jav spojený s prirodzeným právom jednotlivca, teda bez primárneho aktívneho pôsobenia štátu uložením povinnosti tak, ako je to vyslovené vyššie, teda bez príčinnej súvislosti medzi primárnym uložením povinnosti zo strany štátu a absenciou garancie právnej ochrany priestoru jednotlivca, do ktorého bola daná povinnosť uložená. Je však otázne, akým ústavným mechanizmom môže jednotlivec pretransformovať svoj primát nad štátom do systému platného práva štátu, ak z čl. 93 ods. 3 ústavy plynie, že zo základného práva jednotlivca (občana) zúčastňovať sa priamo na správe vecí verejných, sú z predmetu referenda vyňaté základné práva a slobody. Keďže platí, že referendum je ústavnoprávny inštitút, ktorého účelom je zabezpečiť občanom štátu, aby bezprostredne spolupôsobili pri tvorbe štátnej vôle,<sup>5</sup> má sa za to, že vymedzenie a obmedzenie základných práv a slobôd je síce odrazom štátnej vôle, ale občan sa k štátnej vôli zákonom kreujúcej základné práva a slobody priamo nemôže nikdy vyjadriť.

### ZÁVER

Následkom príčinnej súvislosti medzi ukladaním právnej povinnosti do prirodzeného priestoru jednotlivca bez možnosti právnej ochrany jednotlivca voči takto uloženej povinnosti, je vymedzenie základných práv a slobôd, ktoré garantuje jednotlivcovi právnu ochranu pred mocenským zásahom štátu do jeho priestoru ukladaním povinností. Táto skutočnosť ipso facto svojim významom neumožňuje, ba vylučuje, etymologicky spájať či zamieňať inštitút „obmedzenie základných práv a slobôd“ podľa čl. 13 ods. 2, 3 a 4 ústavy s ústavným inštitútom „povinnosť“ podľa čl. 13 ods. 1 ústavy, alebo dokonca subsumovať „povinnosť“ pod inštitút „obmedzenie základného práva a slobody“. Zároveň platí, že vymedzenie základného práva alebo slobody sa môže realizovať ako dôsledok medzinárodného uznania primárneho postavenia jednotlivca nad štátom, ktorý plynie zo samotnej podstaty prirodzených práv, ktoré sú s jednotlivcom spojené.

4 ČIČ, M. a kol. Komentár k Ústave Slovenskej republiky. Martin: Eurokódex 2012, s. 74. ISBN 978-80-89447-93-0.

5 BRÖSTL A. Ústavné právo Slovenskej republiky. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 248. ISBN 978-80-7380-248-6.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Bröstl A. a kol.: Ustavné právo Slovenskej republiky, Vydavateľství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2010, ISBN 978-80-7380-248-6.
2. Čič, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, Eurokódex 2012,
3. ISBN 978-80-89447-93-0.
4. Drgonec, J.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. 3.vydanie. Heuréka 2012, ISBN 80-89122-73-8
5. Kamenický, M. a kol.: Lexikón svetových dejín, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997, ISBN 80-08-01120-3

## SUMMARY

The result of a causal link between the imposition of a legal obligation to the natural area of individuals without the legal protection of individuals against duty thus imposed, it is defined of the fundamental rights of freedom, which means a positive definition of some natural rights of man by state, objectively existing, thus the objective of existing practices there is a public subjective rights which guarantees to individuals the right of protection against the state interference of power to make its premises imposing obligations. Facticity of cataloging of the fundamental rights of freedom in the Constitution means that the state sees the current definition as the limits for its interventions to their carrier. Meanwhile, the fundamental rights and freedom belong to each individual and everyone has the right to apply them in the constitutional scope, claiming the participation of the state as well and that the constitutional guaranty, ensuring the natural-law and subjective character and basis of the fundamental rights of freedom extends the Constitution and spreads it to the limit of the entire legal system of the Slovak Republic.



# KREŠŤANSTVO A TRESTNÉ PRÁVO VO VČASNOM STREDOVEKU. NÁČRT PROBLEMATIKY

---

MIROSLAV LYSÝ  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA



Predkladaná práca si kladie za cieľ skúmať vzťah medzi kresťanskou morálkou a trestným právom v stredoveku. Pretože pre potreby každej práce je potrebné jej predmet presnejšie vymedziť, bude geograficky obmedzená územím dnešného Slovenska, pričom sa však samozrejme nebudeme brániť ani používaníu analógií z okolitých krajín, predovšetkým z územia Čiech a Moravy. V tomto článku sa tak inými slovami budeme pokúšať hľadať vzájomný pomer medzi normami formujúceho sa kánonického práva, presadzujúceho sa do normatívneho sveta archaických spoločností. Uvidíme, že tieto normy sa dostávali do vzájomného konfliktu približne rovnako, ako sa do konfliktu dostával ideál (normatívny imperatív) s realitou (skutočnosť).

V článku sa pokúsime najprv vymedziť niektoré kľúčové pojmy a ich špecifiká v právnom (resp. právnickom) jazyku minulosti.<sup>1</sup> Až po nich je možné analyzovať jednotlivé písomné pramene, ktoré je možné si rozdeliť podľa tradičného, pre potreby tohto článku mierne upraveného delenia prameňov práva,<sup>2</sup> a to na:

- 1) formálne pramene vzniku práva, kam zaradíme tzv. juridiká z obdobia mojmirovskej Moravy a zo stredovekého Uhorska
- 2) neprávnické pramene poznania práva (legendy, kroniky, letopisy).

Pri formulovaní záverov akýchkoľvek záverov musíme mať na zreteli tri základné postuláty.

Tým prvým je, že za väčšinou písomných prameňov (najmä naratívnych diel) vo včasnom a vrcholnom stredoveku stoja autorsky osoby klerického stavu, ktoré nepochybne svoje osobné postoje a hodnotové súdy odvodzovali od svojho statusu, vzdelania i miesta v cirkevnej hierarchii. Ich hodnotové súdy mohli byť teda odlišné od postojov laických osôb. Hoci je tento postulát len ťažko priamo preukázateľný (autori sú spravidla neznámi a laickí autori sú v našom prostredí dlho výnimkou), pokladáme ho za veľmi pravdepodobný.

Druhým postulátom je isté napätie medzi platnosťou a uplatniteľnosťou normy, teda medzi tým, že je rozdiel medzi normou obsiahnutou v predpise (napr. v stredovekom zákonníku) a jej využívaním v súdnej praxi. Výskum súdnej praxe totiž na našom území v stredoveku je totiž mimoriadne obmedzený. Výnimkou sú neskorostredoveké väčšie mestá (ako napr. Bratislava), kde súdne rozhodnutia poznáme nepriamo cez účtovné knihy mesta. O napätí medzi normami predpisu a súdnou praxou nám napokon vypovedajú aj pramene z 9. storočia.

Tretím postulátom je skutočnosť, že uhorská právna prax až do 12. storočia nevyžadovala písomnú formu. Drvivá väčšina právnych úkonov sa dovtedy diala bez formálnej požiadavky spisomnosti. Až od 13. storočia sa začína uplatňovať zvyk spisovania listín, kde však samozrejme prevládali majetkové právne úkony (napr. donácie). Z normatívnych textov môžeme spomenúť Zlatú bulu Ondreja II. z roku 1222 a jej renovácie, ktoré je inak obtiažne zaradiť do konkrétneho prameňa práva,<sup>3</sup> mestské písomné pamiatky sa začali vo väčšom množstve objavovať až od 14. storočia.

Treba tiež zhodnotiť, ako je rozpracovaná táto téma v doterajšej literatúre. Je treba samozrejme konštatovať, že existuje veľké napätie medzi spracovanosťou dejín stredovekého trestného práva na Slovensku a v zahraničí. U nás sa tejto téme venovali autori v menšej miere, spomeňme však aspoň rozbor tzv. tavernikálneho práva Štefániou Mertanovou,<sup>4</sup> práce týkajúce sa mestského prostredia z pera Vladimíra Segeša,<sup>5</sup>

1 Pokiaľ je, samozrejme, z odborného hľadiska únosné pojem právnický jazyk používať v kontexte spoločností, ktoré nepoznali profesionálnu vrstvu právnikov. K pojmu porovnaj HOLLÄNDER, Pavol. Paradox právneho jazyka. *Kultúra slova*, 1995, č. 6, s. 328-331.

2 Podľa LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Iura edition, 2002<sup>2</sup>, s. 43-44.

3 Nedá sa totiž celkom určiť rozdiel medzi privilegiom a zákonom v najstaršom období, kde ešte nebol zákonodarný proces jasne určený. Porovnaj LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 69, 77.

4 MERTANOVÁ, Štefánia. *Ius tavernicale. Štúdie o procese formovania práva tavernických miest v etapách vývoja tavernického súdu v Uhorsku 15. - 17. stor.* Bratislava : Veda, 1985. V tejto súvislosti však treba minimálne odčítovať klasickú analýzu tavernikálneho práva od Gusztáva Wenzela. Porovnaj WENZEL, Gusztáv. *A XV. századi tárnoki jog. Tanulmány a hazai jogtörténete kőréböl*. Budapest : MTA Kiadó hivatala, 1878.

5 SEGEŠ, Vladimír. *Prešporský pitaval. Zločin a trest v stredovekej Bratislave*. Bratislava : Perfekt, 2005. SEGEŠ, Vladimír. Žena ako subjekt a objekt kriminality v stredovekej Bratislave. Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti. Bratislava : AEP, 2004, s. 55-65.

arpádovskému obdobiu sa venovala vo svojich štúdiách Daniela Hrnčiarová.<sup>6</sup> Najnovší pokus o analýzu najstaršieho práva na Slovensku od Tomáša Gábrisa a Róberta Jágera,<sup>7</sup> či drobné analýzy z pera Tomáša Gábrisa<sup>8</sup> a Michala Považana<sup>9</sup> a ako inšpiráciu je samozrejme možné využiť aj práce Blanky Szeghyovej,<sup>10</sup> ktorá však mapuje už dejiny novoveku. Tieto monografie a štúdie je možné doplniť ešte niekoľkými čiastkovými popularizačnými článkami z časopisov *História* a *Historická revue*, prípadne spracovaniami mestského práva vo všeobecnosti.<sup>11</sup>

Niekoľko čiastkových tém je tak našťastie v literatúre spracovaných, inak však oblasť trestného práva v stredovekom Uhorsku čaká v slovenskej právnej medievistike na svoje komplexné spracovanie. Vypomôť si tak môžeme aj prácami maďarských autorov,<sup>12</sup> najmä však treba spomenúť diela Gábora Klaniczaya,<sup>13</sup> Alajosa Degrého,<sup>14</sup> Kálmána Demkóa,<sup>15</sup> Jánosa Király,<sup>16</sup> a mnohých ďalších, pričom osobitnou kapitolou je potom aj (len veľmi čiastočné) spracovanie a vydanie Varadínskeho registra.<sup>17</sup>

V štyridsiatej piatej kapitole svojej Tretej knihy *Kroniky Čechov* si český kronikár Kosmas zapísal poznámku, ktorá síce nepatrila do veľkých politických dejín, zasiahla však jeho osobný život: „Toho roku (t. j. 1117) zomrela spoločníčka všetkých mojich osudov Božetecha, v 23. deň januára.“<sup>18</sup> Z manželstva pražského kanonika Kosmu a Božetechy poznáme po mene syna Henricha, ktorého sám kronikár spomína v roku 1123 ako účastníka krížovej výpravy.<sup>19</sup> Mimovoľná poznámka o rodinných pomeroch pražského klerika dáva tušiť, že imperatív celibátu, postupne sa presadzujúceho v rímskokatolíckom prostredí, sa z pápežstva ako strediska cirkevnej organizácie celého sveta rozširoval do jednotlivých krajinských cirkví svojim vlastným tempom. Kosmov príklad napokon netreba veľmi dramatizovať, keďže zákaz ženatých ľudí vstúpiť do stavu klerikov bol oficiálne formulovaný až v roku 1139, keď pápež Inocent II. vyhlásil manželský stav ako prekážku kňazského svätenia v šiestom kánone II. lateránskeho koncilu.<sup>20</sup> V predošlých stáročíach sa predstavy o otázke kňazského celibátu menili a aj po II. lateránskom koncile sa presadzovali len pomaly. Aj preto spomeňme skôr listinu pre kounické premonštrátky z roku 1237, v ktorej sa medzi svedkami uvádza farár z Vrbice a z Hustopeči spolu s jeho synom.<sup>21</sup>

- 6 HRNČIAROVÁ, Daniela. *Crimen laesae maiestatis v najstarších uhorských zákonníkoch. Historické štúdie: k životnému jubileu Mikuláša Pícha*. Bratislava : Stimul, 2008, s. 16-31. HRNČIAROVÁ, Daniela. Komunikácia medzi stranami zainteresovanými v azylovom konaní. *Historica 48 : Slovo, písmo, obraz a znak. Komunikácia na Slovensku na prelome stredoveku a novoveku*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2014, s. 78-88. HRNČIAROVÁ, Daniela. Právo azylu na hraniciach medzi kresťanským a pohanským svetom stav súčasného bádania. *Pohanstvo a kresťanstvo*. Bratislava : Chronos, 2004, s. 83-94.
- 7 GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku? Pokus o rekonštrukciu predcyrilometodského normatívneho systému*. Bratislava : Wolters, 2016. GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. Sexuálne trestné činy v slovanskom práve na Veľkej Morave. *Sexuálne trestné činy včera a dnes*. Ostrava : Key Publishing, 2014, s. 36-59.
- 8 GÁBRIŠ, Tomáš. Mikrosonda do sankčného systému arpádovského Uhorska. *Historický časopis*, 56, 2008, s. 599-624.
- 9 POVAŽAN, Michal. Trestné právo do rozpadu Veľkej Moravy. *Historia et theoria iuris*, 6, 2014, s. 14-25.
- 10 SZEGHYOVÁ, Blanka. *Súdnicstvo a súdna prax v mestách Pentapolitany v 16. storočí*. Bratislava : Veda, 2016.
- 11 Ako príklad môžeme uviesť štúdiu HALAGA, Ondrej R. Najstaršia košická mestská kniha – 1393 – 1405. *Historický časopis*, 21, 1971, s. 63-104.
- 12 Za všetky spomeňme aspoň MEZEY, Barna. *Magyar jogtörténet*. Budapest : Osiris, 2004.
- 13 KLANICZAY, Gábor. The Accusations and the Universe of Popular Magic. In *Early Modern European Witchcraft. Centres and Peripheres*. Oxford : Oxford University Press, 1993, s. 219-255. KLANICZAY, Gábor. *The uses of supernatural power. The transformation of popular religion in medieval and early modern Europe*. Princeton : Princeton University Press, 1990. KLANICZAY, Gábor. *Heilige, Hexen, Vampire Vom Nutzen des Übernatürlichen*. Berlin : Wagenbach, 1991.
- 14 DEGRÉ, Alajos. Székesfehérvár városi jog a középkorban. *Székesfehérvár évszázada*, 2. Székesfehérvár 1972, s. 143-150.
- 15 DEMKÓ, Kálmán. *Lócse története. Jog-, mű- és művelődéstörténeti rés. Lócse, Szepesmegyei Történelmi Társulat*, 1897. DEMKÓ, Kálmán. *A szepesi jog. Zipser Willkühr*. Budapest : MTA, 1891.
- 16 KIRÁLY, János. *Pozsony város joga a középkorban*. Budapest : MTA, 1894.
- 17 *A Váradí regestrum*. Ed. Kabos KANDRA. Budapest : Szent István társulat, 1898. *Regestrum Varadiense examinum ferri candentis ordine chronologico digestum*. Eds. Joannes KARÁCSONYI – Samuel BOROVSZKY. Budapest : (b. v.) 1903.
- 18 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III 43. Monumenta germaniae historica, Scriptores rerum Germanicarum Nova series*. Ed. Bertold BRÉTHOLZ. Berolini : Weidmanos, 1923, s. 217. „Eodem anno, Rerum cunctarum comes indimota mearum, Bis Februi quinis obiit Bozetea kalendis.“
- 19 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum III 51*, s. 223.
- 20 HEFELE, Carl Joseph. *Conciliengeschichte*, Band 5, Freiburg : Herder'sche Verlagshandlung, 1863, s. 391.
- 21 ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských 1198 – 1253. Proměna státu a společnosti*. Praha : NLN, s. 118.

Uvedené dva príklady patria v českej medievistike k tým pomerne známym príkladom, ako sa celibát ako norma správania sa klerikov presadzovala len s ťažkosťami. Hoci by sa dalo namietat, že nemajú súvis s predmetom tohto článku, obsahujúci priamy poukaz na trestné právo, tak opak je skôr pravdou. Problém je totiž v tom, že stredoveké spoločnosti v skutočnosti nepoznali trestné právo, alebo ho minimálne nemohli vyjadriť našou dnešnou rečou. To, čo stredoveká, z archaického prostredia<sup>22</sup> pochádzajúca spoločnosť poznala, bolo jednoducho len právo (bez prívlastkov), pričom bolo možné identifikovať narušiteľov práva a poznali aj spôsob jeho nápravy. Právo tak bolo skôr procesným prostriedkom „napravovania“, teda odstraňovania „krivdy“ ako opaku „pravdy“.<sup>23</sup> Avšak už Jakob Grimm si s údivom všimol, že je pojem zločinec v staršom práve vlastne neznámy pojem, ktorý si začal raziť cestu v právnej terminológii len relatívne nedávno.<sup>24</sup> To samozrejme znamená, že budeme s pojmom trestné právo pracovať s vedomím jeho anachronickosti a aj vzťah morálky a trestného práva v stredoveku môžeme skúmať z hľadiska širších aspektov, ktoré majú svoj presah aj do súkromného práva, vnútrocirkevných predpisov, či vzťahu svetskej a cirkevnej moci.

Pokiaľ je trestné právo vlastne anachronizmom pre stredovekú spoločnosť, tak o kresťanskej morálke už takéto konštatovanie celkom neplatí. Nepochybne však existoval značný rozdiel medzi tým, či prenikli nové kresťanské normy do neskororímskej spoločnosti s jej vyspelejším právom (kresťanstvo sa rozširovalo spočiatku vo východnejších častiach Rímskej ríše, nakoniec však našlo svojich veriacich aj na západe a v samotnom centre impéria), a či sa nové poriadky začali uplatňovať v archaických spoločnostiach germánskych a neskôr slovanských kmeňov. Tzv. germánske alebo tzv. slovanské právo<sup>25</sup> len sotva mohli hrať úlohu podobnú poklasickému, či neskôr justiniánskemu rímskemu právu s jeho rozvinutými inštitútmi a odlišným právnym myslením. Avšak stret predkresťanského sveta (rímskeho, helénskeho i „barbarského“) so zásadami kresťanského „zákona“<sup>26</sup> sa stal v momente christianizácie konkrétneho spoločenstva nevyhnutnosťou.

Ako vôbec pochopiť obsah kresťanskej morálky? Je nepochybne pravda, že v období judaizmu boli biblické normy súčasne spoločenskými a právnymi normami. Kresťania tieto normy síce prevzali, no odmietali ich striktnú a dôslednú aplikáciu, ako tomu bolo zvykom predtým. Dokonca aj Ježiš popieral absolútnu platnosť Mojžišových zákonov a nemilosrdnosť, ktorá z jej dôslednej aplikácie vyplývala.<sup>27</sup>

Tak je možné chápať kresťanstvo so svojim normatívnym základom nielen ako náboženstvo s odlišnými pravidlami, ako mali pohanské náboženstvá, ale predovšetkým s výrazne odlišným prístupom k striktnosti takýchto pravidiel. Práve tento aspekt totiž umožňoval lepšie vymedzenie kresťanstva a pohanstva.<sup>28</sup>

Tak sa môžeme vcelku často stretávať napríklad s upustením od trestu smrti a jeho nahradením alternatívnymi trestami. Ako príklad z politickej praxe môžeme uviesť oslepenie kniežaťa Rastislava a jeho uvrhnutie do kláštora, ako následok bavorsko-slovanského súdu v roku 870.<sup>29</sup> Oslepenie politického súpera sa stalo nakoniec praxou, ktorá síce úplne neodstránila možnosť zabitia protivníka, ale tento spôsob minimálne oslabil. Tento spôsob „trestu“ mohli preto okúsiť české knieža Jaromír,<sup>30</sup> v Uhorsku to bol napríklad

22 K pojmu archaické právo porovnaj HATTENHAUER, Hans, *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 1-44.

23 TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 297-311.

24 GRIMM, Jakob. *Deutsche Rechtsalterthümer*. Göttingen : In der Dieterichen Buchhandlung, 1854<sup>2</sup>, s. 623.

25 Tieto označenia v posledných desaťročiach začali vychádzať z módy v súvislosti s poznaním, že len ťažko možno predpokladať spoločnú slovanskú či germánsku identitu slovanských a germánskych kmeňov, a súčasne si ťažko možno predstaviť právo ako jednotiaci prvok týchto spoločenstiev. Porovnaj GÁBRIŠ, Tomáš – JÁGER, Róbert. *Najstaršie právo na Slovensku?*, s. 17-28. Inou vecou však samozrejme je právo na kmeňovej úrovni, porovnaj WENSKUS, Reinhard. *Stammesbildung und Verfassung. Das Werden der frühmittelalterlichen gentes*. Köln : Bohlau Verlag, 1961, s. 38-44, aj s bohatými odkazmi na staršiu nemeckú literatúru.

26 Pre Moravanov (resp. účastníkov byzantskej misie) bola kresťanská viera vyjadrená pojmom „zákon“, porovnaj Žitije Konstantína, c. 14. *Magnae Moraviae Fontes Historici II. Textus biographici, hagiographici, liturgici*. Eds. D. BARTOŇKOVÁ et al. Brno : Universita J. E. Purkyně, 1967, s. 99.

27 HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*, s. 117-118.

28 Podrobnejší rozbor GLUCHMAN, Vasil. Kresťanstvo a morálka v stredoeurópskej politike 9. storočia. *Konštantínove listy*, 10, 2017, s. 62-74.

29 *Annales Fuldenses ad a. 870. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*. Ed. Fridericus KURZE. Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 72. *Annales Bertiniani ad a. 870. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recusi*. Ed. G. Waitz. Hannoverae : Hahniani 1893, s. 114.

30 *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum I* 34, s. 61.

knieža Vazul,<sup>31</sup> nemenované nitrianske knieža oslepené kráľom Samuelom Abom,<sup>32</sup> uhorský kráľ Peter Orseolo,<sup>33</sup> a netreba tiež zabúdať aj na uhorského kráľa Bela II. Slepého, ktorého oslepili spolu s jeho otcom Álmošom. Príkladov je samozrejme viac ako dosť a ukazujú hojné rozšírenie tejto metódy trestania a odstraňovania zločincov. Minimálne v Rastislavovom prípade išlo o výsledok súdneho rozhodnutia, v ktorom na zásah kráľa Ľudovíta II. Nemca došlo k zmierneniu rozsudku. Bohatou praxou taktiež bývalo vyhnanie z krajiny. Osudy Pribinu, či neskorších premyslovských, arpádovských a piastovských exulantov by vydali za samostatnú monografiu.

Hoci to z dnešného pohľadu tak nevyzerá, v skutočnosti bolo oslepenie či vyhnanie skutočne možné chápať ako prejav milosrdenstva. Rovnako však treba zmieniť aj prejavy, s ktorými sa môžeme stretávať v legendách, a to oslobodzovanie väzňov a odsúdencov na smrť. Explicitne s týmto motívom pracujú svätováclavské legendy, v ktorých je oslobodzovanie väzňov nielen súčasťou kniežacej politiky, ale súčasne sa spomína aj pri svätcových zázrakoch.<sup>34</sup>

Azda najlepším prameňom pre pochopenie vzťahu kresťanskej morálky a práva je napokon Odpoveď pápeža Mikuláša bulharskému kniežaťu Borisovi. Je napokon príznačné, že Mikuláš súbor kresťanských noriem označil sám za zákon (*lex*), čím viera (*fides*) nebola len vzťahom medzi jednotlivcom a Bohom, ale v skutočnosti novým usporiadaním spoločnosti. V odpovediach sa nachádza vodítko na obrovské množstvo otázok, trápiace bulharské knieža, pričom však tieto odpovede môžeme zhrnúť približne do jedného hodnotenia: pápež predstavoval kresťanstvo ako nový spôsob života, ako systém založený na mravnosti a milosrdenstve. Nie na každú Borisovu otázku bol schopný dať jednoznačnú odpoveď.<sup>35</sup> Široké spektrum odpovedí znamenalo široké spektrum zvedavých otázok, z čoho len vyplýva veľmi tesné spojenie náboženstva a práva (omnoho pevnejšie než v modernej dobe) a pomerne výraznú zmenu, ktorú predstavoval prechod z pohanstva na kresťanstvo.

31 Chronici Hungarici composi-tio saeculi XIV, c. 70. *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. Volumen I.* Ed. Emericus SZENTPÉTERY. Budapestini : Academia Litter. Hungarica atque Societate Histor. Hungarica, 1937, s. 322-323.

32 *Annales Altahenses maiores ad a. 1042. Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis recus.* Ed. Edmundi L. B. ab OEFELE. Hannoverae : Hahniani, 1891, s. 31.

33 *Annales Altahenses maiores ad a. 1046*, s. 43.

34 Porovnaj rozbor TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*, s. 382-383. Treba však povedať, že Třeštíkovo záver o tom, že kresťanský zákon mal nútiť ku „krvavým trestom“, je nelogický a odporuje tomu aj ním spomínaná pasáž z Povesti vremennych let (porovnaj tamže).

35 Responsa Nicolai papae I. ad consulta Bolgarorum. *Magnae Moraviae fontes historici IV. Leges, Textus iuridici, Supplementa.* Eds. Dagmar BARTONKOVÁ et al. Brno : Universita J. E. Purkyně v Brně, 1971, s. 38-107.

# **KDE SPRAVIL FUKUYAMA CHYBU? (HUNTINGTON VRACIA ÚDER V 21.STOROČÍ)**

---

**TOMÁŠ MÉSZÁROS  
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH  
VIED PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

MÉSZÁROS, TOMÁŠ. KDE SPRAVIL FUKUYAMA CHYBU? (HUNTINGTON VRACIA ÚDER V 21. STOROČÍ. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2. S. 127

Komparácia Fukuyamovho konceptu konca dejín s Huntingtonovou tézou o strete civilizácií patrí pravdepodobne medzi najväčšie akademické kliše na poli modernej filozofie dejín. Mnohé udalosti začiatku 21. storočia však vytvárajú optimálne podhubie na obhliadnutie sa za oboma teóriami, ich reinterpretáciu a následnú aplikáciu na aktuálne udalosti.

## **ABSTRACT**

MÉSZÁROS, TOMÁŠ. WHAT HAVE FUKUYAMA DONE WRONG? (HUNTINGTON STRIKES BACK IN 21. CENTURY. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2. P. 127

The comparison of Fukuyama's concept of the end of history with Huntington's thesis on the clash of civilizations is probably the biggest academic cliché in the field of modern philosophy of history. However countless events during the beginning of the 21st century have created an optimal condition to once again analyze both theories, reinterpret them and subsequently apply them to current events.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

Fukuyama, koniec dejín, Huntington, stret civilizácií

## **KEYWORDS**

Fukuyama, the end of history, Huntington, clash of civilizations

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

JUDr. Tomáš Mészáros, PhD.  
tomas.mesaros@flaw.uniba.sk  
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave  
Katedra teórie práva a sociálnych vied  
Šafárikovo námestie č. 6,  
P.O. Box 313  
810 00 Bratislava



## 1. KLAMANIE ČITATEĽA

Hodnotiaci úsudok zakomponovaný do nadpisu článku môže byť len vágnym „marketingovým“ pokusom o prilákanie čitateľovej pozornosti, avšak v skutočnosti je spôsobilý napovedať o obsahu tohto textu a jeho záveroch len rámcovo. Zavádzanie čitateľa je v tomto prípade niekoľkoveštvové:

- (i) titulok sa snaží vopred vsugerovať, že bol Francis Fukuyama vo svojich záveroch mylný (bez ďalšej špecifikácie samotnej témy, v ktorej mohol chybovať; pričom sa predpokladá automatická asociácia s jeho konceptom konca dejín);
- (ii) titulná otázka (zjavne básnicko-rétorického typu) však pripúšťa aj istú mieru relativizácie,<sup>1</sup>
- (iii) v nadväznosti na prvú čas nadpisu sa taktiež prezumuje prevalencia Huntingtona nad Fukuyamom, a to v kontexte udalostí 21. storočia.

Aby sme čitateľa viac nevodili za nos a uviedli sme jeho očakávania na správnu mieru, je potrebné hneď v úvode priznať, že sa článok bude primárne venovať Fukuyamovi a Huntington bude v tomto článku len jeho „sparring“ partnerom (v „boxerskej“ terminológii nastolenej v duchu titulu). Ďalej je potrebné konštatovať, že východisková pozícia nebude inkriminačná, a teda nebudeme vopred štylizovať Fukuyamu do úlohy falošného proroka, práve naopak, pokúsime sa skratkovito zrekonštruovať jeho myšlienkový posun za obdobie viac než 25 rokov, ktoré uplynuli od slávneho vyhlásenia „konca dejín.“

Jadrom výskumnej otázky (na rozdiel od názvu článku, ktorý bol degradovaný na úroveň masového pop kultúrneho slangu v duchu „kto dá komu na drážku“) je myšlienka, či je možné rehabilitovať renomé Fukuyamu a vymedziť relevantnosť jeho tézy o konci dejín aj pre/v 21. storočí.

## 2. „FUKUYAMOV“ OBRAT V 21. STOROČÍ?

Pre pripomenutie zopár notorií: myšlienka finalizácie dejinného vývoja dosiahnutím konečného bodu, v ktorom sa ľudská spoločnosť vyformuje do svojej optimálnej podoby (pomyselná špirála vývoja za šťastím) nie je originálnym vynálezom Francisa Fukuyamu, keďže ju môžeme datovať minimálne do dôb Hegla, pričom neskôr ju vitálne rozvinul Karl Marx.<sup>2</sup> Fukuyama si bol týchto skutočností vedomý, čo je badaateľné aj v eseji „Koniec dejín?“, ktorá začína teoretickým sumárom zmixovaným z Hegla, Marxa a Kojèveho<sup>3</sup> a je završená jeho vlastnou víziou konca dejín ako „bod v ideologickej evolúcii ľudstva spojenej s univerzalizáciou západnej liberálnej demokracie ako finálnej formy vlády.“<sup>4</sup>

Zmienaná esej vyvolala enormnú polemiku – na jednej strane zaznievali kontroverzné oponentúry, na strane druhej si získala mnoho prívržencov. Len niekoľko rokov po jej vydaní je publikovaná ďalšia, významom porovnateľne zásadná esej, ktorá vo svojom úvode nepriamo konfrontuje myšlienku konca dejín. Jedná sa o „Stret civilizácií?“<sup>5</sup> od Samuela P. Huntingtona, ktorej základnou hypotézou je upustenie od ideologických či ekonomických konfliktov a upriamanie pozornosti na kultúrny rozmer budúcich konfliktov. Huntington tvrdí, že koniec dejín ani zďaleka nenastal, pričom len dochádza k zmene hracieho pola – „konflikt medzi civilizáciami bude poslednou fázou vo vývoji konfliktov v modernom svete.“<sup>6</sup>

Obe eseje pomerne rýchlo prerástli štandardný okruh akademického sveta<sup>7</sup> a slovné spojenia „koniec dejín“ či „stret civilizácií“ sa stali obľúbenými frázami nielen medzi politológmi, filozofmi či ďalšími

1 Podobný „úskok“ volí aj Fukuyama, ktorý svoj legendárny článok „End of History?“ kulantne zakončuje otáznikom, na ktorý sa v nespočetných analýzach a rozboroch, ktoré po publikácii článku v roku 1989 nasledovali, akosi zabúda. Rovnakým spôsobom sa „skrýva“ za otáznik aj Huntington, ktorého článok z leta roku 1993 znel „The Clash of Civilizations?“

2 VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J.: Kapitoly z filozofie dejín. Bratislava: PraF Uk, 1996. s. 53.

3 FUKUYAMA, F.: The End of History? IN: The National Interest, 1989. s. 1 – 6.

4 FUKUYAMA, F.: The End of History? IN: The National Interest, 1989. s. 1.

5 HUNTINGTON, S.P.: The Clash of Civilizations? IN: Foreign Affairs, 1993. s. 22 – 49.

6 HUNTINGTON, S.P.: The Clash of Civilizations? IN: Foreign Affairs, 1993. s. 22.

7 Sám Fukuyama v jednom rozhovore priznal, že nečakal taký výrazný úspech svojej eseje, pričom usúdil, že veľký podiel na jej popularite zohralo vhodné načasovanie jej publikácie – článok v tom správnom čase reflektoval dobové spoločenské dianie, pričom pridanou hodnotou bol práve jej prognostický ráz.

akademikmi z rozmanitej oblasti humanitných vied, ale aj medzi novinármi či širšou verejnosťou. Popularita oboch diel vyústila až do častých (dez)interpretačných pokusov, pričom na úrovni bežného kliše sa nachádza aj konštantná snaha o štylizovanú polarizáciu oboch diel (resp. ich autorov – Fukuyama vs. Huntington).

Ak sa preniesieme v čase o viac než 20 rokov do súčasnosti, pri povrchnom nazeraní na obe koncepcie sa v kontexte aktuálnych geopolitických udalostí javí, že pomyselný intelektuálny súboj harvardských politológov vyhráva na celej čiare Samuel Huntington. Takýto záver by bol však prípustný len za predpokladu, ak by sme ku Fukuyamovej koncepcii pristupovali ako k fixnému súboru ideí, ktoré autor nikdy nemodifikoval či neaktualizoval. Pravdou však je, že Fukuyama sa snaží aj v súčasnosti reflektovať aktuálne spoločenské dianie, pričom na svoju víziu o konci dejín nezanavrel.

Ešte v roku 2014 – pri príležitosti 25-teho výročia publikácie pôvodnej eseje „*Koniec civilizácie?*“ – prehlásil, že koncu dejín, tak ako ho vymedzil v 90-tych rokoch minulého storočia, stále verí.<sup>8</sup>

Pri analýze aktuálnych názorov Francisa Fukuyamu sa však vráťme o dva roky späť pred uvedeným bilancovaním, a to konkrétne ku článku „*Budúcnosť dejín.*“<sup>9</sup> Tematický rozsah tohto článku predznamenuje jeho podnadpis – „*Môže liberálna demokracia prežiť úpadok strednej triedy?*“ – z ktorého je možné vyčítať istú mieru relativizácie jeho pôvodnej koncepcie o univerzálnom víťazstve liberálnej demokracie.

Titulok však aj v tomto prípade mierne zavádza. Fukuyama sa stále pridŕža svojej tézy o historickej úlohe liberálnej demokracie, pričom rozvíja myšlienku o prepojenosti tejto ideológie s určitými socioekonomickými štruktúrami: „*V dnešnom svete existuje široká korelácia medzi ekonomickým rastom, sociálnou zmenou a hegemoniou ideológie liberálnej demokracie.*“<sup>10</sup> Pričom sa snaží touto zdanlivo banálnou vetou poukázať na to, že pre úspešnú expanziu liberálnej demokracie bolo (a stále je) kľúčovým (sociálne a ekonomické) postavenie strednej triedy v danej spoločnosti. Fukuyama vyslovene tvrdí, že ak by v budúcnosti nastal stav, v ktorom by sa stredná trieda dostala do krízy (pričom jedným z hlavných prejavov takejto krízy by bolo „*zatváranie nožníc*“, teda percentuálne znižovanie počtu občanov, ktorí sú schopní dosiahnuť status strednej triedy), zároveň došlo by aj k „*ohrozeniu stability súčasnej liberálnej demokracie a straty jej pozície – došlo by k jej zosadeniu z trónu dominantnej ideológie.*“<sup>11</sup> Ak by k takémuto scenáru naozaj došlo, Fukuyama (znova prorocky) predpovedá nevyhnutný vznik novej ideológie, nového naratívu.

Na ďalšie úskalia ohrozujúce koncept liberálnej demokracie poukazuje Fukuyama aj v novšom článku „*Amerika v rozklade.*“<sup>12</sup> Podotýkame, že aj keď sa tento článok primárne zameriava na americké reálie, je možné z neho extrahovať aj niekoľko všeobecne platných záverov. Fukuyama upozorňuje na aktuálny trend v americkej politike, ktorý nálepkuje nelichotivým označením „*rozklad.*“ Jadrom tohto javu je fenomén, pre ktorý zavádza Fukuyama do politologického diskurzu pojem „*vetokracia.*“<sup>13</sup>

Jedná sa stav, v ktorom sa pôvodne funkčný ústavný systém brzd a protiváh deformoval, a to predovšetkým v dôsledku alokácie moci do rúk záujmových skupín, respektíve umožnením toho, aby existujúce záujmové skupiny bojkotovali (či dokonca paralyzovali) funkčné procesy v štáte. Zjednodušene vyjadrené, záujmové skupiny rozšírili svoj vplyv na reálnych politických aktéroch do takej miery, že svojim „*tieňovým*“ pôsobením (lobbying) dokážu pozastaviť implementáciu rôznych regulačných mechanizmov (napríklad novej legislatívy), a to všetko pomocou efektívneho využitia ústavných mechanizmov – subjekt verejnej moci, na ktorý záujmové skupiny pôsobia, využije svoje právomoci (rôzne alternatívne formy „*veta*“) na zablokovanie neželaných aktivít.<sup>14</sup>

8 Rozhlasová relácia periodika The American Interest s názvom „*Episode 18: Francis Fukuyama on the 25th Anniversary of the „End of History?“ Essay*“ zo dňa 9. júna 2014. On-line dostupnosť: <http://www.the-american-interest.com/podcast/episode-18-francis-fukuyama-on-the-25th-anniversary-of-the-end-of-history-essay>

9 FUKUYAMA, F.: The Future of History. IN: Foreign Affairs. Roč. 91, 2012/1. s. 53 – 61.

10 FUKUYAMA, F.: The Future of History. IN: Foreign Affairs. Roč. 91, 2012/1. s. 58.

11 FUKUYAMA, F.: The Future of History. IN: Foreign Affairs. Roč. 91, 2012/1. s. 58.

12 FUKUYAMA, F.: America in Decay. IN: Foreign Affairs. Roč. 93, 2014/5.

13 FUKUYAMA, F.: American Political Decay or Renewal? The meaning of the 2016 Election. IN: Foreign Affairs. Roč. 95, 2016/4.

14 Samozrejme neželaných z pohľadu záujmovej skupiny, ktorá pôsobí na danú osobu.

Nejedná sa však o korupciu, ale výsledok sofistikovaného recipročného altruizmu – o „**legálnu výmenu darov**“ (pozornosti/všimného). Vetokracia je jednoducho cynický systém, v ktorom je pre záujmové skupiny „jednoduchšie zabrániť vláde, aby konala, než vládu využiť na podporu spoločného dobra.“

Samotný Fukuyama konštatuje, že vetokracia a politický rozklad, ktorý je jej priamym dôsledkom, nie je len americkou diagnózou, ale potenciálne ohrozuje aj Európu: „V poslednej dekáde bol v Európe pozorovateľný veľký nárast počtu sofistikovaných lobistických skupín. Korporácie, obchodné asociácie, skupiny ochrancov environmentálnych, spotrebiteľských a pracovných práv, tí všetci operujú v súčasnosti na dvoch úrovniach – na národnej, rovnako ako aj na európskej. Presunom centra politického diania a rozhodovania z národných centier do Bruselu, sa celý európsky systém začína čím ďalej tým viac podobáť na ten americký, a to v depresívnejšom zmysle. Európske individuálne parlamentné systémy síce nemusia poskytovať toľko nástrojov na vetovanie, ako americký systém brzd a protiváh, ale pridaním ďalšej európskej vrstvy sa ich počet navyšuje. To znamená, že európske záujmové skupiny si môžu vyberať sféru vplyvu: ak neuspeli na národnej úrovni, môžu skúsiť Brusel a vice versa.“<sup>15</sup>

Fukuyama v súvislosti s politickým rozkladom a rozmachom vetokracie konštatuje, že tento proces bude pravdepodobne pokračovať až do momentu, kým na spoločnosť nezapôsobí nejaký externý (šokový) faktor, ktorý by bol katalyzátorom potrebnej zmeny, pričom vychádzajúc z aktuálnych politických novínok je prípustné, že týmto popudom môže byť (paradoxne) výsledok amerických prezidentských volieb.<sup>16</sup>

Aby toho nebolo málo, finálnym klincom do rakvy liberálnej demokracie, na ktorý Fukuyama najnovšie upozorňuje, môže byť úpadok dôvery v inštitúcie, ktoré sú pre fungovanie právneho štátu a liberálnej demokracie esenciálne. Tento pokles pritom nastáva ako symptomatický následok „post-faktuálneho“ sveta, do ktorého sme sa dostali. V tomto svete už fakty (pravosť a pravdivosť údajov) nie sú relevantné, keďže všetko je spochybiteľné. Rezignácia na verifikáciu informácií a ploché prijímanie ponúkaných „kvázi-faktov“, sprevádzané relativizáciou možnosti objektívneho poznania vedie k stavu univerzálnej nedôvery. Podľa Fukuyamu však demokracia neprežije stratu nádeje v nezávislé a objektívne inštitúty, ktoré sú spôsobilé garantovať aspoň minimálnu mieru pravdivosti v neutíchajúcom toku informácií.<sup>17</sup> Znovunastolenie tejto dôvery je preto základným predpokladom prežitia liberálnej demokracie.

### 3. ZÁVEREČNÉ ROZHREŠENIE

Nemeckej filozofke Hannah Arendtovej sa údajne priesila posmrtná sláva, považovala ju za tú najsmutnejšiu formy slávy.<sup>18</sup> Francis Fukuyama sa však stal „obeťou“ presne opačného typu slávy – popularita jeho koncepcie „konca dejín“ zakonzervovala jeho obraz (a odkaz) do čias pred takmer 30 rokov. Ako bolo v úvode článku naznačené, tento krátky text mal byť pokusom o čiastočnú rehabilitáciu Francisa Fukuyamu v našom akademickom prostredí a ukážkou toho, že sa jedná o produktívneho autora, ktorý od čias vyhlásenia „konca dejín“ nezaháľal a svoje tézy opakovane reintroval a aktualizoval.

V tejto súvislosti je potrebné obzvlášť zdôrazniť, že Fukuyama nikdy nevnímal „koniec dejín“ ako pevný bod v čase či ako konkrétny historický okamih. Práve naopak, pristupoval k nemu ako k abstraktnej ideovej koncepcii – ako k hľadaniu optimálnej formy politického zriadenia pre ľudskú spoločnosť. Povahu tohto procesu veľmi elegantne vystihol Fukuyama na konci svojej knihy „Koniec dejín a posledný človek“, ktorá predstavovala komplexnejšiu extenziu pôvodnej eseje. V tejto knihe prináša podobenstvo o karaváne, v ktorej predstavuje ľudstvo karavánu vozov nastúpených v rade za sebou, pričom sledujú spoločnú finálnu destináciu. Nie všetky vozy sa však dostanú do cieľa, niektoré sa od karavány odpoja, niektoré sa len zastavia na okraji cesty na odpočinok a iné, po tom ako dosiahnu cieľ, pochopia, že im prostredie nevyhovuje a vydajú sa na novú cestu.<sup>19</sup> Tejto základnej myšlienke – teda, že vývoj ľudstva je pomyselnou (často kľukatou) cestou k liberálnej demokracii – pritom zostal Fukuyama (viac-menej) kontinuálne verný do dnešných dní.

15 FUKUYAMA, F.: America in Decay. IN: Foreign Affairs. Roč. 93, 2014/5.

16 FUKUYAMA, F.: Trump and American Political Decay. IN: Foreign Affairs. 9.11.2016.

17 FUKUYAMA, F.: The Emerge of a Post-fact World. IN: Project Syndicate. 12.01.2017.

18 FUKUYAMA, F.: The Emerge of a Post-fact World. IN: Project Syndicate. s. 28.

19 FUKUYAMA, F.: Konec dějin a poslední člověk. Praha: 2002. str.318

Záverom teda môžeme mierne gýčovo konštatovať, že žiak predsa len drží krok so svojim učiteľom<sup>20</sup> a Fukuyama ostáva aj v 21. storočí rovnako relevantným a podnetným autorom ako (zdanlivo) protežovaný Huntington.

Finálne skóre – 1:1.

## POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ARENTOVÁ, H.: Eichmann v Jeruzaleme. Správa o banalite zla. Bratislava: 2016.
2. FUKUYAMA, F.: America in Decay. IN: Foreign Affairs. Roč. 93, 2014/5.
3. FUKUYAMA, F.: American Political Decay or Renewal? The meaning of the 2016 Election.
4. IN: Foreign Affairs. Roč. 95, 2016/4.
5. FUKUYAMA, F.: Konec dějin a poslední člověk. Praha: 2002.
6. FUKUYAMA, F.: The End of History? IN: The National Interest, 1989. s. 1 – 6.
7. FUKUYAMA, F.: The Future of History. IN: Foreign Affairs. Roč. 91, 2012/1. s. 53 – 61
8. FUKUYAMA, F.: Trump and American Political Decay. IN: Foreign Affairs. 9.11.2016
9. HUNTINGTON, S.P.: The Clash of Civilizations? IN: Foreign Affairs, 1993. s. 22-49.
10. VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J.: Kapitoly z filozofie dejín. Bratislava: PraF Uk, 1996. s. 53

---

20 Fukuyama bol totižto žiakom Samuela Huntingтона na Harvarde.

# **NÁČRT VÝVOJA VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1918 – 1939)**

---

**MICHAL POVAŽAN  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

POVAŽAN, MICHAL. NÁČRT VÝVOJA VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1918 – 1939). HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1 - 2, S. 133

Autor sa v príspevku zaoberá vývojom verejnej správy na Slovensku. Čitateľa sprevádza jeho rôznymi časťami a podsystémami. Osobitná pozornosť je venovaná vývoju súdnictva a štátneho zastupiteľstva a taktiež územnej samosprávy a tendenciám československého štátu odbúravať samosprávne prvky a prehĺbovať vertikálnu štruktúru riadenia centralizovaného štátu. Hlavným účelom článku je analyzovať rôzne etapy výstavby verejnej administratívy na Slovensku počas sledovaného obdobia, poukázať na tendencie v jeho vývoji a prepojenosť na všeobecné dejiny.

## **ABSTRACT**

POVAŽAN, MICHAL. TO QUESTION OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SLOVAKIA (1918 - 1939). IN: HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1 - 2, P. 133

The author deals with the development of public administration in Slovakia. The reader is accompanied through its various parts and subsystems. Particular attention is paid to the development of the judiciary and the state prosecutor's office, as well as to the territorial self-government and the tendencies of the Czechoslovak state to abolish self-governing elements and deepen the vertical structure of centralized state management. The main purpose of the article is to analyze the various stages of construction of the administrative administration in Slovakia during the period under review, to point out the tendencies in its development and its connection to the general history.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

vývoj, verejná správa, história, Slovensko, 1918 – 1939, samospráva

## **KEYWORDS**

development, public administration, history, Slovakia, 1918 - 1939, local government

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Michal Považan, PhD.  
michal.povazan@flaw.uniba.sk  
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Šafárikovo nám. 6  
810 00 Bratislava 1  
Slovenská republika

Prvá svetová vojna znamenala konečný rozpad dualistickej monarchie ako aj jej dvoch súčastí Rakúska a Uhorska. Konštitutívnym aktom nového štátu je nariadenie č. 11/1918 Zb. z. a n. prijaté Národným výborom 28. októbra 1918 deklarujúce, že „československý štát vstúpil v život“ a tzv. Martinská deklarácia zo dňa 30. októbra 1918, ktorou sa Slovenská národná rada vyhlásila za jediného reprezentanta oprávneného hovoriť v mene slovenského národa a deklarovala pripojenie k Československému štátu. Týmito aktami vznikol Československý štát a nadobudol suverenitu nad svojim štátnym územím a obyvateľstvom tohto územia. Faktické prevzatie moci nad územím a obyvateľstvom sa podarilo dokončiť až v ďalších mesiacoch po ovládnutí etnicky nemeckých území Čiech a Moravy a po ovládnutí územia Slovenska a jeho vyňatí z moci uhorsko-maďarských úradov a bolo spojené s budovaním verejnej správy nového štátu..

Nariadenie č. 11/1918 Zb. z. a n. obsahovalo vo svojich článkoch 2 a 3 aj recepčnú klauzulu:

“čl. 2 Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti;

**čl. 3** Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.” Slovenské znenie zákona č. 11/1918 Zb. z. a n. v čl. 3 je doplnené oproti českej verzii znením „všetky úřady samosprávné, státní a župné, ústavy státní, zemské, okresné, župné a obecné podřízené sú Národnímu výboru; na ten čas úřadují a jednají podľa zákonov a nariadení dosiaľ platných, teda na území slovenskom podľa LIV. čl. z roku 1868 jazykom slovenským“.

Recepčnými ustanoveniami vznikol československý právny poriadok. Po materiálnej stránke zostala zachovaná väčšina právneho poriadku zaniknutého súštátia.

Samotný vznik štátu prirodzene rušil značnú časť ústavného práva bývalého súštátia, teda hlavne inštitúty na celoštátnej úrovni a cieľom recepcie bolo zabránenie chaosu, aby čo najpokojejšie došlo k začiatku budovania nového štátu.

Najvyšším orgánom nového štátu sa stal Národný výbor vytvorený len štyri mesiace pred vznikom Československého štátu, ktorý mal byť výrazom jednoty národa. Národný výbor sa stal ústredným orgánom so zákonodarnou i výkonnou mocou.<sup>1</sup>

Systém ústredných orgánov štátu určil už zákon č. 2/1918 Zb. z. a n. jímž se zřizují nejvyšší Správní úřady ve státě československém. Na základe §1 bolo zriadených 10 ministerstiev s pôsobnosťou pre celú krajinu. Ich pôsobnosť bola vyjadrená v §2 a to tak, že sa vzťahuje “na veškeré záležitosti, které dne 28. října 1918 u dosavadních úředních úřadů, pro tyto záležitosti do tohoto dne příslušných nebyly vyřízeny”.

Postupne vznikali nové ministerstvá podobne ako aj iné ústredné správne úřady, na ktorých čele nebol minister a ktoré vykonávali správu vo svojej pôsobnosti. Takýmito úradmi Najvyšší účtovný a kontrolný úřad, Štátny úřad statistický a Štátny úřad pozemkový.

Národný výbor prijal 13. novembra 1918 provizórnu ústavu ako zákon č. 37/1918 Zb. z. a n. o dočasnej ústave. O národnom zhromaždení. Dočasná ústava konštituovala Československo ako parlamentnú republiku s relatívne silným postavením prezidenta vo vzťahu k vláde, ale aj k parlamentu. Vzhľadom na skutočnosť, že išlo o provizórnu ústavu, predpis bol relatívne stručný a výslovne počítal s prijatím riadnej ústavy a konaním všeobecných volieb v dohľadnom čase. Napriek tomu, že mnohé inštitúcie boli budované ako dočasné a provizórne, z provizória sa stal stav trvalý.

Dočasná ústava platila do prijatia riadnej ústavy č. 121/1920 Zb. z. a n. Ústava potvrdila Československo ako unitárnu republiku s parlamentnou formou vlády a klasickým modelom trojdelenia moci.

Ústava akceptovala reálny stav právneho dualizmu v Československu, teda aj existenciu dvoch právnych podsystémov verejnej správy, pričom snahy o unifikáciu verejnej správy pretrvávali počas celej existencie medzivojnovkej republiky, čo sa aj vo veľkej miere podarilo.

K posunu v československom ústavnom práve došlo až koncom roka 1938, keď bol prijatý ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny zo dňa 22. novembra 1938. Ústavný zákon v §4 a nasl. rozdelil právomoci medzi ústredné orgány a slovenské autonómne orgány. Na Slovensku sa mala zriadiť aj samostatná súdna sústava vrátane najvyššieho súdu. Podobný zákon o autonómii Podkarpatskej Rusi bol prijatý v decembri 1938.

1 Schelle, Karel. Vznik Československé republiky 1918, KEY Publishing s.r.o., Ostrava 2008, 95 s. ISBN 978-80-7418-000-2. S. 36

Vzhľadom na krátke obdobie trvania autonómie a celkovo II. republiky, nie všetky orgány boli zriadené.

Recepcná norma nariadenia č. 11/1918 Zb. z. a n. v §3 prebrala orgány predchádzajúcich štátov v ich dovtedajšej pôsobnosti, pričom ich na základe zákona č. 2/1918 Zb. z. a n. podriadila novovzniknutým ústredným orgánom štátnej správy. Toto sa týkalo v prevratových časoch všetkých orgánov verejnej správy pričom od štátnych zamestnancov sa požadovala prísaha vernosti Československému štátu.

Počiatočná organizácia verejnej správy plynule nadväzovala na rakúske a uhorské usporiadanie s výnimkou vzniku nových celoštátnych orgánov. Zo začiatku k zásadnejším organizačným zmenám nedošlo.

Okrem spomínaného zákona č. 2/1918 Zb. z. a n. jímž se zriaďujú najvyšší Správni úrady ve státě československém bol v prvých hodinách existencie nového štátu prijatý aj zákon č. 5/1918 o najvyššom súde. Nevyhnutnosť tejto právnej úpravy vychádzala zo skutočnosti, že najvyššie súdy oboch súčastí dualistickej monarchie, v prípade Uhorska kráľovská Kúria, ostali mimo územia nového štátu a tiež z potreby suverénneho výkonu najvyššej súdnej moci v krajine. Zákon zriadil najvyšší súd pre celú krajinu so sídlom v Prahe. Pôsobnosť najvyššieho súdu zákon vymedzil v §3 a nasl. "Nejvyšší soud soudí konečně ve všech soukromoprávních věcech sporných a mimosporných, o nichž v druhé stolici bylo rozhodnuto, pokud zákon připoustí právní opravu takového rozhodnutí. Ve věcech trestních rozhoduje nejvyšší soud jako soud zrušovací a v případech řádem trestním a vedlejšími zákony jemu přikázaných." Vymedzenie pôsobnosti najvyššieho súdu nadväzovalo na úpravu najvyššieho a kasačného súdu vo Viedni. Navyiac podľa §12 do pôsobnosti najvyššieho súdu pribudol dozor nad nižšími súdmi, ktorý dovtedy prislúchal ministerstvu pravosúdia. Dozor vykonával prezident súdu osobne alebo ním poveril iného člena súdu.

Zákon č. 5/1918 Zb. z. a n. bol zmenený zákonom č. 216/1919 Zb. z. a n. o najvyššom súde, ktorého hlavnou zmenou bolo, že sídlo súdu bolo prenesené do Brna.

Osobitosťou vývoja na Slovensku bolo, že vzhľadom na zložitú situáciu, kde podstatná časť dovtedajších orgánov verejnej správy rešpektovala i novovydané právne normy maďarských ústredných orgánov, vláda dostala zákonom z 10. decembra 1918 č. 64/1918 Zb. z. a n. o mimoriadnych prechodných ustanoveniach na Slovensku „právo dať niektorému svojmu členovi plnú moc, aby vydával nariadenia a konal všetko na udržanie poriadku, na konsolidovanie pomerov a na zabezpečenie riadneho štátneho života“. Na základe toho bol vymenovaný minister a bolo zriadené ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, ktoré riešilo aj viaceré naliehavé problémy územného a správneho usporiadania normatívnymi právnymi aktmi bez charakteru všeobecne záväzných právnych predpisov.

Vzhľadom na recepciu uhorského systému verejnej správy na Slovensku, sa minister s plnou mocou pre správu Slovenska postavil do čela tejto verejnej správy s mimoriadnymi právomocami.

Snaha o zjednotenie právneho poriadku a teda aj verejnej správy je prítomná od počiatku nového štátu a je vyjadrená už v Ústavnej listine, na ktorú nadviazal zákon č. 126/1920 Zb. z. a n. o župných a okresných úradoch.

Ako vyplýva zo zákona č.126/1920 Zb. a z vykonávacích nariadení a vyhlášok, Československu pripadlo celé územie 12 žúp aj s ich sídlami. Územie ďalších 4 žúp (*Hontianskej, Komárňanskej, Novohradskej* a *Zemplínskej*) sa stalo súčasťou Česko-Slovenska z podstatnej časti, avšak v prípade 2 žúp bez ich dovtedajších sídiel<sup>2</sup>. Z územia žúp *Ostrihomskej, Rábskej*, a *Užskej* pripadla Slovensku len menšia časť a z územia *Mošonskej* župy len nepatrná časť; všetky bez župných sídiel.

Po vzniku Česko-Slovenska župy na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi najprv zostali v nezmenej podobe a z veľkej časti aj s nezmenenými funkciami. Výnimku predstavovali župy na južnom Slovensku. Územia *Mošonskej, Rábskej* a *Ostrihomskej* župy, ktoré pripadli Československu boli začlenené do *Komárňanskej* župy tým, že 31.1.1919 bol vymenovaný župan pre *Komárňansko-rábsko-ostrihomskú* župu<sup>3</sup>. Na východe bola v roku 1919 slovenská časť *Užskej* župy (slúžnovské okresy *Sobrance* a *Veľké Kapušany*) spojená so *Zemplínskou* župou. Sídlom *Novohradskej* župy sa prenieslo do *Lučenca* a sídlom *Zemplínskej* župy do *Michaloviec*. V súvislosti s hraničným sporom s Poľskom došlo aj k úpravám hraníc *Oravy* a *Spiša*.

2 Dovtedy boli *Balážske Ďarmoty* (*Balassagyarmat*) sídlom *Novohradskej* župy a *Nové Mesto pod Šiatrom* (*Sátorlajújhelyi*) sídlom *Zemplínskej* župy

3 Úradné noviny z 31.1.1919, cit. podľa L. Lipscher, *K vývinu politickej správy na Slovensku v rokoch 1918-1938*, Bratislava 1966



Župy sa v recipovanej správe členili na slúžnovské okresy (často označované aj ako okresy hlavnoslužnovské, na čele s hlavným slúžnym).

K 31.10.1918 malo na vtedajšom území Slovenska sídla 136 celkov okresného stupňa (z toho 39 mestských), v tom 97 slúžnovských okresov, 35 miest so zriadeným magistrátom, ktoré netvorili súčasť slúžnovských okresov a 4 municipálne mestá (vo svojich územných obvodoch vykonávali aj právomoci okresného stupňa verejnej správy). V rámci toho sa však ako vtedajšia súčasť územia Slovenska uvádzali 2 slúžnovské okresy vrátane ich sídiel, ktoré tvorili vtedy súčasť Užskej župy: Perečín a Veľké Berezské, ktoré sa teraz celé nachádzajú mimo územia Slovenska.

Recipovaná verejná správa niesla znaky ťažkopádnosti, komplikovanosti, množstva zákonných a hlavne podzákonných noriem a hlavne právnym dualizmom. Na ministerstve vnútra ako ústrednom orgáne štátnej správy pre verejnú správu si rýchlo po vzniku štátu uvedomili, že je potrebné prijať komplexnú právnu úpravu, ktorá zjednotí územnosprávne členenie a tých lepšie integruje všetky súčasti nového štátu.

Riešenie mal priniesť zákon č. 126/1920 Zb. z. a n. o župných a okresných úradoch (župný zákon), ktorý členil celý štát na župy a tie na okresy. Tento zákon mal aj riešiť politické diskusie o postavení Slovenska a jeho samosprávnosti a to prostredníctvom tzv. župných zväzov, v ktorých viacerí slovenskí politici ako napr. Milan Hodža videli zárodok slovenskej autonómie budovanej zdola a završenej v správny čas, teda vtedy, keď bude na to slovenský národ pripravený. Prijatie župného zákona sa dá teda chápať ako politický ústupok slovenskej časti nového štátu, keďže zákon mal byť realizovaný aj v českých krajinách a teda zásadne zmeniť historickú podobu územnej správy na týchto územiach.

Na čele župy mal byť menovaný župan, ktorému mal byť podriadený župný úrad. Samosprávnym telesom malo byť župné zhromaždenie s priamo na šesť rokov volenými členmi. Stranícka podstata československého parlamentarizmu sa prejavovala aj na župnej úrovni v tom, že bolo možné kandidovať vo voľbách župného zhromaždenia len na straníckej kandidátke a ak by členovi župného zhromaždenia skončil mandát z hocikakého dôvodu pred koncom volebného obdobia, jeho náhradníkom by sa stal člen jeho politickej strany v poradí za ním uvedený na straníckej kandidačnej listine.

Pôsobnosť župného zastupiteľstva sa týkala hospodárskej, správnej, finančnej oblasti a oblasti správneho súdnictva.

Finančné záležitosti župy mala kontrolovať finančná komisia zriadená pri každop zastupiteľstve. Jej členovia boli menovaní ministrom vnútra a väčšina jej členov nesmela byť členmi župného zastupiteľstva. Tento orgán mal slúžiť ako ingerencia centrálnej vlády do samosprávnych záležitostí župy.

Župné zhromaždenie malo voliť župný výbor pozostávajúci z 8 členov a župana. Členmi mohli byť aj iný významný úradníci župy. Výbor bol permanentným orgánom zhromaždenia, mal dohliadať na prácu komisií, zostavovať rozpočet zhromaždenia, pripravovať podklady a návrhy na rokovanie zhromaždenia a poskytovať správu o výkone pôsobnosti zhromaždenia.

Župné úrady mali podliehať županom a priamo ministerstvu vnútra, ktoré mali voči nim rozsiahle právomoci.

Nižšou úrovňou verejnej správy boli okresy spravované okresnými úradmi. Tými boli vlastné okresné úrady a úrady municipálnych miest a miest so zriadeným magistrátom. Členovia okresných výborov mali byť priamo volení na štyri roky. Na čele okresných úradov mal stáť okresný náčelník, ktorý mal reprezentovať okres navonok, zvládať zasadnutia okresných výborov a dohliadať na dodržiavanie zákonnosti.

Ministerstvo vnútra disponovalo právomocou rozpustiť župné zhromaždenia a okresné výbory a vypísať nové voľby.

Politicky citlivými ustanoveniami zákona boli časti o župných zväzoch. Predpokladal sa vznik troch: českého, moravsko-sliezkeho a slovenského. Keďže na Slovensku prebiehala búrlivá diskusia o postavení Slovenska v československom štáte, viacerí slovenskí politici videli práve v slovenskom župnom zväze zárodok autonómie a argumentovali proti snahám o politický tlak na prebudovanie Československa zo štátu unitárneho na štát zložený.

Orgánmi župných zväzov mali byť: krajinské župné zhromaždenie, krajinský zväzový výbor, krajinský zväzový dozorný zbor.

Najvyšším orgánom zväzu malo byť krajinské župné zhromaždenie volené členmi členských župných zhromaždení na tri roky. Jeho členovia volili spomedzi seba župný zväzový výbor.

Pôsobnosť zväzu mala byť hospodárska a správna. Dozor nad nimi malo vykonávať ministerstvo vnútra.

Zákon bol široko kritizovaný už pri svojom vzniku v roku 1920. Mal byť akýmsi kompromisom medzi autonomistami na Slovensku a centralizačnými snahami ústrednej vlády, čo s nepodarilo a ani jedna strana nebola spokojná. Pre jednu znamenal zákon primálo a pre druhú priveľa. Vzhľadom na skutočnosť, že zákon mal byť realizovaný až v roku 1923 došlo aj k zmene politickej situácii oproti tej, v ktorej sa prijímal. Štát sa stabilizoval a centrálné politické sily už necítili potrebu vyjsť v ústrety slovenským autonomistom. Zákon sa síce na Slovensku nedôsledne realizoval, ale jeho nerealizácia v českých krajinách predznamenalala aj jeho krátku životnosť.

Prechodnú situáciu do účinnosti župného zákona riešil zákon č. 210/1920 Zb. z. a n. z 22. marca 1920 o dočasnej úprave politickej správy na Slovensku. Vláda splnomocnená, aby

- zlučovala župy alebo ich časti a podľa potreby ponechala v ich dovtedajších sídlach expozitúry,
- mestá s municipiálnym právom vyhlasovala za mestá so zriadeným magistrátom alebo za veľké obce,
- upravovala obvody slúžnovských okresov a ich sídla,
- mestá so zriadeným magistrátom vyhlasovala za veľké obce.

Podľa tohto zákona vláda v rokoch 1920 - 1922 postupne nariadením č. 606/1920 Zb. z. a n. s účinnosťou od 13.11.1920 zlúčila turniansky slúžnovský okres so slúžnovským okresom moldavským so sídlom v Moldave; nariadením č. 436/1921 Zb. z. a n. s účinnosťou od 6.12.1921 preložila sídlo žitnoostrovského slúžnovského okresu Komárňanskej župy zo Zemianskej Olče do Komárna a zmenila jeho názov na komárňanský; nariadením č. 91/1922 Zb. z. a n. s účinnosťou od 18.3.1922 (neskôr odsunutým na 10.12.1922) zrušila podzámocký slúžnovský okres so sídlom v Tvrdošíne a jeho územie rozdelila do trstenského, námesťovského a do dolnokubínskeho slúžnovského okresu.

Realizácia župného zákona na Slovensku v roku 1923 fakticky znamenala začiatok trializmu v územnosprávnom usporiadaní republiky. Napriek relatívne bezproblémovosti zavádzania župného systému na Slovensku, nový zákon nebol v českých krajinách nikdy realizovaný a teda nesplnil jeden zo svojich základných cieľov – unifikáciu verejnej správy. Namiesto dvoch systémov verejnej správy sa v tomto období vyvinuli tri: v českých krajinách, na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi.

Priestor pre novú úpravu vznikol pri koalíčných rokovaníach s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou v druhej polovici dvadsiatych rokov. Národné zhromaždenie sa v roku 1927 uznieslo na zákone č. 125/1927 Zb. z. a n., o organizácii politickej správy (organizačný zákon). Zákon zrušil župný systém inšpirovaný Uhorskom a zaviedol krajinský systém nachádzajúcim svoju ideovú oporu v českých krajinách. ČSR bola rozdelená na štyri krajiny, z ktorých jedna bola Slovenská krajina.

Každá krajina bola samostatnou právnickou osobou s vlastnými orgánmi. Celá verejná správa na úrovni krajín a okresov bola poštátnená. Organizačný zákon teda možno chápať ako definitívny rozchod s uhorskou samosprávnou tradíciou, ktorá bola postupne obmedzovaná už pred rokom 1918.

Zošťátnenie verejnej správy malo za cieľ hlbšiu stabilizáciu a centralizáciu štátu. Zároveň došlo k upevneniu policajnej a trestnej právomoci správnych orgánov.<sup>4</sup>

Centralizačné tendencie dokumentuje aj fakt, že krajinské zastupiteľstvo bolo iba čiastočne volené obyvateľmi a čiastočne menované vládou. Na čele krajiny stál krajinský prezident menovaný prezidentom a podriadený ministrovi vnútra.

Na krajinské úrady prešli kompetencie bývalých župných úradov, županov, župných zastupiteľstiev a župných výborov. Na čele krajinského úradu stál krajinský prezident menovaný prezidentom republiky a služobne podriadený ministrovi vnútra.

Okrem krajinského úradu bolo zriadené na Slovensku aj krajinské zhromaždenie s 54 členmi. Dve tretiny jej členov bolo volených, jedna tretina menovaná z tzv. odborníkov. Táto časť bola ostro kritizovaná opozíciou. Na Slovensku to vzbudzovalo spomienky na obmedzovanie samosprávy zo strany uhorskej vlády spreď roka 1918. Forma bola v zásade rovnaká. Funkčné obdobie členov zhromaždenia bolo 6 rokov a voľby sa konali podľa zákona č. 126/1927 Zb. z. a n. Aktívne volebné právo bolo stanovené na 24 rokov a minimálne rok pobytu v danej krajine, pasívne volebné právo na 30 rokov a dva roky pobytu.

4 Schelle, Karel et al. Dějiny české veřejné správy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 314 s. ISBN 978-80-7380-203-5. S. 131

Predsedom zhromaždenia bol krajský prezident, ktorého mohli zastupovať viceprezidenti. Zúčastňovať sa zasadnutia mohli aj prezidentom určení úradníci úradu, hlasovacie právo mal ale len spravodajca. Týmto mala vláda v princípe o dva hlasy viac ako bola tretina (menovaní členovia zhromaždenia plus predsedajúci plus úradník spravodajca).

Krajské zhromaždenie volilo zo svojho stredy 12 členný výbor, ktorému predsedal prezident alebo jeho zástupca. Členom výboru mohol byť iba volený člen zhromaždenia.

Krajský prezident mal veľmi silné postavenie tým, že riadil úrad a predsedal obom hlavným voleným telesám krajiny.

Krajiny sa na nižšom stupni delili na okresy s podobnou organizáciou ako krajiny. Na čele okresných úradov stáli okresní náčelníci menovaní ministrom vnútra na návrh krajského prezidenta. Náčelníci viedli nielen okresné úrady ale aj okresné zhromaždenia a okresného výboru, zastupovali okresy navonok a boli zodpovední za výkon uznesení zhromaždení a výborov. Okresné zhromaždenia boli z dvoch tretín volené a z jednej menované ministrom vnútra.

Najnižšou zložkou verejnej správy boli obce. Slovensko si prinieslo z bývalého Uhorska tradíciu silnej obecnej samospráv bez paralelnej existencie štátnej správy na tejto úrovni ako to bolo v bývalom Rakúsku. Obecné úrady boli teda samosprávne, ale mohli vykonávať aj tzv. prenesené kompetencie. Samospráva sa priznávala municipiálnym mestám, mestám so zriadeným magistrátom ako aj obciam. Štát si v Uhorsku ponechal iba dozornú a revíziu úlohu, keďže jeho orgány boli najvyššími odvolacími inštanciami voči rozhodnutiam samosprávnych orgánov.

Obecná problematika sa dostala na rokovanie Národného zhromaždenia čoskoro po vojne. Zákon č. 64/1918 Zb. z. a n. o mimoriadnych a prechodných ustanoveniach na Slovensku rozpustil mestské a obecné rady na Slovensku a preniesol ich právomoci na komisie vymenované vládny splnomocnencom.

Výrazné zmeny prinieslo nariadenie ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska č. 555 adm. z 5.3.1919 o županoch, ktoré sa vzťahovalo na municipiálnom mestá tým, že príslušný župan bol aj podžupanom municipiálneho mesta, ktorého právne postavenie sa riadilo zákonným článkom č. XXI z roku 1886. Povinnosťou županov bolo rozpustiť samosprávne orgány v mestách so zriadeným magistrátom a veľkých obciach a vymenovať nové. Župan sa vyjadroval k personálnym opatreniam, ktoré realizoval minister s plnou mocou pre správu Slovenska, mal právo zbaviť funkcie mestských a obecných úradníkov, ktorí by odopreli výkon zverených povinností alebo výkonu neboli schopní.

Tieto opatrenia mali ďalekosiahle dôsledky, keďže v praxi znamenali poštátnenie obecnej samosprávy.

Namiesto volieb bolo prijaté nariadenie č. 31 z 6.6.1920 o pretvorení mestských, obecných a župných výborov. Členov výboru aj starostov menoval župan.

V rokoch 1920 až 1922 bol vydaný rad právnych predpisov, ktoré mali za cieľ transformáciu municipiálnych miest a miest so zriadeným magistrátom na veľké obce, poštátnenie notárskych úradov, prenesenie poručenskej a daňovej agendy na novozriadené orgány, zmena dozoru nad mestami a obcami a zmena vo finančnom hospodárení obcí a miest.

Vládna vyhláška č. 275/1922 Zb. z. a n. vykonávajúca zákon č. 210/1920 Zb. z. a n. zrušila 4 municipiálne mestá (dve z nich sa stali mestami so zriadeným magistrátom, ďalšie dve veľkými obcami) a zrušila 31 miest so zriadeným magistrátom ich transformáciou na veľké obce. Takto sa mestá so stáročnými tradíciami dostali na úroveň obcí a boli začlenené do systému územnej správy.

Zákon č. 243/1922 Zb. z. a n. o dočasnom obecnom zriadení na Slovensku zásadne zmenil organizačnú štruktúru mestskej a obecnej správy. Týmto zákonom sa prehĺbilo poštátnenie mestskej a obecnej správy na Slovensku a zvýraznil sa centralistický a unitárny charakter štátu.

Po reorganizácii mestskej a obecnej správy sa konali na základe zákon č. 75/1919 Zb. z. a n. v mestách voľby do mestského zastupiteľstva.

Mestské zastupiteľstvo volilo zo svojho stredy mestský výbor, z ktorého vláda menovala starostu. Okrem mestského zastupiteľstva, zákon kreoval aj mestskú radu a mestské komisie.

V prípade veľkých a malých obcí zákon č. 243/1922 Zb. z. a n. zriaďoval nasledovné orgány: Obecné zastupiteľstvo, obecná rada, starosta, odborné komisie.

Výkon štátnej správy v obciach patrila notárovi, ktorý sa musel zúčastňovať na zasadnutiach obecného zastupiteľstva s právom hlasovať a právom odporu. Dozor nad činnosťou obcí vykonával okresný výbor okresu, kde sa obec nachádzala.

II. republika priniesla ďalšie výrazné zmeny smerujúce k poštátneniu samosprávy a vytvoreniu jednotného vertikálneho systému verejnej správy na Slovensku. Postupný zánik obecnej samosprávy sprevádzal zánik demokratického štátneho zriadenia v pomníčovskom Československu. Prvým krokom bolo nariadenie novovymenovanej slovenskej vlády, konštituujuce národné výbory, ako pomocné orgány obecných a mestských úradov, ktorých mienka je pre úrad nezáväzná. V skutočnosti sa stali protiváhou legálne zvolených samosprávnych orgánov. Mali podliehať okresnému náčelníkovi. Druhým krokom bol obežník Krajského úradu z 19. októbra 1938, podľa ktorého sa mali pri prechode do nových hospodárskych a politických pomerov rozpustiť obecné zastupiteľstvá, ktorých zloženie neposkytovalo dostatočnú záruku rýchleho konsolidovania pomerov alebo na čele obce stál starosta, ktorý nevyhovoval vtedajším politickým pomerom. Na ich miesto potom nastúpili vymenovaní vládni komisári. Všetky tieto kroky sa diali v medziach platných zákonov 1. ČSR, ktoré umožňovali takmer neobmedzené zásahy štátnej správy do oblasti územnej samosprávy. V obecných zastupiteľstvách boli doplnení členovia tak, aby sa zabezpečila hegemonia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, a ak takéto riešenie nebolo možné, bolo obecné zastupiteľstvo rozpustené a nahradené vládny komisárom, ktorý prebral kompetencie starostu aj obecného zastupiteľstva<sup>5</sup>.

Čo sa týka súdneho systému, bola recipovaná predchádzajúca súdna sústava s výnimkou najvyšších súdov, ktoré ostali mimo územia nového štátu. Z pohľadu súdnej organizácie a miestnej príslušnosti je dôležité vládne nariadenie č. 55/1926 Zb. z. a n., ktorým sa určujú sídla a obvody súdov a štátnych zastupiteľstiev na Slovensku a mení sa obvod okresného súdu, súdnej stolice a štátneho zastupiteľstva v Užhorode účinné od 1. septembra 1926. Nariadenie v podstate potvrdilo existujúci stav sídiel súdov, úpravy sa týkali iba súdov a štátnych zastupiteľstiev v Užhorode a drobných zmien v miestnej príslušnosti.

Nadväzujúc na zavedenie krajského zriadenia, sa upravil aj systém súdov a štátnych zastupiteľstiev. Zákon č. 201/1928 Zb. z. a n. zjednotil organizáciu súdov a štátnych zastupiteľstiev vo všetkých štyroch krajinách. Boli zriadené štátne zastupiteľstvá pri krajských súdoch, hlavné štátne zastupiteľstvá pri hlavných súdoch a pri okresných súdoch verejnú žalobu naďalej zastupovali určení advokáti alebo konceptní úradníci.

Prijatím zákona č. 201/1928 Zb. z. a n. bol odstránený dualizmus súdnej sústavy. Taktiež bola zachovaná štvorstupňovosť a trojinštančnosť súdneho systému, pričom sa sudy rozlišovali na okresné sudy, krajské sudy, hlavné sudy a najvyšší súd. Súdna organizácia napriek svojej nezávislosti od moci výkonnej kopírovala správne delenie republiky.

Počas celého medzivojnového obdobia bola zachovaná zásada, že na okresných súdoch súdia samosudcovia, kým vyššie sudy boli súdmi zborovými a teda súdili v senátoch.

Okrem riadnych súdov existovali ešte mimoriadne sudy. Medzi ne patrila Štátny súd. Štátny súd bol zriadený zákonom č. 51/1923 Zb. z. a n., ale jeho zriadenie predpokladal už zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky, keďže štátny súd súdil trestné činy upravené práve zákonom na ochranu republiky. V §11 bola jeho príslušnosť vymedzená širšie, ale so vzťahom k zákonu na ochranu republiky "Sbíhá-li se s trestným činem, o němž přísluší rozhodovati státnímu soudu, jiný trestný čin, náleží státnímu soudu konati trestní řízení také o tomto trestném činu, je-li s oním ve skutkové souvislosti. Státní soud může však takovou trestní věc vyloučiti a odkázati ji soudu, jenž by jinak byl příslušný." Konanie pred Štátnym súdom sa spravovalo rakúskym trestným poriadkom č. 119/1873, ř. z., pokiaľ zákon nestanovil inak (§12). §20 výslovne ministerstvu spravodlivosti udeľoval právomoc preniesť zastupovanie obžaloby počas hlavného pojednávania na ktoréhokoľvek štátneho zástupcu. Tým bol §8 limitovaný viac menej iba na prípravné konanie a toto ustanovenie posilňovalo dohľad štátu nad stíhaním trestných činov proti republike, ktoré mali často politický charakter. V roku 1935 bol súd zrušený a jeho pôsobnosť prešla na hlavné sudy. Týmto sa konanie vo veciach postihovaných zákonom č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky začalo spravovať trestným poriadkom príslušným pre daný hlavný súd, na Slovensku podľa recipovaného uhorského práva doplneného prijatými zmenami po roku 1918.

5 Šutajová, J.: Vývoj obecnej samosprávy na Slovensku. Dostupné na . Navštívené 17.2.2018.

V roku 1931 bolo zákonom č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží zriadené osobitné súdnictvo pre mládež. Nevytvorili sa síce samostatné súdy, ale pri krajských súdoch boli zriadené samostatné senáty, ktoré súdili mladistvých. Podobne na okresných súdoch bol jeden sudca vybraný na súdenie tejto agendy. Mladistvou sobou bola taká, ktorá ešte nedosiahla plnoletosť, ale už prekročila 14. rok života.

Okrem štátneho súdu existovali aj iné mimoriadne súdy ako napr.: cenové, kmeťské, porotné, plavebné a iné.

Systém štátnych zastupiteľstiev bol naďalej podriadený ministerstvu spravodlivosti, podobne ako v Uhorsku, čo zabezpečovalo politickú kontrolu verejnej žaloby a vyjadrovalo chápanie orgánov verejnej žaloby ako neoddeliteľnej súčasti verejnej moci.

Nastávajúce zmeny vo verejnej správe predznamenovali udalosti po Mníchovskej dohode: Žilinská dohoda, rezignácia prezidenta republiky a ďalšie. Tieto zmeny v postavení Slovenska boli právne vyjadrené v ústavnom zákone č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny zo dňa 22. novembra 1938. Na základe zákona došlo k vytvoreniu samostatnej verejnej správy a samostatného súdneho systému na Slovensku. Postupne boli zriadené ministerstvá autonómnej vlády a ďalšie autonómne orgány. Vzhľadom na krátke trvanie autonómie pred zánikom Česko-Slovenska nebol dobudovaný celý systém autonómnej verejnej správy na Slovensku.

Druhá republika a slovenská autonómia znamenala pokračovanie v trende obmedzovania samosprávy na každej úrovni a poštátňovania výkonu verejnej správy.

Celkovo možno konštatovať, že vývoj verejnej správy na Slovensku počas existencie I. a II. Československej (Česko-Slovenskej) republiky prebral tendencie z predchádzajúceho obdobia v rámci rakúsko-uhorskej monarchie v odbúravaní samosprávy, jej podriaďovania štátnym orgánom a vytváraní právnych možností pre štátne orgány kedykoľvek a v podstate svojvoľne zasahovať do výkonu samosprávy. Tieto právne možnosti boli plne využité už v období druhej republiky, keď dochádzalo k odstraňovaniu politicky nepohodlných predstaviteľov samospráv a ich nahradzovaniu ľuďmi politicky lojálnymi. Právne prostredie nemalo prvok právnej istoty a schopnosti samosprávy sa brániť proti svojvoľným zásahom štátnej správy. Kým na začiatku existencie republiky sa to vysvetľovalo otáznikmi nad lojalitou veľkej časti slovenského obyvateľstva k novému štátu, čo bola objektívna pravda, neskôr už tento argument nebol relevantný, ale právny stav trval. Tento právny stav prehľboval aj dualitu práva v republike, keďže právna úprava v Čechách a na Morave bola liberálnejšia hlavne čo sa týka postavenia obcí a miest.

# **VÝVOJ VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1939 – 1944)**

---

**MICHAL POVAŽAN  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

POVAŽAN, MICHAL. NÁČRT VÝVOJA VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1939 – 1944). HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1 - 2, S. 142

Autor sa v príspevku zaoberá vývojom verejnej správy na Slovensku. Čitateľa sprevádza jeho rôznymi časťami a podsystémami. Osobitná pozornosť je venovaná vývoju súdnictva a štátneho zastupiteľstva a taktiež územnej samosprávy a tendenciám slovenského štátu odbúravať samosprávne prvky a prehĺbovať vertikálnu štruktúru riadenia centralizovaného štátu. Hlavným účelom článku je analyzovať rôzne etapy výstavby verejnej administratívy na Slovensku počas sledovaného obdobia, poukázať na tendencie v jeho vývoji a prepojenosť na všeobecné dejiny.

## **ABSTRACT**

POVAŽAN, MICHAL. TO QUESTION OF THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN SLOVAKIA (1939 – 1944). IN: HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1 - 2, P. 142

The author deals with the development of public administration in Slovakia. The reader is accompanied through its various parts and subsystems. Particular attention is paid to the development of the judiciary and the state prosecutor's office, as well as to the territorial self-government and the tendencies of the Slovak state to abolish self-governing elements and deepen the vertical structure of centralized state management. The main purpose of the article is to analyze the various stages of construction of the administrative administration in Slovakia during the period under review, to point out the tendencies in its development and its connection to the general history.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

vývoj, verejná správa, história, Slovensko, 1918 – 1939, samospráva

## **KEYWORDS**

development, public administration, history, Slovakia, 1939 – 1944, local government

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Michal Považan, PhD.  
michal.povazan@flaw.uniba.sk  
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Šafárikovo nám. 6  
810 00 Bratislava 1  
Slovenská republika

Československá republika sa na jar 1939 ocitla v ťažkej situácii. Dlhodobá zlá geopolitická situácia umocnená dôsledkami Mníchovskej dohody a Viedenskej arbitráže, nepriateľstvom drvinej väčšiny susedov a nestabilnou vnútropolitickou situáciou viedla k zániku štátu. Ústredná vláda sa pokúsila jednotný štát zachrániť realizovaním tzv. Homolovho puču na Slovensku v dňoch 9. – 10. marca 1939 a zosadením slovenskej autonómnej vlády pod vedením Jozefa Tisa a menovaním vlády Karola Sidora. Tento pokus o upevnenie štátu sa skončil neúspechom. Odvolaný predseda autonómnej vlády Jozef Tiso navštívil 13. marca 1939 vodcu Nemeckej ríše Adolfa Hitlera, ktorý mu predstavil možnosti, ktoré má reprezentácia Slovenska. Na druhý deň o výsledku návštevy informoval Snem Slovenskej krajiny, ktorý vzápätí schválil zákon č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom Slovenskom štáte, ktorým vyhlásil nezávislosť, čím fakticky Československo zaniklo.

Zákon č. 1/1939 Sl. z. obsahoval 5 paragrafov. §1 zakotvoval vznik samostatného Slovenského štátu v hraniciach zaniknutej Slovenskej krajiny. Snem Slovenskej krajiny sa transformoval na zákonodarný snem slovenského štátu.

Z pohľadu recepcie práva a organizácie verejnej správy bol dôležitý §3 zákona, ktorý stanovoval, že “Všetky doterajšie zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti so zmenami, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti Slovenského štátu”. Podobne ako pri vzniku československého štátu toto ustanovenie recipovalo aj obyčajové právo platné na území Slovenskej krajiny napriek tomu, že to v ňom nebolo výslovne uvedené.

Zákonodarca si uvedomoval stav “ústavného provizória”, v ktorom sa štát nachádzal a preto zveril všetko výkonnú a vládnu moc vláde, ktorú menovalo predsedníctvo Slovenského snemu (§3). Vlode bola podľa §4 zverená aj nariaďovacia moc s cieľom “vykonávať všetko, čo je v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov Slovenského štátu”. Toto ustanovenie predpokladalo “po prechodnom čase” prijatie právnych noriem, ktoré odstránia provizórny stav. Považuje sa to za nepriame zmocnenie, aby snem prijal ústavu nového štátu<sup>6</sup>.

Podobne ako zákon č. 4/1918 Zb. z. a n. o vyhlásení československého štátu, ani zákon č. 1/1939 Sl. z. neobsahoval určenie právnej formy štátu. Z toho vyplývala aj nejasnosť, čo sa týka usporiadania vzťahov medzi jednotlivými orgánmi štátu. Otázku usporiadania vzťahov medzi orgánmi štátu čiastočne riešila recepcná norma obsiahnutá v §3, ktorým bol recipovaný právny poriadok zaniknutej Československej republiky a vznikol právny poriadok Slovenského štátu. Právny poriadok Československej republiky upravoval vzťahy medzi orgánmi štátu. Na túto právnu úpravu sa však muselo hľadiť z pohľadu zmien, ktoré vyplývajú z ducha samostatnosti Slovenského štátu.

Ustanovenia §§ 1, 2 a 4 zakotvovali tri základné orgány štátu: snem, jeho predsedníctvo a vládu. Snem bol zákonodarným orgánom štátu, predsedníctvo snemu malo kreačnú právomoc voči vláde a samotná vláda bola vládny, výkonný a nariaďovacím orgánom štátu s úlohou “vykonávať všetko, čo je v prechodnom čase potrebné na udržanie poriadku a na zabezpečenie záujmov Slovenského štátu”. Obzvlášť na základe citovaného zmocňovacieho ustanovenia zákona č. 1/1939 Sl. z. možno konštatovať, že ústredným orgánom štátu do prijatia ústavy bola vláda a to aj vzhľadom na okolnosti tohto obdobia, osobitne vojnového stavu s Maďarským kráľovstvom a reálneho ohrozenia samotnej existencie štátu. Takáto úprava vzťahov medzi snemom a vládou bola pokračovaním praxe z obdobia autonómie<sup>7</sup>. Celkovo možno konštatovať, že nasledujúce kroky vlády Slovenského štátu boli plné improvizácie a situačného riešenia problémov<sup>8</sup>. Snem do prijatia ústavy v júli 1939 stihol prijať iba osem zákonov.

Recepcná norma obsiahnutá v zákone č. 1/1939 Sl. z. recipovala orgány Československej republiky v ich dovtedajšej pôsobnosti, pričom na základe §§2 a 4 ich podriaďovala vláde. Jednotlivé ministerstvá sa začali tvoriť už v autonómnom období na jeseň 1938. Nemohli nadviazať na pôsobenie a štruktúru orgánov dovtedajšej krajinskej správy, keďže táto mala výrazne obmedzené kompetencie a tým aj personálne obsadenie.<sup>9</sup>

6 Vojáček, L. – Schelle, K. – Knoll, V.: České právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 354

7 Viac pozri Medrický, G.: Minister spomína. Bratislava: Litera, 1993, 348 s.

8 Podolec, O.: Ústavné provizorium (Ústavnoprávne otázky vzniku Slovenského štátu a fungovania jeho politického systému do prijatia ústavy). In: Slovensko medzi 14. marcom a salzburskými rokovaniami. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 23

9 Proces budovania ministerstiev Slovenskej krajiny a neskôr Slovenského štátu resp. Slovenskej republiky znamenal postupné odumieranie Krajinského úradu a prechod jeho agendy na ústredné orgány nového štátu. Krajinský úrad bol definitívne zrušený až k 1. januáru 1940.



Vládne nariadenie číslo 4/1939 Sl. z. o zriadení a pôsobnosti ministerstiev Slovenského štátu zriadilo osem ministerstiev vlády. §2 nariadenia priznával ministerstvám generálnu právomoc v im zverených oblastiach<sup>10</sup>.

Zákonom č. 1/1939 Sl. z. recipovalo Slovensko aj súdnu sústavu tak, ako bola vytvorená zákonom číslo 201/1928 Zb. z. a n. Podobne ako Československý štát aj Slovenský štát musel medzi prvými otázkami riešiť kreovanie najvyššieho súdu krajiny, ktorý ostal mimo územia štátu. Súdna sústava sa musela v období krátko po vyhlásení samostatnosti Slovenského štátu vysporiadať aj s ďalšími naliehavými problémami, ktoré súviseli s územnými zmenami, odchodom časti personálu na územie Protektorátu Čiech a Moravy a pod.

Vznik nového štátu bol spojený s "horúčkovitým" budovaním jeho inštitúcií a preto, vo všetkých oblastiach práva, došlo iba k provizórnemu usporiadaniu a očakávali sa významnejšie zmeny v období po vojne.

Pretrvávajúcou otázkou bola príslušnosť československých celoštátnych súdov vzhľadom na skutočnosť, že zatiaľ nedošlo ku kreovaniu ich slovenských ekvivalentov. Ministerstvo pravosúdia vydalo 30. marca 1939 stanovisko, ktorým bola definitívne táto otázka vyriešená. Celoštátne súdy zaniknutého česko-slovenského štátu už neboli príslušné pre slovenské kauzy. Už 4. apríla 1939 vláda nariadením číslo 49/1939 Sl. z. zriadila Slovenský najvyšší súd, ktorého postavenie a právomoci kopírovali postavenie a právomoci československého Najvyššieho súdu. Podobne boli v krátkom čase zriadené aj ďalšie najvyššie súdne orgány.

Právnym aktom, ktorý výrazne zasiahol do právneho poriadku štátu ako aj do jeho samotnej suverenity bola zmluva o ochrane z 23. marca 1939 medzi Slovenským štátom a Nemeckou ríšou (publikovaná ako zákon č. 226/1940 Sl. z.). Zmluva okrem iného umožňovala na vymedzenom území štátu (tzv. Schutzzone) zriaďovať nemecké vojenské posádky a zavádzala princíp personality práva do slovenského právneho poriadku. Na osoby nemeckej štátnej príslušnosti, ktoré boli zamestnané v tzv. Schutzzone sa vzťahovali nemecké ríšske zákony a podliehali nemeckej jurisdikcii.

Na základe zmlúv medzi Slovenským štátom/Slovenskou republikou<sup>11</sup> a Nemeckou ríšou ako aj nemeckého veľmocenského postavenia, Nemecko obmedzovalo suverenitu a v závislosti od konkrétnej situácie a obdobia zasahovalo do vnútorných záležitostí štátu. Na ústredné orgány boli pridelení nemeckí poradcovia so širokými právomocami ovplyvniť rozhodnutia slovenských orgánov.

Slovenský snem prijal 21. júla 1939 Ústavu Slovenskej republiky publikovanú ako zákon č. 186/1939 Sl. z. Ústava určovala republikánsku formu vlády a bola vybudovaná na rakúskych predvojnových a španielskych ústavných vzoroch ako aj na sociálnom učení Katolíckej cirkvi. Ústava sa odvoláva na prirodzené právo a kresťanské hodnoty.

Ústava zakotvovala trojdelenie moci, pričom vláde priznávala aj moc nariaďovaciu. Konkrétne postavenie jednotlivých orgánov štátu boli upravené v hlavách II až IX.

Na čele republiky stál prezident, ktorého právne postavenie sa postupne posilňovalo. Spolu s vládou a Štátnou radou reprezentoval výkonnú moc. Prezident mohol podľa §40 ústavy vydávať dekréty a podľa zákona č. 200/1944 Sl. z. aj ústavné dekréty s mocou zákona.

Prezident mal právo menovať a prepúšťať ministrov, zúčastňovať sa zasadania vlády a štátnej rady a predsedať im.

Pozícia prezidenta bola posilnená tým, že bola kumulovaná s pozíciou predsedu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany – Strany slovenskej národnej jednoty. Jeho vplyv ešte vzrástol po prijatí nového zákona č. 215/1942 Sl. z. o Hlinkovej slovenskej ľudovej strane a zavedení vodcovského systému.

Zákon č. 200/1944 Sl. z. priniesol ešte silnejšiu koncentráciu moci v rukách prezidenta a právo vydávať ústavné dekréty s mocou ústavných zákonov.

Postavenie vlády je zakotvené v IV. hlave ústavy. Vláda disponovala vládnu a výkonnou mocou pokiaľ nebola zverená hlave štát alebo Štátnej rade. Mala oprávnenie vydávať nariadenia na vykonanie zákonov. Na základe §44 mohla vláda vydávať nariadenia s mocou zákona. Vládu menoval a odvolával prezident, ktorý zároveň určoval ktorý minister bude riadiť ktorý rezort. Vláda bola zodpovedná snemu, ale vyslovenie nedôvery vláde nevedlo k jej odstúpeniu. Vláda podliehala vplyvu nemeckých poradcov, ktorí síce nemali ústavné

10 § 2 nariadenia č. 4/1939 Sl.z. "Pôsobnosť týchto správnych úradov vzťahuje sa na všetky veci štátneho života."

11 Zdvojené označenie Slovenský štát/Slovenská republika používané v tých prípadoch, keď sa uvádzaná skutočnosť týka obdobia existencie tohto štátu pred zavedením názvu Slovenská republika účinnosťou Ústavy Slovenskej republiky a po ňom.

zakotvenie, ale reálny vplyv. Vláda obvykle nerozhodovala ako celok, ale rozhodoval jej predseda alebo predsedníctvo vlády. Postupom času postavenie predsedu a predsedníctva vlády rástlo.

Postavenie Štátnej rady bolo zakotvené v hlave V. ústavy. Rada mala hlavne politickú funkciu. Podľa §52 ústavy jej prislúchala súdna právomoc nad prezidentom republiky a členmi vlády, povinnosť zisťovať či prezident republiky je spôsobilý vykonávať úrad, zostavovala kandidátku do snemu, mala zákonodarnú iniciatívu a predkladala prezidentovi dobrozdania o veciach politických, kultúrnych a hospodárskych. Ústavný zákon č. 105/1943 Sl. Z. výrazne obmedzil jej postavenie ako výraz ústupu od talianskeho modelu a príklonu k nemeckému ústavnému modelu.

Paragrafy 60 až 63 VII. Hlavy ústavy zakotvovali stavovské zriadenie, ktoré sa však pre nemecký odpor nikdy v praxi nerealizovalo.

Územná správa bola kombináciou samosprávy a štátnej správy. §64 ods. 1 ústavy určoval, že "V správe štátu zúčastnia sa občania prostredníctvom orgánov územnej a stavovskej samosprávy." Ods. 2 odkazoval na osobitný zákon, ktorý upraví podrobnosti. Týmto zákonom bol zákon č. 190/1939 Sl. z. o verejnej správe vnútornej. Zákon definitívne rušil Krajinský úrad aj krajinské okresné úrady. Na základe zákona bol vybudovaný dvojstupňový systém župných a okresných úradov, ktoré podliehali Ministerstvu vnútra. Popri zrušení krajinskej sústavy boli zrušené aj špecializované orgány štátnej správy ako napríklad rôzne inšpekcie a ich pôsobnosť prešla na župné úrady. Išlo o návrat ku koncepcii z roku 1920 a k uhorskej tradícii, ktoré boli prispôbené novej situácii autoritatívneho štátu. Argumentmi pre návrat starých stolíc bola ich historická vžitosť, jednotnosť územia, dobrá komunikačná dostupnosť v ich rámci do sídla stolice a znalosť svojho územia. Zákon zriadil územné celky v podobe žúp (oproti obdobiu pred roka 1918 sa teda upustilo od označenia stolice a prešlo sa na termín župa), ktoré pozostávali z okresov, pričom nižšie stupne správy tvorili notariáty a obce.<sup>12</sup> Zákon a teda aj nová organizácia politickej správy nadobudla účinnosť 1. januára 1940.

Celkovo bolo zriadených 6 žúp a 61 okresov, na čele ktorých stáli župani a okresný náčelníci, v rukách ktorých sa koncentrovala moc a boli aj prednostami župných resp. okresných úradov. Župný úrad mal právomoci bývalého krajinského úradu na jemu zverenom území. Okresné úrady si ponechali právomoci z krajinského zriadenia. Županov menovala vláda, okresných náčelníkov minister vnútra. Služobne podliehali ministrom vnútra a okresní náčelníci aj župnom.

Župy boli základným stupeň organizácie štátnej správy na Slovensku. Boli právnickými osobami, mohli nadobúdať práva i povinnosti, vydávať vlastné štatúty v okruhu svojej pôsobnosti. Navonok ju zastupoval župan, ktorý bol aj prednostom župného úradu. Do funkcie ho menovala vláda a služobne podliehal ministrom vnútra.

Podľa zákona č. 271/1939 Sl. z. a zákona č. 91/1941 Sl. z. najnižším stupňom štátnej správy boli obecné a obvodné notárske úrady. Obecní a obvodní notári sa po svojom zoštátnení v prvej ČSR stali štátnymi zamestnancami pridelenými k obecnej správe s právom účasti na schôdzach obecnej samosprávy, kde disponovali hlasovacím právom a právom veta.<sup>13</sup> Notár podliehal priamo okresnému náčelníkovi, vykonával dozornú činnosť nad samosprávnymi obecnými orgánmi a obec, v ktorej sídlil mu bola povinná poskytnúť ubytovanie a vytvoriť podmienky na činnosť. Medzi najdôležitejšie právomoci notárstiev patrili: finančná správa, obecné záležitosti, evidencia obyvateľstva, vedenie voličských zoznamov, zdravotníctvo, sirotská a poručenská agenda, hospodárske záležitosti, školstvo, vojenské veci a od 1.1.1940 aj agenda manželská, občianskych legitimácií, záverečných hodín, kinematografov, rybárstva, podomového obchodu, evidencie koňov a ubytovania vojska.

Župné, okresné a notárske úrady boli povinné zasielať pravidelné správy o politickej a hospodárskej situácii vo svojom územnom obvode Ústrední štátnej bezpečnosti.

Župy boli okrem iného aj samosprávnymi inštitúciami vo svojom obvode vo veciach hospodárskych, kultúrnych, dopravných, zdravotných a sociálnych. Samosprávnym orgánom župy bol župný výbor pozostávajúci

12 Bielik, F. – Sopko, J.: Ústredné orgány štátnej moci a správy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Sborník archivních prací, roč. XIII. (1963), č. 2, s. 118 - 119

13 Peťko, K.: Obecní notári a veřejná správa: vývoj a stav instituce so zretelem na jej úkolovú podstatu, konstitutívnu (organizačnú) a kvalitatívnu (etickú) reštrikciu, jej nezbytnosť v novej organizácii Československej verejnej správy a kritéria zachrany. (Prvky obecného zriadenia a pôsobnosti obecných starostov). Bratislava, 1932, s. 88

z 12 členov menovaných ministrom vnútra. Samosprávu teda už nevykonávalo župné zastupiteľstvo, ale len župný výbor so svojimi komisiami. Župan sa mohol odvolať proti rozhodnutie výboru. Výbor tvoril päťčlenné komisie na kontrolu župných ustanovizní, podnikov a verejného obstarávania. Samosprávny charakter okresných úradov bol zrušený úplne.

Samotní členovia výborov boli vymenovaní ministrom vnútra až 6. mája 1941, teda skoro jeden a pol roka po zriadení žúp. Minister vnútra takto predlžoval čas, keď pôsobnosť župného výboru vykonával župan, čo sa stretalo s nevôľou snemu a nakoniec aj širšieho predsedníctva Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.

Župy vydávali všeobecné nariadenia, ktorých nedodržiavanie mohlo byť sankcionované pokutami ako aj trestami na slobode. Túto právomoc malo aj ministerstvo vnútra ako tretí stupeň správy.

Župným a okresným úradom prislúchala trestnoprávna právomoc, pokiaľ neprináležala súdom, alebo iným úradom. Neobmedzene mohli ukladať tresty za každé neprístojné konanie alebo správanie na verejných alebo verejne prístupných miestach, ktorým sa porušoval verejný poriadok, pokoj, bezpečnosť, dobré mravy a slušnosť alebo sa vzbudzovalo verejné pohoršenie. Sankciami mohli byť peňažné tresty od 10 do 5000 korún alebo krátkodobé väzenie od 12 hodín do 14 dní. Nevymožiteľný peňažný trest bolo možné nahradiť väzením, trvajúcim najviac 14 dní.<sup>14</sup>

V konaní pred orgánmi štátnej správy bol uplatňovaný dvojinštančný postup. Treťou inštanciou zostal v niektorých prípadoch Najvyšší správny súd. Postupne sa jeho právomoci zužovali. V podstate nakoniec ostala Najvyššiemu správne súdu len kasačná právomoc, t. j. rozhodnutie správneho orgánu mohol zrušiť, ale nemohol ho priamo zmeniť.

K formovaniu obecnej správy sa začalo už za obdobia II. republiky. Výsledkom tohto procesu bolo buď politické ovládnutie obecného zastupiteľstva Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou alebo ak to nebolo možné jeho rozpustenie, zosadenie starostu a vymenovanie vládneho komisára. Tak už v tomto období došlo k efektívnemu ovládnutiu územnej samosprávy. Dôležité je pripomenúť, že sa tak stalo v medziach česko-slovenských zákonov ešte z I. republiky, ktoré tento postup umožňovali. V roku 1943 už na území Slovenska nepôsobilo ani jedno pôvodné obecné zastupiteľstvo.<sup>15</sup> Zákon č. 171/43 Sl. z. o obecnej samospráve z roku 1943 likvidoval aj posledné formálne zvyšky práva volieb kandidátov do obecných zastupiteľstiev. V tomto období môžeme hovoriť o úplnom zániku obecnej samosprávy. Tento zákon legalizoval dovtedajší „dočasný“ stav a odstránil z obecnej správy všetky samosprávne prvky.

Zákon nadobudol účinnosť 1. 1. 1944 a v lehote šiestich mesiacov museli byť kreované nové správne orgány. Ich členovia boli de facto štátnymi úradníkmi. Orgánmi obce boli obecný resp. mestský výbor a starosta resp. mešťanosta so svojimi zástupcami. Hlavného mešťanostu menovala vláda, mešťanostov v okresných sídlach menoval župan a starostov okresný náčelník.

Celkovo sa nedá počas existencie Slovenskej republiky/Slovenského štátu hovoriť o existencii územnej samosprávy keďže kreovanie samosprávnych orgánov bolo v rukách ministerstva vnútra.

V úprave súdnej moci v ústave neboli obsiahnuté autoritatívne črty, ktoré možno nájsť v iných hlavách ústavy. Ústava sa v §67 inšpirovala československou ústavnou listinou z roku 1920 a prevzala koncept nezávislosti sudcu, ktorý je pri svojom rozhodovaní viazaný iba ústavou, zákonmi, podzákonnými právnymi normami a právnymi obyčajami. Súdnictvo bolo naďalej oddelené od správy. Správne súdnictvo poskytovalo podľa §74 ústavy ochranu pred protiprávnymi rozhodnutiami verejnej správy. Ministerstvo pravosúdia vykonávalo všeobecný dozor nad súdmi a priamy služobný dozor nad krajskými a hlavnými súdmi. Z §67 ústavy vychádzal aj §7 zákona č. 112/1942 Sl. z., ktorý stanovoval, že „Dozor nad sudcovskou činnosťou musí sa diať tak, aby nebola dotknutá samostatnosť a neodvislosť sudcovského rozhodovania.“

Zákon č. 40/1939 Sl. z. zrušil porotné a kmeťské sudy. Ďalšie zmeny v justičnom systéme boli vykonané nariadením vlády číslo 110/1939 Sl. z., ktorým sa zrušujú hlavné sudy a hlavné štátne zastupiteľstvá v Bratislave a v Prešove a zriaďuje sa hlavný súd a hlavné štátne zastupiteľstvo v Bratislave s oddeleniami v Prešove. Zmeny mali najmä organizačno-technický ráz a reflektovali územné zmeny po Mníchovskom

14 Porovnaj Podolec, O.: Medzi kontinuitou a diskontinuitou... politický systém Slovenskej republiky 1939-1945. Bratislava: Atticum, 2014, 272 s.

15 Podolec, O.: Postavenie obecnej samosprávy na Slovensku v rokoch 1938 – 1945. Historický časopis roč. 51, 2003, č. 4, s. 647 – 668.

diktáte a hlavne Viedenskej arbitráži ako aj snahu o upevnenie nového štátu. Systematickejšie sa venoval súdnictvu Snem až v roku 1942, keď prijal zákony č. 112 a 113 Sl. z. Zákon číslo 112/1942 Sl. z. riešil tri základné okruhy otázok: 1. ústrednú justičnú správu, 2. súdnu organizáciu a 3. úradné postavenie a kvalifikáciu sudcov. Napriek tejto normotvorbe možno konštatovať, že počas celého obdobia existencie Slovenského štátu/Slovenskej republiky bol ponechaný štvorstupňový a trojinštančný systém súdov.

Súdy sa delili na riadne, osobitné a výnimočné. Osobitnými súdmi boli súdy vojenské, burzové a pod. Výnimočnými súdmi boli súdy štatariálne.

Úprava vojenských súdov bola rovnako akútnou záležitosťou ako úprava civilných súdov. Už nariadenie vlády č. 87/1939 Sl. z. zriaďovalo Hlavný vojenský súd pre celé územie Slovenského štátu ako súd druhoinštančný a vojenské súdy ako prvostupňové súdy. Snem prijal v roku 1941 zákon o vojenskom trestnom poriadku číslo 232/1941 Sl. z., ktorý reformoval vojenský trestný poriadok z roku 1912.

Okresné súdy rozhodovali menej závažné trestné veci alebo civilné kauzy s nižšou hodnotou, krajské súdy závažnejšie trestné veci a kauzy s vyššou hodnotou. Hlavné súdy boli poslednou inštanciou pre veci začaté pred okresnými súdmi a odvolacou inštanciou pre veci začaté pred krajskými súdmi. Ostatným stupňom a treťou inštanciou pre veci začaté pred krajskými súdmi bol Slovenský najvyšší súd.

Zákon č. 112/1942 Sl. z. uvedený zákonom č. 113/1942 Sl. z. kreoval nielen novú organizáciu súdov, ale aj úradov verejnej obžaloby a celej justičnej správy. Úrady verejnej obžaloby a justičnej správy podliehali všeobecnému dozoru ministra pravosúdia, pričom bola garantovaná nezávislosť rozhodovania verejných žalobcov, ktorí sa mali riadiť iba právnym poriadkom a zisteným skutkovým stavom.

Organizácia úradov verejnej obžaloby bola konkrétne upravená v §§79 až 96 zákona. Úrady boli zriadené v sídle krajských súdov, hlavných súdov a Najvyššieho súdu ako štátne zastupiteľstvá, hlavné štátne zastupiteľstvá a generálne štátne zastupiteľstvo. Pri okresných súdoch štátne zastupiteľstvá neboli, zastupovanie verejnej žaloby sa spravovalo podľa trestného poriadku súdneho z roku 1896 a to tak, že poverené osoby menoval minister pravosúdia po vyjadrení predsedu príslušného okresného súdu. Spravidla išlo o advokátov zapísaných v danom obvode. Na čele krajského štátneho zastupiteľstva stál prokurátor. Na čele hlavného štátneho zastupiteľstva hlavný prokurátor. Štátni zástupcovia pokračovali aj v dozorovaní nad väznicami a výkonom trestu.

Štátne zastupiteľstvá v obvode hlavného štátneho zastupiteľstva boli pod služobným dozorom hlavného prokurátora. Hlavný prokurátor bol povinný raz za dva roky skontrolovať podriadené štátne zastupiteľstvá a väznice krajských súdov a vypracovať správu s uvedením zistení, ktorú podával Ministerstvu pravosúdia. V prípade zistenia nedostatkov bol povinný prijať opatrenia na ich odstránenie.

Podobne ako počas trvania ČSR bolo zriadené pri Najvyššom súde Generálne štátne zastupiteľstvo na čele s generálnym prokurátorom.

Všetky úrady verejnej obžaloby predkladali ministerstvu pravosúdia každoročne výkazy o svojej činnosti vrátane správy o vývoji kriminality v ich obvode, o nápade trestných vecí počas uplynulého roka, ako aj o opatreniach na zlepšenie zisteného stavu.

Zákon č. 113/1942 Sl. z. zriaďoval hlavné štátne zastupiteľstvá v Bratislave a Prešove.

Vládne nariadenie č. 43/1944 Sl. z. určilo za dočasné sídlo Najvyššieho súdu, Generálneho štátneho zastupiteľstva, Hlavného súdu Bratislavu a Hlavného štátneho zastupiteľstva Nové Mesto nad Váhom. Neskôr vládnym nariadením č. 249/1944 Sl. z. bolo sídlo v dôsledku vojenskej situácie prenesené do Ružomberka.

Aj vďaka takto zadefinovanej nezávislosti súdnej moci sa súdnictvo vyznačovalo výraznou personálnou kontinuitou aj po marci 1939<sup>16</sup>. Autómia súdnej moci v zmysle ústavy bola rešpektovaná až do druhej polovice roku 1944<sup>17</sup>, keď už možno hovoriť o rozklade štátnej moci orgánov Slovenskej republiky. Štát spel k svojmu rýchlemu zániku, ktorý bol dovŕšený obsadením územia Slovenska vojskami Spojencov na jar 1945.

Vývoj verejnej správy počas obdobia existencie Slovenskej republiky/Slovenského štátu sa prispôboval aktuálnym politickým vplyvom a rastúcej závislosti na Nemecku. Spočiatku boli silné československé

16 Beňa, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2001, s. 59

17 Podolec, O.: Ústavné provizórium (Ústavnoprávne otázky vzniku Slovenského štátu a fungovania jeho politického systému do prijatia ústavy). In: Slovensko medzi 14. marcom a salzburskými rokovaniami. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 36

tradície dopĺňané preberaním stavovských vzorov z Portugalska, Rakúska a hlavne Talianska a inšpirované sociálnym učením Katolíckej cirkvi. Tento vplyv postupne slabol a bol nahrádzaný preberaním nemeckého modelu a teda aj opúšťaním tradičným verejnosprávnym foriém. Poslednou fázou vývoj verejnej správy bolo obdobie po 29. auguste 1944, keď došlo k odumieraniu celej verejnej správy Slovenskej republiky/Slovenského štátu a jej postupnému nahrádzaniu národnými výbormi zriaďovanými na povstaleckom území a neskôr v oblastiach kde sa etablovala československá moc.

V tomto období de facto zanikla na Slovensku akákoľvek územná samospráva a ostalo len jej označenie. Štát pokračoval v centralizačných tendenciách pochádzajúcich ešte z uhorských čias, ktoré Československá/Česko-Slovenská republika ešte posilnila. V tomto je toto obdobie len prirodzeným pokračovaním tendencií predchádzajúceho obdobia. Keď do toho pridáme vojnový stav, ideovú inklináciu vládnych elít k stavovskému zriadeniu a dominantný vplyv nacistického Nemecka, uvidíme obraz prehľbujúceho sa vertikálneho riadenia štátu, ktorý smeruje od hora nadol na jednej strane a neschopnosť a nechť nižších zložiek efektívne čeliť tomuto vývoju. Už v tomto období vidíme definitívne prelomenie stáročnej uhorskej samosprávnej tradície. Tradícia vytvárajúca sa šesť storočí bola odstránená za približne 70 rokov.

# **VÝVOJ VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU (1944 – 1948)**

---

**MICHAL POVAŽAN, PHD.  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**



V rokoch 1943 a 1944 bolo stále viac zjavné, že Nemecko vojnu prehrá so všetkými následkami pre jej spojencov, medzi ktorých patrila aj Slovenská republika. V tejto situácii vznikla na konci roku 1943 na základe tzv. Vianočnej dohody ilegálna Slovenská národná rada (SNR), ktorej cieľom bolo „Jednotne a centrálnne viesť odboj slovenského národa za odstránenie nacisticko – nemeckého diktátu, vykonávaného domácimi uzurpátormi politickej moci“. Vo vhodnom okamihu má SNR „prevziať všetku politickú, zákonodarnú, vojenskú či administratívnu výkonnú moc na Slovensku a vykonávať (ju) podľa vôle ľudu až do tej doby, kým slobodne zvolení zástupcovia ľudu nebudú môcť prevziať všetku moc“. SNR má udržiavať kontakty s *„česko-slovenskou vládou a s celým zahraničným odbojom, ktorých prácu na medzinárodnom a vojenskom poli uznáva a podporuje“*. Týmto sa SNR vyslovila za obnovenie Československa na princípe rovnosti slovenského a českého národa.

Už z Vianočnej dohody bolo zrejmé, že zahraničný a domáci odboj spolu komunikovali a konali v určitej zhode. Ich zosúladený i odlišný prístup k viacerým otázkam sa ukázal hneď na začiatku Slovenského národného povstania v lete 1944 ako kľúčový pre ďalší právny vývoj na Slovensku..

SNR prijala po vypuknutí povstania 1. septembra 1944 nariadenie č. 1/1944 Zb. n. SNR o vykonávaní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku. SNR vyhlasovala v súlade s Vianočnou dohodou v §1, že „vykonáva celú zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc na Slovensku“, pričom v nariadení nebolo ani zmienky o Dočasnom štátnom zriadení československom, o vzťahu SNR k nemu a už vôbec o podriadenom postavení. Navyiac v §2 SNR vyhlásila, že „Všetky zákony, nariadenia a opatrenia ostávajú v platnosti, pokiaľ neodporujú duchu republikánsko-demokratickému.“ a tým sa priamo rozišla s koncepciou kontinuity s predmníchovskou ČSR a nulity pomníchovského obdobia. Okrem toho nariaďovacia právomoc SNR bola chápaná ako pôvodná teda neodvodená z ústavy ČSR a výlučná. Žiadny iný orgán nemohol pôsobiť na Slovensku (v jeho hraniciach spreď Viedenskej arbitráže<sup>18</sup>) ako normotvorný činiteľ. Toto ustanovenie vylučovalo u výkonu moci na Slovensku aj československú vládu.

Konflikt medzi československou vládou a SNR sa urovnával ešte niekoľko rokov kým vzájomné vzťahy nadobudli svoju neskoršiu podobu známu z Ústavy 9. mája. V období po 1. septembri 1944 dominovala na Slovensku moc SNR.

Napriek porážke povstania na jeseň 1944 slovenské republikánske úrady trvalo strácali svoju moc a s postupujúcou sovietskou a rumunskou armádou boli vytvárané miestne orgány SNR a obnoveného Československa.

Ústavnoprávnu činnosť SNR v sledovanom období možno rozdeliť do troch období:

- a) banskobystričské obdobie (1. september 1944 – 23. október 1944),
- b) košické obdobie (1. január 1945 – polovica mája 1945),
- c) bratislavské obdobie (od polovice mája 1945)<sup>19</sup>.

Počas banskobystričského obdobia bolo prijatých 11 ústavnoprávnych nariadení.

Medzi významné štátoprávne nariadenie patrilo aj nariadenie č. 3/1944 Zb. n. SNR (novelizované nariadením č. 8/1944 Zb. n. SNR), ktorým boli zriadené poverenictva ako ústredné orgány pre výkon štátnej správy. Medzi inými bolo zriadené aj poverenictvo pravosúdia. Postavenie a právomoci povereníkov upravilo nariadenie č. 37/1944 Zb. n. SNR.

Najdôležitejšie nariadenia bolo však už citované nariadenie č. 1/1944 Zb. n. SNR a nariadenie č. 40/1944 Zb. n. SNR o dočasných plnomocenstvách Predsedníctvu Slovenskej národnej rady a členom Predsedníctva Slovenskej národnej rady. Nariadenie č. 40/1944 Zb. n. SNR bolo zmocňovacie nariadenie, ktoré z dôvodu postupu nemeckých vojsk na povstalecké územie delegovalo všetku právomoc SNR v zmysle

18 Otázkou opätovného inkorporovania okupovaných území Slovenska sa zaoberalo nariadenie č. 22/1945 Zb. n. SNR o úprave právneho poriadku a revízii právnych aktov na území Slovenska dočasne okupovanom maďarským štátom. Nariadenie vychádzalo z koncepcie, že okupované územie nikdy neprestalo byť súčasťou československého štátu. Teritórium je iba v roku 1945 reintegrované ako územie Slovenska. Nariadenie ruší platnosť noriem zavedených maďarským štátom po 2. novembri 1938 na území Slovenska, ktoré bolo dočasne okupované dňom oslobodenia. Nariadenie umožňovalo revidovať rozhodnutia a opatrenia úradov a súdov vydané počas okupácie.

19 Beňa, J.: Vývoj slovenského právneho poriadku. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici Právnická fakulta, 2001, s. 111



nariadenia č. 1/1944 Zb. n. SNR a povereníctiev podľa nariadení č. 3 a 8/1944 Zb. n. SNR na Predsedníctvo SNR. Predsedníctvo SNR kumulovalo všetku výkonnú a zákonodarnú právomoc.

Existencia Dočasného štátneho zriadenia československého a SNR viedli k vytvoreniu dvoch právnych poriadkov: československého a slovenského, v ktorom sa zachovala aj výrazná kontinuita s právom druhej republiky a Slovenskej republiky<sup>20</sup>.

Postavenie SNR ako zákonodarného a výkonného orgánu na Slovensku potvrdil aj Košický vládny program, ktorý sa považuje za ústavu *sui generis*. Ústava z roku 1920 sa považovala za platnú už iba ako právny princíp a nie ako normatívny text. Ďalšie postavenie SNR ako aj Zboru povereníkov upravili v nasledujúcom období tri pražské dohody.

Postavenie SNR upravilo najprv nariadenie č. 30/1945 Zb. n. SNR o zákonodarnej moci na Slovensku, ktoré novelizovalo nariadenie č. 1/1944 Zb. n. SNR. Veci celoštátnej povahy boli vyňaté z pôsobnosti SNR a zverené do právomoci prezidenta republiky, ktorý ich upravoval svojimi dekrétmi, ktoré mali byť vydávané po predchádzajúcej dohode so SNR. Bez predchádzajúcej dohody medzi prezidentom a predsedníctvom SNR platili dekréty iba na území českých krajín. Zákonodarná právomoc netýkajúca sa celoštátnych otázok zostávala v pôsobnosti SNR.

Postupne pribúdalo konfliktov medzi SNR a ústrednou vládou a ukázalo sa nevyhnutné pristúpiť k jasnejšiemu vymedzeniu právomocí oboch strán – k tzv. pražským dohodám.

Prvá pražská dohoda bola podpísaná v júni 1945 predstaviteľmi československej vlády a predsedníctva SNR. Dohoda presnejšie definovala pôsobnosť československých a slovenských orgánov a to v zmysle, že všetku právomoc na území Slovenska, ktorá výslovne neprislúcha československým orgánom vykonáva SNR.

Prvá pražská dohoda upravila vzťahy iba rámcovo a nezhody neodstránila. Na túto situáciu sa reagovalo podpisom tzv. druhej pražskej dohody 11. apríla 1946. Dohoda priznávala prezidentovi právomoc menovať všetkých sudcov, profesorov, vysokých štátnych úradníkov, udeľovať milosť a vyznamenania. V prípade normotvornej činnosti bolo stanovené, že rezortné ministerstvá a povereníctva sú povinné sa navzájom informovať o návrhoch noriem predtým ako ich predložia vláde alebo Zboru povereníkov na prerokovanie. Dohoda stanovila, že sa na Slovensko rozšíri platnosť dekrétu č. 5/1945 Zb. pokiaľ išlo o neplatnosť majetkových prevodov z obdobia neslobody a reštitúcií.

Tretia pražská dohoda bola uzatvorená hneď po voľbách v roku 1946. Dohodu iniciovali na Slovensku porazení komunisti a znamenala výrazné podriadenie SNR celoštátnym orgánom. Vláda ČSR získala právomoc zabrániť rokovať o návrhu zákona v SNR a tým začala kontrolovať celý legislatívny proces na Slovensku.

Vývoj správy a súdnictva prešiel v danom období výraznými zmenami. Z pochopiteľných dôvodov nebolo možné úplne nadviazať na štátnu správu zanikajúcej Slovenskej republiky, ani na okupačné orgány Tretej ríše resp. Maďarského kráľovstva<sup>21</sup>.

Ako základné orgány štátnej správy začali vznikať národné výbory. Zo začiatku išlo o ich vznik zdola bez právneho zakotvenia. To im zabezpečilo až nariadenie č. 26/1945 Zb. n. SNR o národných výboroch zo 7. apríla 1945. Národné výbory mali byť vyjadrením zásady, že jediným zdrojom štátnej moci je ľud na všetkých úrovniach štátnej moci. Národné výbory boli kreované vo voľbách. Nariadenie výslovne rušilo obecné, okresné a župné orgány a zriaďovalo národné výbory, ktoré si mali kreovať svoje orgány na demokratickom základe. Všetka moc týchto orgánov prešla na národné výbory na obecnej a okresnej úrovni. Na národné výbory prešla pôsobnosť tak politickej správy ako aj samosprávy. Národné výbory podliehali v konečnom dôsledku SNR.

Vytvorenie systému národných výborov znamenalo rozbitie dovtedajšej sústavy politickej správy a zrušenie dualizmu štátnej správy a samosprávy. Pri budovaní národných výborov bola však dôležitá personálna kontinuita s predchádzajúcimi orgánmi politickej správy, preto nie je možné povedať, že došlo k absolútnemu rozchodu s predchádzajúcim systémom. Personálna kontinuita samozrejme bola možná tam, kde

20 Ibid, s. 128 a nasl.

21 Otázku pôsobnosti úradov maďarského štátu a jeho právneho poriadku na okupovanom území Slovenska riešilo nariadenie č. 22/1945 Zb. n. SNR o úprave právneho poriadku a revízií právnych aktov na území Slovenska dočasne okupovanom maďarským štátom.

boli bývalí úradníci politickej správy národne a politicky spoľahliví. Budovanie systému národných výborov znamenalo aj úplné zrušenie žúp a ich orgánov.

Národné výbory mali rôzne úlohy. Jednou z najdôležitejších bol postup proti zradcom a kolaborantom. Národné výbory mali výraznú úlohu aj v trestnom konaní a to hlavne pri výbere sudcov z ľudu, žalobcov a zapisovateľov. Súčinnosť národných výborov a ľudových súdov bola založená na nariadeniach SNR č. 33, 83 a 88/1945 Zb. n. SNR a tiež nariadenia Zboru povereníkov č. 55/1945 Zb. n. SNR.

Národné výbory však okrem tejto spolupráce s ľudovými súdmi aj sami preverovali spoľahlivosť osôb a vlastných pracovníkov a boli súčinné s inými orgánmi štátu, obzvlášť s jeho bezpečnostnými zložkami.

Na retribučnú činnosť národných výborov nadväzovala ich činnosť čo sa týka národnostných menšín. Vzhľadom na ustanovenia Košického vládneho programu boli príslušníci nemeckej a maďarskej menšiny považovaní za zradcov a kolaborantov na základe kolektívnej viny. Osoby nemeckej a maďarskej národnosti pokiaľ chceli byť vyňaté spod opatrení proti ostatným príslušníkom ich menšiny, museli pred národnými výbormi dokázať, že aktívne vystupovali proti fašizmu.

Národné výbory mali rozsiahle právomoci aj v oblasti kultúrnej, sociálnej a pod.

Ďalšia etapa budovania sústavy národných výborov sa začala prijatím Ústavy 9. mája. Už 26. a 27. júna 1948 sa v Kroměříži konal zjazd národných výborov, ktorý schválil hlavné zásady budovania novej štátnej správy<sup>22</sup>. Na základe týchto zásad bol prijatý zákon č. 280/1948 Zb. o krajskom zriadení.

Zákon dotváral trojstupňovosť sústavy národných výborov a popri obecných a okresných národných výboroch boli zriadené aj krajské národné výbory, ktoré podliehali priamo vláde, resp. rezortným ministrom.

V oblasti súdnictva došlo k výraznej kontinuite s predchádzajúcimi obdobiami: v I. a II. ČSR a Slovenskou republikou a to tak organizačnej ako aj personálnej. Prirodzene boli zrušené súdy Maďarského kráľovstva a na ich mieste boli zriadené československé súdy.

Napriek obnoveniu Československa boli dva najvyššie súdy: jeden v Brne a druhý v Bratislave. Slovenský najvyšší súd v Bratislave vznikol už na základe nariadenia č. 49/1939 Sl. z. a bol orgánmi SNR recipovaný na základe nariadenia č. 1/1944 Zb. SNR. Na základe prvej pražskej dohody z 2. júna 1945 mal byť najvyšší súd jednotný pre celé územie ČSR, pričom v jeho rámci mali byť zriadené špecializované senáty pre právo platné na Slovensku a súd mal mať dvoch predsedov, z ktorých jeden mal byť Slovák. Napriek tejto dohode nedošlo k žiadnej zmene a preto druhá pražská dohoda toto ustanovenie upravila v zmysle, že oba najvyššie súdy sa považujú za súčasť jedného najvyššieho súdu pri zachovaní ich vlastnej organizácie. Vyriešenie otázky jednotného Najvyššieho súdu bolo odložené a spojené s prijatím novej ústavy. Dvojitá organizácia bola zachovaná aj pri mimoriadnych ľudových súdoch, národných súdoch, všeobecnom a správnom súdnictve.

Z pohľadu ľudových súdov je dôležité nariadenie SNR č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a zriadení ľudového súdnictva<sup>23</sup>. V zmysle tohto predpisu bol v každej obci, kde bol zriadený národný výbor zriadený aj miestny ľudový súd, podobne to bolo aj na úrovni okresu. Ľudové súdy súdili vždy v senátoch, ktorým predsedal profesionálny sudca, ostatní členovia senátu boli sudcovia z ľudu, ktorých vyberali národné výbory. Funkcia sudcu z ľudu sa chápala ako občianska povinnosť. Profesionálnych sudcov menoval povereník pravosúdia zo zoznamov pripravených národnými výbormi.

Národný súd bol koncipovaný ako trestný súd pre predstaviteľov bývalej Slovenskej republiky. Národný súd zasadal v sedemčlenných senátoch. Predsedajúcim bol vždy profesionálny sudca, prísediach menovalo predsedníctvo SNR s ohľadom na zastúpenie strán v SNR.

Činnosť týchto súdov bola ukončená k 31. decembru 1947. Po februári 1948 bola opäť načas obnovená vzhľadom na neukončenosť niektorých prípadov.

Istou reformou v období do roku 1948 prešli aj vojenské a porotné súdy. Zákon č. 226/1947 Zb. upravil organizáciu vojenských súdov, pričom bola zachovaná ich nezávislosť od civilných súdov.

V roku 1946 bola zákonom č. 232/1946 Zb. rozšírená pôsobnosť porotných súdov. Do pôsobnosti porotných súdov patrili zločiny a prečiny, ktoré podľa svojej povahy a podľa okolností za ktorých boli spáchané

22 Vojáček, L. – Schelle, K. – Knoll, V.: České právní dějiny. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 528

23 Nariadenie bolo neskôr novelizované nariadeniami SNR č. 83/1945, 57/1946 a 88/1947 Zb. n. SNR.

svedčili o úmysle páchatel'a ovplyvniť usporiadanie verejných vecí a zločiny, za ktoré zákon stanovoval trest vyšší ako päť rokov alebo trest smrti.

Prijatie Ústavy 9. mája znamenalo aj začiatok zásadných zmien v organizácii súdnictva. Na základe ústavy bol prijatý zákon č. 319/1948 Zb. o zľudovení súdnictva, ktorý znamenal ukončenie kontinuálneho vývoja súdnictva a jeho prispôsobenie novým pomerom. Dôvodová správa k zákonu definovala základnú úlohu súdov: „soudy musí chránit spoločenské a státní zřízení československé republiky nejen před všemi pokusy třídního nepřítel'e, usilujícího uvnitř státu o zvrácení platného právního řádu, nýbrž i před jeho nepříteli zvenku, před pokusy mezinárodní imperialistické reakce“<sup>24</sup>.

Na tento zákon nadviazal zákon č. 320/1948 Zb. o územnej organizácii krajských a okresných súdov. Zákon dôsledne zavádzal trojstupňový a dvojinstančný súdny systém: okresné sudy, krajské sudy a Najvyšší súd.

Systém štátnych zastupiteľstiev vykazoval podobne ako systém súdov výraznú organizačnú a čiastočnú personálnu kontinuitu. Významnú úlohu v tomto procese recepcie orgánov štátneho zastupiteľstva zohralo nariadenie Predsedníctva Slovenskej Národnej rady č. 3/1945 Zb. n. SNR zo dňa 26. februára 1945. Nariadenie zriadilo Hlavné štátne zastupiteľstvo so sídlom v Košiciach a štátne zastupiteľstvá so sídlom v Košiciach, Komárne a v Rimavskej Sobote. Hlavným cieľom tohto nariadenia bolo vytvoriť štruktúru úradov štátneho zastupiteľstva na územiach, ktoré počas vojny okupovalo Maďarské kráľovstvo. Nariadenie upravovalo aj celkovú štruktúru štátnych zastupiteľstiev v krajine. Bolo zrušené Hlavné štátne zastupiteľstvo v Prešove a Štátne zastupiteľstvo v Michalovciach. Bol zachovaný systém dvoch hlavných štátnych zastupiteľstiev – jedného v Košiciach (namiesto zrušeného v Prešove) a druhého v Bratislave. Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu v Bratislave podliehali štátne zastupiteľstvá v Bratislave, Banskej Bystrici, Komárne, Nitre a v Trenčíne a Hlavnému štátnemu zastupiteľstvu v Košiciach štátne zastupiteľstvá v Košiciach, Levoči, Prešove, Rimavskej Sobote a Ružomberku.

Aj v oblasti výkonu povinností verejnej žaloby možno za dôležité považovať nariadenie č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva. Nariadenie zriaďovalo Úrad obžaloby pred Národným súdom.

Nariadenie vychádzalo z Košického vládneho programu a retribučných dekrétov prezidenta republiky účinných a platných v českých krajinách. Nariadením bol zriadený systém ľudových súdov a Národný súd, ktorých cieľom bolo súdenie osôb, ktoré kolaborovali s nepriateľmi československého štátu. §15 nariadenia stanovoval, že obžalobu pred Národným súdom zastupoval obžalobca. Obžalobcu a jeho námestníka menovalo a odvolávalo Predsedníctvo SNR. Tresty právoplatne uložené Národným súdom vykonávalo príslušné štátne zastupiteľstvo. Obžalobu pred okresným ľudovým súdom zastupoval obžalobca a jeho námestník menovaný Povereníctvom pravosúdia z radu osôb znalých práva na návrh príslušného okresného národného výboru. Obžalobcovia pred Národným súdom ako aj pred ľudovými súdmi podliehali priamo Predsedníctvu SNR, ktoré ich mohlo odvolať. Obžalobcov pred miestnymi ľudovými súdmi menovali okresné národné výbory, ktoré zároveň dozerali na výkon trestu uloženého miestnym ľudovým súdom.

Základnými výzvami, ktorým čelil systém v období 1944 až 1948 bolo obnovenie ČSR a teda recepcia slovenského práva a inštitúcií obnoveným Československom v rámci slovenského právneho subporiadku, vyrovnanie sa s predchádzajúcim vývojom a jeho protagonistami (spolu s opätovným začlenením územia, ktoré boli počas vojny okupované Nemeckom a hlavne Maďarskom) a postupný prechod od ešte aspoň čiastočne demokratického Československa k ľudovodemokratickému s faktickou vedúcou úlohou komunistickej strany v štáte.

Verejná správa v danom období vykazuje veľkú personálnu kontinuitu, dokonca ešte aj kontinuitu siahajúcu až k existencii prvej republiky. Táto kontinuita vo veľkej miere formuje aj výkon a realizáciu nových foriem verejnosprávneho usporiadania. Na druhej strane sa postupom rokov personálna kontinuita znižuje a po roku 1948 dochádza k rozchodu s touto tradíciou úplne.

Postupné odstraňovanie samosprávnosti je v tomto období zavŕšená zlúčením štátnej správy a samosprávy do jedného a jednotného konceptu národných výborov. Samospráva sa stráca nielen de fact, ale aj de iure v novom inštitúte, kde samosprávne prvky sú prítomné iba formálne, Nemožno povedať, že ideovo ide o niečo nové. Národné výbory svojim konceptom obmedzenia samosprávnych prvkov a ich kontroly nadväzujú na krajské či okresné zhromaždenia a neskôr na župné a okresné výbory. Národné výbory a verejnosprávne uvažovanie obdobia po roku 1945 vchádza z tradície I., II. Republiky a Slovenského štátu/ Slovenskej republiky a ich nedôvery v samosprávne orgány a snáh ich kontrolovať a riadiť.

# **PO STOPÁCH STREDOVEKÉHO VÝVOJA INŠTITÚTU DAROVANIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA**

---

**JÁN SOMBATI  
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ  
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

SOMBATI, JÁN. PO STOPÁCH STREDOVEKÉHO VÝVOJA INŠTITÚTU DAROVANIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 157

Súčasný stav poznania o problematike darovania sa v dostupných právno-historických či civilistických dielach obmedzuje iba na poskytnutie stručného prehľadu o vývojových trendoch alebo najpodstatnejších informácií využiteľných pre právnu prax. Autor príspevku preto svoju pozornosť zameriava na ozrejenie historického vývoja inštitútu darovania na území Slovenska s osobitným dôrazom na obdobie stredoveku. Cieľom príspevku je poukázať na skutočnosť, že napriek rozdielnostiam v spoločensko-ekonomických a politických pomeroch stredoveku a novoveku sa podstata darovania zásadnejším spôsobom nezmenila. Materiálnymi východiskami pre autorovu analýzu boli najmä dostupné edície primárnych prameňov uhorského feudálneho práva, ako aj najvýznamnejšie diela domácej právnej vedy z obdobia 20. storočia.

## **ABSTRACT**

SOMBATI, JÁN. FOLLOWING THE FOOTSTEPS OF DEVELOPMENT OF THE INSTITUTION OF DONATION ON THE TERRITORY OF SLOVAKIA. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 9, 2017, NO. 1-2, P. 157

Within the framework of relevant publications from the branch of legal history and civil law, the current state of knowledge about the institution of donation is limited to brief overview of trends in its development or to the most important information useful for legal practice. Author of submitted paper therefore focuses his attention to clarification of historical development of institution of donation on the territory of Slovakia with particular emphasis on the Middle Ages. Thus, the main aim of this paper is to point at the fact that despite the differences in socio-economic and political conditions in the Middle Ages and modern times the essence of donation did not underwent substantial changes. Author established his analysis on available editions of primary sources of Hungarian feudal law, as well as on the most significant works of domestic jurisprudence of 20th century.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

inštitút darovania, uhorské feudálne právo, subjekty a predmet darovania, formálna stránka úkonu darovania, bezodplatnosť a dobrovoľnosť darovania

## **KEYWORDS**

institution of donation, Hungarian feudal law, subjects and object of donation, formal side of the deed of donation, gratuitousness and voluntariness of donation

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Ján Sombati, PhD.  
jan.sombati@flaw.uniba.sk  
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Šafárikovo nám. 6  
810 00 Bratislava 1  
Slovenská republika

## 1. DÔVODY PRE VÝBER TÉMY A CIELE PRÍSPEVKU

Napriek jeho nespochybniteľnému významu pre oblasť majetkových vzťahov sa inštitútu darovania dodnes venovalo relatívne málo priestoru tak v právno-historickej, ako i civilistickej odbornej a študijnej literatúre. Prehľadné a ucelené spracovanie problematiky darovania nachádzame v niekoľkých vedeckých monografiách, obsahujúcich výklad o historickom vývoji súkromnoprávných inštitútov na území Slovenska, či moderných vysokoškolských učebniciach občianskeho práva a odborných komentároch k platnej občianskoprávnej legislatíve z obdobia 20. storočia, zachytávajúcich právny stav a súčasne stav poznania aktuálny v dobe ich vydania.<sup>1</sup> Spoločným menovateľom spracovania danej problematiky je skoro vo všetkých zmienených kategóriách právnickej literatúry jeho stručnosť.<sup>2</sup> Pasáže venované tejto problematike spravidla nepresahujú rozsah jednej až štyroch strán, pričom pozornosť je venovaná len hlavným pojmovým znakom darovania a prípadne stručnému popisu historických premien darovacej zmluvy.<sup>3</sup> Práve stručnosť výkladu a tým pádom aj skromný rozsah informácií o inštitúte darovania podnecuje prirodzený záujem o rozsiahlejšie bádanie. Z vedeckého i praktického hľadiska sa ďalej predmetná téma stáva atraktívnou najmä v kontexte hľadania historických koreňov a historickej interpretácie súčasnej právnej úpravy darovania.

Na Slovensku platné občianske právo konštruje inštitút darovania ako záväzkovoprávny vzťah vznikajúci na základe darovacej zmluvy, ktorou darca niečo bezplatne prenecháva alebo sľubuje obdarovanému a ten dar alebo sľub prijíma. Pojmovými znakmi darovania sú preto bezodplatnosť, t. j. absencia právnej povinnosti obdarovaného poskytnúť darcovi za dar majetkové protiplnenie vyjadriteľné v peniazoch, a súčasne dobrovoľnosť (resp. zásada liberality), t. j. poskytnutie daru nepredstavuje právnu povinnosť darcu voči obdarovanému, ktorá by vyplývala z právneho predpisu či zmluvného vzťahu. Keďže sa darovanie zakladá na darovacej zmluve, platné právo rozlišuje reálne a konsenzuálne darovacie zmluvy. Zatiaľ čo pri reálnych darovacích zmluvách sa vďaka okamžitému odovzdaniu a prevzatíu daru nevyžaduje písomná forma, pri konsenzuálnych darovacích zmluvách a darovaní nehnuteľností sa už písomná forma vyžaduje, keďže vlastnícke právo k daru vzniká až v budúcnosti. Pokiaľ ide o predmet darovacej zmluvy, môže ním byť akýkoľvek predmet občianskoprávných vzťahov pripustený v právnom obrate, či už to je existujúca alebo budúca vec, subjektívne právo, iná majetková hodnota (napr. obchodný podiel) alebo aj konanie, ktorým obdarovaný niečo získa.<sup>4</sup> Inštitút darovania v takejto podobe je pritom produktom relatívne nedávneho právneho vývoja, ktorého začiatok spadá do polovice 19. storočia.

Rozhodujúci vývojový zlom v tomto smere predstavuje revolúcia z rokov 1848/1849. Rodiaca sa uhorská občianska spoločnosť, budovaná na princípoch rovnosti občanov pred zákonom, zmluvnej slobody a slobody vlastníctva, potrebovala moderné, univerzálne a hospodársky efektívne právne inštitúty, ktoré by umožnili zintenzívnenie hospodárskej spolupráce medzi dovtedy oddelenými vrstvami uhorskej spoločnosti.

- 1 Spomenúť treba najmä nasledovné monografie: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2002 (ďalej len „LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*.“); FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 1998 (ďalej len „FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva*.“); LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2002 (ďalej len „LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*.“) Medzi dostupné vysokoškolské učebnice, na ktorých tvorbe sa podieľali aj významní slovenskí a českí civilisti a právni teoretici ako Karol Plank, Ján Lazar či Viktor Knapp, môžeme zaradiť nasledovné práce: Československé občianske právo. II. zväzok. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Obzor, 1974; Československé občianske právo. 2. zväzok. Bratislava: Obzor, 1987; LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné* 2. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2010 (ďalej len „LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné* 2.“). V súčasnosti najrozsiahlejší komentár k platnému Občianskemu zákonníku č. 40/1964 Zb., ktorý obsahuje aj stručný náhľad na historický kontext formovania jednotlivých súkromnoprávných inštitútov a porovnanie s obdobnou právnou úpravou v zahraničí, spracoval Imrich Fekete: FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok. (Záväzkové právo – zmluvy). Veľký komentár. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015 (ďalej len „FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok.“).
- 2 Výnimkou je v tomto smere azda len pomerne obsírný a pre právnu prax určený komentár k Občianskemu zákonníku od Imricha Feketeho.
- 3 Výlučne súkromnoprávnemu inštitútu darovacej zmluvy mimo osobitných typov darovania venuje Štefan Luby v *Dejinách súkromného práva na Slovensku* len jednu stranu, doplnenú o patričné odkazy na relevantné primárne pramene (LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 480) a v rámci *Základov všeobecného súkromného práva* mu venuje podobne veľký rozsah necelých dvoch strán (LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*, s. 178-179).
- 4 LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné* 2., s. 119-120; FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok., s. 170, 172-173, 177, 179-180, 182-183.

Preto sa politickí vodcovia revolúcie zamerali na odstránenie feudálnych vecnoprávných inštitútov donačnej sústavy, urbárskej sústavy a aviticity (t. j. dedovizne). Likvidácia jedných z najvýznamnejších právnych prekážok v slobodnej dispozícii s nehnuteľným majetkom vytvorila predpoklady pre napĺňanie slobody vlastníctva.<sup>5</sup> Nadväzujúce postupné zmeny v oblasti uhorského záväzkového práva potom pripravili podmienky pre realizáciu zmluvnej slobody. To sa týkalo aj darovania, ktoré sa pod vplyvom rímskoprávných a pandektistických ideí, prichádzajúcich z Rakúska a Nemecka, stalo inštitútom záväzkového práva,<sup>6</sup> ktorý zabezpečoval nekomplikovaný a hospodársky efektívny zmluvný prevod vlastníckeho práva k darovaným predmetom z darcu na obdarovaného.<sup>7</sup>

Úprava darovania, ktorá sa v uhorskom práve ustálila v druhej polovici 19. storočia, nakoniec na území Slovenska pretrvala až do roku 1950.<sup>8</sup> Unifikácia občianskeho práva z roku 1950 síce priniesla univerzálny inštitút darovania, aplikovateľný na celom území Československa. Občiansky zákonník z roku 1950 sa však až na podstatnú mieru právnej abstrakcie, s tým spojenú stručnosť právnej úpravy a odstránenie osobitného inštitútu darovania pre prípad smrti (lat. *donatio mortis causa*), ako aj ostatných feudálnych relikto v oblasti úkonov darovania v rámci manželského majetkového práva, zásadnejšie neodchýlil od základnej koncepcie darovania z predošlého obdobia.<sup>9</sup> V tomto smere ho potom v zásade nasledoval aj Občiansky zákonník z roku 1964, a to aj napriek vynechaniu explicitného vyjadrenia pojmového znaku bezodplatnosti<sup>10</sup> a zvýraznenia zodpovednosti darcu za vady viazu na dare. Vývoj v 20. storočí potom zavŕšili revolučné zmeny po roku 1989, ktoré nakoniec opäť znamenali len formálne korektúry v textácii Občianskeho zákonníka.<sup>11</sup> Pri inštitúte darovania sa zákonodarcia totiž vrátil iba k jasnejším formuláciám pojmových znakov darovacej zmluvy z roku 1950. V takejto podobe sa následne právna úprava darovania používa až dodnes.

Keďže moderná právna úprava kládla od polovice 19. storočia dôraz na jednoduchosť a efektívnosť, vynára sa otázka v čom bola predchádzajúca právna úprava z obdobia feudalizmu komplikovaná a neefektívna a kde treba hľadať príčiny týchto negatívnych javov. Odpoveď na túto otázku je možné nájsť najmä vo

- 5 Ak by sme mali podstatu týchto zmien vysvetliť veľmi zjednodušene, tak kým pre obdobie feudalizmu pred rokom 1848 bolo vo všeobecnosti typické rozšírenie koncepcie deleného vlastníctva najmä v oblasti vlastníckych vzťahov k pôde a ostatným nehnuteľnostiam, pre novovek je s príchodom moderných civilistických kodifikácií počnúc 19. storočím charakteristický trend návratu k rímskoprávnym tradíciám pri konštruovaní inštitútu vlastníckeho práva ako absolútneho právneho panstva vlastníka nad vecou. K stredovekému konceptu deleného vlastníctva, ako aj k modernému novovekému ponímaniu inštitútu vlastníckeho práva pozri najmä: BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2015, s. 73-79, 128-129; MLKVÝ, M.: *Vplyv rímskeho práva na civilistické vymedzenie pojmu vecných práv*. In: STLOUKALOVÁ, K.: *Soudobé reflexe římského práva: Římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 76-77; SEDLÁČEK, J.: *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012; URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2001, s. 38-41. Pre viac podrobností o uhorských reáliách pozri: ŠTENPIEN, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 73-77 (ďalej len „ŠTENPIEN, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*“).
- 6 Zmluvnú koncepciu darovania, ako aj vplyv rímskeho práva a nemeckej pandektistiky presvedčivo preukazuje judikatúra uhorskej kráľovskej kúrie: „Darovanie je smluva a predpokladá prijatie obdarovaným. (Kúria, čís. 22/1901); Darovaním nie je bohatá odmena za preukázané služby. (Kúria, čís. 337/1903); Jestli darovací slub bol prijatý, je žalovateľný, pretože ide o smluvu (Kúria, čís. 2761/1913); Predmetom darovania môžu byť tiež majetkoprávne výhody. (Kúria, čís. I G 22/1901)“ ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý. (§§ 859 až 1089)*. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998, s. 412.
- 7 ŠTENPIEN, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*, s. 84-86; FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok., s. 170.
- 8 O stave právnej úpravy darovania z obdobia medzivojnovnej Československej republiky vrátane čiastkových zmien, ktoré sa dotkli otázky odporovateľnosti darovania zo strany darovaním poškodených veriteľov darcu pozri najmä: FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva*, s. 260-264; LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*, s. 178-179.
- 9 Okrem základných pojmových znakov darovania sa v § 386 Občianskeho zákonníka z roku 1950 zachovala aj možnosť odvolať dar (resp. zrušiť darovaciu zmluvu) ak sa obdarovaný dopustil úmyselného trestného činu proti darcovi, jeho manželovi, detom alebo dedičom. Táto formulácia v zásade zodpovedala dovtedy existujúcej koncepcii odvolateľnosti darovania pre nevďačnosť, zakotvenú rozhodnutím uhorskej kráľovskej kúrie z 12. júna 1878 č. 5334. Za nevďačnosť sa pritom považovalo konanie, ktoré odôvodňovalo vydedenie podľa čl. 52 a 53 I. časti Opus Tripartita, ako napr. násilie páchané na rodičoch či ohrozovanie ich majetku. LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 480, 503, 534; ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Bratislava: Euro Kodex, 2008, s. 110-112. (ďalej len „ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*“.) Znenie Občianskeho zákonníka z roku 1950 pozri v: ŠTEFANKO, J.: *Prvý občiansky zákonník. Platný od roku 1951 do roku 1964 s dôvodovou správou a so súvisiacimi predpismi zameranými na vecné právo*. Šamorín: Heuréka, 1999, s. 32-33, 164.
- 10 Dobová odborná literatúra sa jednotne zhodovala na tom, že bezodplatnosť je pojmovým znakom darovania: Československé občianske právo. II. zväzok. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Obzor, 1974, s. 362-364; Československé občianske právo. 2. zväzok. Bratislava: Obzor, 1987, s. 205-206.
- 11 Zmeny priniesla novela Občianskeho zákonníka uskutočnená zákonom č. 509/1991 Zb.



vybraných prameňoch uhorského feudálneho práva z obdobia rokov 1000 až 1848. Vyhľadáním a analýzou zmienok o subjektoch a predmete darovacích úkonov, formálnej stránke darovania, ako aj o chápaní bezplatnosti a dobrovoľnosti darovania sa preto v nasledujúcich pasážach pokúsime ozrejmiť v čom a do akej miery sa koncept darovania v období feudalizmu líšil od jeho moderného novovekého náprotivku.

## 2. DAROVANIE V PRAMEŇOCH UHORSKÉHO FEUDÁLNEHO PRÁVA

Štefan Luby veľmi presne vystihol podmienku uskutočnenia darovania keď konštatoval, že „*Darovanie predpokladá na strane darcu majetok podliehajúci celkom jeho dispozícii, najmä bezodplatnej dispozícii v prospech iného.*“<sup>12</sup> Takto definovaná podmienka zreteľne odráža moderný novoveký koncept darovania a vlastníckeho práva. Vlastník ako osoba s neobmedzeným právnym panstvom nad predmetmi, ktoré tvoria jeho majetok, môže s týmito predmetmi slobodne disponovať, a to aj prostredníctvom úkonu darovania. V kontexte feudálneho práva však musíme brať zreteľ na skutočnosť, že vlastnícke právo v dnešnom ponímaní sa v stredoveku vzťahovalo len na hnutelné predmety, slúžiace najmä osobnej potrebe. Pri nehnuteľnostiach bol rozsah vlastníckeho práva determinovaný feudálnymi vzťahmi medzi panovníkom a príslušníkmi jednotlivých stavov, resp. medzi zemepánom a jeho poddanými. K pôde a ostatným nehnuteľnostiam sa v stredoveku postupne vyvinuli rôzne majetkové režimy, založené na koncepte deleného vlastníctva. To rozlišovalo medzi vlastníctvom podstaty (*dominium directum*) a vlastníctvom úžitkov (*dominium utile*), z ktorých ani jedno neposkytovalo jeho nositeľovi neobmedzenú voľnosť dispozície s predmetom jeho vlastníctva.<sup>13</sup> V stredovekom Uhorskom kráľovstve boli na delenom vlastníctve založené majetkové režimy donačnej sústavy, upravenej v krajinskom (resp. šľachtickom) práve, ďalej mestského vlastníctva, upraveného v prameňoch mestského práva, a nakoniec urbárskej sústavy, upravenej normami poddanského práva.<sup>14</sup> Zmienky o právnej úprave vlastníckych vzťahov a o disponovaní s majetkom prostredníctvom darovania preto nachádzame roztrieštené v mnohých prameňoch jednotlivých partikulárnych práv.

### Subjekty darovania

Vzhľadom na existujúcu štruktúru feudálnych vzťahov a z nich vyplývajúcich obmedzení vlastníckych oprávnení bolo v období stredoveku bežné, že nie každý mohol dar poskytnúť alebo ho naopak prijať. Predpisy uhorského krajinského a mestského práva obsahujú niekoľko osobitných obmedzení spôsobilosti určitých kategórií osôb poskytnúť a prijať dar.

Ako prvé spomeňme udeľovanie kráľovských donácií, ktoré možno považovať za osobitnú formu darovania s verejnoprávnym prvkom, keďže okrem prevodu vlastníckeho práva sa prevádzala aj zemepanská moc nad poddanými žijúcimi na darovanom panstve.<sup>15</sup> Podľa noriem krajinského práva mohol byť donátorom (lat. *donator*, t. j. subjekt spôsobilý poskytnúť dar formou donácie) iba kráľ ako teoreticky jediný neobmedzený vlastník pôdy v celom kráľovstve.<sup>16</sup> To možno chápať ako prejav stredovekého vnímania štátu v podobe charismatickej monarchie, stotožňovanej s osobou panovníka, ktorý ako nositeľ najvyššej moci túto využíva v záujme dlhodobého udržania svojho mocenského postavenia.<sup>17</sup> Len panovník rozhodoval o tom koho udelením donácie vyzdvihne na spoločenskom rebríčku a zaradí ho tak do okruhu osôb slúžiacich jeho mocenským záujmom.

Donátorom (lat. *donatarius*, t. j. subjekt spôsobilý nadobudnúť donáciu) naproti tomu mohla byť vo všeobecnosti osoba akéhokoľvek spoločenského postavenia, či už urodzená alebo neurodzená, cudzinec

12 LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 480.

13 BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Právne dejiny Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015, s. 103-106 (ďalej len „BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Právne dejiny Slovenska I.*“).

14 O jednotlivých majetkových režimoch pozri podrobne v: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 392-410.

15 Tamže, s. 402; K tomu pozri aj čl. 25-26 tretej časti Opus Tripartita. ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum.*, s. 277-281.

16 Od konca 15. storočia získal obmedzenú právomoc udeľovať donácie aj palatín. LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 392-393.

17 SKINNER, Q.: *O státě*. Praha: OIKOYMENH, 2012, s. 7, 10-11.

alebo tuzemec.<sup>18</sup> Postupom času sa však počnúc 15. storočím najmä z politických a ekonomických dôvodov podarilo uhorskej šľachte presadiť viacero obmedzení, ktoré z možnosti byť príjemcom donácie vylúčili viacero kategórií osôb, ako boli napríklad cudzinci,<sup>19</sup> ženy,<sup>20</sup> slobodné kráľovské mestá či cirkev, cirkevné korporácie a cirkevné osoby.<sup>21</sup> Išlo o prirodzenú reakciu uhorskej šľachty, ktorá sa rovnako ako panovník ochranou svojich majetkových záujmov snažila udržať svoje mocenské pozície. A to či už vo vzťahu k cirkvi, ktorá bola porovnateľne významným pozemkovým vlastníkom ako šľachta, mestám, v ktorých panovníci hľadali svoju politickú oporu priznávaním ekonomických výsad a práva politickej reprezentácie v časoch stavovskej monarchie, alebo cudzozemskej aristokracii, ktorú si v časoch politickej krízy uhorskí panovníci neraz prizývali na pomoc proti vlastným veľmožom.

Z pohľadu donátora sú donačné majetky ďalej zaujímavé tým, že podľa ustanovení krajinského práva s nimi mohol počas života voľne disponovať. Pokiaľ neboli dispozičné úkony učinené v rozpore s právom, najmä na úkor panovníkovho práva na devolúciu donačného majetku, boli to predkovia i potomkovia povinní rešpektovať.<sup>22</sup> Nebyť obmedzení, plynúcich po roku 1351 z inštitútu aviticity, tak postavenie donátora sa čo do voľnosti disponovať s donačným majetkom v mnohom približovalo postaveniu panovníka. Výsledkom toho bolo rozšírenie využívania inštitútu darovania medzi šľachticmi, ktorí ho používali najmä na utuženie rodinnej súdržnosti, odmenu za preukázané služby či ako prostriedok pomoci v núdzi alebo hmotného zabezpečenia potomkov.<sup>23</sup>

Právo uhorských miest taktiež poznalo osobitné obmedzenia spôsobilosti poskytnúť dar. Darovanie bolo úkonom scudzenia meštianskeho majetku, ktorý musel byť uskutočnený pred mestskou radou ako mestským vierohodným miestom za použitia osobitnej formy ústneho vyhlásenia o prevode vlastníctva, označovaného latinským termínom *fassio*. Za donátora spôsobilého previesť dar na donátora vykonaním *fassie* sa nepovažovali choromyseľné osoby,<sup>24</sup> slobodné dievčatá<sup>25</sup>, poručenci<sup>26</sup>, poručníci a opatrovníci

- 18 Tripartitum I/4 (úryvok): „...Lebo keď náš panovník človeku akéhokoľvek stavu za jeho významné skutky daruje hrad alebo obec či majer alebo iné pozemkové právo, tento človek sa prostredníctvom tohto daru (ak je následne podľa zákona uvedený do jeho držby) okamžite stáva skutočným šľachticom a oslobodí sa spod všetkých tŕch poddanského stavu.“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*., s. 72.
- 19 Prvý príklad snáh o vylúčenie cudzincov z okruhu osôb spôsobilých nadobudnúť donáciu nachádzame už v čl. 26 Zlatej buly kráľa Ondreja II. z roku 1222, kde sa ustanovuje, že „Majetky nech sa neudeľujú mimo krajiny (cudzincov). Ak sú také darované alebo predané, nech sa vrátia obyvateľstvu krajiny, aby si ich odkúpilo.“ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007, s. 88. (ďalej len „LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*“)
- 20 Ženy boli spôsobilé stať sa donátormi len v prípade, ak hrozila strata donačného majetku v dôsledku úplného vymretia mužskej vetvy rodu a kráľ sa rozhodol udeliť donáciu aj ženskému pokoleniu daného rodu (lat. *praefectio*). K tomu pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*., s. 397-398.
- 21 O tzv. amortizačných zákonoch, ktoré obmedzovali právo cirkvi a cirkevných korporácií nadobúdať donačné majetky, pozri: Tamže, s. 212-213; ŠTENPIEN, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*., s. 72-73.
- 22 Tripartitum I/5 (úryvok): „§ 1 ...každý pán barón, magnát a šľachtic môže vždy sám (akokoľvek chce) rozhodovať o všetkých svojich veciach, statkoch a pozemkových právach akokoľvek nadobudnutých za jeho prácu, služby a zásluhy, a to ešte pred delbou uskutočnenou so svojím otcom alebo súrodencami,...“ Tripartitum I/57 (úryvok): „A musíme vedieť, že každý pán barón a magnát a šľachtický statkár, ktorý má synov a dcéry, môže počas svojho života (podľa svojej vôle) voľne nakladať so svojím majetkom, statkami a pozemkovými právami, ktoré nadobudol a získal za vlastné služby alebo ktoré kúpil za vlastné peniaze (ktoré je takisto zvykom získavať za služby) aj bez ich súhlasu, ba dokonca proti ich vôli a má plné právo a moc na ich scudzenie; tomuto nemôžu odporovať akékoľvek námietky, protesty alebo iné odpory synov a dcér.“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*., s. 72, 113.
- 23 K tomu pozri príklady darovacích zmlúv (lat. *litterae donationales*) v: LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 311-315.
- 24 Tripartitum I/55 (úryvok): „A nemôžeme opomenúť ani to, že zúrivi, hlúpi a bláznivi synovia, nakoľko predpokladáme, že nikdy nedosiahnu vek rozumnosti a plnoletosti, sa preto nikdy neoslobodia spod otcovskej moci.“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*., s. 112. Choromyseľné osoby teda neboli spôsobilé na právne úkony a v ich mene bol oprávnený konať ich otec, pod ktorého mocou sa nachádzali. Obdobné závery je možné vyvodiť aj extenzívnym výkladom ustanovenia čl. 233 Žilinskej knihy z roku 1378 *O duševne chorých a slabomyseľných*, v ktorom sa ustanovuje, že „Slabomyseľných a duševne chorých nemožno súdiť. Ak však niekomu spôsobia škodu, tú musí zaplatiť ich poručník.“ PAPSONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Bratislava: Euro Kodex, 2014, s. 199. (ďalej len „PAPSONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*.“)
- 25 V tomto prípade sa prejavoval pretrvávajúci patriarchálny charakter stredovekej spoločnosti, v rámci ktorej sa na ženy hľadelo ako na osoby trpiace „slabosťou pohlavia“ (lat. *imbecilitas sexus*), v čoho dôsledku bola ich spôsobilosť na právne úkony obmedzená. Svedčí o tom napríklad aj nasledovné ustanovenie *Opus Tripartita*: Tripartitum I/91 (úryvok): „Ale, nakoľko dcéry pre ich jednoduché zmýšľanie možno ľahko zviešťať na nesprávnu cestu, preto aj keby panny dosiahli zákonný a úplný vek, nemôžu nikdy uskutočniť nepriaznivé, dedičné alebo dočasné priznania vzťahujúce sa na nich, alebo na ich potomkov, či príbuzných.“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*., s. 139.
- 26 Tripartitum I/126 (úryvok): „§ 1 A keď...dokázali, že oni sú poručníkmi, môžu...dovtedy, pokým sirotu a poručenci nedosiahnu zákonný vek, konať v ich veciach, sporoch a súdnych sporoch a iných veciach...a vybavovať ich podľa ich vlastného poriadku. § 2

konajúci na škodu poručencov (resp. opatrovancov)<sup>27</sup> a nakoniec tiež márnوترatníci. Už pri letmom pohľade na obmedzenia spôsobilosti na úkon *fassie* je zreteľná podobnosť s podmienkou plnej spôsobilosti na právne úkony, ktorú súčasné právo ustanovuje pre subjekty darovacej zmluvy.<sup>28</sup> Podobnosť medzi úpravou mestského práva a súčasnou právnou úpravou je daná dvoma skutočnosťami. V prvom rade ide o prostý fakt, že v oboch sledovaných obdobiach bolo darovanie považované za právny úkon, na ktorého uskutočnenie musel byť jeho subjekt spôsobilý. V druhom rade ide potom o podobnosť kritérií pre nadobudnutie plnej spôsobilosti na právne úkony. Tá vyplýva najmä z pôsobenia rímskeho práva, ktoré do prostredia uhorských miest preniká v dôsledku príchodu nemeckých kolonistov a preberania nemeckého práva. Prostredníctvom prameňov nemeckého práva, ktoré boli často dopĺňané o glosy učencov či praktizujúcich právnikov s cieľom zosúladiť pôvodne ústne tradované nemecké obyčajové právo s učeným rímskym právom a kánonickým právom rímskokatolíckej cirkvi, zapustilo rímske právo svoje korene aj v uhorských mestách.<sup>29</sup> Tu sa ďalej rozvíjalo aj v cechovom a banskom partikulárnom práve, kde našli svoje uplatnenie myšlienky, právna terminológia i samotné inštitúty rímskeho súkromného práva.<sup>30</sup>

## Predmet darovania

Dochované pramene zo stredovekého Uhorska dosvedčujú, že najbežnejším spôsobilým predmetom darovania boli hnutelné i nehnuteľné veci. Vzhľadom na spomenuté dôsledky existencie feudálnych vzťahov pre dispozičnú slobodu vlastníka vykazovalo významnejšie špecifiká najmä darovanie nehnuteľností.

Pokiaľ ide o vymedzenie predmetu darovania v rámci krajinského práva, tak už za prvých Arpádovských kráľov bolo obvyklé, že prostredníctvom kráľovskej donácie bolo možné darovať akýkoľvek druh nehnuteľnosti, či už išlo o pôdu, lesy alebo stavby. Darovať bolo taktiež možné aj celé obce spolu so slobodnými i neslobodnými poddanými a ich majetkom, ako boli napríklad stáda dobytky. Dobrým príkladom je v tomto prípade listina kráľa Bela II. z roku 1138, ktorou potvrdil prepošstvu v Dömöši, založenému jeho otcom vojvodom Álmošom, držbu nasledovných majetkov aj s výnosmi, službami, osobami a živým a mŕtvym inventárom: „*Teda toto sú manzie (domácnosti) (neslobodných) sluhov, ktorých daroval vojvoda Álmoš svojmu najmilovanejšiemu Dömöšskému kostolu, aby kanonikom slúžiacim v tomže kostole vo dne v noci zabezpečil každodennú obživu. Toto sú mená (neslobodných) sluhov na hrade Novgrad (Novohrad): Štefan, Sokol, Kňaz (Kenesu)... Toto sú mená rybárov v Chľabe: Blažko, Milata so svojím bratom,... Títo rybári boli darovaní spolu so zemou a veľkým lesom a so spomínanou tŕňou v rieke Ipel... V Chľabe je jedno poplužie, osem volov a štyri manzie oráčov (sedliakov)...*“<sup>31</sup> Právnu úpravu rozsahu darovaných pozemkov a nehnuteľností do značnej miery ovplyvnilo najmä neuvážené rozdávanie kráľovských majetkov kráľom Ondrejom II. prostredníctvom donácií pre domácych a zahraničných šľachticov. Pod tlakom uhorskej šľachty sa preto za jeho vlády stal celý kráľovský komitát nespôsobilým predmetom donácie, čo bolo zakotvené aj priamo v čl. 16 Zlatej buly z roku 1222 a čl. 26 renovácie prvej Zlatej buly z roku 1231.<sup>32</sup>

---

*A poručenci samotní bez ich vedomia a súhlasu (do dosiahnutia zákonného veku) si nemôžu zvoliť obhajcu a pokým sú v detskom veku, nemôžu ani vykonať žiadne priznanie.“ Tamže, s. 160.*

27 Tripartitum I/112 (úryvky): „§ 2 ...poručníctvo...podľa svojho významu nie je ničím iným, ako právom danou a povolenou mocou na ochranu toho, kto z dôvodu vlastnej neplnoletosti nie je schopný sa sám ochrániť;... § 3 Preto poručníci majú vždy moc len ochrániť, nie scudzovať príjmy poručencov.“ Tamže, s. 150-151.

28 K tomu pozri: FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok., s. 180-182.

29 Tak tomu bolo v prípade Saského zrkadla, zbierky krajinského a lénneho práva zo severného Nemecka z obdobia 13. storočia, ktoré sa spolu s magdeburským mestským právom dostali aj do prostredia Uhorska v podobe tzv. sasko-magdeburského práva. PAPSONOVA, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*., s. 23-26.

30 Viac o romanizácii feudálneho práva v Uhorsku a o vývoji mestského práva pozri v: BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Právne dejiny Slovenska I.*, s. 55-59, 69-76; REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. doplnené vydanie. Bratislava, Trnava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2003, s. 97-100.

31 MARSINA, R. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III. V kráľovstve svätého Štefana*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2003, s. 61. (ďalej len „MARSINA, R. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III.*“)

32 Čl. 16 Zlatej buly z roku 1222: „*Celé komitáty alebo akékoľvek hodnosti s večným právom na majetky nebudeme udeľovať.*“ Čl. 26 renovácie prvej Zlatej buly z roku 1231: „*Celé komitáty alebo majetky nech nedávame.*“ LACLAVIKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 87, 94.

V prostredí uhorských miest bola pôda taktiež spôsobilým predmetom darovania, aj keď rozsah dispozičných oprávnení mešťanov sa líšil mesto od mesta vzhľadom na absenciu jednotnej úpravy mestského práva pre celé Uhorsko. V slobodných kráľovských mestách mali mešťania právo na voľnú dispozíciu, držbu, užívanie i požívanie svojho majetku s výhradou zachovania práva mesta ako vrchného vlastníka mestskej pôdy, udelenej kráľovským privilegiom. Naproti tomu v zemepanských mestách bola v porovnaní so slobodnými kráľovskými mestami dispozičná sloboda mesta a mešťanov k pôde oveľa obmedzenejšia, aj keď v niektorých zemepanských mestách sa rozsah vlastníckych oprávnení blížil k stavu v slobodných kráľovských mestách.<sup>33</sup> Horšie však na tom boli urbárski poddaní. Ich dispozičná sloboda, vychádzajúca z vlastníctva úžitkov (lat. *dominium utile*) rustikálnej pôdy pridelennej zemepánom, bola totiž obmedzená súhlasom samotného zemepána ako vlastníka podstaty. So stavbami a inými nehnuteľnosťami, ktoré si urbárski poddaní zriadili na rustikálnej pôde, bolo následne možné disponovať až keď sa urbárski poddaní z prideleného pozemku odsťahovali.<sup>34</sup>

Popri hnutelnostiach a nehnuteľnostiach nakoniec prichádzali do úvahy ako spôsobilý predmet darovania aj subjektívne práva. Ako príklad možno uviesť donáciu menších regálnych práv, ktoré ich držiteľovi prinášali určitú formu výnosu alebo iného hospodárskeho prospechu z konkrétnej obce či väčšieho územia. V stredovekých listinách sa zachovalo svedectvo o donácii kráľa Ondreja II. v prospech župana Šebuša z roku 1217, na základe ktorej župan Šebuš a jeho potomkovia získali „*do trvalej držby v jeho dedine Štvrtok (na Ostrove) zriadené trhové mýto a súčasne našu časť* (t. j. kráľovu časť; pozn. autor) *cestného (pešieho) mýta na jeho zemi pri Dudváhu, bez narušenia práv iných (vlastníkov)*“.<sup>35</sup> S určitými osobitosťami sa však stretávame v prípade uhorských miest, kde menšie regálne práva mohlo nadobudnúť iba mesto. Jednotliví mešťania získali od mesta nanajvýš oprávnenie na výkon konkrétneho menšieho regálneho práva, a to tiež až po splnení predpismi mestského práva stanovených podmienok ako bol napríklad výkon konkrétneho remesla alebo vlastníctvo pozemku, ku ktorému sa dané právo vzťahovalo.<sup>36</sup>

### Formálna stránka úkonu darovania

Pre darovanie, rovnako ako pre ostatné úkony scudzovania majetku, bol v najstaršom období od 11. do konca 13. storočia typický prísny formalizmus a súčasne charakter reálneho záväzkovoprávneho vzťahu. V danom období sa postupne upúšťalo od reálneho odovzdania predmetu (lat. *traditio vera*) a namiesto toho sa pri prevode vlastníctva začala presadzovať formálna tradícia. Tá mala vďaka presne stanoveným náležitostiam a postupom okrem symbolického stvárnenia reálneho prevodu scudzovaného predmetu zabezpečiť aj prípadnú procesnoprávnu dokázateľnosť úkonu scudzovania. Prevod vlastníckeho práva sa v praxi uskutočňoval pomocou určitého predmetu, ktorý mal symbolizovať právne panstvo vlastníka nad scudzovanou vecou a ktorého odovzdanie do rúk druhej osoby symbolizovalo jeho prevod. Zatiaľ čo pri scudzovaní hnutelností boli týmito symbolmi predmety ako prút, žezlo alebo kľúč, pri scudzovaní nehnuteľností sa prevod vlastníckeho práva uskutočňoval prostredníctvom prevodnej listiny (lat. *carta*). No napriek tomu sa aj pri prevode nehnuteľností vyskytoval prvok reálnosti, keďže prevod bol perfektný len ak sa držba nehnuteľnosti odovzdala symbolickým úkonom. Celá procedúra prebehla tak, že prevodná listina sa buď položila na pozemok, odkiaľ ju jej nadobúdateľ zodvihol a ujal sa tak držby a vlastníckych práv, alebo ju prečítali priamo na prevádzanom pozemku v prítomnosti svedkov.<sup>37</sup>

Odkedy sa spisovanie a overovanie súkromných listín dostalo do právomoci vierohodných miest, začala prevodná listina postupne strácať svoj význam. Zmluvné strany totiž pred vierohodným miestom uskutočňovali len ústne vyhlásenia o prevode vlastníckeho práva a obsah týchto vyhlásení predstaviteľa vierohodného miesta zapisovali nie do prevodných ale do osvedčovacích listín (lat. *litterae fassionales*) a tie mali

33 LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 403-404.

34 Tamže, s. 408.

35 MARSINA, R. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III.*, s. 97.

36 LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 404.

37 Tamže, s. 231, 384-385.

iba deklaratórne účinky. Preto bola prevodná listina nahradená *fassiou*, ktorá bola až do konca 13. storočia plnohodnotným titulom (lat. *titulus acquirendi*) i spôsobom nadobudnutia vlastníckeho práva (lat. *modus acquirendi*) v jednom.<sup>38</sup> *Fassia* sa potom od 13. storočia postupne stala iba titulom nadobudnutia vlastníckeho práva a ako spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva bola nakoniec nahradená novými formami. Najmä pod vplyvom rímskeho práva, prenikajúceho do právnej praxe okrem iného aj v procese aplikácie cirkevného práva, sa od konca 13. storočia pri scudzovaní hnutelností prešlo od konceptu reálneho kontraktu ku konceptu konsenzuálneho kontraktu. Konsenzus oboch zmluvných strán na podstatných náležitostiach zmluvy sa vo všeobecnosti stal akceptovaným zaväzovacím dôvodom, čo v praxi platilo aj pre úkony darovania hnutelností. Naproti tomu darovanie nehnuteľností sa aj naďalej vyznačovalo formalizmom, dodržiavaním písomnej formy a niektorými prvkami typickými pre reálne kontrakty.<sup>39</sup> Najlepším príkladom sú v tomto smere kráľovské donácie.

Donačné majetky udeľoval panovník jednotlivcom prostredníctvom donačných privilegií (lat. *litterae donationales*), ktoré museli spĺňať viaceré formálne náležitosti privilegiálnej kráľovskej listiny. Aby bolo donačné privilegium platné, muselo byť vydané kráľovskou kanceláriou v predpísanej forme za použitia pre privilegia typického štýlu vyjadrovania (lat. *stylo modoque recepto*) a doložiek, pričom na listine nesmel chýbať panovníkov podpis a niektorá z privilegiálnych pečatí (*sigillum aureum, duplex* alebo *secretum*).<sup>40</sup> Za formálnu náležitosť privilegií sa vo všeobecnosti považovala aj publikácia privilegiálnej listiny v komunite, do ktorej patrila osoba donátara, a to v lehote do jedného roka od jej vydania.<sup>41</sup> Pri donačných privilegiách sa však publikácia nahrádzala úkonom štatúcie (lat. *statutio*), t. j. úkonom faktického vovedenia donátara do držby donačného majetku, uskutočňovaného v rovnakej jednoročnej lehote.<sup>42</sup> Zatiaľ čo štatúcia bola chápaná ako spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva, donačné privilegium bolo len titulom jeho nadobudnutia. Celá procedúra štatúcie sa preto niesla v slávnostnom duchu, čo je dôkazom prežívania prvku reálneho záväzkovo-právneho vzťahu. Štatuentom (t. j. osobou vovádzajúcou donátara do držby donačného majetku) bol v 11. a 12. storočí pristald (t. j. pomocný súdny úradník) a v neskoršom období tzv. kráľovský človek (lat. *homo regius*) ako zástupca samotného kráľa, ktorý bol spravidla šľachtického pôvodu.<sup>43</sup> Štatúcia musela vždy prebehnúť priamo na donáciu postupovanom majetku (lat. *facies loci*) a vždy verejne za prítomnosti donáciou dotknutých osôb, ktorými boli najmä vlastníci a držitelia susedných pozemkov a nehnuteľností.<sup>44</sup> Priebeh štatúcie sa vyznačoval prísnou formálnosťou, kedy po prečítaní a vysvetlení obsahu donačného privilegia a štatučného mandátu (ak nebol súčasťou donačného privilegia) štatuent spolu s prítomným predstaviteľom hodnoverného miesta uviedli donátara, držiak ho pritom každý za jednu ruku, na darovaný pozemok, kde mu potom na znak odovzdania donačného majetku podali do ruky hrudu zeme z pozemku, kde práve stáli.<sup>45</sup>

38 Tamže, s. 385.

39 Tamže, s. 231, 480.

40 Tamže, s. 78.

41 V prípade šľachticov bola relevantným fórom pre publikáciu privilegiálnej listiny komitátna kongregácia, na ktorej sa pravidelne schádzala šľachta daného komitátu. Tamže.

42 Tripartitum I/32 (úryvok): „A musíme vedieť, že všetky kráľovské donácie,... musia byť potvrdené a ustálené zákonnou štatúciou počas jedného roka počítaného odo dňa udelenia donácie, či už proti nim niekto namietal alebo nie...“ Tripartitum II/12 (úryvok): „§ 2 Po druhé svoje privilegium stratí ten, kto počas zákonnej lehoty nevyužíva dovolené a dané privilegium. Napríklad: ak kráľovská výsosť niekomu daruje hrad alebo akékoľvek iné pozemkové právo a obdarovaný do jedného roka prostredníctvom kráľovského alebo palatínovho človeka, či vyslancov niektorého hodnoverného miesta donačnú listinu neuplatní;...“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*, s. 95, 179.

43 Dobrým príkladom je v tomto smere úryvok z relácie o štatúcii a introdukcii, ktorú v januári 1445 vydal konvent sv. Panny Márie v Turci ako vierohodné miesto na základe mandátu kráľa Vladislava I.: „...My túžiac uposlúchnuť úplné znenie mandátu Kráľovskej Výsosti, vyslali sme nášho človeka, ctihodného brata Urbana, kňaza nášho rádu, jedného z nás, spolu s kráľovským človekom menovaným Jánom zo Svätého Kríža, aby vykonali mandát Vašej Výsosti.“ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 269.

44 Tripartitum I/30 (úryvok): „§ 3 Lebo toto podľa starých a prevzatých zákonov našej krajiny netreba vyhlasovať v kúrii kráľovského veličenstva, ale na mieste pozemkových práv, najlepšie na mieste zvyčajného bydliska zomrelého s prerušeným semenom, totiž v čase zákonného uvedenia do držby v prítomnosti susedov a pomedzných;...“ ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*, s. 94. Praktický príklad nám opäť poskytuje úryvok z vyššie spomínanej relácie o štatúcii a introdukcii, vydané v roku 1445 konventom sv. Panny Márie v Turci: „...prišli na miesto opísaných majetkových častok majetkov Dúbrava a Pavčiná Lehota za účasti susedov Štefana zo Svätého Kríža, Benedikta odtadiaľ, Valentína z Gôtovian, Blažēja, zvaného Čuda z Fiačic, Juraja, syna Vitalisa z Beňušoviec a Petra z Lubely, legitímne povolaných a za ich účasti viedli pani Uršulu, manželku Imricha, do vlastníctva a štatuovali ju týmto titulom do trvalej držby...“ LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 269.

45 LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*, s. 401.

Pre úplnosť ešte dodajme, že štatúcií obdobný postup sa najskôr zachovával aj pri spôsoboch derivatívneho nadobúdania vlastníckeho práva k meštianskym majetkom. Na scudzovanie meštianskeho majetku sa používal úkon *fassie*. Prevodca musel *fassi* vykonať osobne (až od 20. rokov 18. storočia sa povoľovalo zastúpenie prostredníctvom riadneho splnomocnenca) a ústne (lat. *viva voce*) pred príslušným vierohodným miestom, ktorým bola v prostredí stredovekých uhorských miest mestská rada. Keďže od 13. storočia bola *fassia* uznávaná iba ako titul nadobudnutia vlastníckeho práva, prevod vlastníckeho práva sa stával perfektný až v momente formálneho uvedenia nového vlastníka do držby majetku prostredníctvom vyslaného člena mestskej rady.<sup>46</sup> Dodržiavanie tohto postupu možno predpokladať najmä na podklade ustanovení sasko-magdeburského práva, obsiahnutého v Žilinskej knihe z roku 1378. Článok č. 58 o darovaní majetku pomerne podrobne popisuje nielen formálnu procedúru prevodu nehnuteľnosti pred predstaviteľmi mesta, ale aj reálne vovedenie obdarovaného do držby darovanej nehnuteľnosti za prítomnosti richtára alebo šoltýsa a prisázných mestskej rady.<sup>47</sup>

### Bezodplatnosť a dobrovoľnosť darovania

Rovnako ako súčasné právo aj stredoveké uhorské právo považovalo rovnako ako bezodplatnosť a dobrovoľnosť za pojmové znaky darovania. Najmä pojem bezodplatnosti však bol vykladaný oveľa pružnejšie než je tomu dnes. Dobrým príkladom je darovanie v prospech cirkvi, kde sa stretávame s darcovým očakávaním prospechu, ktorý sa mal v súlade s kresťanskou vierou dostaviť až v posmrtnom živote. Či už z pohľadu nábožensky založenej stredovekej spoločnosti alebo dnešných nárokov kladených na právny úkon darovania však darcovo očakávanie metafyzickej odmeny za poskytnutie daru nič nemenilo na povahe samotného úkonu. Vo vzťahu k obdarovanému subjektu išlo totiž stále o bezodplatný a dobrovoľný právny úkon, vykonaný medzi živými v medziach darcových dispozičných oprávnení.<sup>48</sup> Taktiež pri kráľovských donáciách je vystopovanie kľúčových pojmových znakov darovania relatívne náročné, keďže ho treba vyvodzovať zo stredovekého zdôvodnenia existencie a účelu inštitútu kráľovskej donácie.

Podnetom k udeleniu kráľovskej donácie boli spravidla v minulosti vykonané záslužné činy v prospech panovníka alebo jeho rodiny, ktorými si jednotlivci vyslúžil panovníkovu pozornosť a priazeň. Kráľovská donácia tak slúžila ako odmena, ktorú panovník udeľoval na základe vlastnej úvahy a z vlastného slobodného rozhodnutia (lat. *motu proprio*).<sup>49</sup> Je pravdou, že časom sa v donačných listinách začínajú objavovať zmienky o očakávaní budúcich prejavov vernosti u obdarovaných, čo evokuje odplatný charakter kráľovskej donácie. Príklady môžeme nájsť či už za vlády kráľa Bela IV. v prvej polovici 13. storočia,<sup>50</sup> ako aj na počiatku 15. storočia za vlády kráľa Žigmunda Luxemburského.<sup>51</sup> Niektoré donačné listiny však naznačujú, že najmä

46 Tamže, s. 386, 404.

47 „...Richtár má vojsť do domu, alebo – ak tam dom nie je – na darovaný pozemok, zatiaľ čo ostatní zostanú stát pred ním. Richtár vezme toho obdarovaného za ruku, vvedie ho pred zrakmi prisázných do domu alebo na majetok a pritom hovorí: „Dar, čo ti bol daný pred súdom, do toho ťa uvádzam, ako ma k tomu poverili ortielom. Za svedkov toho, že som ťa tu ustanovil ako káže právo, ti dávam týchto prisázných a prisediach.“...“ PAPSONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku*, s. 117.

48 LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 311-313; *Tripartitum I/4 § 1 a I/5 § 1*. ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*, s. 72.

49 O pridržaní sa tejto zásady svedčia nielen časté zmienky o zásluhách a činoch jednotlivcov, ktoré boli opísané prakticky v každej donačnej listine, ale aj pasáže všeobecnejšej povahy, ako tomu bolo v prípade donačnej listiny kráľa Ondreja II. pre spišského prepošta Adolfa a jeho sestru z roku 1209 (úryvok): „Keďže povaha dôstojnosti (slávy) vyžaduje a potreba ľudského práva predsa dokazuje, že odmeny vyslúžilým mužom majú byť vynahradené príslušným spôsobom, tak aj činy ľudské, napodobňujúce cesty spravodlivosti nech sú podporované primeranou a slušnou protináhradou; každému z verných treba dať primeranú a láskavú odmenu odstupňovanú podľa vykonaných služieb.“ Tamže, s. 253.

50 Úryvok z donačnej listiny kráľa Bela IV. pre hlavného kráľovského stajníka Dionýza, na základe ktorej mu bol v roku 1235 udelený majetok Topoľčany s tromi ďalšími dedinami: „...Keďže moc všetkých kráľov a kráľovstiev sa zakladá len na samej vernosti ich (poddaných) a keďže tá vernosť prevyšuje iné občianske cnosti, čím je (vernosť) medzi ľuďmi pre skazenosť a úpadok nedokonalejšou a zriedkavejšou, ...Je vhodné a v súhlase s rozumom, aby po jej vyskytnutí sa tak kráľovská vznešenosť (ju) má odporúčať a štedrou rukou odmeňovať, aby ostatní, povzbudzovaní úvahou o odmene, hojnejšie pristupovali k vykonávaniu skutkov vernosti.“ MARSINA, R. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III.*, s. 125.

51 Úryvok z donačnej listiny kráľa Žigmunda Luxemburského pre Bratislavského župana Stibora zo Stiboric, na základe ktorej mu boli v roku 1388 udelené viaceré majetky v Bratislavskej a Nitrianskej župe: „...To všetko nám preukazoval so všetkou statočnosťou, horlivosťou a starostlivosťou. Neúnavne, odvážne a chvályhodne sa usiloval zapáčiť sa nám a aj teraz si získava našu priazeň a o to sa bude a chce usilovať aj v budúcnosti.“ BARTL, J. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001, s. 34. (ďalej len „BARTL, J. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V.*“)

záväzok vernosti donátára voči panovníkovi bol chápaný skôr ako prirodzená a morálkou diktovaná povinnosť donátára než ako protiplnenie pri bežných záväzkových vzťahoch. Okrem toho mala byť kráľovská donácia motiváciou pre upevnenie vernosti nielen samotného donátára, ale aj ostatných poddaných, ktorí mohli za svoju vernosť očakávať rovnakú odmenu. V tomto duchu sa vyjadril aj kráľ Ladislav V. v donačnej listine pre palatína Matúša Čáka z roku 1302, keď povedal, že „*Je v záujme vladárov sveta ukázať všetkým svojim verným láskavosť, ale predovšetkým vystrieť k nim štedré ruky, za ktoré sa vyslovujú pravá viera a vďačné služby, tak totiž zadosť učinia záväzku rozumu, posilnia a utvrdia svojich verných vo viere, vyvolajú v iných oddanosť a získajú ich (svojim) príkladom.*“<sup>52</sup> Podobné slová nachádzame aj zhruba o sto rokov neskôr v donačnej listine kráľa Žigmunda Luxemburského z roku 1406, v ktorej sa pred rozprávaním o zásluhách obdarúvaného Stibora zo Stiboric spomína, že „*Úrad vyžaduje od kráľovského Veličenstva, aby zásluhy všetkých hodnotilo duchom zbožnosti, a tých, ktorých považuje za hodných odmeny za činy vedené vernosťou kráľovi, vďačne odmenilo za zásluhy. Aby naši poddaní toto vidiac, z vernosti vernejšími sa stali, boli povzbudení a cítili sa zaviazaní preukazovať skutky vernosti.*“<sup>53</sup> Aj keď teda panovník v donačnej listine explicitne nezaväzoval donátára k poskytnutiu akéhokoľvek protiplnenia za udelený donačný majetok, panovníkove apely na vernosť svojich poddaných dozaista predstavujú medzi riadkami vyslovené očakávanie jeho poskytnutia. Omnoho otvorenejší však boli samotní šľachtici, ktorí si podobne ako západoeurópski lénni páni vytvárali vlastných vazalov prostredníctvom inštitútu zápisu za zásluhy (lat. *inscriptio pro fidelibus servitiis*). Zápis za zásluhy sa v mnohom podobá kráľovskej donácii, avšak vzhľadom na explicitné vyjadrenie očakávania budúcej protislužby alebo protihodnoty od obdarovaného v prospech darcu nešlo o bezodplatný právny úkon. Táto skutočnosť sa pritom často zneužívala na obídenie obmedzení úkonu darovania, keďže predmetom zápisu za zásluhy mohol byť aj aviticitný majetok.<sup>54</sup>

Na záver treba ešte spomenúť, že v stredovekom uhorskom práve sa stretávame aj s osobitnými úkonmi (resp. inštitútmi), ktoré síce sú pomenované ako dar, no z pohľadu súčasného práva neobsahujú kľúčové pojmové znaky bezodplatnosti a dobrovoľnosti. Prvým takýmto prípadom je inštitút známy ako ranný dar (nem. *Morgengabe*), ktorý sa do Uhorska dostal prostredníctvom nemeckého práva. Ranný dar predstavoval majetkové plnenie rôznej povahy (hnuteľnosti, nehnuteľnosti alebo aj služobníctvo), ktoré manžel poskytol po svadobnej noci svojej manželke ako formu náhrady za stratu panenstva.<sup>55</sup> Čisto z právneho hľadiska preto nemožno ranný dar považovať za úkon, ktorý na strane obdarovaného nepredpokladá určitú formu protiplnenia. Vznik nároku na poskytnutie ranného daru sa totiž viazal na uskutočnenie manželskej súložie (lat. *copula carnalis*), ktorá bola okrem toho aj podmienkou pre konzumáciu samotného manželstva.<sup>56</sup> Druhým inštitútom sú príležitostné dary, ktoré museli urbárski poddaní v zákonom stanovených lehotách odvádzať svojmu zemepánovi. Spravidla išlo o určitý počet hospodárskych zvierat odovzdávaných na mesačnej báze (kurčatá) alebo na určitý cirkevný sviatok (husi a ošípané).<sup>57</sup> Keďže išlo o poddanské povinnosti, ktoré boli uvalené na urbárskych poddaných prostredníctvom právnych predpisov, nemožno hovoriť o dobrovoľnom darovaní. Išlo o plnenie si zákonom stanovenej povinnosti a nie o slobodný prejav vôle darcu.

52 LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 259.

53 BARTL, J. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V.*, s. 139.

54 K tomu pozri: LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 479-480; LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva I.*, s. 308-310.

55 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: Veda, 2010, s. 29, 125-126, 134, 152.

56 Cirkevné učenie o manželstve rozlišovalo medzi uzavretým a konzumovaným manželstvom. Kým uzavreté manželstvo (lat. *matrimonium ratum*) vznikalo momentom uzavretia manželskej zmluvy prejavom konsenzu snúbencov nad vstupom do manželstva, konzumované manželstvo (lat. *matrimonium ratum et consumatum*) bolo dokonané až manželskou súložou. Len konzumované manželstvo bolo nerozlučiteľným a sviatostným manželstvom. LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku.*, s. 313, 319.

57 Tamže, s. 409.

### 3. ZÁVEREČNÉ ZHRNUTIE

V čom a do akej miery sa teda darovanie v období feudalizmu líšilo od darovania v súčasnosti? Pri analýze jednotlivých atribútov a pojmových znakov darovania vystúpili do popredia najvýraznejšie odlišnosti najmä v otázke úpravy spôsobilosti subjektov darovania poskytnúť a prijať dar. Obmedzenia tejto spôsobilosti boli jedným z prejavov hierarchického usporiadania stredovekej stavovskej spoločnosti a súčasne chápania postavenia panovníka v stredovekom štáte. Mocensko-politické a ekonomické záujmy najvplyvnejších spoločenských vrstiev a panovníka sa premietali do právnej úpravy zakotvením pravidiel, ktoré umožňovali majetkové presuny len v takom rozsahu, v ktorom neohrozovali rovnováhu síl medzi spoločenskými vrstvami podieľajúcimi sa na vládnutí. Novoveký právny vývoj s odstránením feudalizmu tieto pravidlá nahradil princípom rovnosti občanov pred zákonom a zmluvnej slobody. V podmienkach občianskej spoločnosti už naďalej neboli obmedzenia podporujúce stavovské rozdiely a záujmy potrebné a preto jediným nárokom, ktorý sa dnes kladie na subjekty uzatvárajúce darovaciu zmluvu, je podmienka spôsobilosti na právne úkony.

Pokiaľ išlo o formálnu stránku úkonu darovania, v stredoveku sme boli svedkami vývojového posunu od reálneho kontraktu ku konsenzuálnemu kontraktu. Je však pravdou, že pri darovaní nehnuteľností sa ešte dlho udržali viaceré prvky reálneho kontraktu a formalizmu. Naznačený trend tak udal smer budúceho právneho vývoja, kedy novoveký koncept darovania rozlišuje tak reálne, ako aj konsenzuálne darovacie zmluvy. Veľké odlišnosti medzi darovaním v stredoveku a dnes nenachádzame ani pri porovnaní úpravy predmetu darovania a pojmových znakov bezodplatnosti a dobrovoľnosti. Tak v stredoveku, ako aj v súčasnosti vystupujú ako predmet darovania hnutelnosti, nehnuteľnosti i subjektívne práva a bezodplatnosť a dobrovoľnosť možno v prameňoch vystopovať ako pojmové znaky darovania. Skutočná odlišnosť medzi stredovekým a súčasným inštitútom darovania teda spočívala len v tých normách, ktoré boli odrazom feudálneho spoločensko-ekonomického zriadenia. Po ich odstránení v polovici 19. storočia nakoniec ostal právny inštitút, ktorého ďalší vývoj vychádzal tak zo skúseností minulých storočí, ako aj z pridanej hodnoty ideí rímskeho práva a nemeckej pandektistiky. Podstata darovania, jeho atribúty a pojmové znaky teda ostávajú porovnateľné aj naprieč storočiami.

### POUŽITÁ LITERATÚRA

#### A. Edície primárnych prameňov

1. BARTL, J. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov V. Prvý cisár na uhorskom tróne*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001.
2. LACLAVÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, A.: *Pramene práva na území Slovenska I. Od najstarších čias do roku 1790*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2007.
3. MARSINA, R. a kol. (eds.): *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov III. V kráľovstve svätého Štefana*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2003.
4. PAPSONOVÁ, M.: *Sasko-magdeburské právo na Slovensku. Krajinské právo v Žilinskej knihe*. Bratislava: Euro Kodex, 2014.
5. ŠTEFANKO, J.: *Prvý občiansky zákonník. Platný od roku 1951 do roku 1964 s dôvodovou správou a so súvisiacimi predpismi zameranými na vecné právo*. Šamorín: Heuréka, 1999.
6. ŠTENPIEN, E.: *Tripartitum*. Bratislava: Euro Kodex, 2008.

#### B. Monografie

1. BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2015.
2. FAJNOR, V. – ZÁTURECKÝ, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 1998.
3. LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: Veda, 2010.



4. LUBY, Š.: *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2002.
5. LUBY, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2002.
6. SEDLÁČEK, J.: *Vlastnické právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2012.
7. SKINNER, Q.: *O státě*. Praha: OIKOYMENH, 2012.
8. ŠTENPIEN, E.: *Dejiny súkromného práva v Uhorsku*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011.
9. URFUS, V.: *Historické základy novodobého práva soukromého*. 2. vydanie. Praha: C.H. Beck, 2001.

### C. Vysokoškolské učebnice

1. Československé občianske právo. II. zväzok. 2. prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Obzor, 1974.
2. Československé občianske právo. 2. zväzok. Bratislava: Obzor, 1987.
3. BEŇA, J. – GÁBRIŠ, T.: *Právne dejiny Slovenska I (do roku 1918)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2015.
4. LAZAR, J. a kol.: *Občianske právo hmotné 2*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2010.
5. REBRO, K. – BLAHO, P.: *Rímske právo*. 3. doplnené vydanie. Bratislava, Trnava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2003.

### D. Komentáre k zákonom

1. FEKETE, I.: *Občiansky zákonník*. 4. zväzok. (Záväzkové právo – zmluvy). Veľký komentár. 2. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015.
2. ROUČEK, F. – SEDLÁČEK, J.: *Komentár k Československému obecnému zákonníku občianskému a občianske právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý. (§§ 859 až 1089)*. Praha: CODEX Bohemia, s.r.o., 1998.

### E. Odborné články v časopisoch

1. MLKVÝ, M.: Vplyv rímskeho práva na civilistické vymedzenie pojmu vecných práv. In: STLOUKALOVÁ, K.: *Soudobé reflexe římského práva: Římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015.

# **VZOSTUP PRÁVNEHO PARTIKULARIZMU V SÚČASNEJ EURÓPE**

---

**JÁN ŠURKALA  
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA A SOCIÁLNYCH  
VIED PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA,  
UNIVERZITA KOMENSKÉHO  
V BRATISLAVE**

## **ABSTRAKT**

ŠURKALA, JÁN. VZOSTUP PRÁVNEHO PARTIKULARIZMU V SÚČASNEJ EURÓPE. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 9, 2017, Č. 1-2, S. 170

Článok sa venuje súčasným spoločenským tendenciám v Európe, ktoré narúšajú pôvodný monistický právny systém. Autor detekuje dva hlavné prúdy, ktoré reprezentujú túto tendenciu. Prvým z nich je narúšanie suverenity národných štátov a vytváranie zložitých nadštátnych zoskupení s vlastným právnym poriadkom, čím sa zneisťuje pozícia najvyššej autority vykladajúcej právo. Druhou tendenciou je zavádzanie práva imigrantov predovšetkým v krajinách západnej Európy, čím de facto vzniká právny partikularizmus personálneho charakteru. Autor považuje za nevyhnutné prehodnotiť doterajšiu koncepciu monistického práva a tieto nové sociálne pohyby adekvátne zapracovať do právneho poriadku.

## **ABSTRACT**

The article is focused on analysis of current social tendencies in Europe, which undermine original concept of legal monism. The author recognises two tendencies which are essential for the weakening of legal monism. The first one is relativisation of national states sovereignty and creation of supranational legal entities with their own independent legal orders. This tendency creates uncertainty with regard to an authority who shall decide any dispute in a final stage. The second one is based on rise of a personal legal particularism which is caused by massive immigration to the Western Europe from countries of different legal cultures. The author suggests a re-evaluation of current legal order in order to adequately accommodate the new social movements.

## **KLÚČOVÉ SLOVÁ**

právny monizmus, právny pluralizmus, partikulárne právo, imigrácia, fragmentácia právneho poriadku, europeizácia, islam, náboženské práva, ľudské práva.

## **KEYWORDS**

legal monism, legal pluralism, legal particularism, immigration, legal fragmentation, Europeanisation, Islam, religious rights, human rights.

## **KONTAKTNÉ ÚDAJE**

Mgr. Ján Šurkala  
jan.surkala@flaw.uniba.sk  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Právnická fakulta  
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva  
Šafárikovo nám. č. 6  
P.O.BOX 313  
810 00 Bratislava

## ÚVOD

Od buržoázných revolúcií sa v Európe uplatňuje monistická koncepcia práva. To znamená, že prevažne písané právo sa aplikuje na celom území štátu bez zásadnejších regionálnych alebo personálnych rozdielov. Tento systém sa vyvinul ako antitéza feudálneho právneho systému, ktorý bol charakteristický práve právnym partikularizmom personálnej alebo regionálnej povahy.<sup>1</sup> Príčiny oslabenia monistického právneho štátu vidíme na jednej strane v narušení teritoriálnej jednoty práva ako dôsledku internacionalizácie práva a presahovaní právnych poriadkov jednotlivých štátov a na druhej strane v dôsledku zavádzania partikulárnych práv jednotlivých etnických skupín imigrantov v niektorých štátoch západnej Európy. Niektoré aspekty týchto výzev v krátkosti charakterizujeme v nasledujúcich podkapitolách.

### 1. NEJASNÝ SUVERÉN – NEJASNÉ PRÁVO

Integračné procesy EÚ relativizujú nielen pojem štátnej suverenity,<sup>2</sup> ale toto znejasnenie má dopad aj na prehľadnosť a koherentnosť právneho systému v európskom priestore. Nástroje úijného zákonodarstva (pramene sekundárneho práva) sú v zmluvách definované pomerne pregnantne.<sup>3</sup> Napriek jasnosti tam formulovaných legislatívnych nástrojov však vyvstáva niekoľko podstatných otázok, ktoré zostávajú nezodpovedané.

Ku kolíziám národných a európskych noriem dochádza najmä v dôsledku otvorenej enumerácie použitej v čl. 4 ods. 2 Zmluvy o fungovaní EÚ (ďalej len „ZFEU“), ktorý vymedzuje spoločnú právomoc EÚ a členských štátov. Narozdiel od výlučnej právomoci Únie definovanej v čl. 3 ZFEU, teda nie je úplne jasné, v ktorých oblastiach normotvorby má Únia právo spolupôsobiť paralelne s právnymi poriadkami členských štátov. Navyše pri sporoch o jurisdikciu nejde len o výklad primárneho práva, ale aj pomerne flexibilnú judikatúru európskych súdov, ktorá je zameraná vyhranene „proeurópsky“.

Súdny dvor EÚ sa drží línie zavedenej prípadom *Costa Enel* [1964],<sup>4</sup> a teda princípu, že úijné (v tom čase komunitárne) právo má prednosť pred právom národným, pretože inak by umožnenie rozdielnej aplikácie úijného práva národnými súdmi (či inými orgánmi) viedlo k jeho znefunkčneniu.<sup>5</sup> Svojho času Európsky súdny dvor flexibilným výkladom zakladajúcich zmlúv rozvinul ďalej doktrínu priameho účinku (*Van Gend en Loos* [1963]<sup>6</sup>), doktrínu neaplikácie európskemu právu odporujúceho vnútroštátneho práva (*Simmenthal S.p.A* [1978]<sup>7</sup>), doktrínu eurokomformného výkladu (*Von Colson* [1984]<sup>8</sup>), doktrínu mimoriadnych súdnych

1 Blížšie k problematike právneho partikularizmu na prahu novoveku pozri: OLECHOWSKI, Thomas – GAMAUF, Richard. *Rechtsgeschichte und Römisches Recht: Studienwörterbuch Rechtsgeschichte und Römisches Recht*. 2. Aufg., 2010, Wien: Manz, s. 350; VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 119 a nasl. K prekonaniu právneho partikularizmu pozri: GABRIŠ, Tomáš. *Právne dejiny: Právnohistorická propedeutika*. Krakov: Spolek Slováků v Polsku, 2012, s. 45-51; HURDÍK, Jan – LAVICKÝ, Petr. *Změny soukromého práva v České republice a dalších evropských zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 20-35.

2 Narušením štátnej suverenity argumentoval Senát Parlamentu Českej republiky vo svojom podaní na ústavný súd vo veci súladu Lisabonskej zmluvy s ústavou ČR (Porovnaj: PL.ÚS 19/08 – odsek 4 a 11). Ústavný súd sa s touto interpretáciou nestotožnil a zaviedol do českého ústavného práva nový koncept – tzv. zdieľanú suverenitu (Pozri: PL.ÚS 19/08 – odsek 104), ktorá je podľa názoru súdu plne súladná s ústavou ČR. Blížšie ku konceptu zdieľanej suverenity pozri: PETERSON, John. *The European Union: Pooled Sovereignty, Divided Accountability*. In: *Political Studies*, 1997, roč. 45, č. 3, s. 559-578; WILLIAMS, Shirley. *Sovereignty and accountability in the European Community*. In: *The Political Quarterly*, 1990, roč. 61, č. 3, s. 299-317.

3 Porovnaj: čl. 293 a nasl. Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

4 Prípad 6/64, Falminio Costa proti ENEL, Zb. rozh. SD ES, 1964.

5 Tamže, par. 585, 593.

6 Prípad 26/62, Van Gend en Loos proti Nederlandse Administratie der Belastingen, Zb. rozh. SD ES, 1963.

7 Prípad 106/77, Amministrazione delle Finanze dello Stato proti Simmenthal SpA, Zb. rozh. SD ES, 1978.

8 Prípad 14/83, S.von Colson a E. Kamann proti Severné Porýnie- Vestfálsko, Zb. rozh. SD ES, 1984.

právomocí odvodených z práva EÚ (*Factortame I* [1991]<sup>9</sup>), ako aj doktrínu zodpovednosti štátu za neplnenie práva EÚ (*Francovich* [1991]<sup>10</sup>, *Brasserie du Pecheur a Factorame III* [1996]<sup>11</sup>, *Köbler* [2003]<sup>12</sup>).

Na neochote niektorých členských štátov podriaďiť svoj ústavný systém ochrany základných práv a slobôd alebo ďalších kľúčových elementov svojej štátnosti európskemu právu boli formulované výhrady voči všeobecnej platnosti postulátov Súdneho dvora EÚ z predchádzajúceho odstavca. Počnúc prípadom *Internationale Handelsgesellschaft (Solange I.)* [1974]<sup>13</sup> si federálny nemecký ústavný súd vyhradil právo ochraňovať neodňateľné základné práva garantované nemeckou ústavou aj vo vzťahu k právu EÚ až dovtedy (solange), dokým úroveň ochrany základných práv a slobôd nebude v rámci mechanizmov EÚ na adekvátnej úrovni (v tom čase chýbala predovšetkým demokratická legitimita Európskeho parlamentu a tiež absentoval koherentný katalóg ľudských práv).<sup>14</sup> Toto stanovisko čiastočne modifikoval v prípade *Wünsche Handelsgesellschaft (Solange II.)* [1987],<sup>15</sup> kde opustil koncepciu následnej kontroly kompatibility komunitárneho práva s nemeckými ústavnými základnými právami a slobodami, pokým (solange) bude Súdny dvor Európskej únie ochraňovať základné práva a slobody adekvátnym spôsobom.<sup>16</sup> Spor o prednosť práva sa teda v Nemecku vyriešil v prospech práva EÚ, avšak s dôležitým dovetkom, že konečným arbitrom „adekvátnosti“ ochrany základných práv a slobôd vo vzťahu k európskemu právu zostáva nemecký federálny ústavný súd.

Podobným spôsobom svoje výhrady k prednosti práva EÚ formulovali aj ďalšie členské štáty. Ústavný súd Českej republiky vychádzajúc zo svojej doktríny tzv. materiálneho ohniska ústavy,<sup>17</sup> do ktorej okrem iného zaraďuje aj ochranu základných práv a slobôd garantovaných ústavou, formuloval doktrínu takmer totožnú s líniou *Solange II.* vo svojom náleze Pl. ÚS 19/08 [2008] nasledovný spôsobom:

“Jestliže by byl z tohoto pohledu standard ochrany zajišťovaný v rámci Evropské unie nevyhovující, orgány České republiky by se musely opět ujmout předaných pravomocí, aby jeho respektování zajistily”.<sup>18</sup>

Poľský ústavný tribunál zašiel vo formulácii výhrady z prednosti práva EÚ ešte ďalej, keď v odôvodnení nálezu z 11. mája 2005<sup>19</sup> konania o súladnosti prístupovej zmluvy s ústavou konštatoval, že v prípade konfliktu komunitárneho práva s poľskou ústavou má Poľsko právo suverénne rozhodnúť o spôsobe odstránenia tohto rozporu. Toto svoje stanovisko Ústavný tribunál potvrdil aj pri posudzovaní súladnosti Lisabonskej zmluvy s poľskou ústavou.<sup>20</sup>

Výhradu voči zásade prednosti komunitárneho práva formuloval aj Ústavný súd Litovskej republiky (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas) vo svojom rozhodnutí zo dňa 14. marca 2006, kde uznal prednosť komunitárneho práva pred zákonmi, ale nie voči litovskej ústave. Ak by v budúcnosti konštatoval ústavný súd rozpor komunitárneho práva s ústavou, dotknuté ustanovenia komunitárneho práva strácajú svoj priamy účinok a budú neaplikované.<sup>21</sup>

9 Prípady 221/89, *Factorame Ltd. proti Secretary of State for Transport*, Zb. rozh. SD ES, 1991.

10 Spojené prípady 6/90 a 9/90, *Andrea Francovich a Danila Bonifaci a ďalší proti Talianskej republike*, Zb. rozh. SD ES, 1991.

11 Spojené prípady 46/93 a 48/93, *Brasserie du Pecheur a Factorame III. proti Nemecku a Veľkej Británii (Kráľovne)*, Zb. rozh. SD ES, 1996.

12 Prípady 224/01, *Gerhard Köbler proti Rakúskej republike*, Zb. rozh. SD ES, 2003.

13 *Solange I - Internationale Handelsgesellschaft von Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, BVerfGE 37, 271 [1974] CMLR 540.

14 EUROPEAN CONSTITUTIONAL LAW NETWORK. *Solange I.* [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: [http://ecln.net/Selected-Decisions-Germany.html?file=tl\\_files/ECLN/Decisions-Germany\\_2011-11-21\\_101955/Decisions-Germany/summary-solange\\_i.pdf](http://ecln.net/Selected-Decisions-Germany.html?file=tl_files/ECLN/Decisions-Germany_2011-11-21_101955/Decisions-Germany/summary-solange_i.pdf)

15 *Solange II - Wünsche Handelsgesellschaft*, BVerfGE 73, 339, 2 BvR 197/83, *Europäische Grundrechte-Zeitschrift*, 1987, 1, [1987] 3 CMLR 225, noted by Frowein (1988) 25 CMLRev 201.

16 EUROPEAN CONSTITUTIONAL LAW NETWORK. *Solange II.* [cit. 2014-01-04]. Dostupné na: [http://www.ecln.net/documents/Decisions-Germany/summary-solange\\_ii.pdf](http://www.ecln.net/documents/Decisions-Germany/summary-solange_ii.pdf)

17 Pozri: Nález Ústavného soudu ČR PL. ÚS 50/04.

18 Nález Ústavného soudu ČR PL. ÚS 19/08, par. 196.

19 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego 49/5/A/2005 z dnia 11 maja 2005 r. Sygn. akt K 18/04. [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: [http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otkpdf/2005/K\\_18\\_04.pdf](http://www.trybunal.gov.pl/OTK/teksty/otkpdf/2005/K_18_04.pdf)

20 Wyrok Trybunału Konstytucyjnego 108/9/A/2010 z dnia 25 listopada 2010, Sygn. akt. K 32/09.

21 Nutarimas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Byla Nr. 17/02-24/02-06/03-22/04, III. § 9.4.

Zaujímavá ústavnoprávna situácia je aj v Írsku. Tretím dodatkom k Ústave Írskej republiky prijatom v referende dňa 10. mája 1972<sup>22</sup> sa v Írsku zakotvila prednosť komunitárneho práva aj pred ústavou. Nový článok 29.4.3 ústavy uvádza, že žiadne ustanovenie ústavy nemôže zneplatniť zákony, opatrenia alebo iné predpisy vydané štátom v záujme dodržania povinností vyplývajúcich z členstva v Európskych spoločenstvách, ani netvorí prekážku v aplikácii predpisov Európskych spoločenstiev na území Írska.<sup>23</sup> Z toho by sa mohlo zdať, že Írsko plne uznáva zásadu prednosti európskeho práva.

Avšak v prípade *Crotty proti An Taoiseach*<sup>24</sup> Najvyšší súd Írskej republiky (s právomocou záväzne interpretovať ústavu) rozhodol, že ratifikácia Jednotného európskeho aktu nevyplýva priamo z povinností členstva Írska v Európskych spoločenstvách, a preto môže byť predmetom ústavného prieskumu súladnosti. Vykonaná kontrola súladnosti napokon viedla k znemožneniu ratifikácie tejto zmluvy bez predchádzajúcej novelizácie ústavy. Keďže podľa čl. 46.2 írskej ústavy môže byť ústava zmenená len špeciálnou procedúrou, ktorá vyvrcholí potvrdením návrhu zmeny ústavy v referende, bolo nutné schváliť predmetný dodatok ústavy v referende. Desiatym dodatkom ústavy schváleným v referende dňa 26. mája 1987<sup>25</sup> sa vložila do vyššie zmieneného článku 29.4.3 ústavy druhá veta, ktorá umožnila Írsku ratifikovať Jednotný európsky akt. Podobne sa postupovalo pri ratifikácii Maastrichtskej zmluvy, ktorej prechádzalo prijatie 11. dodatku ústavy referendum 18. júna 1992.<sup>26</sup> Ratifikácii Amsterdamskej zmluvy predchádzalo prijatie 18. dodatku ústavy referendum zo dňa 22. mája 1998.<sup>27</sup> Ratifikácia Zmluvy z Nice si tiež vyžiadala prijatie dodatku k ústave, avšak tentoraz bolo referendum o schválení 24. dodatku (tzv. referendum Nice I.) neúspešné.<sup>28</sup> Ku schváleniu došlo až po úprave znenia dodatku,<sup>29</sup> kde v čl. 29.4.9 ústavy pribudla výhrada Írska voči záväzku o kolektívnej obrane<sup>30</sup> zakotvenom v čl. 1.2 Zmluvy z Nice, dňa 19. októbra 2002.<sup>31</sup> Podobne s problémami sa schvaľovala aj Lisabonská zmluva. Referendum z 12. júna 2008 o schválení 28. dodatku ústavy bolo neúspešné.<sup>32</sup> Po nie príliš demokratickom nátlaku niektorých predstaviteľov EÚ a tiež určitých členských štátov Íri v referende dňa 2. októbra 2009 napokon 28. dodatok ústavy schválili,<sup>33</sup> čo umožnilo ratifikáciu Lisabonskej zmluvy. Nie je bezvýznamné, že niektoré podstatné výhrady<sup>34</sup> írskych odporcov predmetnej zmluvy boli pripojené k jej zneniu v právne záväznom<sup>35</sup> *Protokole o obavách írskeho ľudu týkajúcich sa Lisabonskej zmluvy*.<sup>36</sup>

Zhrnúc írsky postoj k prednosti práva EÚ musíme konštatovať, že napriek jednoznačne formulovanému ústavnému záväzku rešpektovať prednosť európskeho práva aj v prípade konfliktu s ústavou, sa írsky ústavný systém stavia veľmi rezervovane k pokusom európskych inštitúcií flexibilným výkladom a „kozmetickými“ zmenami primárneho práva rozširovať pôsobnosť práva EÚ na úkor írskej ústavy. Tiež si nemožno nevšimnúť, že nevyhnutnosť schváliť akýkoľvek ústavný dodatok v referende spôsobila už dvakrát vážne problémy postupujúcej európskej integrácii.

22 DEPARTMENT OF THE ENVIRONMENT, CUMMUNITY AND LOCAL GOVERNMENT. *Referendum results 1937-2012*. Dublin: Environment, Community and Loal Government. 2012, s. 24-5.

23 Porovnaj: Ústava Írskej republiky. [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: [http://www.constitution.org/cons/ireland/constitution\\_ireland-en.pdf](http://www.constitution.org/cons/ireland/constitution_ireland-en.pdf)

24 *Crotty proti An Taoiseach* [1987] IESC 4, [1987] IR 713. In: Supreme Court of Ireland Decisions [online databáza]. © 1987 Irish Supreme Court [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.bailii.org/ie/cases/IESC/1987/4.html>

25 Pozri pozn. 13, s. 40-41.

26 Tamtiež, s. 42-43.

27 Tamtiež, s. 56-57.

28 Pozri pozn. 12, s. 66-67.

29 Tentoraz už išlo o 26. dodatok k ústave.

30 Ustanovenia zmluvy o spoločnej obrane by podľa odporcov schválenia zmluvy nabúravalí írsku koncepciu neutrality.

31 Pozri pozn. 13, s. 70-71.

32 Tamtiež, s. 74-75.

33 Tamtiež, s. 76-77.

34 Išlo najmä o právo na život, rodinu a vzdelávanie (etické výhrady), zdaňovanie (nezávislosť Írska v otázke daní – snaha o zachovanie relatívne nízkych korporátnych daní), bezpečnosť a obarana (narušenie írskej neutrality).

35 Pozri čl. 51 Zmluvy o Európskej únii (v znení Lisabonskej zmluvy) – konsolidované znenie C 326/13.

36 Protokol o obavách írskeho ľudu týkajúcich sa Lisabonskej zmluvy. Úradný vestník Európskej únie L 60/ 131. [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:060:0131:0139:SK:PDF>

Ako je zrejmé z vyššie uvedeného, Nemecko, Česká republika, Poľsko, Litva a Írsko si v rámci svojich ústavných systémov vyvinuli „obranný mechanizmus“ proti doktríne prednosti práva EÚ. Predmetné riešenia sú rôznorodé, keďže aj vychádzali z rôznych ústavných tradícií. Podstata týchto tendencií je však všade rovnaká: spor o najvyššieho arbitra. Ten, ako jasne vidno na príklade Írska, nemusí byť vedený priamo proti doktríne prednosti, spochybňujúc tak autoritu Súdneho dvora EÚ ako poslednej inštancie riešenia sporov. Hlavným cieľom týchto riešení je ponechať právomoc rozhodnúť o týchto sporoch na národnej úrovni, hoci len v prípade „krajnej núdze“ – teda ak by sa Európsky súdny dvor začal správať „neadekvátne“.

Vo všeobecnosti teda nemožno povedať, žeby dlhodobo ustálená doktrína prednosti, aktuálne dominantne uznávaná vo všetkých členských štátoch (až na zmienené výnimky), s konečnou platnosťou vyriešila otázku konfliktov medzi národným a európskym právom. Aktuálny trend vzostupu európskeho práva teda nielen zneprehľadňuje celkový právny systém v európskom priestore (komplex právnych noriem národných štátov, práva EÚ a medzinárodného práva), ale navyše vytvára neistotu ohľadom najvyššej právnej autority. Práve existencia tejto autority je základom konceptu monistického právneho systému, ktorý je týmto nabúraný. Teritoriálna jednota práva v európskom priestore je teda z formálneho hľadiska značne narušená (aj keď v harmonizácii a unifikácii práva nepochybne prebieha materiálne zjednocovanie práva, ktoré však tiež aktuálne naráža na svoje limity).

## 2. PERSONÁLNA PARTIKULARIZÁCIA PRÁVA

S fenoménom zvýšenej imigrácie do Európy je spojený aj vzostup tzv. partikulárnych alternatívnych právnych systémov, ktoré si so sebou imigranti prinášajú. Trend postupného fragmentovania práva na personálnej báze je prítomný najmä v západnej Európe, kde bol v dôsledku masívnej aplikácie koncepcií multikulturalizmu<sup>37</sup> v ostatných desaťročiach nielen zdynamizovaný prílev imigrantov, ale navyše bola oslabená kultúrna asimilácia kvôli náhľadu na imigrantov ako na obohacujúci element kultúrneho a spoločenského prostredia. Na tomto mieste sa sústredíme výlučne na vplyv zavádzania partikulárnych práv osobného charakteru na jednotu moderného právneho poriadku v európskom priestore, pričom našu analýzu budeme koncentrovať na zavádzanie islamského práva *šaría* vo Veľkej Británii, ale aj v kontexte ostatných krajín Západného priestoru. Na základe analýzy týchto praktických poznatkov sa pokúsime nájsť hlavné konfliktné línie medzi partikulárnymi právnymi systémami a „oficiálnym legálnym právom“.

## 3. ISLAMSKÉ PRÁVO VO VEĽKEJ BRITÁNII

Zavádzanie islamského práva *šaría* azda najviac pokročilo vo Veľkej Británii. Islamská rada práva *šaría* (The Islamic Shari'a Council), ktorá reprezentuje všetky hlavné sunitské právne školy v Británii, od roku 1982 vyriešila už viac ako 9 067 sporov týkajúcich sa rozvodov, manželských, dedičských a iných vecí.<sup>38</sup>

37 Tu je vhodné rozlišovať dve základné koncepcie multikulturalizmu. Tradičný (konvenčný) multikulturalizmus sa formoval ako smer opozičný k asimilačným politikám štátov po 2. svetovej vojne. Kladie si za cieľ predovšetkým „opustenie mýtu o homogénnom a monokultúrnom národnom štáte a uznanie práva na kultúrne sebaurčenie menšín, práva na sociálnu rovnosť (zrovnoprávnenie vo vzťahu k majoritnej spoločnosti) a ochrana pred diskrimináciou“ (Porovnaj: CASTLES, Stephen. *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage, 2000. s. 79-95. Naproti tomu tzv. „nový multikulturalizmus“ chce dosiahnuť zachovanie identity jednotlivých spoločenských skupín aj prostredníctvom vytvorenia partikulárnych právnych systémov komplementárnych voči právu štátu, kde tieto skupiny žijú (Pozri: VETROVEC, Stephen. Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism. In: *Online zborník z vedeckej konferencie ASA konanej v dňoch 30. marec – 2. apríl 2001*. WPTC-01-06, 2000 [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-2K-06%20Vertovec.pdf>).

38 *Islamic-sharia* [online databáza]. About us. © 1987 Islamic Sharia Council [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.islamic-sharia.org/aboutus/>. Medzi „iné veci“ patrí napríklad obchodné právo, ktorého aplikácia sa v Británii rozvíja pomerne dynamicky (Porovnaj: HIRSCH, Afua. Fear over non-Muslim's use of Islamic law to resolve disputes. In: The Guardian [online]. ©Guardian News and Media Limited 2010 (14. marec) [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.theguardian.com/uk/2010/mar/14/non-muslims-sharia-law-uk>). Dokonca aj politika konzervatívneho premiéra Davida Camerona smerovala k rozširovaniu vplyvu *šarie* v obchodných záležitostiach. Jeho vláda prišla s návrhom na vydanie „šaría“ štátnych dlhopisov v hodnote 200 mil. £ ako súčasť širšej koncepcie vlády urobiť Londýn „nielen veľkým islamským finančným centrom, ale dokonca jedným z najväčších na svete popri Dubaji.“ (Porovnaj: *Christian.org* [online]. Cameron announces Sharia law finance plans for UK. ©The Christian Institute 2013 (6. november) [cit. 2017-06-01]. Dostupné na:

Od roku 1996 pritom vo Veľkej Británii fungujú tribunály práva šaría v právnom režime zákona o arbitráži (Arbitration Act 1996) ako arbitrážne súdy.<sup>39</sup> Ak sa teda strany sporu rozhodnú pre arbitrážne konanie na týchto súdoch, sú rozsudkami viazané. Samia Bano preto usudzuje, že sa takto vytvoril osobitný spoločensko-právny poriadok s vlastným subsidiárnym mechanizmom riešenia sporov.<sup>40</sup>

Štátne authority však striktne odmietajú charakteristiku postavenia práva šaría vo Veľkej Británii ako paralelného právneho poriadku. Počas debaty dňa 23. apríla 2013 bola v dolnej snemovni britského parlamentu konzervatívnym poslancom Krisom Hopkinsom položená do pléna provokatívna otázka, či vo Veľkej Británii platí len jedno právo.<sup>41</sup> Vysoká vládna predstaviteľka (The Parliamentary Under-Secretary of State for Justice) Helen Grantová v odpovedi rozptýlila poslancove obavy tvrdením, že „právo šaría nemá v Anglickom a Waleskom právnom systéme žiadnu právnu silu a súdy ho neuznávajú. Rovnako v tejto krajine neexistuje žiadny paralelný súdny systém a nemáme žiadny dôvod tento stav meniť.“<sup>42</sup> Grantová rovnako potvrdila, že v prípade, ak akékoľvek rozhodnutie (arbitrážnych) súdov práva šaría je nelegálne alebo narušujúce verejný záujem, britské súdy ho nebudú rešpektovať a aplikujú národné právo. Každý člen spoločnosti by teda mal vedieť, že sa môže kedykoľvek obrátiť na anglické právo, najmä ak je presvedčený, že bol na neho vyvíjaný nátlak. Podľa nej nemajú tribunály práva šaría žiadne legálne prostriedky výkonu ich rozhodnutí; môžu len dúfať, že strany budú ich rozhodnutia rešpektovať.<sup>43</sup>

Prominentný britský právnik Frank Cranmer si však myslí, že toto vysvetlenie je mierne zjednodušujúce.<sup>44</sup> Argumentuje, že ak sa sporové strany vopred dohodli podľa zákona o arbitráži, že budú viazané rozhodnutím tribunálu práva šaría, anglické súdy rozhodnutie tribunálu vykonávajú.<sup>45</sup> Tak ako pri výkone rozhodnutí židovského náboženského súdu *Beth Din*, majú anglické súdy právo intervenovať a neaplikovať rozhodnutia tribunálov šarie v prípade, že by boli „neodôvodniteľné“ alebo v zjavnom rozpore s dobrými mravmi.<sup>46</sup> Postupuje sa tu obdobne ako pri výkone cudzích rozhodnutí, ktoré sa nevykonávajú, ak by boli v rozpore s *ordre public*.<sup>47</sup> Sme teda toho názoru, že je nesprávne hovoriť o práve šaría aplikovanom podľa britského zákona o arbitráži ako o „nemajúcom v britskom právnom systéme žiadnu silu“. Pri opise práva šaría v Anglicku sa ďaleko lepšie hodí koncepcia paralelného systému operujúcemu popri národnom práve, ktoré toto môže za určitých okolností nevykonať.

Ďaleko zaujímavejšie súvislosti sa nám odhaľujú pri pohľade na právo šaría vo Veľkej Británii zo sociologicko-právneho hľadiska. Keďže právo šaría je ďaleko rôznorodnejšie ako pojem práva v západnom zmysle slova, nikto nevie s určitosťou povedať, čo vlastne právo šaría v skutočnosti je.<sup>48</sup> Jedna z koncepcií hovorí

---

<http://www.christian.org.uk/news/cameron-announces-sharia-law-finance-plans-for-uk/>). Pre kontroverziu, ktorú týmto vyhlásením vyvolal pozri: MALICK, Edward a John BINGHAM. Bishop fears sharia bonds pave way for more Islamic law. In: *The Telegraph* [online]. © The Telegraph Media Group Limited 2013 (2. november) [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.telegraph.co.uk/news/religion/10423016/Bishop-fears-sharia-bonds-pave-way-for-more-Islamic-law.html>

39 McGODRIC, Dominic. Accommodation Muslims in Europe: From Adopting Shari'a Law to Religiously Based Opt Outs from Generally Applicable Laws. In: *Human Rights Law Review*. 2009, roč. 9, č. 4, s. 637.

40 BANO, Samia. In Pursuit of Religious and Legal Diversity: A Response to the Archbishop of Canterbury and the 'Sharia Debate' in Britain. In: *Ecclesiastical Law Journal*, 2008, roč. 10, č. 3, s. 298-299.

41 *Parliament.uk* [online databáza]. Commons Debates. 23 Apr 2013: Column 289WH. [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm130423/halltext/130423h0002.htm#13042392000002>

42 V texte uvedená citácia je autorovým voľným prekladom z anglického originálu, ktorý znie nasledovne: „... sharia law has no jurisdiction under the law of England and Wales and the courts do not recognise it. There is no parallel court system in this country, and we have no intention of changing the position in any part of England and Wales.“

43 Tamtiež

44 CRANMER, Frank. Sharia and the English legal system: the Government's view. In: *Law & Religion in UK* [online]. 2013, [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.lawandreligionuk.com/2013/04/29/sharia-and-the-english-legal-system-the-governments-view/>

45 Pozri judikáty: Kohn v Wagschal & Ors [2007] EWCA Civ 1022, Al v. MT [2013] EWHC 100 (Fam).

46 *Beth Din: Jewish Law in the UK*. London: The Centre for Social Cohesion, 2009.

Pozri tiež prípad *Broker v Marcovitz* [2007] 3 S.C.R. 607.

47 Pre viac informácií o „ordre public“ v medzinárodnom práve pozri: BUXBAUM, Richard M. Public Law, Ordre Public and Arbitration: A procedural Scenario and Suggestion. In: HAY, Peter – VÉKÁS, Lajos et al. (zost). *Resolving International Conflicts: Liber Amicorum Tibor Várady*. Budapešť: Central European University Press, 2009, s. 83-100.

48 Bližšie k obtiažnosti definovania obsahu a formy islamského práva pozri: NASIR, Jamal J. *The Islamic Law of Personal Status*, 2. dopln. vyd. Londýn: Graham and Trotman, 1990, s. 24-29.



o šarií ako o systéme morálnych a náboženských pravidiel nielen právnej povahy.<sup>49</sup> Praktizujúci moslimovia preto veria, že všetky ľudské bytosti podliehajú spravodlivosti vykonanej podľa práva šaria.<sup>50</sup>

Podľa zaujímavej štúdie z roku 2007 – *Living Apart Together: British Muslims and the Paradox of Multiculturalism* – 28 % britských moslimov si želá žiť podľa islamského práva šaria, zatiaľ čo 59 % preferuje britské právo. Avšak až 37 % moslimov vo veku od 16 do 24 rokov sa hlási k šarií<sup>51</sup> a trend zvyšujúcej sa religiozity najmä medzi mladými je stále pozorovateľný.<sup>52</sup> V tejto spoločenskej situácii teda neprekvapuje, že takto široko rozšírený „paralegálny“ systém plní zo sociologického hľadiska prakticky totožné funkcie ako právo, a také má aj vlastnosti. Tu máme na mysli predovšetkým povedomie záväznosti, ktoré sa navyše posilňuje minimálne mäkkým spoločenským donútením. Nemožno si tiež nevšimnúť, že v praxi dochádza aj k násilnému vynúteniu „rozsudkov“, najmä v uzavretých moslimských komunitách veľkých miest.<sup>53</sup> Hoci v mnohých jurisdikciách sú trestným právom sankcionované niektoré nátlakové praktiky (napr. výber manžela príbuznými neplnoletého dievčaťa, ktoré sa za neho musí vydať),<sup>54</sup> vynútiteľnosť týchto noriem je obmedzovaná práve vysokou ideologickou legitimitou, ktorú právo šaria dnes požíva v moslimských komunitách západných veľkomiest.

Zavádzanie tribunálov práva šarie navyše v praxi vytvára neželané situácie, s ktorými sa pôvodne nepočítalo. Ak by sa muž a žena rozhodli uzavrieť manželstvo *nikah* podľa práva šaria, a súčasne by neuzavreli manželstvo civilné, táto udalosť nemá z hľadiska anglického práva žiadnu relevanciu. Samozrejme z takéhoto „manželstva“ sa môžu narodiť deti a môže sa skončiť aj predčasne rozvodom. Kto teda bude riešiť otázku rozvodu a starostlivosti o deti? V tomto prípade jedine tribunál šarie. V porovnaní s anglickým rozvodom sa tam však neuplatňuje princíp rovnosti strán, keďže muži požívajú lepšie hmotnoprávne aj procesnoprávne postavenie ako ženy. V tomto prípade by vec, minimálne v otázke rozvodu manželstva, nemohla byť ani dodatočne preskúmaná štátnymi súdmi, keďže podľa anglického práva manželstvo nevzniklo. K výkonu revíznej právomoci štátnych súdov nad rozsudkami náboženských tribunálov teda za určitých okolností nemusí dôjsť, čo nabúra proklamovanú jednotu právneho systému. Toto abstraktné konštatovanie, ktoré sa môže na prvý pohľad javiť ako príliš teoretické, má však ďalekosiahle praktické konzekvencie.

Ak už pre nič iné, tak pre adekvátnu ochranu ľudských práv podľa ústav národných štátov, ako aj podľa Európskeho dohovoru o ochrane základných práv a slobôd (ďalej len „Dohovor“) či Charty základných práv EÚ, je záver z predchádzajúceho odstavca nanajvýš znepokojujúci. Pretože aj keď právo šaria nemusí nutne kolidovať s ochranou ľudských práv,<sup>55</sup> v mnohých oblastiach sa to deje.

V tejto súvislosti chceme dať do pozornosti rozhodnutie Veľkej komory EŠLP vo veci *Refah Partisi proti Turecku*.<sup>56</sup> Politická strana, ktorá svojho času získala v slobodných demokratických voľbách v roku 1995 viac ako 22 % hlasov a následne bola aj súčasťou vlády, bola zrušená tureckým ústavným súdom, pretože jej politika išla proti ústavnému princípu sekularizmu predovšetkým tým, že politicky presadzovala a verejne propagovala zavedenie práva šaria, čo malo byť navyše v rozpore s Dohovorom.<sup>57</sup> Nasledovalo podanie na

49 Pozri pozn. 39, s. 605.

50 FELDMAN, Noah. *The Fall and Rise of the Islamic State*. Princeton a Oxford: Princeton University Press, 2008, s. 147-153.

51 MIRZA, Munira – SENTHILKUMARAN, Abi – JA'FAR, Zein. *Living Apart Together: British Muslims and the paradox of multiculturalism*. Londýn: Policy Exchange, 2007, s. 5 Dostupné na: <http://www.policyexchange.org.uk/images/publications/living%20apart%20together%20-%20jan%2007.pdf>

52 Pozri: ISMAIL, Salwa. Islamism, Re-Islamisation and the Fashioning of Muslim Selves: Refiguring the Public Sphere. In: *Muslim World Journal of Human Rights*, 2007, roč. 4, č. 1. Dostupné na: <http://eprints.soas.ac.uk/5328/1/IslamismReIslamization.pdf>; HELLYER, H. A. *Muslims of Europe: The 'Other' Europeans*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, s. 13-76 a 143-75.

53 Pre viac informácií pozri reláciu BBC „Panorama“ z piatka 26. apríla 2013 tu: <http://www.bbc.co.uk/programmes/b01rxftt>

54 PROUDMAN, Charlotte R. In criminalising forced marriage the UK joins a Europe-wide movement. In: *The Independent* [online], © The Independent 2012 (10. jún) [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.charlotteproudman.com/wp-content/uploads/2014/08/crim-of-FM-EU.Fam-Law.pdf>

55 Porovnaj: BREMS, Eva. Reconciling Universality and Diversity in International Human Rights: A Theoretical and Methodological Framework and Its Application in the Context of Islam. In: *Human Rights Review*, 2004, roč. 5, č. 3, s. 5-6; MAYER, Ann Elisabeth. The Islam and Human Rights Nexus: Shifting Dimensions. In: *Muslim World Journal of Human Rights*, 2007, roč. 4, č. 1, s. 1-27.

56 Pozri: *Refah Partisi a ďalší proti Turecku* 2003-II; 37 EHRR 1 (GC).

57 Tamtiež, par. 40.

ESLP pre možné porušenie čl. 11 Dohovoru (sloboda združovania), ktoré bolo zamietnuté. Súd sa okrem iného vyjadril aj k otázke zavádzania právneho pluralizmu, keď konštatoval, že tak ako bolo presadzované stranou *Refah Partisi* je nekompatibilné s Dohovorom, pretože kategorizuje jednotlivcov na báze náboženskej príslušnosti a nepriznáva im práva ako individuí, ale podľa ich príslušnosti k určitej náboženskej skupine.<sup>58</sup> Súd tiež uviedol dva dôvody, prečo je tento spoločensko-právny model (teda právo šaría) v rozpore s Dohovorom:

1. znemožnil by štátu pôsobiť ako nezávislý garant individuálnych ľudských práv a slobôd, keďže jednotlivci by boli povinní rešpektovať statické náboženské pravidlá.
2. nepochybne by narušil princíp nediskriminácie vo vzťahu k výkonu politických práv, čím by ohrozil demokraciu.<sup>59</sup>

Z materiálneho hľadiska je podľa ESLP zavádzanie práva šaría neprípustné, keďže sa rozchádza so základnými princípmi demokracie najmä v oblasti (i) trestného práva hmotného, (ii) trestného práva procesného, (iii) právnym postavením žien a (iv) spôsobom, akým zasahuje svojimi náboženskými názormi do súkromného a verejného života.<sup>60</sup>

Hoci bolo toto rozhodnutie o zamietnutí sťažnosti jednohlasné, práve v časti pojednávajúcej o „neprípustnosti právneho pluralizmu“ dal ruský sudca Anatoly Kovler, mimochodom rodák z Tadžikistanu, konkurenčné stanovisko. V ňom okrem iného uvádza, že súd premárnil príležitosť na detailnejšiu analýzu koncepcie právneho pluralizmu, ktorý bol bežnou súčasťou tak tradičnej, ako aj modernej právnej teórie a praxe.<sup>61</sup> Zdôraznil, že nielen právna antropológia,<sup>62</sup> ale aj moderná veda ústavného práva,<sup>63</sup> priznáva členom minorít aj viac ako jeden osobný status. Samozrejme, uznáva, že tieto partikulárne právne systémy musia byť v súlade s požiadavkami verejného záujmu. Problém nájdania správnej rovnováhy medzi záujmami (náboženských) skupín a záujmami občianskej spoločnosti je však podľa Kovlera omnoho zložitejší, ako to demonštroval súd v tomto rozhodnutí.<sup>64</sup>

Podmienky aplikability právneho pluralizmu v podmienkach štátov podliehajúcich Dohovoru analyzoval Patrick Macklem. Navrhne, aby pri aplikácii právneho pluralizmu boli stanovené tieto podmienky: (i) musí byť zachovaná (efektívna) sloboda jednotlivca zvoliť si právny režim, ktorým sa budú jeho záležitosti spravovať, (ii) škála normotvorných právomocí zverených paralelným právnym poriadkom musí byť obmedzená štátnym právom čo do rozsahu a účinku a (iii) paralelný právny poriadok musí rešpektovať postavenie štátu ako nezávislého garanta individuálnych práv a slobôd.<sup>65</sup>

Dominic McGoldrick zastáva názor, že optimálnejším riešením ako zavádzaním partikulárnych práv náboženských skupín by bolo prehĺbenie integrácie týchto komunit do spoločnosti prostriedkami ich zvýšenej aktivizácie v politickom procese a pomocou početných nástrojov obrany skupinových a individuálnych práv, ktoré im už teraz ponúka tak národný právny poriadok, ako aj Dohovor.

58 Tamtiež, par. 119

59 Tamtiež.

60 CUMPER, Peter. Europe, Islam and Democracy: Balancing Religious and Secular Values under the European Convention on Human Rights. In: *European Yearbook of Minority Issues*, 2003/2004, roč. 3, s. 163.

61 Pre základné informácie o právnom pluralizme pozri: FÁBRY, Branislav – KASINEC, Rudolf – TURČAN, Martin. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 166-168; GERLOCH, Aleš – TOMÁŠEK, Michal. *Nové jevy v právu na počátku 21. stololetí II. – Teoretické a ústavné impulzy rozvoje práva*. Praha: Karolinum, 2010, s. 85 a nasl.; KASINEC, Rudolf. Právny pluralizmus a pramene práva v súčasnosti. In: *Hodnotový základ práva*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011, s. 215-219.

62 K tomu bližšie pozri: GRIFFITHS, John. What is legal pluralism? In: *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 1986, č. 24, s. 1-55.

63 GANNAGÉ, Pierre. *Le pluralisme des statuts personnels dans les Etats multicommunautaires – Droit libanais et droits proche-orientaux*. Brusel: Bruylant, 2001, 383 s.

64 Pozri: Refah Partisi a ďalší proti Turecku 2003-II; 37 EHRR 1 (GC), konkurencia A. Kovlera.

65 MACKLEM, Patrick. Militant Democracy, Legal Pluralism, and the Paradox of Self-determination. In: *Journal of International Constitutional Law*, 2006, roč. 4, č. 3, s. 510.

## ZÁVER

Problematika partikulárneho práva náboženských skupín by však podľa nášho názoru nemala byť redukováaná na otázku prípustnosti práva šaría v európskom právnom priestore, aj keď práve ona vyvoláva v poslednom období najviac kontroverzií. Aj medzi kresťanmi alebo židmi sa z času načas zdvihne vlna odporu proti „neutrálnym“ zásahom štátu sekulárnej proveniencie do dlhodobo starostlivo udržiavanej ideologickej a normatívnej rovnováhy síl. A jeden z hlavných sporov postmodernej spočíva práve v koncepčnom spore o charakter štátu a práva – má si štát vytvoriť (alebo udržiavať) určitú konštitutívnu „neutrálnu“ ideológiu, ktorej sa musia chtiac-nechtiac podriaďovať všetky ostatné ideologické systémy operujúce v danej spoločnosti, alebo má prenechať ideologickým a náboženským systémom voľnejšie pôsobenie? A ak sa spoločenský diskurz prikloní k druhej alternatíve, má sa tak udiť prostredníctvom modulácii z platného štátneho práva (napr. výhrada vo svedomí) alebo hoci aj zavedením personálneho právneho partikularizmu?

## ZDROJE A POUŽITÁ LITERATÚRA

1. BANO, Samia. In Pursuit of Religious and Legal Diversity: A Response to the Archbishop of Canterbury and the 'Sharia Debate' in Britain. In: *Ecclesiastical Law Journal*, 2008, roč. 10, č. 3, s. 293-309.
2. BREMS, Eva. Reconciling Universality and Diversity in International Human Rights: A Theoretical and Methodological Framework and Its Application in the Context of Islam. In: *Human Rights Review*, 2004, roč. 5, č. 3, s. 5-21.
3. BUXBAUM, Richard M. Public Law, Ordre Public and Arbitration: A procedural Scenario and Suggestion. In: HAY, Peter – VÉKÁS, Lajos et al. (zost). *Resolving International Conflicts: Liber Amicorum Tibor Várady*. Budapešť: Central European University Press, 2009, s. 83-100.
4. CASTLES, Stephen. *Ethnicity and Globalization: From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London: Sage, 2000.
5. CRANMER, Frank. Sharia and the English legal system: the Government's view. In: *Law & Religion in UK* [online]. 2013, [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.lawandreligionuk.com/2013/04/29/sharia-and-the-english-legal-system-the-governments-view/>
6. CUMPER, Peter. Europe, Islam and Democracy: Balancing Religious and Secular Values under the European Convention on Human Rights. In: *European Yearbook of Minority Issues*, 2003/2004, roč. 3, s. 163-180.
7. FÁBRY, Branislav – KASINEC, Rudolf – TURČAN, Martin. *Teória práva*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.
8. FELDMAN, Noah. *The Fall and Rise of the Islamic State*. Princeton a Oxford: Princeton University Press, 2008.
9. GÁBRIŠ, Tomáš. *Právne dejiny: Právnohistorická propedeutika*. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2012.
10. GANNAGÉ, Pierre. Le pluralisme des statuts personnels dans les Etats multicommunautaires – Droit libanais et droits proche-orientaux. Brusel: Bruylant, 2001.
11. GERLOCH, Aleš – TOMÁŠEK, Michal. *Nové jevy v právu na počátku 21. století II. – Teoretické a ústavní impulzy rozvoje práva*. Praha: Karolinum, 2010.
12. GRIFFITHS, John. What is legal pluralism? In: *Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*, 1986, č. 24, s. 1-55.
13. HELLYER, H. A. *Muslims of Europe: The 'Other' Europeans*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.
14. HURDÍK, Jan – LAVICKÝ, Petr. *Změny soukromého práva v České republice a dalších evropských zemích*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014.
15. ISMAIL, Salwa. Islamism, Re-Islamisation and the Fashioning of Muslim Selves: Refiguring the Public Sphere. In: *Muslim World Journal of Human Rights*, 2007, roč. 4, č. 1. Dostupné na: <http://eprints.soas.ac.uk/5328/1/IslamismReIslamization.pdf>

16. KASINEC, Rudolf. Právny pluralizmus a pramene práva v súčasnosti. In: *Hodnotový základ práva*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2011, s. 215-219.
17. MACKLEM, Patrick. Militant Democracy, Legal Pluralism, and the Paradox of Self-determination. In: *Journal of International Constitutional Law*, 2006, roč. 4, č. 3, s. 488-516.
18. MAYER, Ann Elisabeth. The Islam and Human Rights Nexus: Shifting Dimensions. In: *Muslim World Journal of Human Rights*, 2007, roč. 4, č. 1, s. 1-27.
19. McGODRIC, Dominic. Accomodation Muslims in Europe: From Adopting Shari'a Law to Religiously Based Opt Outs from Generally Applicable Laws. In: *Human Rights Law Review*. 2009, roč. 9, č. 4, s. 603-645.
20. MIRZA, Munira – SENTHILKUMARAN, Abi – JA'FAR, Zein. *Living Apart Together: British Muslims and the paradox of multiculturalism*. Londýn: Policy Exchange, 2007, s. 5 Dostupné na: <http://www.policyexchange.org.uk/images/publications/living%20apart%20together%20-%20jan%2007.pdf>
21. NASIR, Jamal J. *The Islamic Law of Personal Status*, 2. dopln. vyd. Londýn: Graham and Trotman, 1990.
22. OLECHOWSKI, Thomas – GAMAUF, Richard. *Rechtsgeschichte und Römisches Recht: Studienwörterbuch Rechtsgeschichte und Römisches Recht*. 2. Aufgb., 2010, Wien: Manz.
23. PETERSON, John. The European Union: Pooled Sovereignty, Divided Accountability. In: *Political Studies*, 1997, roč. 45, č. 3, s. 559-578.
24. VETROVEC, Stephen. Transnational Challenges to the 'New' Multiculturalism. In: *Online zborník z vedeckej konferencie ASA konanej v dňoch 30. marec – 2. apríl 2001*. WPTC-01-06, 2000 [cit. 2017-06-01]. Dostupné na: <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/WPTC-2K-06%20Vertovec.pdf>
25. VOJÁČEK, Ladislav – SCHELLE, Karel – KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.
26. WILLIAMS, Shirley. Sovereignty and accountability in the European Community. In: *The Political Quarterly*, 1990, roč. 61, č. 3, s. 299-317.

**RECENZIE**

**ŠTEFANIČKA, JÁN:  
KAMPAŇ PROTI  
SLOVENSKÉMU  
BURŽOAZNÍMU  
NACIONALISMU.**

OSTRAVA: KEY PUBLISHING  
S.R.O., 2017. 252 S.  
ISBN 978-80-7418-273-0.

---

**MIROSLAV FICO  
PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA  
PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH**

V júni 2017 bola v ostravskom vydavateľstve KEY Publishing s.r.o., v spolupráci s The European Society for History of Law so sídlom v Brne, vydaná monografia JUDr. Jána Štefanicu, PhD. – „**Kampaň proti slovenskému buržoáznemu nacionalizmu**“. Predmetná monografia predstavuje (prirodzené) „vyústenie“ dlhodobej výskumnej a publikačnej aktivity autora, vzťahujúcej sa na 50. roky dvadsiateho storočia v Československu.

Predmetná monografia je z hľadiska jej vnútornej štruktúry (okrem úvodu, záveru, bibliografie a príloh) tvorená siedmimi kapitolami nerovnakého rozsahu. Predmetné kapitoly na seba logicky nadväzujú a vytvárajú ideovo a vnútorne vyvážený celok. Prvá, druhá a tretia kapitola (Pojem buržoázy nacionalizmu, Genéza slovenského buržoázneho nacionalizmu, Medzinárodné a vnútropolitické súvislosti) tak predstavujú vhodne zvolený a spracovaný „úvod“ do problematiky. Autor v týchto kapitolách oboznamuje čitateľa jednak s terminologickým vymedzením skúmanej problematiky (kapitola 1.), ako aj s vývojom tendencií buržoázneho nacionalizmu na území Československej republiky (kapitola 2.) – a to v zásade takmer od jej vzniku, resp. od obdobia začiatku 20. rokov minulého storočia. V tejto súvislosti považujem za vhodné dať do pozornosti potenciálneho čitateľa jednak geopolitické aspekty jednotlivých procesov (nesúce svoje vyjadrenie v prebiehajúcom zápase, studenej vojne mocenských blokov po skončení 2. svetovej vojny), ako aj vnútorný boj o uchopenie či udržanie moci v štáte. Naznačené vnútorné aspekty, o. i. aj štátoprávne otázky postavenia slovenského národa v unitárnej republike, boli aktuálne v podstate od jej vzniku v roku 1918. Ako konštatuje autor – vo vzťahu k povojnovému štátu a straníckym štruktúram komunistickej strany – v závere svojej vedeckej monografie: „...boli slovenské požiadavky vnímané optikou separatizmu a zrady spoločných ideálov. Tento konflikt bol zavŕšený trestno-právnou rovinou káuz s buržoáznymi nacionalistami.“ Naznačené súvislosti ponúkajú pohľad na historické ukotvenie a počiatky týchto aspektov v procese formovania sa novovytvoreného československého štátu. Podobné procesy prebiehali vo viacerých štátoch formujúceho sa východného bloku.

Domnievam sa, že osobitne možno vyzdvihnúť (resp. dať čitateľovi do pozornosti) 4. kapitolu (Trestnoprávne aspekty). V tejto časti svojej vedeckej práce autor v rozsahu viac ako tridsiatich strán analyzuje stav socialistického zákonodarstva, ktoré vytváralo „limity“ prebiehajúcich procesov. Ide, samozrejme, o rozbor primárne trestného práva, a to v rozsahu základných kódexov trestného práva hmotného (Trestný zákon č. 86/1950 Zb.) i procesného (Trestný poriadok č. 87/1950 Zb.). Osobitnú pozornosť autor venoval aj zákonu č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovo demokratickej republiky, ktorý v čase jeho prijatia predznamenal smerovanie trestnej politiky štátu. 4. kapitola monografie tak umožňuje vnímať práve interdisciplinárny charakter predloženej práce – naplňajúc jeden z cieľov autorovho výskumu, kde podľa slov samotného autora ide okrem iného o „zámer spracovať problematiku z nového hľadiska, pretože doteraz bola táto téma v domácej aj zahraničnej literatúre spracovaná výsostne z čisto historického uhla pohľadu a bez dôkladného kvalifikovaného právneho rozboru problematiky.“ Predmetný cieľ bol podľa môjho názoru dosiahnutý. Práve 5. kapitola (Trestné kauzy) ponúka analýzu jednotlivých procesov (proces s Vladimírom Clementisom /R. Slánský a spol./, Oskarom Valáškom a spol., Gustávom Husákom a spol., Antonom Rašlom a spol., Jánom Belanským a spol. a Imrichom Karvašom a spol.), z ktorých niektoré neboli doteraz v podstate vôbec spracované, resp. neboli spracované uvedeným spôsobom.

Autor pri svojej práci čerpal z rozsiahleho, v mnohých aspektoch doteraz nepublikovaného, archívneho materiálu (predovšetkým ide o Národný archív v Prahe, Archív bezpečnostných zložiek, archív Ústavu pamäti národa). V tejto súvislosti by snáď do úvahy pripadalo aj rozsiahlejšie publikovanie vybraných častí skúmaných procesov v prílohe. Domnievam sa, že laická, ako aj odborná verejnosť by mohla oceniť napríklad do príloh zaradené viaceré časti trestných spisov, ku ktorým nemá bežne prístup (autor sa v tejto súvislosti „obmedzil“ iba na 4 prílohy – ide o chronologické spracovanie skúmanej kampane a výňatky z referátu V. Širokého a G. Husáka). Formálne spracovanie, grafická aj estetická stránka monografie sú vhodné. V práci je niekoľko drobných preklepov – tieto však nijakým spôsobom neznižujú úroveň tejto vedeckej monografie.

Monografia Jána Štefanicu je zaujímavým počínom na poli skúmania (právnych) dejín, a to nielen v období po 2. svetovej vojne. Myslím, že má nepochybne potenciál osloviť odbornú i laickú verejnosť.

## **Kontaktné údaje**

JUDr. Miroslav Fico, PhD.

miroslav.fico@upjs.sk

Katedra dejín štátu a práva

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Kováčska 26

040 01 Košice

Slovenská republika



**ŠOŠKOVÁ, IVANA:  
MANŽELSTVO  
A MANŽELSKO-PRÁVNE  
VZŤAHY VO SVETLE  
PRVEJ KODIFIKÁCIE  
ČESKOSLOVENSKEHO  
RODINNÉHO PRÁVA 1949.  
BANSKÁ BYSTRICA:  
BELIANUM, VYDAVATEĽSTVO  
UNIVERZITY MATEJA BELA  
V BANSKEJ BYSTRICI,  
2016. 198 S.  
ISBN 978-80-557-1151-5.**

---

**INGRID LANCZOVÁ  
KATEDRA DEJÍN PRÁVA, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, TRNAVSKÁ UNIVERZITA  
V TRNAVE**

Koncom roka 2016 bola odbornej verejnosti predstavená monografia venujúca sa osobným manžel-sko-právnym vzťahom na báze zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Vzhľadom na súčasné požiadavky na rekodifikáciu súkromného práva a tiež na zmenu hodnotových kritérií v spoločnosti je, slovami autorky i našimi, poznanie vývoja právnej úpravy takzvanou *conditio sine qua non* pre chápanie právne úpravy *de lege lata*, ako aj na vnímanie právnych možností *de lege ferenda*. Nie je ojedinelým javom, že historické právne inštitúty inšpirujú zákonodarcov aj v súčasnosti, či dokonca zažívajú istú renesanciu ako napríklad v prípade zvereneckých fondov pri rekodifikácii občianskeho zákonníka v Českej republike. Vydanie predmetnej publi-kácie, aj vzhľadom na výzvy, ktoré stoja pred súčasnou formuláciou rozvodového práva vo svetle európskych tendencií alebo tiež vzhľadom na riešenie otázky o vhodnosti subsumácie rodinnoprávnej problematiky pod občiansky zákonník, hodnotíme preto veľmi pozitívne. Opomenúť, samozrejme, nemožno ani samot-ný prioritný historický rozmer, keďže publikácia je oknom do obdobia, kedy sa, povedané rečou Orwella, *zlievalo* v Oceánii právo s ideológiou a právne predpisy tvorilo, príznačne, *Ministerstvo lásky*. Autorka otvára toto okno vďaka jej výskumu, ktorým nás uvádza do dobového vnímania predmetného zákona odbornou vedou aj súdnou praxou a jej kritickému vnímaniu manželského práva 50. rokov v realite života, ale aj vní-maniu zákona oddelene od tejto reality, ako prostej právnej normy zavádzajúcej nové hodnoty a spôsoby regulácie manželstva po rokoch nezdarných unifikačných a kodifikačných prác. K pozitívnemu hodnote-niu prispieva aj fakt, že téma historického vývoja manželských vzťahov bola v pozornosti najmä predsta-viteľov českej právnej vedy a v slovenskom prostredí sa obraz výlučne slovenskej perspektívy skladá len čiastkovo a pozvoľna.<sup>1</sup>

Monografiu autorka rozčlenila na sedem kapitol a po obsahovej stránke možno hovoriť o logickej štruktúre diela. V prvej kapitole autorka oboznamuje čitateľa s otázkou kodifikácie rodinného práva v Čes-koslovensku po druhej svetovej vojne. Už z prvých viet možno vyčítať, že síce ide o prácu vedeckú, avšak zároveň majúcu čisté línie a logickú nadväznosť, ktoré k zodpovedaniu otázok dovedú odborníka i laika. Autorka tu, i v nasledujúcich kapitolách, najprv zadefinuje problematický pojem, predstaví ho v historic-kých súvislostiach a následne sa venuje hlavnej téze. V druhej kapitole informuje autorka čitateľa o inštitúte zasnúbenia, ktorý síce nebol upravený zákonom č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve, avšak na poskytnutie uceleného obrazu o manželskom práve ho nebolo vhodné, vzhľadom na stáročia trvajúcu tradíciu a právnu úpravu na našom území, opomenúť. Analyzovala tiež dôvody vypustenia zasnúbenia z právnej úpravy v roku 1949, najmä zmluvný, morálny a majetkový charakter, ktorý zasnúbenie malo podľa predchádzajúcej práv-nej úpravy (zák. čl. XXXI/1894).

V tretej kapitole sa venovala historickému vývoju a všeobecnej charakteristike manželstva, kde riešila otázku, ktorej zodpovedanie je kľúčové aj pre prípadnú *de lege ferenda* úpravu, a to, či manželstvo možno definovať ako zmluvu alebo nie. Okrem riešenia tejto otázky zo súčasného hľadiska tak autorka urobila aj z hľadiska historického, konkrétne v období po prijatí zák. čl. XXXI/1894. V tejto časti nám však chýba prezentovaný pohľad uhorskej právnej vedy, ktorej vyjadrenia na margo vzťahu manželstva a zmluvy po-važujeme za najrelevantnejšie. Napr. univerzitný profesor Herczegh Mihály uviedol, že *manželstvo nie je takou civilnou zmluvou ako ostatné*.<sup>2</sup> Tiež významný uhorský advokát, sudca a učiteľ František Raffay vo svojej publikácii napísal, že *nemožno o manželstve povedať, že je zmluvou, hoci na základe zmluvy vzniká*.<sup>3</sup> Z novšej li-teratúry sa problematike vzťahu zmluvy a manželstva v zák. čl. XXXI/1894 zaujímavým spôsobom venuje aj kapitola *Vertragselemente im Ungarischen Sekularisierten Ehe recht des Dualismus* v publikácii *Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa 1848-1944*. Zpracovanie daných názorov by bolo prínosom aj vo vzťahu k pre-zentovanému porovnaniu definície manželstva podľa zák. čl. XXXI/1894 a ABGB. Problematiku riešenia (ne) zmluvného charakteru manželstva v histórii autorka zaujímavo pertraktuje aj v ďalšom texte, konkrétne napr. v kapitole venujúcej sa zániku manželstva.

1 LACLAVÍKOVÁ, M.: *Formovanie úpravy majetkových vzťahov medzi manželmi (od vzniku uhorského štátu do prvej československej kodifikácie rodinného práva)*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010, 321 s. ISBN 978-80-224-1142-4.

2 HERCZEGH, M.: *Magyar Házassági Jog*. Budapest: Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1896, s. 1-6.

3 RAFFAY, F.: *Magyar Házassági Jog*. 1894. Évi XXXI. Törvénycikk. Budapest: Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, 1902, s. 5-6.

Štvrtá kapitola opisuje vznik manželstva, ktorý zaznamenal výraznú zmenu oproti stáročia zaužívanému prístupu prameniacemu v ideologicky odlišnom období. Piata kapitola je zameraná na právnu úpravu prekážok manželstva, výrazne zjednodušenú oproti predchádzajúcej úprave. V šiestej kapitole autorka prechádza k definovaniu manželských práv a povinností, od roku 1948 zastrešených zásadou rovnosti medzi manželmi, a predstaveniu majetkových pomerov medzi manželmi. Záverečná siedma kapitola je napokon pojmovým i obsahovým pohľadom na zánik manželstva v podmienkach ľudovodemokratickej republiky.

Záverom nám ostáva skonštatovať, že vydanie predmetnej publikácie obohatí ako právnych historikov, právnikov, historikov, ale aj laikov. Publikácia poskytuje rozmer pre každú z cieľových skupín. Prejavom vyššieho stupňa odbornosti je schopnosť vysvetliť aj komplikovanú otázku takým spôsobom, ktorému príjemca danej informácie porozumie, pričom autorka si zvolila práve tento prístup. Na jeho umocnenie, ako aj na upevnenie prípadného didaktického rozmeru publikácie, vyzdvihla v závere všetky najdôležitejšie poznatky, ku ktorým dospela, čím dala pomyselnú bodku za vydareným autorským dielom.

### **Kontaktné údaje**

JUDr. Ingrid Lanczová  
Interná doktorandka Katedry dejín práva  
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta  
inge.lanczova@gmail.com

**LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM  
– ŠVECOVÁ, ADRIANA:  
PRAKTIKUM K DEJINÁM  
ŠTÁTU A PRÁVA NA  
SLOVENSKU. II. ZVÄZOK  
(1848 – 1948).**

TRNAVA: TYPI UNIVERSITATIS  
TYRNAVIENSIS, SPOLOČNÉ  
PRACOVISKO TRNAVSKEJ  
UNIVERZITY A VEDY,  
VYDAVATEĽSTVA  
SLOVENSKEJ AKADÉMIE  
VIED, 2016. 347 S.  
ISBN: 978-80-568-0008-9.

---

**INGRID LANCZOVÁ  
KATEDRA DEJÍN PRÁVA, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, TRNAVSKÁ UNIVERZITA  
V TRNAVE**

Rokmi overená spoluautorská dvojica z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave (doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD. a doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD.) pripravila očakávaný druhý diel praktickej učebnej pomôcky – Praktika k dejinám štátu a práva na Slovensku II., obsahujúci pramene k zložitému obdobiu vývoja rokov 1848 – 1948.

Publikácia má podobu edície prameňov práva, resp. výberu z ich ustanovení, ktoré umožnia študentom vnímať realitu právneho prostredia v dynamickom 19. a 20. storočí. Študenti právnických fakúlt sa prostredníctvom nej lepšie pripraví na absolvovanie matérie dejín štátu a práva na území Slovenska a najmä, naučia sa pracovať so zákonmi v takej podobe, aká bola východiskom súčasnej právnej úpravy. Nielenže ich čítaním získajú vedomosti z národnej štátoprávnej histórie obdobia Uhorska a Rakúsko-Uhorska, I. Československej republiky, II. Československej republiky, Slovenského štátu či povojnového Československa, ale aj prvotné a v súčasnosti aplikovateľné vedomosti z verejnoprávných a súkromnoprávných odvetví. Privyknú si tiež na jazyk zákona a zdokonalia sa v jeho výklade, či už v gramatickom a následne aj v historickom. Interpretáciu prečítaného textu a uvažovanie v širších súvislostiach si študenti môžu precvičiť na otázkach sformulovaných za príslušným textom. Samozrejme, na dosiahnutie želaného efektu je vhodné, ak bude predkladaná publikácia využívaná najprv v priebehu pedagogického procesu a až následne na samostatnú prácu študentov. Vzhľadom na pedagogické skúsenosti autoriek však nie je prekvapivé, že aj takéto samoštúdium študentov vhodným spôsobom usmerňujú, a to prostredníctvom úvodného, kurzívou písaného textu, v ktorom študenta stručne a jasne uvedú do problematiky, predstavia mu konkrétny prameň a často ho upozornia na jeho najdôležitejšie ustanovenia. Predmetný, kurzívou písaný text predstavuje pomôcku aj pre študenta, ktorý má ťažkosti osvojiť si študijný text učebnice k národným dejinám štátu a práva a aj pre študenta, ktorý si chce svoje vedomosti rozšíriť či ilustrovať na reálnom príklade. Zároveň študenta práva nabáda aj do budúcnosti pracovať nie len s odbornou literatúrou a zákonom, ale aj s komentárom k nemu.

Po obsahovej stránke sa publikácia delí na všeobecnú a osobitnú časť.

Všeobecná časť obsahuje dve kapitoly, a to *Formovanie uhorského právneho poriadku (1848 – 1918)* s dôrazom na výňatky uhorskej právnej vedy od autorov ako Kelemen, Frank, Zlinszky či Grosschmid o štruktúre uhorského právneho poriadku a prameňoch práva, Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie, súdnu prax, kuriálne decízie a občianske právo (zák. čl. LIV/1912 o uvedení v účinnosť zák. čl. I/1911 o Občianskom súdnom poriadku a návrh všeobecného občianskeho zákonníka z r. 1900) a *Formovanie slovenského kultúrneho a národného povedomia (1848 – 1918)*, obsahom ktorej sú Žiadosti slovenského národa, Memorandum slovenského národa, Clelandská dohoda, Pittsburská dohoda, Washingtonská deklarácia a Martinská deklarácia.

Osobitná časť obsahuje takisto dve kapitoly, menovite kapitolu *Formovanie právnych odvetví a Slovensko v rokoch 1939-1948*. Prvá zo spomenutých kapitol obsahuje pramene ústavného práva (napr. Bratislavská marcová ústava, Stadionova ústava, Silvestrovský patent, rakúsky Všeobecný občiansky zákonník, Októbrový diplom, zák. čl. o rakúsko-uhorskom vyrovnaní, národnostný zákon z r. 1868, československá recepčná norma, československá dočasná ústava a ústava z r. 1920, Mníchovská dohoda, úst. z. o autonómii Slovenskej krajiny a i.), správneho práva (napr. municipiálny zákon z r. 1886 a i.), trestného práva hmotného a procesného (napr. Trestný zákonník z r. 1878, Trestný zákonník o priestupkoch z r. 1879, zákon na ochranu republiky z r. 1923, Trestnožalobný pravotný poriadok z r. 1896 a i.), osobného a rodinného práva (napr. zák. čl. o plnoletosti žien z r. 1874, o manželskom práve z r. 1894, rozlukový zákon z r. 1919, zákon o osvojení z r. 1928 a i.), dedičského práva (napr. zák. čl. o formálnych požiadavkách závetov, dedičských zmlúv a darovaní pre prípad smrti z r. 1876 a i.), záväzkového, obchodného a konkurzného práva (napr. Obchodný zákonník z r. 1875, zák. čl. o konkurze z r. 1881 a i.), práva duševného vlastníctva (napr. zák. čl. o autorskom práve z r. 1884 a i.), pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia (napr. Živnostenský zákon z r. 1884, zákon o práci detí z r. 1919 a i.) a občianskeho práva procesného (Občiansky súdny poriadok z r. 1911 a zákon o základných ustanoveniach súdneho konania nesporného z r. 1931). Druhá zo spomenutých kapitol obsahuje pramene z obdobia Slovenskej republiky (napr. zákon o samostatnom Slovenskom štáte z r. 1939, zákon o ústave Slovenskej republiky z r. 1939, protižidovské zákonodarstvo, Benešove dekréty a i.) a pramene z obdobia po druhej svetovej vojne (Košický vládny program, Pražské dohody, nariadenia SNR, ďalšie Benešove dekréty či Budovateľský vládny program z r. 1946).

Prirodzene, zamýšľali sme sa nad otázkou, či by nebolo vhodné publikáciu aspoň čiastočne skrátiť, keďže (vzhľadom na rozsah matérie) nie je reálne možné prejsť všetky do nej absorbované pramene v rámci daného semestra. Z pozície recenzentky som dospela k záveru, že pre študenta (osobitne prvého ročníka právnickej fakulty) je nevyhnutné vedieť si v prvom rade súhrnne a na jednom mieste predstaviť, čo všetko právo reguluje a skôr mu umožniť hľadať si predmet jeho záujmu, ktorý sa od študenta k študentovi rôzni. Ak si aj neprečíta text diela v celom rozsahu, stále je naplnený pedagogický cieľ, a to tým, že si osvojí existenciu a čiastočne aj dikciu noriem ústavného práva, správneho práva, trestného práva, rodinného práva, vecného práva, dedičského práva, záväzkového práva, obchodného práva, pracovného práva, zmenkového práva, autorského práva či práva sociálneho zabezpečenia, a to hmotných i procesných, zákonných i podzákonných. Navyše, ak by po predmetnej publikácii siahol aj ktokoľvek iný, či už z odbornej alebo laickej verejnosti, text je písaný spôsobom a rozsahom všeobecne podnetným. Ak by autorky mali za cieľ vytvoriť publikáciu len pre účely seminárnych cvičení, musel by byť vytvorený iný koncept, majúci podobu prípadnej cvičebnice, ktorá by obsahovala menej druhov prameňov, menej výňatkov, príp. ich skrátenú podobu a viac dopĺňujúcich otázok či iných druhov cvičení zameraných na interpretáciu, argumentáciu, prednes a opakovanie už osvojeného učiva. Praktikum v tejto podobe ponecháva priestor pre kreativitu pedagóga, priestor pre bádanie zo strany študenta a najmä priestor na prácu s autentickým textom, ktorú kyber-doba utláča do úzadia a ktorej sa študenti práva musia v prvom ročníku naučiť. Samozrejme, pri prípadnej reedícii sa autorky môžu zamyslieť aspoň nad minimálnym skrátením niektorých textov, aby bola publikácia pre študenta ešte atraktívnejšia. Za oveľa dôležitejšie a mimoriadne vhodné by sme však považovali vydanie tretieho zväzku, zameraného na socialistické právo do roku 1989, ktoré je pre súčasných študentov ťažko predstaviteľným obdobím našich národných dejín a ktoré by skompletizovalo ich pohľad na vývoj práva na našom území a vývoj vzťahu štátu a práva, a predstavil by tak pomyselnú bodku za nepochybným didaktickým cieľom Praktika k dejinám štátu a práva na Slovensku (od najstarších čias do roku 1848) a Praktika k dejinám štátu a práva na Slovensku II. zväzok (1848 – 1948).

## Kontaktné údaje

JUDr. Ingrid Lanczová  
Interná doktorandka Katedry dejín práva  
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta  
inge.lanczova@gmail.com

**GEŠKOVÁ, KATARÍNA  
– MYČKOVÁ, ROMANA  
– ZÁMOŽÍK, JOZEF:  
REPETITÓRIUM  
CIVILNÉHO PROCESNÉHO  
PRÁVA.**

**BRATISLAVA, IURIS LIBRI,  
SPOL. S R. O., 2017, 231 S.**

---

**MONIKA MARTIŠKOVÁ  
KATEDRA DEJÍN PRÁVA, PRÁVNICKÁ  
FAKULTA, TRNAVSKÁ UNIVERZITA  
V TRNAVE**

Nová úprava civilného procesu z roku 2015 obsiahnutá v troch pomerne dlho diskutovaných a pripomienkovaných kódexoch<sup>1</sup> vystriedala Občiansky súdny poriadok č. 99/1963 Zb. vydaný v časoch socializmu. Požiadavka novej právnej úpravy vyvstala z potreby uceleného kódexu, keďže Občiansky súdny poriadok po početných zmenách pôsobil neucelene a torzovito, pozostával zo spleti početných novelizácií, z mnohých obsoletných ustanovení a začínal byť pre súdnu prax častokrát ťažko použiteľný.<sup>2</sup>

Spomenutá rekodifikácia bola dlho očakávaná a vítaná, no napriek tomu sa objavili mnohé tvrdenia, z ktorých možno usudzovať, že na nové zákonné ustanovenia laická, ako aj odborná verejnosť nebola dostatočne pripravená. Protiargumentom je, že sa uskutočnilo viacero krokov – množstvo seminárov zameraných na vzdelávanie sudcov, advokátov a vôbec odbornej verejnosti, informovanie v médiách, príprava komentárov, čo znamená, že istej adaptácii a príprave bola venovaná dostatočná pozornosť. No možno popri tom všetkom sa akosi „pozabudlo“ na tých, ktorí do reálneho sveta práva ešte len vstupujú, na študentov, ktorí sa so zákonom (často v stave *tabula rasa*) zoznamujú. Prioritne na nich myslela trojica autorov JUDr. Katarína Gešková, PhD. (PF TU), doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD. (PF UK) a JUDr. Jozef Zámožík, PhD. (PF TU), ktorí v pomerne krátkom čase po nadobudnutí účinnosti nových procesných kódexov spracovali existujúcu teóriu s ohľadom na nové ustanovenia, prípadne formulovali vlastné teoretické názory a závery. Spomenutá autorská trojica prostredníctvom prehľadného vysvetlenia matérie, jasného a logického konceptu, algoritmov, grafov a vysvetliviek pripravila z nášho uhla pohľadu zrozumiteľnú a prístupnú študijnú pomôcku.

Repetitórium civilného procesného práva je prierezové, systematické, jednoducho a jasne písané dielo. V úvode možno nájsť výstižné predstavenie publikácie a cieľa, ktorý si autori stanovili pri tvorbe konceptu jednotlivých kapitol. Už z obsahu je zrejmé, že jednotlivé časti nového civilného procesu sú spracované v prehľadnej štruktúre, a to vo veľkej miere kopírujú poradie zákonných ustanovení. Výnimka je v prípade ustanovení Civilného sporového poriadku napríklad pri zaradení inštitútov dovolania a dovolania generálneho prokurátora hneď za odvolaním, pričom až následne je venovaný priestor žalobe na obnovu konania (žaloba na obnovu konania v zákone predchádza spomenutým dovolaniam). Zvolené poradie môže odzrkadľovať odlišenie inštitútu obnovy konania od ostatných opravných prostriedkov, a to vzhľadom na skutočnosť, že podanie žaloby na obnovu konania je najkrajnejším riešením, ktoré spomedzi opravných prostriedkov najviac narúša stabilitu právnych vzťahov. Štruktúra, ktorá vo zvyšku ustanovení kopíruje zákonné ustanovenia, s určitosťou uľahčí štúdium. O prehľadnosti nehovoriac. V niektorých prípadoch v texte možno nájsť upozornenia na rozdiely s predchádzajúcou právnou úpravou, a teda s ustanoveniami Občianskeho súdneho poriadku. Miestami sa vyskytujú príklady pre lepšie pochopenie procesných noriem. Množstvo schém, tabuliek, náskres rozloženia pojednávacej miestnosti, ako aj rekapitulácia opravných prostriedkov (ktoré sú pre zapamätanie obzvlášť problematické), sú taktiež veľmi užitočnou pomôckou. Viac priestoru by sa žiadalo venovať novým procesným inštitútom, napríklad intervencii. V praxi s ohľadom na prebiehajúce súdne konania začaté pred účinnosťou rekodifikovanej právnej úpravy spôsobuje postavenie vedľajšieho účastníka konania mnohé problémy, keďže právna úprava nedostatočne rieši situáciu „hladkého prechodu“ na intervenienta. Dôvodom je aj to, že nie všetci vedľajší účastníci konania v zmysle OSP majú postavenie intervenienta v zmysle ustanovení CSP, a preto by sa práve tejto otázke mohlo repetitórium venovať, pre jasnejšiu predstavu u študentov a odlišenie týchto dvoch inštitútov.

Oblasť mimosporových konaní je spracovaná mimoriadne prehľadne a poskytnutý prehľad konaní je veľkou pomôckou pre študentov, keďže právna úprava konania v mimosporových súdnych procesoch je v zákone pomerne rozsiahla. Študent z nášho uhla pohľadu potrebuje aj prehľadné zhrnutie právnej úpravy pre lepšie pochopenie, a až následne si vedomosti doplní v konkrétnych ustanoveniach zákona.

Repetitóriu by sme mohli vyčítať, že sa nevenuje oblasti správneho konania. Správne súdnictvo iba spomína v rámci základnej charakteristiky civilného procesného práva. Tejto oblasti mohol byť venovaný

1 Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok a zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok.

2 Pozri viac Nový Z.: Občianske právo procesné. In: Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds.): Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dejín bezpráví, s. 516 a nasl.



určitý priestor, keďže Správny súdny poriadok, možno aj kvôli rozsahu 495 paragrafov, často pôsobí na študentov „hrozivo“ a z tohto dôvodu by prehľadne spracované časti tohto zákona s určitou uvoľnenosťou uvítali.<sup>3</sup>

Prehľadnosť, logickosť výstavby a systematickosť sú slová vystihujúce publikáciu, ktorá študentom práva s určitou pomôckou pri štúdiu jednotlivých ustanovení zákonov, keďže do momentu jej vydania sa mohli opierať iba o zákony, dôvodové správy či text niektorého z dostupných komentárov. Po dôkladnom preštudovaní Repetitória civilného procesného práva možno skonštatovať, že napriek tomu, že neodpovedá na všetky otázky, ktoré môžu poctivému študentovi pri dôkladnom štúdiu prísť na um, stanovený cieľ uľahčenia prípravy študentov na skúšky, resp. zorientovanie sa v procesných normách, bol pripravenou publikáciou naplnený<sup>4</sup> a možno ju nesporne zhodnotiť ako užitočnú.

## Kontaktné údaje

Mgr. Monika Martišková  
Interná doktorandka Katedry dejín práva  
Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta  
nika.martiskova@gmail.com

3 Je vhodné poukázať aj na fakt, že správne právo je odlišným právnym odvetvím, na niektorých právnických fakultách sa konanie v správnom súdnictve vyučuje aj v rámci predmetov katedry správneho práva, čo možno odôvodňuje to, že táto oblasť nebola autormi repetitória popri civilnom sporovom a civilnom mimosporovom konaní spracovaná.

4 „Nová právna úprava obsahuje rozsiahly komplex zmien a nových inštitútov v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou. Preto sme považovali za potrebné pripraviť novú učebnú pomôcku, ktorá by študentov oboznámila s novými pravidlami civilného procesu a uľahčila im prípravu na skúšky.“ Gešková, K. – Smyčková, R. – Zámožík, J.: Repetitória civilného procesného práva. Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2017, s. 15.

**SPRÁVY**

**SPRÁVA O HABILITAČNOM  
KONANÍ JUDR. IVANY  
ŠOŠKOVEJ, PHD.  
V ODBORE TEÓRIA  
A DEJINY ŠTÁTU A PRÁVA**

---

**RÓBERT JÁGER  
KATEDRA TEÓRIE ŠTÁTU A PRÁVA,  
PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA  
MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI**

JUDr. Ivana Šošková, PhD. sa sústreďuje predovšetkým na vývoj rodinného a manželského práva na území Slovenska po roku 1918. Skúma historicko-právny vývoj rodinnoprávnych inštitútov s dôrazom na ich zásadnú premenu v období ľudovej demokracie a smerovania k socializmu v druhej polovici 20. storočia. Zároveň sa venuje problematike výučby dejín štátu a práva, otázkam jej opodstatnenia v procese vysokoškolského právnického vzdelávania. Je autorkou mnohých doma i v zahraničí publikovaných vedeckých štúdií a článkov s uvedeným zameraním.

JUDr. Ivana Šošková, PhD. požiadala v marci 2017 o začatie habilitačného konania na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Vedecká rada Právnickej fakulty UK na svojom zasadnutí dňa 23. marca 2017 túto žiadosť po vyhodnotení splnenia podmienok získania vedecko-pedagogického titulu docent akceptovala, schválila tému habilitačnej práce s názvom *„Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949“* a tému habilitačnej prednášky s názvom *„Rodinné právo medzi súkromným a verejným právom“*.

Na základe uznesenia Vedeckej rady PraF UK zo dňa 23. marca 2017, vymenoval jej predseda doc. JUDr. Eduard Burda, PhD. členov habilitačnej komisie a oponentov v habilitačnom konaní o udelenie titulu docent JUDr. Ivane Šoškovej, PhD. v študijnom odbore 3.4.2. teória a dejiny štátu a práva. Habilitačná komisia bola ustanovená v zložení: predseda prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc., členovia Dr. h. c. prof. JUDr. Peter Mosný, CSc. a doc. JUDr. Renata Veselá, Ph.D. Habilitačná komisia dňa 27. apríla 2017 preskúmala splnenie kritérií habilitačného konania platných na PraF UK a vypracovala svoje stanovisko o splnení kritérií pre habilitáciu uchádzačky. Komisia overila uchádzačkou predložené podklady a konštatovala, že tieto boli vyhotovené kvalitne, dôkladne, bezchybne a hodnoverne. Vo svojom závere habilitačná komisia konštatovala, že uchádzačka splnila fakultné kritériá na vyhodnotenie splnenia podmienok získania vedecko-pedagogického titulu „docent“.

Dňa 18. mája 2017 sa konala na Právnickej fakulte UK v Bratislave, habilitačná prednáška a obhajoba habilitačnej práce JUDr. Ivany Šoškovej, PhD. Prednáška i obhajoba prebiehali verejne, pred prítomnou habilitačnou komisiou za účasti všetkých troch oponentov: prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc., doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., doc. PhDr. JUDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M. ako aj za účasti členov Vedeckej rady PraF UK a odbornej verejnosti.

Samotné podujatie sa začalo habilitačnou prednáškou uchádzačky na tému *„Rodinné právo medzi súkromným a verejným právom“*. Habilitantka sa vo svojej prednáške zamerala na dobové a v súčasnosti stále živé diskusie o povahe a zaradení rodinného práva do verejného alebo súkromného práva, najmä na diskusie o vnímaní rodinného práva ako samostatného právneho odvetvia alebo ako súčasť občianskeho práva hmotného, resp. Občianskeho zákonníka ako všeobecného predpisu súkromného práva. Vo všeobecnej rovine sa habilitantka v prednáške snažila najskôr priblížiť súkromné právo a verejné právo z pohľadu rôznych teoretických prístupov, vytýčiť ich základné znaky, no poukázať aj na určité prieniky, v zmysle ktorých deliaca línia medzi súkromným a verejným právom nikdy nie je jednoznačná. Rodinnoprávne vzťahy následne vytýčila ako vzťahy v zásade súkromnoprávne, pričom poukázala na fakt, že rodinnoprávna regulácia vykazuje množstvo verejnoprávnych prvkov (najmä pri statusovom práve). Následne sa venovala rovine vzťahu verejného a súkromného, sledujúc a hodnotiac rôzne právne normy (z hľadiska právnej sily, druhu, časovej súslednosti) v kontexte historického vývoja rodinného práva na našom území od vzniku ČSR až po súčasnosť. Na snahách o rekodifikáciu občianskeho práva v medzivojnovnej ČSR demonštrovala hľadanie pozície rodinného práva ako súčasť všeobecného súkromného práva, následne priblížila názorové zmeny na túto problematiku po skončení druhej svetovej vojny, resp. po februári 1948. Prijatie osobitného kódexu – zákona o rodinnom práve z r. 1949 zhodnotila ako najvýraznejší medzník v našej histórii, ktorým započala v právnom poriadku platnom na našom území éra samostatnosti odvetvia rodinného práva, táto bola fixovaná ďalej zákonom o rodine z r. 1963, s dosahom i pre v súčasnosti platný zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine. Habilitantka sa v závere prednášky napokon dotkla aj širšej európskej dimenzie danej problematiky. Predostrela, že v európskych štátoch sa rodinné právo vníma ako imanentná súčasť všeobecného súkromného práva. Prednášku uzavrela otázkou zaradenia moderného slovenského rodinného práva v rámci pripravovaného nového Občianskeho zákonníka.

Po skončení prednášky a diskusie k nej nasledovala krátka prestávka, po ktorej predseda habilitačnej komisie prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc. otvoril obhajobu habilitačnej práce. Na úvod zasadania uviedol, že sú splnené požiadavky nevyhnutné pre začatie obhajoby, oboznámil prítomných so stručným životopisom uchádzačky a s jej vedecko-pedagogickou charakteristikou. Predniesol stanovisko habilitačnej komisie, ktoré táto prijala na svojom zasadnutí dňa 27. apríla 2017.

Uchádzačka predložila habilitačnú prácu na tému: *„Manželstvo a manželsko-právne vzťahy vo svetle prvej kodifikácie československého rodinného práva 1949“*, ako monografiu vydanú v Banskej Bystrici v roku 2016. V prezentácii svojej habilitačnej práce uchádzačka oboznámila prítomných s jej obsahom a hlavnými výsledkami a vedecky zdôvodnila poznatky, ktoré sú jej obsahom. Rozviedla svoje formulácie, tézy, závery a prínos habilitačnej práce. Vo svojej habilitačnej práci sa venovala analýze vývoja právnej úpravy manželstva a manželsko-právnych vzťahov na území Československa v prvej polovici 20. storočia. Snažila sa komplexne zhodnotiť premenu inštitútu manželstva a manželsko-právnych vzťahov na základe zákona o rodinnom práve z roku 1949, ako prvého kódexu československého rodinného práva vôbec. Sústredila sa na dobové materiálne pramene práva, na politické, sociálne, ale čiastočne i ekonomické, demografické a iné podmienky života československej spoločnosti po II. svetovej vojne, najmä po prevrate v roku 1948, ktoré podstatne ovplyvnili tvorbu práva, a ktoré našli svoj zásadný význam v tzv. právnickej dvojročníci. Habilitantka v práci priblížila dobovú potrebu prelomových zmien v práve, potrebu a východiská kodifikácie rodinného práva, resp. podmienky, ktoré mali významný vplyv na obsah prijímaných noriem či dokonca boli príčinou nevyhnutnej zmeny existujúcej právnej úpravy. Vo vzájomnej prepojenosti s genézou a vystihnutím okolností prijatia zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve ako kodifikačného medzníka potom predostrela analýzu jeho príslušných ustanovení. Podala výklad zákona, ním zavedené a upravené konkrétne inštitúty manželského práva, rozobrala ich vo vtedajších súvislostiach, hodnotila kvalitu ich úpravy, samotný obsah, porovnala ich s predchádzajúcim právnym stavom, zaujímala k nim kritické stanovisko a celkovo zhodnocovala ich hlavný zmysel a význam. Priniesla pohľad na problémy s aplikáciou noriem na príkladoch zo súdnej praxe, pohľad na kreovanie novodobej judikatúry, vyžadujúcej zmenu myslenia a najmä dôslednú zmenu prístupu sudcov k riešeniu rodinno-právnych záležitostí v porovnaní s minulosťou. Prínos habilitačnej práce spočíva v reflexii novej rodinno-právnej úpravy v dobovej spoločenskej, právnej a hodnotovej realite a zároveň v hĺbkovej analýze manželstva a manželského práva platného v Československu v prelomovom období, na prechode od „dedičstva“ tzv. prvej Československej republiky k novo budovanému, ideologicky a kvalitatívne odlišnému rodinnému právu ľudovodemokratickému a neskôr socialistickému, ktoré je dodnes našim „dedičstvom“ z predchádzajúcej éry a zdrojovou inšpiráciou moderného slovenského rodinného práva.

Po prezentovaní práce oponenti habilitačnej práce oboznámili prítomných s obsahom svojich posudkov. Nasledovala rozprava k práci, kde uchádzačka zaujala stanovisko k otázkam a pripomienkam oponentov, členov komisie a ďalších účastníkov obhajoby, reagovala na vznesené podnety a námietky. Pri obhajobe svojej habilitačnej práce uchádzačka preukázala na kvalitnej úrovni odborné zvládnutie problematiky odboru teórie a dejín štátu a práva, ktorého oblasť je predmetom habilitačnej práce a preukázala prehľad v odbore. Poznámky, námety, pripomienky sa zaoberali najmä vedeckým prínosom uchádzačkiných výstupov pre daný odbor, hodnovernosťou a odôvodnenosťou postupov a záverov habilitačnej práce. Vedecká a pedagogická rozprava medzi uchádzačkou, členmi komisie, oponentmi a ďalšími prítomnými prebiehala v atmosfére náročnosti, pri dodržiavaní pravidiel etiky vedeckej práce. Do rozpravy sa zapojili aj prítomní účastníci obhajoby habilitačnej práce viacerými poznámkami, otázkami a príspevkami. Oceňovali predloženú prácu, jej vedecký prínos, ako aj možnosti využitia v pedagogickom procese. V závere rozpravy vystúpil aj Dr. h. c. prof. JUDr. Peter Mosný, CSc., ktorý zvýraznil význam úspešného habilitačného konania JUDr. Šoškovej, PhD. v tom kontexte, že sa jedná o prvú absolventku štúdia na Právnickej fakulte UMB, ktorá sa stala docentkou.

Po ukončení vedeckej rozpravy k habilitačnej práci predseda habilitačnej komisie ukončil verejnú časť a vyzval všetkých členov habilitačnej komisie a oponentov, aby sa odobrili k neverejnému zasadnutiu. Na základe stanoviska habilitačnej komisie týkajúcej sa splnenia fakultných kritérií na získanie vedecko-pedagogického titulu docent, ďalej na základe predložených dokladov, odborného posúdenia úrovne habilitačnej prednášky uchádzačky, na základe oponentských posudkov, výsledku obhajoby predloženej habilitačnej

práce a jej hodnotenia oponentmi habilitačnej práce napokon habilitačná komisia deklarovala svoje rozhodnutie, v ktorom jednomyseľne odporučila udeliť uchádzačke titul docent v študijnom odbore 3.4.2 teória a dejiny štátu a práva.

Vedecká rada Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty na svojom riadnom zasadnutí dňa 15. júna 2017 schválila návrh habilitačnej komisie na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent v odbore 3.4.2 teória a dejiny štátu a práva a zároveň vyjadrila súhlas s úspešným ukončením habilitačného konania JUDr. Ivany Šoškovej, PhD.

Novej docentke srdečne gratulujeme!

### **Kontaktné údaje**

JUDr. PhDr. Róbert Jáger, PhD.

robert.jager@umb.sk

Katedra teórie štátu a práva

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela

Komenského 20,

974 01, Banská Bystrica

Slovenská republika

# **POKYNY PRE AUTOROV**

## **HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)**

je elektronický recenzovaný vedecký časopis pre oblasť právnej vedy. Vychádza dvakrát ročne na internetovej stránke <http://hticasopis.blogspot.com/>. Cieľom je podpora kvality formácie a vedecko-kvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov. Praktickým výstupom je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných perspektívne aj habilitačných prác mladých vedeckých a pedagogických pracovníkov do veku 35 rokov vo vednom odbore právo alebo v príbuzných vedných odboroch.

### **PRI POSIELANÍ RUKOPISOV DO REDAKCIE JE POTREBNÉ DODRŽAŤ TIETO POKYNY:**

Rukopisy posilať v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: [hti.casopis@gmail.com](mailto:hti.casopis@gmail.com).

### **ŠABLÓNA – PRI ZOSTAVOVANÍ PRÍSPEVKU POUŽITE NASLEDUJÚCU ŠABLÓNU**

Názov príspevku

Meno a priezvisko autora bez titulov

Názov vysielajúcej organizácie (napr.: Názov univerzity, Názov fakulty)

**Abstrakt:** Abstrakt v slovenskom alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku na desať až pätnásť riadkov na samostatnej strane. K abstraktu pripojte bibliografický riadok časopisu napr. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 5, 2013, č. 2, s. (číslo strany doplní redakcia)

**Kľúčové slová:** Kľúčové slová v slovenskom jazyku alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku.

Samotný príspevok

Kontaktné údaje:

Meno a priezvisko so všetkými titulmi

e-mail

Názov pôsobiska

Adresa – ulica

PSČ Mesto

Štát

### **FORMÁT PRÍSPEVKU**

Prosím, akceptujte tieto pravidlá: šablóna má formát B5 (šírka 176 x výška 250 mm). Okraje majú: 20 mm ľavý, 15 mm pravý, 20 mm horný a 15 mm spodným okrajom. Odseky v rámci odstavca (resp. kapitoly alebo podkapitoly) navzájom neoddeľujte. Prvý riadok odseku odsadzte vždy o 10 mm od okraju. Odstavce (resp. kapitoly a podkapitoly) sa oddeľujú jedným riadkom. Prosím, nemeňte nastavenie tejto šablóny, vzhľad odsekov, formátovanie kapitol a podkapitol a ani písmo.



## PÍSMO A RIADKOVANIE

Rozsah príspevku je stanovený na 10 – 15 rukopisných strán. Používajte výhradne písmo typu “Times New Roman”, a to veľkosti 12 so zarovnaním podľa okrajov, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10. Iba písmo v názve príspevku má veľkosť 13. Rukopisy treba písať podľa normy pre úpravu rukopisov (30 riadkov po 60 znakov – vrátane medzier – na jednej strane, Times New Roman 12). Nedel'te slová na konci riadku a nečísľujte strany. Iba pri názve vysielajúcej organizácie, tabuľkách a okrajoch je zarovnanie na stred (resp. je možné centrovat'). V texte môžete používať písmo typu tučné, kurzíva a podčiarknuté. Riadkovanie celého príspevku musí byť jednoduché. Názvy kapitol a podkapitol sú vždy tučným písmom a číslované (veľkosť písma zostáva 12). Názov kapitoly má byť veľkými písmenami.

Články treba prehľadne členiť podľa charakteru spracúvanej problematiky a zachovať nasledovnú štruktúru: úvod, rozbor problematiky, závery.

## CITÁCIE

Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať od 1-x, pritom číslo poznámky písať ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690. Odporúčame nasledujúce vzory citácií v poznámkach pod čiarou: MALÝ, Karel – SIVÁK, Florián. Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918. Bratislava: Obzor, 1992, s. 206., resp. OVEČKOVÁ, Oľga. Vzťah Obchodného zákonníka a Občianskeho zákonníka s akcentom na vybrané inštitúty obchodného záväzkového práva. Právny obzor, 91, 2008, č. 4, s. 251 – 252. V úvodných číslach HTI sa budú rešpektovať aj iné podoby citovania, pokiaľ sú v súlade s uvedenou normou. Odporúčame prečítať si metodické usmernenie pre písanie odborných textov zverejnené v druhom čísle HTI: LICHNEROVÁ, Lucia. Problematika citovania a odkazovania na klasické dokumenty: zásady a najčastejšie problémy. HISTORIA ET THEORIA IURIS, 2009, roč. 1, č. 2, s 7 – 22. Je k dispozícii aj na [www.pravnedejiny.sk](http://www.pravnedejiny.sk).

## RESUME

Ku každému článku treba na osobitnej strane pripojiť krátke resumé v anglickom jazyku (10 – 15 riadkov), ktoré musí obsahovať názov článku, meno autora, výstižnú charakteristiku a bibliografický riadok. V prípade, že ste skoncipovali Váš príspevok ako súčasť vedeckého projektu, uveďte to formou poznámky pod čiarou umiestnenou hneď za názvom príspevku.

